

Yazışma Adresi / Mailing Address

Harp Akademileri Komutanlığı
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
Yenilevent / İstanbul

Telefon / Phone: + 90 212 398 01 00 -3842 Faks / Fax: + 90 212 398 01 00 - 3802

E-Posta / E-mail: saren@harpak.edu.tr - guvenlikstratejileri@gmail.com

Web: www.harpak.edu.tr/saren

Güvenlik Stratejileri Dergisi

The Journal of Security Strategies

Güvenlik Stratejileri Dergisi

The Journal of Security Strategies

STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
STRATEGIC RESEARCH INSTITUTE

Yıl / Year : 4

Sayı / Issue : 7

Haziran / June 2008

- Türkiye'nin Güvenlik Strateji Belgesi Nasıl Hazırlanmalıdır?
Ahmet KÜÇÜKŞAHİN, E.Önder UYAR, Erçin TAHMİNCİLER, Duygu DİNÇER
- İran Nükleer Krizinde Bıçak Sirtında Siyaset
Kemal TURAN
- Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar
Haldun YALÇINKAYA ve Kadir Tamer TÜRKES
- Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO-AB İlişkilerinde Rekabet-İşbirliği Analizi ve Türkiye Faktörü
Öner AKGÜL
- Lizbon Reform Andlaşması'nın Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'na İlişkin Düzenlemelerinin Analizi
Barış ÖZDAL
- Körfez Savaşı ve Irak'ın İşgali Arasındaki Dönemde Irak'ta Faaliyet Gösteren BM Misyonları
Mehmet Akif OKUR

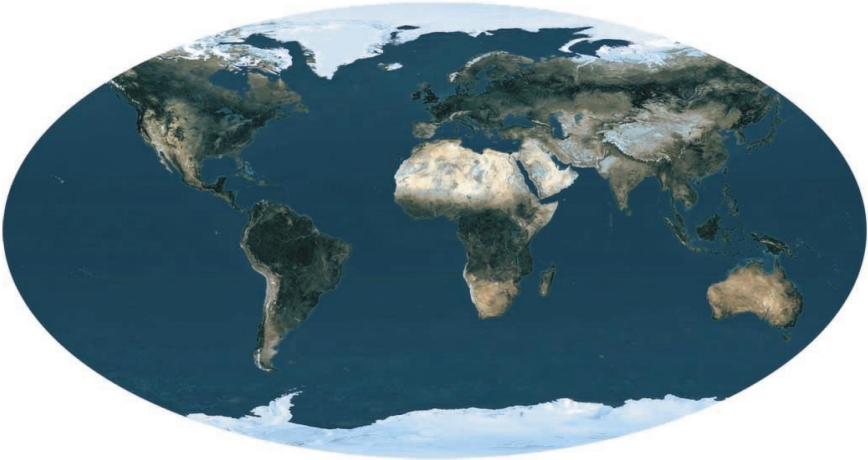
ISSN: 1305 - 4740

7

ISSN: 1305 - 4740



GÜVENLİK STRATEJİLERİ DERGİSİ



**THE JOURNAL OF
SECURITY STRATEGIES**

STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK STRATEJİLERİ DERGİSİ

ULUSAL HAKEMLİ DERGİ
Haziran 2008 Yıl 4 Sayı 7
ISSN : 1305-4740

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Dr.Kur.Kd.Alb.Ahmet KÜÇÜKŞAHİN

YAYIN KURULU

Topçu Kur. Alb.Mehmet GÖKBAYRAK
Öğ.Yb.Semih SERT
İng.Müt.Dilek ÇETİNKAYA
Svl.Me.Fatma Şerife DUMAN

DANIŞMA KURULU

İsth.Alb.Erdoğan ÖZDİL
Topçu Alb.Arif TEKBIYIK
Hv.İs.Kur.Alb.Turan TOKER

REDAKSİYON

İng.Müt.Dilek ÇETİNKAYA
Svl.Me.Fatma Şerife DUMAN

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Tamer KOÇEL
Prof. Dr. Hasan SAYGIN
Prof. Dr. Nurşin ATEŞOĞLU GÜNEY
Prof. Dr. Yük.Müh.Alb.Tamer ALTINOK
Prof. Dr. İbrahim S.CANBOLAT
Prof. Dr. Beril TUĞRUL
Prof. Dr. Ramazan AKTAŞ
Prof. Dr. Mehmet GENÇ
Prof. Dr. H.Beril DEDEOĞLU
Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL

Doç. Dr. Nejat BASIM
Doç. Dr. Esra HATİPOĞLU
Doç. Dr. Mu. Bnb. Türker BAŞ
(E) Büyükelçi Sönmez KÖKSAL
Yrd. Doç. Dr. Münevver CEBECİ
Yrd. Doç. Dr. Özgür TONUS
Yrd. Doç. Dr. Şamil ÜNSAL

BASKI

Harp Akademileri Basım Evi

YAZIŞMA ADRESİ

Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Yenilevent/ İstanbul
Telefon: 0 212 284 80 65-2150 Faks: 0212 284 80 65-2150
e-posta: saren@harpak.tsk.mil.tr
Web: www.harpak.tsk.mil.tr

Stratejik Araştırmalar Enstitüsü yayını olan Güvenlik Stratejileri Dergisi, yılda iki kez Haziran ve Aralık aylarında yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir ve Harp Akademileri Komutanlığı ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü sorumlu tutulamaz.



STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ GÜVENLİK STRATEJİLERİ DERGİSİ

Yıl 4 Sayı 7 Haziran 2008

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	5
1- TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK STRATEJİ BELGESİ NASIL HAZIRLANMALIDIR? Ahmet KÜÇÜKŞAHİN, E. Önder UYAR, Erçin TAHMİNCİLER, Duygu DİNÇER	7
2- İRAN NÜKLEER KRİZİNDE BIÇAK SIRTINDA SİYASET Kemal TURAN	39
3- YIRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA ÇATIŞMA ALANLARINDA GÖRÜLEN YENİ UNSURLAR Haldun YALÇINKAYA, Kadir Tamer TÜRKEŞ	55
4- SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO-AB İLİŞKİLERİNDE REKABET-İŞBİRLİĞİ ANALİZİ VE TÜRKİYE FAKTÖRÜ Öner AKGÜL	91
5- LİZBON REFORM ANDLAŞMASI'NIN ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI'NA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİNİN ANALİZİ Barış ÖZDAL	125
6- KÖRFEZ SAVAŞI VE İRAK'IN İŞGALİ ARASINDAKİ DÖNEMDE İRAK'TA FAALİYET GÖSTEREN BM MİSYONLARI Mehmet Akif OKUR	163

SUNUŞ

Harp Akademileri bünyesinde bulunan Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün "Ulusal Hakemli Dergi" niteliğinde çıkardığı "Güvenlik Stratejileri Dergisi"nin yedinci sayısında altı makale yer almaktadır.

"Türkiye'nin Güvenlik Strateji Belgesi Nasıl Hazırlanmalıdır?" başlıklı makalede, Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinin formatı ve içeriği değerlendirilmektedir. Çeşitli ülkelerin güvenlik strateji belgelerinin incelenmesiyle hazırlanan makalede, Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi için önerilen başlıklar incelenmiştir.

"İran Nükleer Krizinde Bıçak Sırtında Siyaset" başlıklı makalede Türkiye bir yandan İran'ı nükleer silahlar geliştirme konusunda caydırmaya yönelik uluslararası diplomatik çabalara destek vermeye devam ederken, diğeryandan da füze savunma sistemlerine ve nükleer teknolojiye yatırım yaparak İran'a karşı caydırıcılığını artırması gerektiği belirtilmektedir. Diplomatik çabaların sonuç vermemesi durumunda İran'a karşı düzenlenecek sınırlı bir askerî harekâta tarafsız kalarak, Türkiye ileride kendisini hedef alabilecek bir nükleer tehdidi üçüncü ülkeler marifetiyle bertaraf etmesi gerektiği ifade edilmektedir.

"Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar" başlıklı makalede, günümüz çatışma alanlarında sadece askerlerin değil, aynı zamanda devlet dışı unsurların da yer aldığı ve bunların çatışmaların seyri üzerinde etkili olduğu ifade edilmektedir. Makalede devlet dışı unsurlar olarak medya, hükümet dışı kuruluşlar ve özel askeri şirketler ele alınmakta ve bu unsurların çatışma sürecindeki ve sonrasındaki etkileri değerlendirilmektedir. Yazar savaşın dengesinin bu yeni unsurlar tarafından belirleneceğini savunmaktadır.

"Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Nato-AB İlişkilerinde Rekabet-İşbirliği Analizi ve Türkiye Faktörü" başlıklı makalede Doğu Bloğunun ortadan kalkmasıyla hem Avrupa bütünleşmesinin hem de Atlantik ittifakının bir dönüşüm süreci içine girdiği ve bu süreçte yeni oluşumlar hazırlandığı belirtilmektedir. Bu süreç içinde NATO'nun en önemli müttefik ülkelerinden biri olan ve ayrıca AB ile müzakere süreci devam eden Türkiye'nin yeri ayrı bir tartışma konusudur ve yazar NATO ile AB arasında Soğuk Savaş sonrası yaşanan rekabet ve işbirliği vurgulayarak bu süreçte Türkiye'nin rolü tartışmaktadır.

“Lizbon Reform Andlaşması'nın Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'na İlişkin Düzenlemelerinin Analizi” başlıklı makalede, 13 Aralık 2007'de Lizbon'da Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından imzalanan ve yürürlükteki AB Kurucu Andlaşması'nı ve Avrupa Toplulukları Kurucu Andlaşmalarını değiştirecek olan Lizbon Reform Andlaşması incelenmektedir. Yazar, Andlaşmayı Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) itibarıyla analiz etmekte; hükümetlerarası karar alma yapısının korunmasının yanı sıra, bu politikanın işletilmesine yönelik kurumsal yapının kolaylaştırıldığına ve daha etkin bir Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP)'nin geliştirilmesi amacıyla Birliğin, dünyadaki rolünün güçlendirilmesinin hedeflendiğine işaret etmektedir.

“Körfez Savaşı ve Irak'ın İşgali Arasındaki Dönemde Irak'ta Faaliyet Gösteren Bm Misyonları” başlıklı makalede, Körfez Savaşı ile Irak'ın işgali arasında geçen dönemde Irak'ta görev yapan Birleşmiş Milletler (BM) misyonlarının en önemlileri arasında yer alan BM Irak-Kuveyt Gözetleme Misyonu, BM Özel Komisyonu/BM İzleme, Gerçekleme ve Denetleme Komisyonu ele alınmaktadır. Makalede bu misyonlar hakkında bilgi verilmekte ve bu misyonların saygınlıkları değerlendirilmektedir. Yazar, uluslararası kurumların itibarları ile dünya barışına sağlayabilecekleri katkı arasında doğru bir orantı bulunduğunu ve gelecekte konu üzerinde yapılacak çalışmalarda bu tür misyonların dikkate alınması gerektiğini savunmaktadır.

Ahmet KÜÇÜKŞAHİN
Dr.P.Kur.Alb.
SAREN Müdürü

TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK STRATEJİ BELGESİ NASIL HAZIRLANMALIDIR?

Yazar : Ahmet KÜÇÜKŞAHİN*
E. Önder UYAR,
Erçin TAHMİNCİLER,
Duygu DİNÇER

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinin nasıl bir format içerisinde yazılması ve içerisinde nelerin yer alması gerektiğini ortaya koymaktır. Bu kapsamda ABD, AB, Rusya ve Çin'in güvenlik strateji belgeleri incelenmiş ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nin içeriğinin; genel değerlendirme (uluslararası ortamın değerlendirilmesi, ülkenin mevcut durumun değerlendirilmesi, ülkenin güvenlik anlayışı), güvenliğin hedefi, tehditlerin belirlenmesi, tehditlere karşı alınması gereken tedbirler ve sonuç başlıkları altında incelenmesinin uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Genel değerlendirme başlığı altında, ülkelerin birbirlerinden ve ülkenin kendi içindeki dinamiklerden etkilenmesinin kaçınılmaz olması nedeniyle uluslararası ortam ve ülkenin mevcut durumunun açık bir şekilde ortaya konulması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda güvenliğe ilişkin paradigmaların mutlaka göz önünde bulundurulması gerektiğine işaret edilmiştir. Güvenliğin hedefi ise, kısa vadeli devlet hedefinin gerçekleşmesi için ulusal ve bölgesel güvenliğin sağlanması olarak belirlenmiştir.

Tehditlerin belirlenmesi aşamasında, devletin temel ilkeleri çerçevesinde oluşturulmuş hedefe ulaşmaya engel olan risk ve tehditlerin belirlenmesi üzerinde durulmuştur. Risk ve tehditlerin belirlenmesi ise beş aşamada ele alınmıştır: Devletin milli güç unsurlarının büyüklüğü, mevcut güce dayanarak etki ve ilgi alanlarının belirlenmesi, belirlenen etki ve ilgi sahasındaki hedefleri, risk ve tehditlerin belirlenmesi, dünyada ve Türkiye'de cereyan eden her türlü olayın takip edilerek sebep ve sonuçlarının ortaya konulmasıdır.

Bir sonraki aşama, belirlenen risk ve tehditlere karşı tedbir alınması safhasıdır. Bu aşamada güvenlik aktörleri irdelenmiş, hükümetin güvenlik aktörlerinin ve hükümet dışı güvenlik aktörlerinin neler olduğu ve onlara ne şekilde görevler verilmesi gerektiği konusuna değinilmiştir. Ayrıca tedbir alınma safhasında izlenmesi gereken sürece değinilmiştir. Geliştirilen gücün caydırıcılık yönüne vurgu yapılmış ve ancak her güvenlik aktörünün kendi üstüne düşen görevi uygun şekilde yerine getirmesi ile ortamın güvenliğinin sağlanabileceği ve ülke hedefine ulaşabileceği ifade edilmiştir. Türkiye'nin Güvenlik Strateji Belgesinin sonuç bölümünde ise sağlanması planlanan güvenlik için kararlılığa değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türkiye ve güvenlik, Güvenlik Strateji Belgesi, hedef, risk, tehdit, güvenlik aktörleri, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği

* Dr.Kur.Alb.Ahmet KÜÇÜKŞAHİN HAK SAREN Md., P.Ütg.m.E. Önder UYAR, Topçu Ütg.m.Erçin TAHMİNCİLER, Sv1.Öğ.Duygu DİNÇER 1'inci Sınıf Uluslararası Güvenlik Stratejileri Yüksek Lisans Öğrencisi

*How Should the Turkish National Security Strategy
Document of Turkey be Prepared?*

Abstract

The aim of this study is to determine the format in which the National Security Strategy Document of Turkey should be written and the contents of this document. Within this context, the security strategy documents of USA, EU, Russia and China have been examined and it has been evaluated that the contents of the National Security Strategy Document of Turkey should involve the following headings: Overall evaluation (the evaluation of the international environment, the evaluation of the current status of the country, the security understanding of the country), the aim of the security, the determination of the threats, the measures to be taken against the threats and the conclusion.

Under the heading of general evaluation, the emphasis is on the fact that the international environment and the current status of the country should be clearly stated, due to fact that the countries inevitably are effected from one another and from their inside dynamics. Within this context, there is a necessity that the paradigms related to the security should be taken into consideration. The aim of security is determined as to provide national and regional security in order to realize the short – term aim of the state.

In the stage of the determination of the threats, the emphasis is on the determination of risks and threats, which prevent the state to reach its aim formed within the framework of the fundamental principles of the state. The determination of risks and threats is examined in five stages: the size of the national power elements of the state, the determination of influence and interest areas depending on the current power, the aims within the determined influence and interest areas, the determination of risks and threats, the keeping the state up-to-date about the events taking place in the world and in Turkey and stating their reasons and consequences.

The next stage is the stage for taking measures against the determined risks and threats. In this stage, the security actors are examined; the security actors of the state, the non-governmental security actors and the tasks, which should be given to them, are mentioned. Moreover, the process, which should be followed in the state of taking measures, is taken into consideration. The deterrence of improved power is emphasized, but it is also mentioned that the security of the environment will be provided and the aim of the country will be reached together with the each of the security actors' realization of their tasks accordingly. The conclusion part of the National Security Strategy Document should mention the decisiveness for security, which is planned to be realized.

Key Words: *Turkey and security, Security Strategy Document, aim, risk, threat, security actors, Secretariat-General of National Security Council*

Giriş

Güvenlik, tek fertten devlete kadar bütün toplumu ilgilendiren bir olgudur. Var olma ile ilgili olduğundan konu doğrudan çıkarlarla ilgili alana işaret etmektedir. Bu durumda, her türlü menfaatin güvenlik çemberi içerisinde sokulabileceği veya çıkartılabileceği söylenebilir. Ancak var olmaya yönelik risk ve tehditler hep güvenlik çemberinin

içinde kalmaya mahkûmdur. Bu bağlamda hedeflerin mevcudiyeti çok önemlidir. Çünkü güvenlik, belirlenmiş hedefe ulaşılmasını güçleştiren risk ve tehditlerin ortaya konulması, belirlenen risklerin yönetilmesi, tehditlere karşı güç geliştirilmesi ve tedbir alınması sistemidir (Küçükşahin, 2007, s.45). Belirlenen hedefe (amaca) ulaşmak için ise takip edilecek bir yola, yani bir stratejiye ihtiyaç vardır (Akad, 2001; s.14). Bu açıdan bakıldığında, güvenlik ve stratejinin bir arada ele alınmasıyla devletler kendi gelişimleri için sağlam bir zemin hazırlamaktadırlar.

Güvenlik kavramı tehdit ve risk kavramları ile birlikte ele alınmaktayken strateji kavramı da büyük ölçüde güvenlik kavramı ile birlikte değerlendirilmektedir (Dedeoğlu, 2003, s.56). Dolayısıyla, hedef, risk ve tehdit kavramları için 'güvenlik stratejisinin olmazsa olmazları' denilebilir. Güvenlik strateji belgesinde ele alınması gereken bir diğer önemli unsur ise, tehdit algılamaları ve tehdit belirleme sürecidir. Güvenlik ve tehdit, karşılıklı ve sürekli olarak birbirlerini etkileyen bir yapıda olduğu için tehdit belirleme, güvenlik stratejisi oluşturmada kritik unsurlardan birisidir. Çünkü devletlerin, algıladıkları tehditlere yönelik olarak alacakları güvenlik tedbirleri diğer devletler tarafından tehdit olarak görülebilecektir. Karşılıklı bir etkileşim ile belirginleşen tehditlerin tayini, tespiti ve değerlendirilmesi, alınacak tedbirlerin niteliği ve hareket noktasını oluşturan prensipleri, ülke stratejisinin oluşturulmasında önemli unsurlardır.

Değişen güvenlik algılamalarıyla birlikte öngörülemeyen bir yapı haline gelen uluslararası sistemde her devletin, belirsizlikleri en aza indirerek ulusal çıkarlarını gerçekleştirebilmek için bir 'milli güvenlik stratejisi belgesine' ihtiyaç duyacağı değerlendirilmektedir. Uluslararası ortama bakıldığında, ABD, AB, Çin, Rusya Federasyonu gibi ana aktörlerin ulusal güvenlik stratejilerini ortaya koyan belgeler ya da açıklamalar yayınladıkları görülmektedir. Bu anlayış devletler tarafından gittikçe benimsenmekte ve diğer devletler de benzer çalışmalar içine girmektedirler. Örneğin, İngiltere, Mart 2008 itibariyle ilk Ulusal Güvenlik Strateji Belgesini yayınlamıştır. Söz konusu belgede, ulusal güvenlik stratejisinin amacı, "ulusu, vatandaşlarımızı, refahımızı ve yaşam biçimimizi korumak için, bu birbirinden farklı ama birbiriyle bağlantılı güvenlik sorunları ve güvenlik sorunları altında yatan nedenler kümesini, hem kısa hem de daha uzun vadede nasıl ele

alacağımızı ve bu sorunlarla nasıl başa çıkacağımızı belirlemektir.” şeklinde ifade edilmiştir. (The National Security Strategy of The United Kingdom, 2008, s. 3-4). Bununla birlikte uluslararası sistemde bir devletin güvenlik stratejisinin anlamı, o devletin gücüyle orantılı hedeflerinin ve bu hedeflere ulaşma kararlılığının bir vurgusu niteliğindedir. Çünkü “ulus ve vatandaşları için güvenliği sağlamak hükümetin en önemli sorumluluğudur.” (The National Security Strategy of The United Kingdom, 2008 s. 3-4). Görüldüğü üzere İngiltere'nin ulusal güvenlik strateji belgesi ile ülkeyi ve çıkarlarını koruma, vatandaşlarının günlük yaşamlarını özgürce ve güven içinde, adil, istikrarlı ve zengin bir dünyada sürdürmesini sağlama yönünde tek ve kapsamlı güvenlik hedefine ulaşmak amaçlanmaktadır. Bu tek ve kapsamlı güvenlik hedefine ulaşma için ise katkıda bulunacak bakanlıklar, birimler ve kuvvetler arasındaki geniş bir bilgi ve faaliyet yelpazesinin bir araya getirilmesi arzu edilmektedir. Zira, oluşturulan bu ulusal güvenlik stratejileri devletlere “güçlü ve hazırlıklı devlet” olma niteliği kazandıran temel unsurlardır. Ulusal güvenlik stratejisi yapılandıran devletler, dış politikalarında sıklıkla karşılaşacakları belirsizlikler karşısında hazırlıksız, telaşlı, plansız olmayacak, belirlemiş oldukları hedeflerden ödün vermeden istikrarlı bir şekilde var olan durumu yönlendirebilme potansiyeline sahip olabileceklerdir.

Bir stratejiden söz edilebilmesi için öncelikle uzak çevrenin, yakın çevrenin, ulusal bünyenin ve geçerli paradigmanın ışığında belirlenmiş olan bir hedefin var olması gerekmektedir. Daha sonra bu hedefe ulaşmayı güçleştiren veya engelleme eğiliminde olan hususların, bir başka ifadeyle risk ve tehditlerin belirlenmesine ihtiyaç vardır. Risk ve tehditlerin belirlenmesi en kritik aşamadır. Çünkü bu aşama, sürecin en öznel kısmıdır. Kişiden kişiye, toplumdaki topluma ve devletten devlete farklılıklar göstermektedir. Bu bağlamda bu makalenin amacı, Türkiye Cumhuriyeti Güvenlik Strateji Belgesi'nde yer alması gereken hususlar; Türkiye'nin jeopolitik şartları, ülkenin genel durumu ve dünya konjonktürü dikkate alınarak nerede, ne şekilde, hangi boyutlarda ve ne tür faaliyetler takip edilerek yazılması gerektiğini incelemektir. Bir başka ifadeyle makalede, devlet çıkarlarının somut göstergesi olan hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için, söz konusu hedeflere ulaşmayı zorlaştıran veya engelleyen hususların tespit edilmesine ve ortam dışına çıkartılmasına veya ortadan kaldırılmasına ilişkin yol ve yöntemler ele

alınacaktır. Bu bağlamda, risklerin yönetilmesinde, tehditlere karşı tedbir alınmasında rol alacak aktörlere yer verilerek görevleri üzerinde durulacaktır.

1. Genel Değerlendirme

Hızla gelişen teknoloji ile beraber özellikle iletişim, enformasyon ve ulaşım alanlarındaki ilerlemeler devletlerarası coğrafi sınırların önemini yitirmesine sebep olmuştur. Bunun neticesinde ülkeler arasındaki mesafe ister yakın olsun ister uzak, herhangi birinde meydana gelen bir gelişme diğerini de çok hızlı biçimde etkileyebilecek bir hale gelmiştir. Bu bağlamda ülkenin içinde bulunduğu ortamın yani karar vericilerin etkilendiği ortamın, değerlendirmelerde dikkate alınması kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelmiştir. Böylece risk ve tehditlerin daha gerçekçi olarak belirlenmesi ve aynı gerçekçilikle tedbir alınması olanağı yakalanmış olacaktır

a. Uluslararası Ortamın Değerlendirilmesi

İnsanoğlu her zaman bulunduğu koşullardan ve çevresel etkenlerden etkilenmiştir. Bir faaliyet gerçekleştirilirken faaliyetin başarısı; yapanın yeteneklerine, gücüne, bilgisine ve tecrübesine bağlı olsa da oldukça önemli bir etki de dış ortamdan gelmektedir. Çünkü uluslararası ortam dinamiktir ve değişkenlerinin sayısı oldukça fazladır. Yapılan planlamanın başarısı için sadece mevcut durumun değerlendirilmesi yeterli değildir. Bu nedenle, belirlenen hedefin elde edilmesine kadar geçecek süre içerisindeki uluslararası ortamın bir plan dâhilinde izlenmesi ve analiz edilmesi önem arz eder.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de gerçekleşen terörist saldırılar, beraberinde iki kutuplu blok mantığına göre belirlenmiş güvenlik ve tehdit algılamasında ciddi bir değişim meydana getirmiştir (Ateşoğlu, 2006; s. 74). Uluslararası konjonktür tamamen değişmiş ve yaşanan bu süreç doğal olarak devletlerin tehdit ve güvenlik kavramlarının yeniden sorgulanmasına ve beraberinde değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur.

ABD, 2006 yılı ulusal güvenlik strateji belgesinde uluslararası ortama vurgu yaparak, 20’inci yüzyılın özgürlük ve totalitarizm arasındaki mücadele ile geçtiğini ve özgürlüğün mutlak bir şekilde galip geldiğini belirtmiştir. Ardından da 21’inci yüzyılda insan haklarını korumayı, politik ve ekonomik özgürlüğü garanti etmeyi taahhüt eden devletlerin halklarının refah seviyesini yükselterek başarıya

ulaşabileceklerini ifade ederek gelecekte ne tür bir yapılanmanın oluşabileceğini değerlendirmiştir (The National Security Strategy of The United States of America, 2006).

Çin ise, ulusal güvenlik stratejinde uluslararası ortamı değerlendirirken Soğuk Savaş'ın bitişini önemli bir dönüm noktası olarak almış ve değerlendirmesini ona göre yapmıştır. Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen, devletlerin güvenlik anlayışındaki değişiklikleri, iki kutuplu dünya düzeninin yıkılması ve tek kutuplu dünya düzeninin oluşturduğu konjonktürün Çin'in politika ve hedeflerine etkilerini ortaya koymuştur (Qingong and Wei, 1998).

ABD ve Çin örneklerinde görüldüğü gibi, aynı uluslararası ortam iki farklı ülke tarafından iki farklı şekilde algılanmış ve bu kapsamda farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Bu nedenle bir güvenlik strateji belgesinin uluslararası ortamın değerlendirilmesi bölümünde, her ülkenin sistemi nasıl algıladığını ve güvenlik bağlamlarını nasıl oluşturduğunu ortaya koyması gerekir. Ayrıca, uluslararası sistemde meydana gelen önemli değişimler ve ülkelerin yakın çevresinde oluşan siyasi değişimler, savaşlar, gerilimler ve çatışmalar da bu kapsamda ele alınması gereken hususlardır.

b. Ülkenin Mevcut Durumunun Değerlendirilmesi:

Bu bölümde, ülkenin içinde bulunduğu ulusal ortamı, güvenlik strateji belgesine ışık tutacak şekilde ortaya koyabilmek için, milli güç unsurları esas alınarak bir analizin yapılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir. Milli güç, bir milletin milli hedeflerine ulaşmak amacıyla kullanabileceği insan gücü, ekonomik, coğrafi, askeri, siyasi, idari, psiko-sosyal ve teknoloji gibi güçlerden oluşan maddi ve manevi unsurların bir bileşenidir (Tezkan, 2000, s. 11). Bu tanımda sıralanan ve birbirleriyle sürekli etkileşim halinde olan bu unsurları teker teker ele alınıp açıklanmak suretiyle ülkenin mevcut durumu ortaya konulabilir.

Ekonomik unsur, ülkenin her alanında varlığını hissettiren, ülkenin maddi ve manevi tüm çıktısının veya hâsılasının toplamı ile sürdürülebilir nitelikleridir. Ekonomik unsur şu alt bileşenlerden oluşmaktadır: Beşeri unsurlar (insan gücü), doğal kaynaklar ve enerji, endüstri ve teknoloji, ekonomik karar yapısı, ulaştırma ve haberleşme alt yapısı, dış ticaret hacmi ve tarımın verimliliğidir.

Askeri unsur, askeri sınai tesisleri, silahlı kuvvetlerin mevcudu, teşkilat yapısı, emir-komuta sistemi, sahip olunan silah sistemleri, asker

alma sistemi, askeri ihtiyaçların yurt içinden karşılanma oranı, seferberlik potansiyeli, asker-siyasi iktidar ilişkileridir.

Psiko-sosyal unsur, bir milleti oluşturan birey, grup ve toplum olarak psikolojik davranışlarını, dayanışmalarını, karşılıklı ilişkilerini, millet olma iradesini etkileyen hususlardır. Psiko-sosyal unsuru oluşturan alt bileşenlerden bazıları; insan gücünün niteliği, milli karakter, gelenek ve örfler, tarihi miras, etnik gruplar ve aralarındaki ilişki, toplumun gelecekte beklenenleridir.

Coğrafi unsur ise, tabii ve yapay bütün oluşumların diğer unsurlar üzerine olan etkileridir. Coğrafi unsurların alt bileşenleri; ülkenin büyüklüğü (genişliği ve sınırlarından itibaren derinliği), arazi yapısı, ülkenin dünya üzerindeki konumu, deniz ve diğer su yolları ile ilişkisi, akarsuları, iklimi ve bitki örtüsüdür.

Ülkenin mevcut durumunu ayrıntılı bir şekilde ortaya koyan bu yöntem, daha fazla ayrıntı içereceği için, teknik seviyede çalışma gerektiren ve bütünü ile kamuoyuna yayımlanması düşünülmeyen güvenlik strateji belgelerinde kullanılması daha uygun olur. Siyasi bir nitelik taşıyan güvenlik strateji belgelerinde, bu bölüm, mümkün olduğunca kısa ve öz olmalıdır. Örneğin ABD, kendi durumunu değerlendirirken “ABD'nin emsalsiz (dengi veya eşidi olmayan) askeri gücünden ve büyük ekonomik ve politik etkisinden memnunuz” (The National Security Strategy of The United States of America, 2006) diyerek yukarıda belirtilen ayrıntılara girmeden çok kısa ve net bir şekilde durum değerlendirmesini yapmıştır. Rusya ise, “Mevcut şartlar altında Rusya Federasyonu'na ve müttefiklerine yönelebilecek askeri tehditler aktif bir dış politika ve gereğinde, nükleer silahların kullanımını da içeren, kuvvet kullanımı ile bertaraf edilecektir” diyerek biraz daha askeri unsurlarına vurgu yapmıştır (Dağı, 2002, s.188-192). Yukarıdaki örneklerden de görüleceği gibi ülkeler güvenlik strateji belgelerinde mevcut durumlarını değerlendirirken en güçlü yönlerine vurgu yaparak karşı taraflara da bir mesaj vermektedirler.

c. Güvenlik Anlayışı

Güvenlik göreceli ve esası değişen bir kavram olmakla beraber tanımı kişiden kişiye, devletten devlete değişebilmektedir (Cebeci, 2007, s. 33). Güvenlik kavramından söz edilebilmesi için varlığın korunması ve sürdürülmesi açısından bir veya birkaç içsel tehdidin ve / veya bir ya da birkaç dışsal tehdidin olması ve / veya bu türden algılamaların

olması gerekmektedir (Dedeoğlu, 2003, s. 10). Güvenlik kavramı; geçmişte, ülke topraklarının savunulması ve ülkenin bekasının sağlanmasına yönelik askeri faaliyetlerin icra edilmesi olarak düşünülürken, günümüzde askeri boyuta ilaveten siyasi ekonomik, kültürel ve teknolojik boyutlar kazanmaktadır (T.C. Genelkurmay Başkanlığı, 2003, s. 2-1).

Birinci Dünya Savaşının bitimini müteakip yaygınlaşan ve temelinde uluslararası örgütlenmeye önem veren İdealizm'in Milletler Cemiyetini kurmasına rağmen güvenliği sağlamakta yetersiz kalışı 1939 yılında Carr'ın öncülüğünde realist teorinin güç kazanmasına neden olmuştur. Askeri Güvenlik anlayışının güvenliği sağlama konusunda temel yaklaşım olduğunu savunan realist teoriye 1960'larda ve 1970'lerin başında önemli itirazlar yükselmiştir. (Brown & Ainley, 2007, s. 17-28) 1970 li yılların sonuna doğru Waltz ile ortaya çıkan "Yeni Gerçekçilik"¹ (Neo-Realizm) teorisi güçler dengesinden bahsetmektedir. Soğuk Savaş dönemi güç dengesini ve kutuplarını tarif etmektedir (Brown & Ainley, 2007, s. 36-40).

Soğuk Savaş döneminde ideolojik iki kutba ayrılmış bir dünyada güvenlik kavramı askeri güvenlik ağırlıklı bir şekilde devam etmiştir. Sovyetler Birliğinin yıkılması ile birlikte silahlı kuvvetlerin oluşturduğu tehdit algılamaları ve buna bağlı olarak güvenlik algılamaları değişmiştir (Küçükşahin & Akkan, 2007, s. 41). Soğuk Savaş döneminin bitmesiyle birlikte yerel çatışmalar su yüzüne çıkmış, belirsizlik ve istikrarsızlık artmıştır. Bu süreçte bilinen anlamdaki güvenlik anlayışı değişiklik göstermeye başlamıştır. Yugoslavya'nın dağılmasında olduğu gibi realist teori değişimi açıklama konusunda yetersiz kalmıştır. Bu yüzden ülkeler askeri güvenliğin yanı sıra güvenliğin diğer boyutlarına da önem veren bir güvenlik arayışı içerisine girmişlerdir.

¹ Neo-Realizme bakıldığında Waltz'a göre şu anki uluslararası sistem anarşik sistemdir. Ancak hiyerarşik sistemler kurulursa anarşi ortadan kalkar. Uluslararası sistem kendi kendine yardım sistemidir ve onlara kimse bakmayacağı için devletler kendi kendilerine bakmak zorundadırlar. Devletler güvenliklerini düşünmelidirler. Çünkü sürekli tehdit altındadırlar. Diğer devletlerin güçlerine göre devletler güçlerini ayarlarlar. Böylelikle güçler dengesi ortaya çıkar. Soğuk Savaş dönemi güç dengesini ve kutuplarını tarif etmektedir. Genel olarak neo-realizmin realizmden tek farkı; realizm insan doğasından hareket ederek devletin güç peşinde koşmasından kaynaklanan güç mücadelesi üzerinde yoğunlaşırken, neo-realizm ise, uluslararası yapıdaki anarşi olgusu üzerinde durmaktadır. **Ayrıntılı bilgi için bkz. Brown, C., & Ainley, K. (2007). *Uluslararası İlişkileri Anlamak* (2. Basım), Yayın Odası, s. 19**

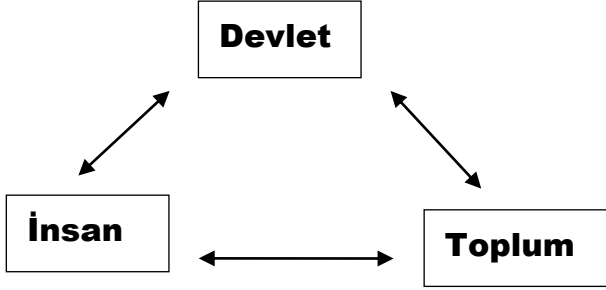
1990'lı yılların başından itibaren ortaya çıkan “Sosyal Yapılandırıcılık”² (Brown & Ainley, 2007, s. 43) ise güvenlik; askeri, siyasi, toplumsal, çevresel ve ekonomik olarak sektörlere ayrılmıştır. Askeri güvenlikte gönderge³ devlete yapılmaktadır. Ekonomik güvenlikte, ekonomik bağımlılık, suç örgütleri ve çok uluslu şirket (ÇUŞ) gibi kavramlar ele alınmaktadır. Çevresel güvenlikte, kıtlık ve su sorunları, Çernobil türü facialar incelenmektedir. Son olarak siyasi güvenlikte ise devletin rejim sorunları, insan hakları, azınlık hakları ve demokrasi gibi kavramlar ele alınmaktadır. Bu sektörler birbirinden tamamen bağımsız değillerdir ve sürekli etkileşim halindedirler (Cebeci, 2007, s. 34-36).

Ülkeler kimin veya neyin güvenliği sorusuna verecekleri cevap burada öne çıkmaktadır. Çünkü, ülkeler, politikalarını uygularken benimsemiş oldukları güvenlik anlayışına göre hareket ederler ve buna

² Sosyal Yapılandırıcılık veya diğer adıyla “Konstrüktivizm” (Kopenhag Ekolü) ‘de güvenlik karşılıklı özeldir, aynı zamanda kendi kendine göndergeseldir, sosyal bir şekilde yapılandırılmıştır, ilişkiseldir ve etkileşim sonucu oluşur. Güvenliğin esası dilbilimden gelmektedir. Bir tehdit meydana geldiğinde veya bir güvenlik aktörü tarafından tehdit olduğu söylendiğinde o tehdit olarak algılanmaktadır ve ayrıca bu söylemin izleyici/seyirci” grubu, yani bir toplum, bir ulus, vb. tarafından kabul görmesi gerekir. Bu sayede olağanüstü tedbirler alınması hak olarak görülmektedir (Olağanüstü hal ve Sıkıyönetim). Tehditler yaşamsal olmalıdır. Güvenlikleştirme süreci bir şeyin tehdit olarak tanımlanması ile başlamaktadır. Normalleştirme (desecurization) kavramına göre ise güvenlikleştirmenin tersi bir işlev üstlenmekte ve güvenlik sorunu normal bir olaymış gibi aktarılmaya çalışılmaktadır. Bu ise güvenlik zafiyeti yaşanmasına neden olmaktadır. **Ayrıntılı bilgi için bkz. Cebeci, M. (2007). Tehdit Algılamasında Yapısal ve Konjonktürel Nitelikler / İthal Tehditler. Türkiye’ye Yönelik Dış Kaynaklı Risk ve Tehditler Sempozyum Bildirileri (s. 34-36). Harp Akademileri Basımevi.** Güvenlik negatif anlam taşımaktadır. Kimlik önemlidir. Örneğin ABD’nin Kanada ve Fransa’yla olan ilişkileri Mısır ve Çin Halk Cumhuriyeti ile olan ilişkilerinden sadece güvenlik ilişkilerinden dolayı ayrılmamaktadır, özellikle ilk iki ülke ABD ile ortak bir kimliği paylaşırken diğer iki ülke paylaşmadığından dolayı da farklıdır. **Ayrıntılı bilgi için bkz. Brown, C., & Ainley, K. (2007). Uluslararası İlişkileri Anlamak (2. Basım), Yayın Odası, s. 44**

³ Güvenlik göndergesi; herhangi bir güvenlik yaklaşımı veya ekolünde, “kimin güvenliği?” veya “neyin güvenliği?” sorularına verilen yanıtır. Bu yanıt devlet olabileceği gibi toplum veya birey de olabilmektedir. Örneğin 1648 Westphalia ve 1713 Utrecht Barışlarında güvenlik göndergesinin devlet, güvenlik anlayışının ise askeri güvenlik olduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde Soğuk Savaş Döneminde de en etkin güvenlik göndergesi yine devlettir. Soğuk Savaş Döneminin sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan belirsizlik ve istikrarsızlık döneminde ekonomik, toplumsal, çevresel, askeri ve siyasal güvenlik, hepsi birden ele alınır hale gelmiş ve güvenlik göndergeleri de çeşitlenmiştir. Burada Kopenhag Ekolünün etkisi hissedilmekte ve devlet dışında güvenlik aktörlerinin de güvenlik ortamını şekillendirme yeteneği kazandığından bahsedilmektedir. **Ayrıntılı bilgi için bkz. Cebeci, M. (2007). Tehdit Algılamasında Yapısal ve Konjonktürel Nitelikler / İthal Tehditler. Türkiye’ye Yönelik Dış Kaynaklı Risk ve Tehditler Sempozyum Bildirileri (s. 36-37). Harp Akademileri Basımevi.**

göre önceliklerini ve hassasiyetlerini ortaya koyarlar. **Şekil-1'de** görülen göndergelerden hangisini esas alıp diğerlerine ulaşmaya çalıştıkları, ülkelerin takip edeceği rotayı belirler.



Şekil 1: Güvenlik Göndergeleri

ABD'nin Güvenlik Strateji Belgesinde (2006), güvenlik yaklaşımı "Ulusal güvenlik stratejimiz hedefler bakımından idealist, araçlar ve imkânlar bakımından realisttir" ((The National Security Strategy of The United States of America, 2006) şeklinde tanımlanmıştır. Çin Ulusal Güvenlik Stratejisinde ise, sektörel güvenlik yaklaşımının (Qinggong and Wei, 1998) yani Kopenhag Ekolü güvenlik anlayışının hâkim olduğu gözlemlenmektedir. Bunlardan hareketle uluslararası ortamda güvenliği tek başına bir teorinin karşılayamayacağı değerlendirilmektedir.

Bu bakımdan Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi hazırlanırken bir tek güvenlik ekolüne bağlı kalınmamalıdır. Bunun yerine, koşullara uygun olarak, amaçlar açısından tüm sektörlerin karşılaşabileceği risk ve tehditleri ayrıntılı olarak inceleyip aralarındaki bağlantıları en iyi tanımlayan güvenlik ekolü kullanılmalıdır. Araçlar açısından ise tespit edilen tehditlere tedbir olarak ortamın güvenliğini sağlamak açısından zamanın şartlarına göre en müsait ve en zaruri olan güvenlik ekolünün kullanılmasının uygun bir yaklaşım olacağı değerlendirilmektedir.

2. Güvenliğin Hedefi

Hedef, güvenlik strateji belgesinin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Stratejinin bileşenleri açısından 'hedef'in varlığı çok önemlidir. Çünkü hedefsiz bir stratejiden söz edilemez. Hedef ile strateji arasında karşılıklı-çift yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki, sağlam temelli stratejilere dayanmayan hedeflere ulaşamayacağı gibi, belirli

hedeflere ulaşabilmek için de oluşturulmuş stratejilerin gerekliliğine dayanmaktadır (Akad, 2006, s. 14).

Güvenlik Strateji Belgesinin hedefi, bir güvenlik hedefi olmalıdır ve ortamın güvenli kılınmasını esas almalıdır. Burada söz konusu olan, ülke hedefinin gerçekleştirilebilmesi için ihtiyaç duyulan güvenli ortamın sağlanmasıdır. Öncelikle, hükümet, ülkenin uzun vadeli hedefine istinaden bir kısa vadeli hedef belirlemeli ve bilahare bu hedefe güven içinde ulaşmayı sağlayacak bir güvenlik strateji belgesi hazırlanmalıdır. Dolayısıyla biri ülkenin hedefi diğeri güvenlik strateji belgesinin hedefi olmak üzere iki adet hedeften söz edilebilir. Güvenlik strateji belgesinin hedefi, ülke hedefinin gerçekleştirilebilmesi için ortamın güvenliğini esas alması bakımından gereklidir. Ülke için belirlenmiş hedef veya hedefler olmadığı takdirde güvenlik strateji belgesi için, bütün birimleri koordineli bir şekilde bir amaç doğrultusunda yönlendirmeye yarayan bir hedef ortaya konulamaz. Bu bağlamda, ülkenin ve güvenlik strateji belgesinin hedefleri arasında sıkı bir ilişkinin olduğu, dolayısıyla aralarında bir zamanlama ve vadeleme öngörülmesi gerektiği söylenebilir.

Üzerinde önemle durulması gereken bir başka nokta; güvenliğin oluşturulmasında devletin farklı kurumları arasında yaklaşım ve beklenti farklarının ortaya çıkabileceğidir. Bu durum hedef belirlemede zafiyete yol açabilir ve hatta, kurumlar arası rekabet toplumsal güvenliğe zarar verecek noktaya gelebilir. Bu nedenle, ulusal güvenliğin sağlanmasında yöntemin belirlenmesi, bu bağlamda hedefin, devlet hedefi olarak belirlenmesi önemlidir. Böylece üzerinde mutabık kalınmış olan bir devlet hedefi, ulusal güvenliğin sağlanması konusunda fikir birliği yaratabileceği gibi kurumlar arası rekabetin asgari düzeyde yaşanmasını da temin edebilir.

Her devletin siyasi yapısında zaman içinde farklılıklar belirebilir. Hatta kimi zaman hedefe bakış açılarında bile ayrılıklar görülebilir. Burada zaman içinde değişim gösterecek husus, devletlerin uzun vadeli hedefine ulaşmak amacıyla ortaya koyduğu kısa vadeli hedefleri olabilir. Uzun vadeli hedef, kısa vadeli hedeflerin daha sağlıklı belirlenmesini ve temel hedeften uzaklaşmamasını sağlayacaktır. Dolayısıyla, kısa vadeli ülke hedefi belirlenirken dağınık, birbiriyle bağlantısız, bütünlükçü olmayan ve ilerlemeden uzak olan hedeflere yer verilmesinden kaçınılmasının önemli olduğu söylenebilir. Ayrıca söz konusu hedefler, ülkenin uluslararası ortamdaki değişimlere uyum sağlayan bir güvenlik anlayışı sergilemesi açısından fayda sağlayacaktır. Göz önünde tutulması gereken bir başka unsur, hedefin ve hedefe

ulaşmada gereken zaman aralığıdır. Bu hedeflerin başarılması için bir süre kısıtlaması koymanın uygun olmadığı değerlendirilmektedir. Çünkü bu durumun karar vericilerin hareket alanlarını kısıtlayacağı ve değişen durumlar karşısında gerekli tedbirlerin alınmasını önleyebileceği düşünülmektedir. Mutlaka bir zaman belirtme ihtiyacı duyuluyorsa, net bir zaman yerine diğer olaylara ve gelişen durumlara bağlı olarak bir zamanlamadan bahsedilebilir. Nitekim diğer ülkelerin güvenlik strateji belgelerinde de durum bunun benzeridir. Ayrıca belirlenen hedef zaten süreci belirlemekte ve net olarak ortaya konulmasa da sürenin dolaylı olarak belirtilmesi de hedefin şekillenmesine yardımcı olmaktadır.

Uluslararası ortam incelendiğinde ABD, AB, Çin ve Rusya Federasyonu gibi devletlerin, ulusal hedeflerini açık ve net bir dille ortaya koyduğu görülmektedir. Oluşturulan güvenlik strateji belgelerinde bu devletler, uluslararası sistemde kendilerini tanımlayarak varmak istedikleri noktaları belirgin bir şekilde ifade etmektedirler. Örneğin, Çin, milli hedefini, ekonomik, askeri, sosyal ve siyasi düzlemde “kendi kendine yeterli” düzeye ulaşmak ve otonom bir güç olarak uluslararası sistemde rol almak şeklinde belirtmiştir (Qinggong and Wei, 1998). ABD, Amerikan vatandaşlarının hayatlarını, kişisel güvenliklerini, değerlerini, özgürlüklerini ve servetlerini garanti altına almak olduğunu vurgulanmıştır (The National Security Strategy of The United States of America, 2006). AB'nin üçlü saç ayağı şeklindeki hedefleri, Avrupa'nın hem yakın hem uzak çevresinde bir “barış halkası” yaratmak, uluslararası ilişkilerde “çok taraflılık” politikasını etkin kılmak ve kitle imha silahları ile terörizm konularında alternatif politikalar üretmek olarak ortaya konulmuştur (European Security Strategy, 2003). Rusya ise, varlığına bütünlüğüne kastedecek tehditleri bertaraf etmek, Rusya'nın ve müttefiklerinin ulusal çıkarlarını korumak şeklinde bir hedef belirlemiştir (Dağı, 2002, s.188-192). Türkiye için oluşturulacak güvenlik strateji belgesinde, hedefe ulaşmak amacıyla ulusal ve uluslararası ortamın güvenliğini sağlama konusunda hazır ve kararlı olduğunun ve ne şekilde bu güvenliğin sağlanacağını belirtmesi uygun olacaktır.

3. Tehditlerin Belirlenmesi

Bu bölümde, ülkelerin hedeflerine ulaşması esnasında karşısına çıkan engeller yani tehdit ve risklerin belirlenmesi ve ifade edilmesi konusu üzerinde durulmalıdır. Güvenliğin tanımında risk ve tehditlerle ilgili olarak, “hedefe gidilmesini zorlaştıran risk ve tehditlerin belirlenmesi; risklerin yönetilmesi, tehditlere ise tedbir alınması”

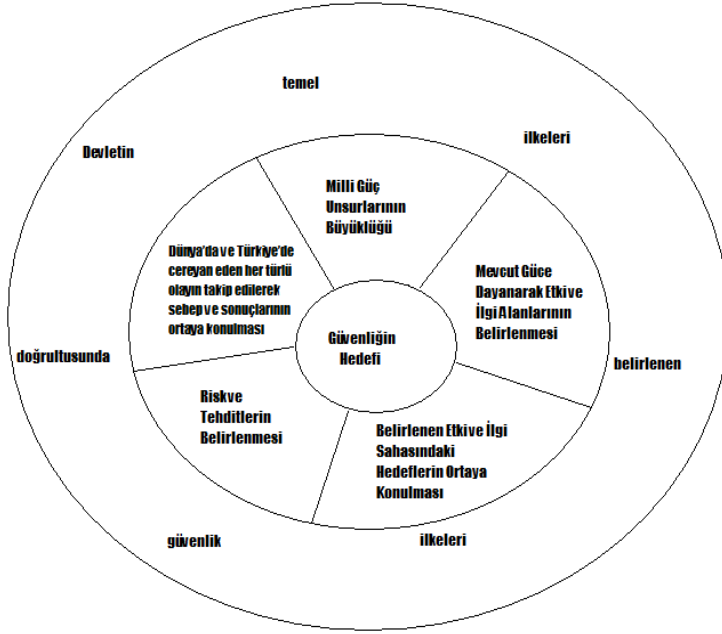
(Küçükşahin, 2007, s.45) şeklinde bir vurgu yer almaktadır. Devletlerin güvenlik anlayışlarının temelinde risk ve tehdit belirleme sürecinin, bunun temelinde ise devletlerin risk ve tehdit algılamalarının yer aldığı söylenebilir. Risk ve tehdidin algılanmasında temel olarak devletin jeopolitik konumu, ulusal hedefleri, tarihi birikimi, içinde yetişilen/sahip olunan kültür vb. unsurlar ön plandadır.

Tehdit belirleme sürecinin işleyişine geçmeden önce, temel olarak risk ve tehdit kavramlarının içeriğini incelemek uygun olacaktır. Risk, pratikte iki anlamda kullanılmaktadır. Birincisi zarara uğrama olasılığı, ikincisi, tehdidin bir önceki aşamasıdır. Bu makalede, risk, tehdidin bir önceki aşaması olarak ele alınmaktadır. "Tehdit ise gerek kısa ve orta gerekse uzun vadeli hedeflerin gerçekleşmesini güçleştiren, yeri ve zamanı gelince ortadan kaldırılmasında milli güç unsurlarının kullanılmasını gerektiren her çeşit faaliyet ve girişimler" olarak tanımlanmaktadır (Küçükşahin, 2007; s.46).

Tehdit belirleme sürecinin işleyişinin, devletlerin temel ilkeleri çerçevesinde gerçekleştiği söylenebilir. Zira, devletler de tıpkı insan ve şirketler gibi ilkelerle yönetilmektedir. Bu temel ilkeler doğrultusunda duruşunu ortaya koymayan bir devletin, riskleri yönetme ve tehditlere yönelik tedbir geliştirme sürecinde istikrarlı bir yapı sergilemesinin mümkün olamayacağı söylenebilir.

Türkiye'nin güvenlik strateji belgesi oluşturulurken, tehdit belirlemenin sistematik bir yaklaşım içinde gerçekleştirilmesi uygundur. Bu yaklaşımın aşamaları, devletin temel ilkeler içerisinde belirlenmiş olan hedefe ulaşmaya engel olan risk ve tehditlerin belirlenmesini sağlamalıdır. Temel ilkeleri açıkça ifade edilmeyen ya da böyle bir zemin üstüne inşa edilmemiş sistemlerin, zayıf düşmeye ve işlevselliğini yitirmeye maruz kalması olasıdır. Risk ve tehditlerin belirlenmesi Şekil-2'de görüldüğü üzere beş aşamada ortaya konulabilir (Küçükşahin, 2007, s. 62).

- Devletin milli güç unsurlarının büyüklüğü,
- Mevcut güce dayanarak etki ve ilgi alanlarının belirlenmesi,
- Belirlenen etki ve ilgi sahasındaki hedefleri,
- Risk ve tehditlerin belirlenmesi,
- Dünya'da ve Türkiye'de cereyan eden her türlü olayın takip edilerek sebep ve sonuçlarının ortaya konulması.



Şekil- 2 Tehdit Belirleme Yöntemi

a. Devletin millî güç unsurlarının büyüklüğü ve ortaya konulması:

Bu aşama, devletin manevra kabiliyetinin temelini oluşturan ana kaynakların ve ağırlıklarının ortaya konulması ile ilgilidir. Bu kendimizi bilmek anlamındadır. Sun Tzu, Harp Sanatı adlı eserinde “Eğer düşmanını ve kendini iyi tanıyorsan, yapacağın yüzlerce muharebenin sonucundan korkmana neden yoktur. Eğer kendini tanıyor fakat düşman hakkında gerekli bilgilerden noksan isen, sonuçta galip gelsen de birçok defa mağlubiyeti tadacaksın. Ama ne kendini ne de düşmanı iyi tanımiyorsan her muharebede bozgun akibetin olacaktır” diye belirtmiştir (Sun Tzu, 2001; s. 54). Buradan hareketle, eldeki mevcut gücün envanterinin çıkartılması gerekmektedir. Söz konusu güc envanterinin gücü elinde bulunduran her birim tarafından ayrı ayrı çıkartılması ve bilahare bir merkezde birleştirilmesi gerekir. Örneğin, kültüre ilişkin millî güç Kültür Bakanlığı tarafından ortaya konurken, askerî gücün Genelkurmay Başkanlığı tarafından ortaya konulması gerekir. Bütün bunların üst üste konularak birleştirilmesi, güvenlik konusunda uzmanların bir arada bulunduğu Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği’nce yapılabilir (Küçükşahin, 2007, s. 63). Devletlerin

güvenlik strateji belgeleri, kendilerine yönelik algıladıkları tehditlerin belirlenmesini, değerlendirilmesini gerekli kılarken, aynı zamanda milli güç unsurlarının kullanılarak milli hedeflere ulaşma yolunda ulusal güvenlik stratejilerinin temel çerçevelerini oluşturmalarını sağlamaktadır. Özü itibariyle, strateji kavramı irdelendiğinde kendisini oluşturan beş temel unsurdan birinin “güç” olduğu görülmekte ve bir ülkenin sahip olduğu güç, onun uluslararası sistemde alacağı rolün temel belirleyicilerinden biri olmaktadır. Bu nedenle güvenlik, güç ile birlikte ele alınması gereken bir kavramdır. Gücü oluşturan unsurlar, devletin belirlediği veya belirleyeceği hedefleri, uluslararası ortamdaki rolünü ve mevcut durumlarla ilgili sahip olduğu enstrümanları tayin etmede önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle, her devletin güvenliğini belirli bir esasa dayandırmadan önce siyasi, askeri, toplumsal, ekonomik, coğrafi güç unsurlarını yani durumunu göz önünde bulundurması gerekmektedir (Dedeoğlu, 2003, s. 51).

Türkiye'nin güvenlik strateji belgesi oluşturulurken mevcut durumunu saptamada en temel belirleyici milli güç unsurlarına göre yapılacak bir analiz olarak değerlendirilmektedir. Örneğin ABD güvenlik strateji belgesinde, askeri ve ekonomik güçlerine ve politik etkilerine denk bir gücün olmadığı dikkatle vurgulanmıştır (The National Security Strategy of The United States of America, 2006). Türkiye için oluşturulacak güvenlik strateji belgesinde, milli güç unsurları dikkatle irdelenmeli ve ülkenin kendi geleceğini belirlemede ve uluslararası sistemi etkilemede sahip olduğu rol açıkça ortaya konulmalıdır. Ayrıca içinde yaşanan dönemde izlediği dış politikanın yapısı konusunda Çin'in güvenlik stratejisinde olduğu gibi bilgi verilmesi uygundur. Çin'in güvenlik stratejisi, Soğuk Savaş sonrası dış politikasında, “çok kutuplu” güç arayışları içerisinde, savunma ve güvenlik politikalarında, “nükleer caydırıcılık” kavramının yanı sıra, “ekonomik işbirliği” kavramının öncelik kazandığı vurgulanmıştır (Qinggong and Wei 1998). Paralel olarak Rusya'da dış politikasında uluslararası ortama, bunun Rusya açısından getirilerine ve buna dayalı olarak askeri gücünü nasıl ve ne şekilde etkin kullanılacağına değinilmiştir (Dağı, 2002, s.188-192).

b. Mevcut güce dayanarak etki ve ilgi alanlarının belirlenmesi:

Her şeyden önce, yaşanan coğrafyadaki etki ve ilgi alanlarından söz edebilmek için sorumlu olunan bir bölgenin var olması

⁴ **Etki alanı;** bir komutanın, kuruluştaki ve diğer destek silahları ile ateş altına alabileceği, kuvvetlerine serbestçe manevra yaptırabileceği ve onları kontrol altında tutabildiği bir bölgedir (MS

gerekmektedir. Bu bölge, belirlenmiş olan ve ulaştırılması istenen ülke hedefine göre ortaya konulabilir. Milli güç unsurlarını elinde bulunduran makamların öncelikli olarak ülke hedefini tahlil ederek kendi hedef ve görevlerini ortaya koyması gerekir. Böylece, güç ve gücün büyüklüğüne dayanarak etki ve ilgi alanlarının belirlenmesi söz konusu olacaktır. Milli güç unsurları her bir etki ve ilgi sahası için ayrı ayrı ele alınması gereken temel değişkenlerdir. Örneğin askerî etki sahası komşu devletlerin dış sınırları, ilgi sahası dünyaya silah üreten ülkeleri kapsayacak şekilde seçilirken, kültürel etki sahası bütün Osmanlı toprakları ve Türklerin yaşadığı topraklar, ilgi sahası bütün dünya olarak belirlenebilir. Bunu belirleyecek olan, millî güç unsurlarını elinde bulunduran veya ona hükmeden devlet kurumlarının her birisidir.

Etki ve ilgi sahaları milli güç unsurunun görev sahasına göre değişiklik gösterebileceği gibi gücün artması veya azalması durumunda da değişkenlik gösterebilmektedirler. Dolayısıyla gücü elinde bulunduranlar kullanma iradelerine bağlı olarak etki ve ilgi sahalarını belirlemelidirler. Ancak burada dikkatten kaçırılmaması gereken bir husus, etki ve ilgi alanlarının değişken olmasıdır. Etki ve ilgi alanları gücün büyüklüğüne paralel olarak güç arttıkça genişlemekte, güç azaldıkça daralmaktadır. Dolayısıyla iktidara gelenler, gücü kullanma iradelerini de ortaya koyarak etki ve ilgi alanlarını kendileri belirlemek durumundadırlar. Çünkü oluşturulacak politikaların çıkış noktası budur (Küçükşahin, 2007, s. 63).

c. Belirlenen etki ve ilgi sahasındaki hedeflerin ortaya konulması:

Bu aşamada, bir ülkenin ana hedefine ulaşmayı destekleyen ve hükümetler tarafından belirlenen kısa ve orta vadeli hedefler ön plana çıkmaktadır. Belirlenen bu hedeflere ulaşma yolunda tehditlere karşı alınması gereken tedbirler, ancak gerekli gücü elinde bulunduran aktörler tarafından alınabilir. Dolayısıyla bu aşamada temel husus hükümet tarafından belirlenen hedeflerin, yine gücü elinde bulunduran

76-3 TSK Müşterek Askeri Terimler Sözlüğü). Bu bölgenin büyüklüğü, birliğin çapına silah ve donanıma ve aldığı göreve göre değişir (MT: 145-1 TSK Müşterek Hareket Talimnamesi). **İlgi alanı ise;** 1. İçerisinde komutanın gelecekte tasarladığı hareketin icrasını etkileyecek düşman kuvvetlerinin bulunduğu ve etki alanının dışından itibaren derinliğine ve genişliğine, ileriye doğru uzanan sahadır (MT:145-1 TSK Müşterek Hareket Talimnamesi). 2. Etki sahasının dışında kalan, fakat düşman tarafından kullanıldığı takdirde görevin yapılmasını tehlikeye düşürebilecek bir sahadır (KKT 193-6 Karma Birlik Harekatında Engellerin Kullanılması, 2002).

devlet birimleri ve devlet dışı birimlerin her birini ilgilendiren parçalardan oluşan bir yapıda olmasıdır.

Her devlet birimi, ülke hedefinden kendi payına düşen bölümü gerçekleştirebilmek için gerekli olan ortamın güvenliğini sağlamaktan sorumludur. Örneğin ekonomi konusunda etki ve ilgi alanında yapılması gereken faaliyetler ekonomi ve maliye bakanlıkları tarafından birlikte ele alınabilir. Enerji alanındaki etki ve ilgi alanları ise Enerji Bakanlığı tarafından ortaya konulabilir. Bir diğer örnek, Kültür ve Turizm Bakanlığı açısından ele alınabilir. Kültürel anlamda etki alanındaki ülkeler içerisinde bulunan Türk kültürünü yansıtan tarihi eserlerin ortadan kaldırılmasına mani olmak ve onarımlarını sağlamak, yurt dışına kaçırılan Türk kültür varlıklarını ülkeye kazandırmak gibi hedefler belirlenebilir. Bu aşamadan sonra komşu ülkedeki Türk tarihi eserlerinin yok edilmesi risk veya tehdit olarak algılanmaya başlanacaktır. Etki ve ilgi alanlarının ortaya konulması, seçimle işbaşına gelmiş olan iktidarın görevidir. Kendisinin belirleyeceği hedeflerin büyüklüğü alacakları tavırları, izleyecekleri politikaları belirleyecektir (Küçükşahin, 2007, s. 64).

Ayrıca belirlenen hedeflere yönelik tehditlerin aşılması için mevcut güvenlik aktörlerinin yeterli olmadığı veya yeterli görülmediği durumlarda oluşan yeni şartlara uygun olarak gerekli aktörlerin oluşturulması da bu bölümde ifade edilmiştir. Örneğin gelişen teknoloji ile birlikte gündeme gelen siber suçlar ve enformasyon güvenliği alanında yeni bir güvenlik birimini oluşturulabilir.

ç. Risk ve tehditlerin belirlenmesi

Bu aşamada, devletin belirlediği hedeflere ulaşmasını engelleyen unsurlar arasında yönetilebilir durumda olanların (risklerin) ve tedbir alınmasını gerektirenlerin (tehditlerin) ele alınması gerekmektedir (Küçükşahin, 2007, s. 62). Gücü elinde bulunduran devlet birimleri, belirlenmiş hedeflere ulaşmayı engelleyen her bir unsuru ortaya koymalıdır. Güvenlik strateji belgesinde yer alması gereken güvenlik meselelerinin saptanması için, devlet birimlerinin mevcut güçleri dahilinde her bir risk ve tehdit unsurunu ortaya koyması gerekmektedir.

Devletlerin güvenlik strateji belgelerinde risk ve tehditleri ele alış biçimleri farklılık göstermektedir. Örneğin, ABD, Rusya ve Çin güvenlik strateji belgelerinde sadece tehditleri ele almış, risklere yer vermemişlerdir. Buna karşın, AB güvenlik strateji belgesinde ana tehditler belirlenirken, üzerinde fazla durulmadan kırılabilirliklerden bahsedilerek risklere de değinilmiştir. Türkiye'nin güvenlik strateji

belgesinde AB'nin güvenlik stratejisinden farklı sadece tehditlerin ele alınması uygun görülmektedir.

Çin'in güvenlik stratejisinde, tehdit belirleme aşamasında sektörel bir analiz yapılmıştır. Güvenliği; ortak güvenlik, kalkınma güvenliği, siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik, bilimsel ve teknolojik güvenlik, askeri güvenlik ve toplumsal güvenlik alt alanlarında ayrı ayrı irdelemiştir. Türkiye'nin güvenlik strateji belgesi hazırlanırken tıpkı Çin'in güvenlik stratejisinde olduğu gibi, sektörel bazda analiz yapmak, tehditlerin belirlenmesinde hem uygulamada fayda hem de çok boyutlu bir bakış açısı sağlayacaktır (Qinggong and Wei, 1998).

Diğerlerinden farklı olarak Rusya güvenlik stratejisinde tehditleri iç tehditler ve dış tehditler olmak üzere iki ayrı başlık altında incelemiştir (Dağı, 2002, s. 188-192). Ancak Türkiye'nin güvenlik strateji belgesinde bu türlü bir ayrıma gitmenin gerekmeyeceği düşünülmektedir. Çünkü tehditlerin hem dış hem de iç boyutları olabilmektedir. Tehdidi ele alışı biçimi, onun ortadan kaldırılmasına yönelik tedbir oluşturma sürecinde etkili olacağından, perspektifi daraltıp, önemli adımların gözden kaçırılmasına neden olabilmektedir. Örneğin; PKK terör örgütünü sadece iç tehdit ya da sadece dış tehdit olarak ele almak, bu tehdide yönelik alınacak tedbirleri kısırlaştıracak, bütüncül bir şekilde ele almayı engelleyerek ortadan kalkmasının önünü kesecektir. Bu noktada, örgüte dış destekli ve iç tabanlı bir tehdit olarak yaklaşıldığında çok boyutlu bir şekilde ele alınması, iç ve dış kaynaklara yönelik akıllıca tedbirler alınmasına imkan sağlanacaktır. Dolayısıyla tehditleri iç ve dış tehditler şeklinde birbirinden ayırmaya, böyle bir sınıflandırılmaya gitmeye gerek olmadığı değerlendirilmektedir

Türkiye'nin güvenlik strateji belgesi oluşturulurken dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise, küresel düzeydeki ortak tehditlerin ne şekilde ele alınacağıнын belirlenmesidir. Örneğin ABD, güvenlik strateji belgesinde küresel terörizmi, tiranları ve kitle imha silahlarını; Çin, uluslararası terörizmi, nükleer silahlara sahip ülkelerin artmasını, ekonomik istikrarsızlığı, kıtlık ve nüfus artışını (Qinggong and Wei, 1998); AB ise terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, bölgesel çatışmalar, çöken/çökmekte olan rejimler ve organize suçları, uluslararası ortamdaki tehditler olarak değerlendirmiştir (European Security Strategy, 2003). Terörizm ve kitle imha silahlarının dört unsur tarafından da tehdit olarak benimsenmiş olması dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin kendi güvenlik strateji belgesinde ortak tehditlerden hangilerini ele alacağını belirlemesi daha uygun görülmektedir.

d. Dünya'da ve Türkiye'de cereyan eden her türlü olayın takip edilerek sebep ve sonuçlarının ortaya konulması:

Bu kısmın üç aşamada değerlendirilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Birinci aşama Dünya'nın herhangi bir yerinde cereyan eden her türlü olayın nedensellik bazında irdelenmesi, ülkelerin kendilerine yönelik çıkarımlar yaparak tedbir alınmasının sağlanmasıdır. Dünya, Soğuk Savaş döneminin bitimiyle birlikte yeni bir döneme girmiştir. Bu yeni dönem, ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde büyük umutlar ile belirsizliklerin bir arada yaşandığı bir dönem olarak ifade edilmiştir.

İkinci aşama, küreselleşme süreci ve uluslararası ilişkiler üzerindeki etkisinin ele alınmasıdır. Çünkü küreselleşme ile uluslararası ilişkiler çok karmaşık bir sürece girmiştir. Bu durum, beraberinde ulusların güvenlik çözümlerini de karmaşık hale getirmiştir. Bu dönemde belirsizliklerin, yeni tehdit algılamalarının, risk ve istikrarsızlık durumlarının yoğun olarak yaşandığı bir dönem içine girilmiştir. Benzer şekilde bu süreçte kitle imha silahları, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı gibi uluslararası suçlar, tüm devletler için endişe kaynağı haline gelmiştir. Soğuk Savaş öncesi dönemin geleneksel tehditleri yerini belirsizliklere, enerji bölgelerine hakim olma politikaları neticesindeki yaşanan çatışmalara ve bunların yarattığı siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel istikrarsızlıklara bırakmıştır. Bu yeni dönem devletlerin güvenlik stratejilerinin yeniden biçimlendirilmesini ve değişen-değişmeyen unsurlar göz önüne alınarak belirsiz bir geleceğe hazırlıklı olmayı gerektirmektedir (Erhan, 2002, s. 55-81). Dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir olayın takip edilmesi ve analizinin yapılması, bu duruma neden olan unsurların ve olası sonuçlarının yaşanmadan ortaya konulmasına imkân vermektedir. Bu durum, ülkelere hazır bulunuşluk açısından fayda sağlamakta, böylece, gerekli tedbirlerin ortaya konulması için kriz durumu ortaya çıkmadan ön veri sunmaktadır.

Üçüncü aşama ise, Dünyada meydana gelen gelişmelerin takip edilmesi ve değişen konjonktüre göre güvenlik stratejisinin yapılandırılması konusunda sorumlulukların ne şekilde organize edileceğidir. Bu sorumluluklar, sürekli değişim içinde olan Dünya konjonktürünün anlaşılmasını ve güvenlik stratejisinde gerekli olan güncellenmenin yapılmasını sağlamaktadır (Küçükşahin, 2007, s. 64). Güvenlik veya güvenliğe konu olan olaylar, sosyal bir olay niteliğinde olduğu için dünyanın herhangi bir yerinde belirdikçe onları kendi bünyemizde olmuş gibi farz ve kabul edip değerlendirmeler yapmamızı,

sebepler ve sonuç ilişkilerini tespit ederek ülkemizde olmaması için tedbirler almamızı gerektirir. Atatürk'ün dediği gibi: "Bütün dünya hadiseleri bize bunu açıktan açığa ispat eder. En uzakta zannettiğimiz bir hadisenin bize bir gün temas etmeyeceğini bilemeyiz. Bunun için beşeriyetin hepsini bir vücut ve bir milleti bunun bir uzvu addetmek icap eder. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan diğer bütün aza müteessir olur. 'Dünyanın filan yerinde bir rahatsızlık varsa bana ne?' dememeliyiz. Böyle bir rahatsızlık varsa tıpkı kendi aramızda olmuş gibi onunla alakadar olmalıyız. Hadise ne kadar uzak olursa olsun bu esastan şaşmamak lazımdır. İşte bu düşünüş, insanları, milletleri ve hükümetleri bencillikten kurtarır. Bencillik şahsi olsun, millî olsun daima fena telakki edilmelidir." (Küçükşahin, 2007, s. 49)

Üçüncü aşamadaki sorumluluğun millî güç unsurlarını elinde bulunduran veya onu yönlendiren devlet birimleri ile Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'ne ait olmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir (Küçükşahin, 2007, s. 64). Dünya'da cereyan eden olayların nedensellik içinde takip edilmesi, devletlerin iç ve dış politikalarında sıklıkla karşılaşacakları belirsizlikler karşısında hazırlıksız, telaşlı, plansız olmalarının önüne geçmiş olacaktır. Böylece belirlemiş oldukları hedeflerden ödün vermeyeceklerdir. Atacakları adımlardan emin ve istikrarlı bir şekilde var olan durumu yönlendirebilme potansiyeline sahip olacaklardır.

4. Tehditlere Karşı Alınması Gereken Tedbirler

Bu bölümde; dünya ve ülke konjonktürü dikkate alınarak ülkenin hedefleri doğrultusunda tespit edilen risk ve tehditlere karşı alınması gereken tedbirlerin yazılmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Üçüncü maddede beş aşamada belirlenen risklerin nasıl yönetileceği, tehditlere karşı nasıl tedbirler alınacağı veya gücün nasıl geliştirileceği yine bu bölüm içerisinde yer almalıdır. Ayrıca bu safhaya alınacak tedbirlerin nasıl yapılacağına ilişkin temel esasların ve sınırlılıkların bu bölüm içerisinde vurgulanmasına ihtiyaç olacaktır.

Alınacak tedbirler, ayrıntılı olarak güvenlik aktörlerine görevler verilerek açıklanabilir. Eğer bir kişi, bir kurum, bir kuruluş veya güvenlik ortamına etki edebilecek herhangi bir organizasyon, güvenliğin sağlanmasında etkinlik gösterebiliyorsa güvenlik aktörü olarak değerlendirilebilir. Kopenhag Ekolü'ne göre güvenlik aktörleri güç ve yetki sahibidir ve o yetkiyi seyirci grubundan almaktadırlar. Buradaki yetki sosyal tanımayı kapsamaktadır ve bu yetkiyi kullanarak, güvenlik önlemlerini almada hak sahibi olan güvenlik aktörleri, söylemleri ile güvenlik için harekete geçmeyi sağlamaktadırlar.

Güvenlik aktörleri harekete geçirme- mobilize etme yoluyla kamuoyunda öyle bir etki yaratmaktadır ki, olağanüstü önlemler alınabilmesini mümkün kılmaktadırlar. Bu nedenle, tehditlere yönelik tedbirlerin alınması aşamasından önce, tedbir alacak güvenlik aktörlerinin belirlenmesinde fayda vardır.

Hedeflenen güvenliğin sağlanabilmesi için güvenlik aktörlerinin güvenlik sistemi içine dahil edilmesine ihtiyaç vardır. Bu noktada en önemli hususlardan biri, güvenlik aktörlerinin güvenlik sistemiyle bütünleştirilmelerinin hangi araçlarla sağlanabileceğinin tespitidir. Güvenlik aktörleri, güvenlik sistemiyle bütünleştirecek araçları kuvvetli bağ içeren bir yapıdan zayıf bir bağ içeren yapıya doğru bir yelpaze oluşturacak tarzda düşünülebilir. Ortaya konulacak olan araçlar, güvenlik aktörünün ülke ve uluslararası ortam içerisindeki konumuna, kuruluş felsefesine, hedeflerine, güvenliği tanımlama biçimine bağlı olarak farklılıklar arz edecektir.

Etkileşim açısından incelendiğinde hükümet içi güvenlik aktörleri devlet yapısına daha kuvvetli bağlarla bağlı bir yapı sergilemektedir. Anayasaya uygun çıkarılmış kanun, tüzük ve yönetmelikler bu aktörlerin çalışma biçimlerini belirleyen düzenlemelerdir. Bu tür güvenlik aktörlerinin sisteme dahil edilmesinde kullanılan en önemli araç hiyerarşik yapılardır. Türk Silahlı Kuvvetleri hiyerarşinin en katı olduğu yapıya bir örnek oluşturabilir. Bu bağlamda görev ve sorumluluklar kanunlarla belirlenmiştir. Kanunların dışında hareket etmek söz konusu değildir. Bu da katı hiyerarşi, tahsis edilmiş sınırlar içerisinde kullanılacak inisiyatifinde barındırmakla beraber mutlak itaat ve tam disiplinden oluşan emir- komuta zinciri ile sağlanmaktadır. Bununla birlikte, görev ve sorumluluklarla ilgili daha zayıf bağlara sahip kurum ve kuruluşlar mevcuttur.

Hükümet dışı organizasyonlara bakıldığında ise hükümet içi organizasyonlar gibi bir hiyerarşik yapıya rastlanmamaktadır. Öncelikle bunlar yapı olarak hükümete bağlı unsurlar değildir. Bu nedenle güvenlik ortamına etki edebilme yeteneklerinden dolayı güvenlik sistemi içinde değerlendirilmektedirler. Yapılarına göre bu aktörlerle etkileşim farklı şekillerde olmaktadır. Bunlar içerisinde hükümet içi organizasyonlara etkileşim olarak en yakını medya kuruluşları olarak gözükmemektedir. Bunlarla etkileşimde kullanılan en etkin araç enformasyon olarak değerlendirilebilir. Devlete ait medya kuruluşları ve özel medya kuruluşları bu açıdan farklılık göstermektedir. Örneğin, özerk bir yapı olmasına rağmen TRT ve RTÜK üyelerinin seçimi itibariyle hükümet yapısı dışına çıkması pek olanaklı gözükmemektedir.

Bu açıdan bakılacak olursa RTÜK üyeleri dokuz üyeden oluşmakta ve bu üyeler siyasi parti gruplarının üye sayısı oranında belirleyecekleri üye sayılarının ikişer katı olarak gösterilecek adaylar arasından TBMM Genel Kurulunca seçilir. TRT Yönetim Kurulu ise altı üye ve genel müdürden oluşmakta ve RTÜK'ün göstereceği 12 aday arasından Bakanlar Kurulu tarafından seçilmektedir. (Giritli, Bilgen, Akgüner, 2006, s. 367,368,379) Bu bağlamda güvenlik aktörü olarak TRT ve RTÜK'ün hiyerarşik yapı altında olmamasına rağmen Hükümete yakın bir seyir izleyebileceği ve kullanılacak araçlar olarak hükümet dışı aktörlere en yakını olabileceği düşünülebilir. Özel medya kuruluşlarına bakıldığında ise araç olarak enformasyonun daha sağlıklı olarak işletilebileceği düşünülebilir. Özel medya kuruluşlarına sahip sermayedarların niteliği, ideolojik bakış açıları, her türlü ahlaki değerlere bağlılığı onlarla kurulacak etkileşimin derecesine etki edebilecek faktörlerdir. Bu bağlamda hükümet dışı güvenlik aktörleri içindeki en kuvvetli bağ medya kuruluşlarıyla sağlanabilir.

Uluslararası örgütler açısından etkileşim, örgütlenme ve işbirliği arasındaki bir seviyede sağlanabilir. Eğer Türkiye herhangi bir örgütün üyesi ise onunla kurulacak etkileşim üyelik sıfatıyla örgütlenme çerçevesinde olacaktır. Türkiye'nin AB gibi bir örgütün üyesi olmaması durumunda ise bu sefer kullanılacak araç işbirliği olabilecektir. Üyelik sürecinde AB ile 1995 yılında yapılan Gümrük Birliği Uluslararası Örgütlerle yapılan işbirliğine örnek olarak gösterilebilir. ÇUŞ'ların uluslararası örgütlerin pozisyonuna benzer bir çizgi sürdürmelerine rağmen örgütlenme yönleri daha zayıf, işbirliği yönleri daha kuvvetli bir yapı sergilediği düşünülebilir. Karlarını maksimize etmek isteyen bu tür şirketlerle ortak projeler yürütülerek güvenlik sistemi içerisinde dahil edilebilir. Bu bağlamda en çarpıcı örneklerinin Savunma Sanayinde alınmış bir "Milli Tank Projesi" veya "Helikopter Projesi" gibi projeler olduğu düşünülebilir. Bunun dışındaki çoğu faaliyetlerinin hükümetle kurdukları işbirliği esaslarına göre yürütülmekte olduğu ifade edilebilir.

Özetle, Türkiye'nin güvenlik aktörlerinin, oluşturulacak belgede açık bir şekilde ifade edilmesinde fayda görülmektedir. Bununla beraber, güvenlik aktörleri tehdidin karakterine göre daha ön planda ya da daha geri planda kalabilmektedir. Temel bir yapılandırmada, gücü ellerinde bulunduran bakanlıkların, karar verme sürecinde bilgi akışı açısından destekte bulunan Milli İstihbarat Teşkilatı'nın, öncelikle devletin toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik faaliyetleri açısından Türk Silahlı Kuvvetleri'nin üzerinde durulması ve

görevlerinin altının çizilmesinin uygun olduğu değerlendirilmektedir. Böylece her bir güvenlik aktörünün, var olan tehditleri belirleme ve tedbir geliştirme konusundaki rolü açıkça ortaya konulabilecektir.

Tüm bu bilgilerin ışığında güvenlik aktörleri genel olarak iki ana başlık altında gruplandırılabilir. Şekil-3'te görüldüğü üzere birincisi hükümet içi güvenlik aktörleri, ikincisi ise hükümet dışı güvenlik aktörleridir. Burada devletin güvenlik aktörleri; yürütme unsurları, güvenlik güçleri, istihbarat unsurları ve içe yönelik unsurlar olarak ayrıma tabi tutulmaktadır. Yürütme unsurları başlığı altında bakanlar kurulu teşkilatında bulunan tüm bakanlıklar bulunmaktadır. Askeri güç unsurları başlığı altında ise Türk Silahlı Kuvvetleri, ona bağlı tüm komutanlıklar ve MSB'lığına bağlı unsurlar yer almaktadır. İstihbarat unsurlarından Milli İstihbarat Teşkilatı kastedilmektedir. İçe yönelik unsurlar Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Özel Güvenlik unsurlarından meydana gelmektedir. Devlet dışı güvenlik aktörleri başlığı altında ise Sivil Toplum Kuruluşları (STK), küresel ekonominin dengelerine büyük oranda etki etme yeteneğine sahip olan ÇUŞ, medya ve uluslararası örgütler yer almaktadır.

Günümüzde etkinlikleri giderek artan ve demokrasilerin önemli unsurlarından biri olarak kabul edilen STK'larını, toplumu aydınlatma ve bu bağlamda yönlendirme işlevinden dolayı güvenlik aktörleri arasında saymanın uygun olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda devletler, güvenlikle ilgili çalışmalarını yaparken bu kuruluşlardan azami ölçüde istifade etmenin yol ve yöntemlerini bulmalıdırlar. Bunlarla kurulabilecek etkileşim yöntemlerinden en uygununun işbirliği olduğu gözükmektedir. İşbirliği yöntemi tarafların karşılıklı duyarlılıklarına dayanan bir yapı sergilemektedir. Örneğin, sivil toplum kuruluşları devletin güvenlik politikasını destekleyici projeler içerisine dahil edilebilir, görüş ve önerilerine başvurularak güvenliğe katkıları sağlanabilir.

ÇUŞ'lar küresel ekonomiye büyük oranda yön veren aktörlerdir. Günümüzde ekonomik güce sahip unsurların bu güçlerinin yanında siyasi etkinlikleri de artmaya başlamıştır. Sahip oldukları bu güç unsurları ile ülkelerin ekonomilerini bağımlı hale getirmenin yanında hükümetlerin istikrarlarını da etkiler hale gelmişlerdir. Bu yapılarıyla ÇUŞ'lar sermaye birikimlerini arttırmaya çalışmakta ve kimi zaman hükümetlerle bazı anlaşmalara gitmektedirler. Örneğin ABD tarafından yürütülen politikalar ÇUŞ'ların ABD ekonomisi içindeki güç ve merkeziliği ile doğrudan bağlantılıdır. Bununla beraber serbest ticaret

anlaşmaları, IMF ve Dünya Bankası politikaları, özelleştirmeler, gümrük duvarlarının indirilmesi ABD ÇUŞ'larının dayatmaları ile ortaya çıkan oluşumlardır. Bunların yanında 130'dan fazla ülkede 180 ABD askeri üssünün kurulmasında ABD ekonomisinin ve daha da etkin olarak dünya çapında faaliyet gösteren ABD ÇUŞ'larının etkisi gözardı edilememektedir. (Yılmaz, 2007, s. 23) Bu özellikleri itibariyle ÇUŞ'lar ülkelerin ekonomik güvenliğine çeşitli açılardan etki etmelerinin yanında dolaylı olarak güvenliklerine de etki etmektedirler. Bu sebepten dolayı ÇUŞ'lara da güvenlik aktörleri olarak alınacak tedbirlere yönelik görevler verilmesi ve çeşitli şekillerde yapılan işbirliğiyle güvenlik sistemiyle bütünleştirilmelerinin faydalı olabilir. ÇUŞ'ların güvenliğe etkisinin diğer yönüyle bakıldığında yabancı sermaye oranının fazla olduğu ÇUŞ'ların Türkiye'nin güvenliğine olan etkileri de ayrı bir inceleme konusudur.

Özellikle son yıllarda iletişim alanındaki gelişmelerle beraber dünya üzerindeki bilişim ve enformasyon olanakları artmış ve bu sayede dünyanın herhangi bir yerinde olan bir olay veya yaşanan bir hadise basın yayın organları vasıtasıyla kısa bir süre içerisinde tüm dünyaya iletilme şansına erişmiştir. Medya kuruluşları bu anlamda dünya konjonktüründeki gelişmeleri anında ileten, devletlerin korumaya özen gösterdiği sınırlarını bir miktar da olsa kamuoyuna sızdıran, yaptığı yanlı ve yansız yayınlarla kamuoyunu ve üst düzey yöneticileri etkileme potansiyeline sahip çok güçlü bir konuma gelmeye başlamışlardır. Özellikle büyük sermayedarların basın yayın organlarına sahip olmasıyla, medya kuruluşları kamuoyunu yönlendirebilen ve devletleri politik, ekonomik açıdan etkileyebilen bir pozisyona gelmişlerdir. Bu açılardan bakıldığında medya göz ardı edilmemesi gereken bir güvenlik aktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda devlet, kendi güvenliği açısından medya ile işbirliği içerisinde bulunması gerekir.

Uluslararası örgütler açısından bakıldığında ise Türkiye'nin taraf olduğu veya taraf olmadığı örgütler olarak iki ayrı kategoride inceleme yapmak gerekmektedir. Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası örgütler bakımından düşünüldüğünde Türkiye'nin sahip olduğu oy kullanma imkanı örgüt içerisinde karar verici bir pozisyonda olmasını sağlamaktadır. Ancak bu her zaman tüm kararları etkileyebilme potansiyelini içinde barındırmamaktadır. Örneğin 1952 yılında üye olunan NATO açısından bakıldığında Kuzey Atlantik Konseyinde kararlar oybirliği ile alınmakta ve bu nedenle Türkiye alınmasını istemediği bir kararda veto hakkını kullanabilmektedir. (Tetik, 2006, s.

114) Türkiye bu örgütte veto yetkisini kullanarak Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin NATO üyeliğini bu şekilde engelleyebilmektedir. Ancak Birleşmiş Milletler açısından bakıldığında ise Genel Kurul ve Güvenlik Konseyinde karar alma mekanizmaları farklıdır. Genel Kurulda katılan üyelerin üçte iki çoğunluğu ile karar alınmaktadır. Burada Türkiye'nin kararları veto etmesi mümkün değildir. Kendi aleyhine alınan bir kararda, bu kararlar tavsiye kararı olmasına rağmen uluslararası konjonktürde zor durumda kalabilecektir. Bunun yanında Güvenlik Konseyinde 5'i daimi üye ve 10 tanesi de iki yıllığına seçilen geçici üye olmak üzere toplam 15 üye bulunmaktadır. Usul konuları dışında 5 daimi üyenin veto yetkisi bulunmakta ve bunun dışında tüm kararlarda 15 üyenin 9'unun "evet" oyu kullanması gerekmektedir. Bu açıdan Türkiye daimi olarak Güvenlik Konseyinde karar verici pozisyonda bulunamamakta ve tüm kararlara etki edememektedir. Ayrıca veto hakkı olsa bile anlaşmazlığa taraf olan bir üye pozisyonda bulunduğu durumlarda oy hakkı bulunmamaktadır. Burada Türkiye kendi aleyhine çıkarılabilecek bir kararı oy kullanma hakkını kullanarak engelleyememektedir (Tetik, 2006, s. 99-100). Bunun en canlı örneklerinden biri 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekatı esnasında ve sonrasında görülmüş Birleşmiş Milletlerin aldığı kararlar ile tüm üye ülkeler Türkiye'ye ambargo uygulamaya davet edilmiştir. Bunun sonucu olarak da Türkiye ulusal güvenliğinin değişik sektörleri açısından çok çeşitli zararlara uğramıştır. Ayrıca bu hareket esnasında eğer Sovyetler Birliği tarafından herhangi bir saldırıya uğranılırsa NATO, 5'inci maddede belirtilen toplu meşru müdafaa hakkını işletmeyeceğini Türkiye'ye bildirmiştir. Bu nedenle üyesi olunmasına rağmen Türkiye, NATO tarafından da yaptırıma uğratılmaya çalışılmıştır.

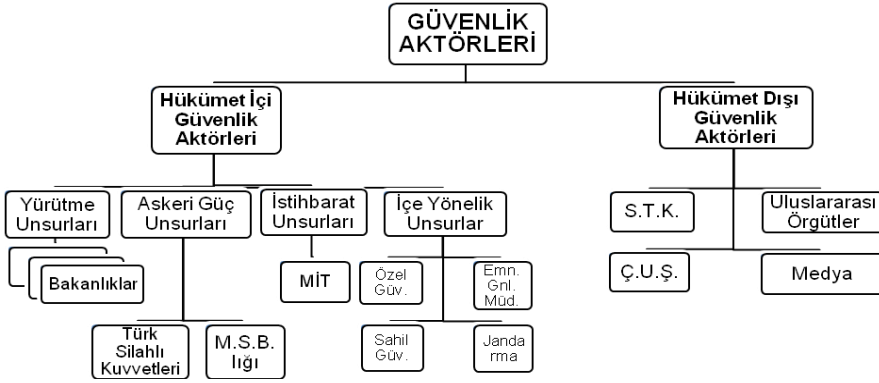
Taraf olunmayan örgütler açısından bakıldığında Türkiye'nin konumu daha fazla zayıflamaktadır. Örgütlerin aldıkları kararlar üye olmayan devletleri bağlamamasına rağmen bazı kararlar üçüncü devletleri etkileyebilmektedir. Şangay İşbirliği Örgütünün güvenlik veya enerji konusunda aldığı kararların etkileri Türkiye'de hissedilebileceği gibi daha da etkin olarak OPEC'in aldığı kararlar Türkiye'yi dolaylı olarak etkilemektedir. Türkiye çok büyük bir oranda enerji bağımlısı bir ülkedir ve kullandığı petrolünün hemen hemen tamamını ithal etmektedir. Bu bağlamda OPEC'in arzı arttırma veya azaltmaktaki kararları veya petrol fiyatlarını belirleme konusundaki insiyatifleri Türkiye'nin petrol ithali için ödediği miktarı direkt olarak etkilemekte ve ülkenin kalkınması için kullanabileceği milyarlarca doların zarara uğramasına sebep olmaktadır. Bu etkinliği ile OPEC

Türkiye'nin ulusal güvenliğini ekonomik sektörü üzerinde baskı altına alabilmektedir. Bu ise üye ülkelerin Türkiye'ye karşı bir yaptırım uygulayabilme inisiyatifini ellerinde bulundurmalarını sağlamakta ve bununla Türkiye'nin dış politikasını etkileyebilecek bir konuma geçmelerine neden olmaktadır. Bunun dışında üye olunmayan örgütlerin direkt güvenliğe etki etme yetenekleri de bulunmaktadır. Örneğin Türkiye'nin 1932'de üye olduğu ve kendini 1946 yılında fesheden Milletler Cemiyeti Türkiye'nin Irak sınırının çizilmesinde etkin rol oynamıştır. 1923 Lozan Antlaşmasıyla Türkiye Irak sınırının çizilmesi antlaşma sonrasına bırakılmıştır. Türkiye çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu Musul ve Süleymaniye bölgelerinin Türkiye'ye bırakılmasını savunmuştur. İngiltere ve Türkiye arasında uzlaşma sağlanamaması üzerine konu Milletler Cemiyetine intikal ettirilmiş, bunun üzerine Cemiyet Musul'un Irak'ta kalmasını belirten bir tavsiye kararı almıştır. Buna istinaden 5 Haziran 1926 yılında yapılan antlaşmayla Musul vilayeti Irak'a dolayısıyla İngiltere'ye bırakılmıştır. (Eroğlu, 1990, s.317-318) Böylece Türkiye üyesi olmadığı bir örgütün aldığı kararla Musul vilayetini kaybetmiştir. Bu bağlamda uluslararası örgütler çeşitli antlaşmalara dayanarak belirli uygulamalar ve çeşitli yaptırımlarla Türkiye'nin ulusal güvenliğine etki edecek davranışlarda bulunmakta ve Türkiye'yi bu yaklaşımlara uymaya zorlamaktadırlar. Bu yönüyle uluslararası örgütler aktif olarak kullanılıp görev verilemeyen ancak güvenliğe etkisi dolayısıyla güvenlik aktörü olarak değerlendirilebilecek bir konumdadırlar.

Uluslararası siyasi, ekonomik ve askeri güvenlik tabanlı örgütlerin kurulması, güvenlik sistemlerin etkin bir şekilde çalışmasını sağlayabilme konusunda her zaman yeterli olamayabilmektedir. Üye ülkeler arasındaki ve örgütün diğer ülkelerle olan işbirliği ve enformasyon kimi zaman kurulma amacının gerçekleştirilmesi için sürdürülen faaliyetlerden daha önemli bir hale gelebilmektedir. Örneğin NATO açısından düşünüldüğünde işbirliği ve enformasyonun tam anlamıyla sağlanabilmesi için öncelikli olarak NATO ve barış yanlısı ülkeler arasında bir iletişim ve istihbarat paylaşım ağının kurulması gerekmektedir. Bunu sağlamak için ise NATO'nun bugüne kadar oluşturmuş olduğu güven ve saygınlığın önemli olmasının yanında NATO'nun ortak bir platform olacak şekilde dünya ülkeleriyle işbirliğine açık bir yapıya dönüştürülmesi veya geliştirilmesi gerekmektedir. (Kıbaroğlu, 2004, s. 4) Buradan da anlaşılacağı üzere uluslararası örgütlerin kendi içindeki işbirliğinin yanında diğer örgütlerle de işbirliği içinde bulunmasının ve güven artırıcı önlemleri

alma konusunda etkileşim içinde olmasının güvenliğin tüm sektörlerinde kaçınılmaz bir zaruret olduğunun altı çizilmektedir.

Bunların dışında ülkelerin arasındaki ikili işbirlikleri de uluslararası barışın sağlanması, uluslararası dengelerin korunması ve ekonomik, politik, askeri gelişmenin sağlanması açısından önem arz etmektedir. Örneğin Çin'in Şangay İşbirliği Örgütü içindeki faaliyetleri dışında komşu ülkelerle ikili antlaşmalara giderek sınır meselelerini çözülmesinin yanında uluslararası terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ve radikal terör hareketleri ile mücadele konularındaki sıkıntıları çözülme konusunda adım atması bölge istikrarını ve işbirliğini artırma konusunda önemli girişimler olarak değerlendirilebilir.

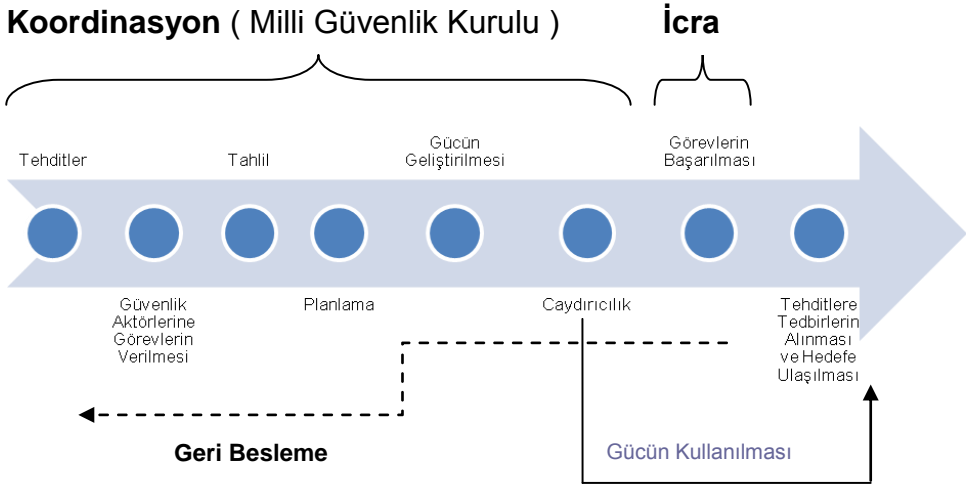


Şekil- 3: Güvenlik Aktörleri

Tehditlerin belirlenmesi safhasından sonra tespit edilen tehditlere tedbir getirme safhası kritik bir önem arz etmektedir. Tehditleri tespit etmek yetmemekte daha önemli bir husus olarak onlara tedbir getirmek gerekmektedir. Ancak böylelikle hedefe ulaşılmasını engelleyen tehditler ortadan kaldırılabilir. Bu ise gelişigüzel değil sistematik bir şekilde olmalıdır. Şekil-4'te görüldüğü gibi bir önceki bölümde tehdit belirleme yöntemine göre belirlenmiş tehditler listelenmiştir. Müteakiben Milli Güvenlik Kurulu tarafından gücü elinde bulunduran güvenlik aktörlerine sektörel ayırım göz önünde bulundurarak belirli ve net görevler verilmelidir. Bu verilen görevler, başarılı olduğunda tespit edilmiş olan tehditlere tedbir almayı sağlayacak nitelikte olmalıdır. Bunun üzerine görev verilen güvenlik aktörü görevini analiz etmelidir. Bu analiz ise görevin içeriği, kapsamı, önemi, aşamaları, görevin başarılması neticesinde beklenen fayda ve tehditleri

TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK STRATEJİ BELGESİ NASIL HAZIRLANMALIDIR?

bertaraf etmeye etki derecesi, görevin başarısız olduğu takdirde tehditlerin hedefe ulaşmaya engel olma yoğunluğu ve kritiklik derecesini içermelidir. Bu analiz neticesinde görevin başarılmasını sağlayacak adımların atılabilmesi amacıyla izlenecek yol ve güvenlik aktörünün teşkilat ve kuruluşu içindeki birimleri arasında bir iş bölümü yapılmalıdır. Ancak bu yapılan iş bölümü kesinlikle güvenlik aktörünün sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır. Yapılan planlamayı müteakip güç geliştirilmesi gerekmektedir. Gücün geliştirilmesiyle güvenlik aktörleri caydırıcılık yeteneğine sahip olmaktadır. Caydırıcılık yeteneği sayesinde gücün kullanılmasına gerek kalmadan sonuca varmak mümkün olabilecektir. Bu sayede tehdidin engellik vasfı dondurularak hedefe varmamızı engelleme yeteneğini kullanmasına fırsat verilmemiş olunur. Tehdit olma vasıfları devam eden tehditler için ise tedbir alma safhası devam etmektedir. Verilen görevi başarabilme konusunda herhangi bir sıkıntı içine düşülmesi durumunda Milli Güvenlik Kuruluna gerekli tekliflerin yapılması ve gerekli kaynakların tahsisi veya diğer birimlerden gerekli desteğin alınması sağlanabilmelidir. Tüm güvenlik aktörlerinin görevlerini başarması neticesinde tespit edilmiş tedbirlere gereken tedbirler alınmış olacaktır. Tüm yapılan faaliyetler Milli Güvenlik Kurulu tarafından titizlikle takip ve koordine edilmelidir. Burada yapılan koordinasyon sayesinde güvenlik aktörleri arasında bir eşgüdüm sağlanmalıdır. Eğer görevin yerine getirilmesinde başarılı olunamazsa gerekli geri besleme yapılmalı ve tedbir alınmasına katkıda bulunacak yeni bir görev verilmelidir.



Şekil 4: Tehditlere Tedbir Alınma Safhası

Ayrıca bu bölümde Güvenlik Aktörlerinde yapılması gereken düzenlemeler belirtilmeli (Örneğin İstihbarat Teşkilatının Yeniden düzenlenmesi) veya kurulmasına ihtiyaç duyulan yeni güvenlik kurumlarının (Örneğin keşif, haberleşme veya diğer maksatlarla uydu teknolojilerinden etkin faydalanabilmek amacıyla Türk Uzay Kurumunun) kurulması gerektiği ifade edilebilir. ABD 2006 Güvenlik Strateji Belgesi'nde "İstihbarat Topluluğu'nun kurulması ve Savunma, Ulusal Güvenlik ve Adalet Bakanlıkları ile FBI'nin düzenlenmesi" faaliyetleri bu bölümde anlatılmıştır (The National Security Strategy of The United States of America, 2006).

Küresel güç olan ve olma yolunda aşama kaydeden devletlere bakıldığında, bu devletlerin tehditlere yönelik algıları ve bunlara yönelik aldıkları tedbirler farklılık göstermektedir. Bunun bir örneği, ABD'de 11 Eylül 2001'de meydana gelen saldırıların ardından AB ve ABD'nin tehdit algılamalarında görülmüştür. İki tarafın tehdit algılamaları büyük ölçüde örtüşse de tehdiye yönelik aldıkları tedbirler ve geliştirdikleri stratejiler birbirinden çok farklı olmuştur. Güvenlik strateji belgelerinde de görüldüğü üzere ABD, Irak'ta yaptığı gibi güç kullanımı ve "önalıcı savaş"a yönelik tedbirleri benimserken, AB bu tarzda tedbir almayı reddeder şekilde "önleyici angajman" ve "yumuşak güç" kullanımını benimseyip, önceliği askeri gücün kullanımını gerektirmeyen güç unsurlarının kullanımını ön planda tutan bir tedbir zinciri belirlemiştir (Ateşoğlu Güney, 2006, s. 18-20). Çin ise yine Kopenhag Ekolü paralelinde, güvenlik sektörleri altında belirlediği tehditlere, yine sektörel bazda tedbirler üretmiş ve barışçıl bir tedbirler yumağı sergilemiştir (Qinggong and Wei, 1998). Bunun aksine Rusya, kendisine ve müttefiklerine yönelebilecek askeri tehditler karşısında aktif bir dış politika ve gereğinde, nükleer silahların kullanımını da içeren, kuvvet kullanımını içeren bir tedbir geliştirme anlayışı benimsediğini ortaya koymuştur (Dağı, 2002, s. 188-192). Görüldüğü üzere, risk ve tehditlere yönelik geliştirilen tedbirler açısından her devlet birbirinden farklı ve kendine özgü yaklaşımlar içindedir.

Bu bağlamda Türkiye'nin de uluslararası ortamdaki konumuna, milli hedeflerine ve menfaatlerine uygun şekilde tedbir belirleme süreci tayin etmesi gerekmektedir. Türkiye'nin, tehdit belirleme yöntemi olarak Çin'in güvenlik stratejisinde olduğu gibi sektörel bazda geliştirilen tehditlere yine sektörel bazda ve ayrı ayrı tedbirler geliştirmeyi benimseyen bir yaklaşım içinde olması, tedbir alınmasında ise Realist teorinin kullanılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir. Böylece tedbir geliştirme sürecinde azami ölçüde

uygulamada fayda sağlanarak açık, bütüncül ve çok yönlü bir bakış açısıyla daha etkin çözüm üretilmesi mümkün olacaktır.

Sonuç

Güvenlik Strateji Belgesinin bir sonuç bölümü olmalıdır. Belgenin sonuç bölümünde iki şekilde ele alınabilir: Birincisi ABD güvenlik strateji belgesinde olduğu gibi, hedeflerin, uluslararası ortamın özelliklerinin, sahip olunan gücün, belirlenmiş tehditlerin tekrar vurgulandığı bir yapıdır. İkincisi ise, Çin'in güvenlik stratejisinde olduğu gibi devletin mevcut konumu, geliştireceği dış politikada izleyeceği yol ve uluslararası düzeni korumak için üstleneceği rolün vurgulandığı bir yapıdır (Qinggong and Wei, 1998). Bu noktadan hareketle Türkiye'nin güvenlik strateji belgesini oluştururken sonuç bölümünde uluslararası ortamın özelliklerinin yeniden ele alınarak, Türkiye'nin takip edeceği dış politikanın temel prensipleri, bu politikayı uygulamadaki kararlılığı ve sağlam duruşu, uluslararası ortamda kendisine biçtiği rol ve ileriye dönük olarak olası konumu üzerinde genel bir değerlendirme yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Türkiye'nin güvenlik strateji belgesi, uluslararası ortamı, güvenliğe ilişkin mevcut paradigmaları ve ülkenin mevcut durumunu dikkate alarak belirlenmiş olan ülke hedeflerini gerçekleştirebilmek için, öncelikle risk ve tehditlerin belirlenmesini ve bu risk ve tehditlere karşı izlenecek yolu ve alınması gereken tedbirleri içermelidir. İzlenecek yol ve alınması gereken tedbirler, zaman ve zemine uygun olarak söz, eylem ve güç kullanmayı gerektirebilir. Yani uzun vadeli planlama; kararlı duruş ve irade gerektirir. Bunlar ülkenin uluslararası ortamdaki duruşunu belirleyen temel oluşumlardır. Dolayısıyla Türkiye güvenlik strateji belgesi, Türkiye'nin ulusal ve uluslararası ortamdaki geleceğini üzerine inşa edeceği temel taşları belirleyen bir kılavuzdur.

Güvenlik strateji belgesi, ilgili tüm kurum ve kuruluşların sorumluluğunda olmalıdır. Güvenlik, sadece ülkenin silahlı kuvvetlerini ilgilendiren bir konu değildir. Söz konusu belge, ülkenin bekasına, rejimin güvenliğine ve milletin refahına ilişkin izlenecek olan milli güvenlik siyasetinin esaslarını içeren bir metin, bir yol haritasıdır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 117'nci maddesine göre millî güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından, Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı, Bakanlar Kurulu sorumludur (T.C.Anayasası, 1982). Bu nedenle, güvenlik strateji belgesinin Başbakanlığa bağlı olan Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği tarafından Başbakanlık adına hazırlanmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir. Bakanlar kurulunun kolektif sorumluluğu

olmasına rağmen, bakanlar kurulunun başı olması ve sorumluluğun net olarak tanımlanması ihtiyacı dolayısıyla milli güvenliğin sağlanmasında başbakanın asıl sorumlu olmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Güvenlik stratejisi belgeleri kamuoyu desteğini alabilmek açısından ülke vatandaşlarının anlayabileceği bir üslupla ve mümkün olduğunca sade, basit ve anlaşılır olmalıdır. Bununla birlikte söz konusu belge, devlet yönetimine yol gösteren, faaliyetlerine ışık tutan bir kılavuzdur. İstikrarsızlığın, belirsizliğin ve düzensizliğin hakim olduğu bölgemizde devleti belirsizlikten ve kararsızlıktan duruluğa kavuşturan ve ona yön vererek güçlü devlet olma niteliği kazandıran bir belgedir. Ortak bir çalışmanın sonucu olarak oluşturulması gereken belge, ortak aklın ürünü ve devletin ortak malı olmalıdır.

KAYNAKÇA

- 1) A Secure Europe in A Better World, European Security Strategy, Brüksel, 2003. <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, [23.01.2008].
- 2) Akad, Mehmet Tanju. *Strateji Üzerine*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2006.
- 3) Ateşoğlu Güney, Nurşin. *Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB-NATO-ABD*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- 4) Brown, Chris., & Ainley, Kirsten. *Uluslararası İlişkileri Anlamak* (2. Basım). (A. Ereklı, Dü., & A. Oyacıoğlu, Çev.) Yayın Odası., İstanbul, Türkiye, 2007.
- 5) Cebeci, Münevver. Tehdit Algılamasında Yapısal ve Konjonktürel Nitelikler/İthal Tehditler, *Türkiye'ye Yönelik Dış Kaynaklı Tehditler Sempozyumu*, Harp Akademileri Komutanlığı., İstanbul, 2007.
- 6) Dağı, Zeynep. "Rusya'nın Güvenlik Politikası ve Türkiye" içinde (ed. Refet Yinanç, Hakan Taşdemir) *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2002
- 7) Dedeoğlu, Beril. *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Derin Yayınları, İstanbul, 2003.
- 8) Erhan, Çağrı. "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları", içinde (ed. Refet Yinanç, Hakan Taşdemir) *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2002
- 9) Eroğlu Hamza. *Türk İnkılap Tarihi*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, s. 317-318, 1990

TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK STRATEJİ BELGESİ NASIL HAZIRLANMALIDIR?

- 10) Giritli İsmet, Bilgen Pertev, Akgüner Tayfun. *İdare Hukuku*, Der Yayınları, İstanbul, s. 367, 368, 379, 2006
- 11) Kibaroğlu, Mustafa. *Söyleşi*, 2023 Dergisi, Nisan 2004.
- 12) Küçükşahin, Ahmet. Türkiye'nin Tehdit Belirleme Yöntemi ve Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde Düşman Kavramının Değerlendirilmesi, *Türkiye'ye Yönelik Dış Kaynaklı Tehditler Sempozyumu*, Harp Akademileri Komutanlığı. İstanbul, 2007.
- 13) Küçükşahin, Ahmet, & Akkan, Tamer. Değişen Güvenlik Algılamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit. (A. Küçükşahin, Dü.) *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2007, Haziran.
- 14) Qinggong, Li and Wei, Wei. Chinese Army paper on 'New Security Concept', Jiefangjun Bao, 24 Dec 1997 p 5 \ FBIS-CHI-98-015, 15 Jan 1998. <http://www.shaps.hawaii.edu/security/china/jiefangjun-new-security-971224.html> [27.01.2008].
- 15) Sun-Tzu. *Savaş Sanatı*, (A. Demir, Çev.) Kastaş Yayınları, İstanbul, 2001.
- 16) Tezkan, Yılmaz. *Siyaset, Strateji ve Milli Güvenlik*, Ülke Kitapları, İstanbul, 2007.
- 17) T.C. Genelkurmay Başkanlığı. *MT 411-1 Bilgi Harekatı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Türkiye, 2003.
- 18) T.C. Anayasası, 1982, <http://www.tbmm.gov.tr/Anayasa.htm> [26.03.2008].
- 19) Tetik, Ahmet. *Devletler Hukuku*, HAK Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2005, s. 99-100.
- 20) *The National Security Strategy of The United Kingdom, Security In The Interdependent World*, Presented to Parliament by the Prime Minister, by command of Her Majesty, March 2008, s. 3,4.
- 21) *The National Security Strategy of The United States of America*, (Mart 2006) The White House, President George W. Bush, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006/>, [10.01.2008].
- 22) Yılmaz, Sait. *Türkiye İçin Ulusal Güvenlik Raporu*, T.C. Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 2007.

İRAN NÜKLEER KRİZİNDE BIÇAK SIRTINDA SİYASET

Yazar : Kemal TURAN*

Öz

İran'ın nükleer programı hususunda ABD ile İran arasında tırmanan gerginlikte Türkiye bıçak sırtında bir siyaset takip etmek durumundadır. Bu bağlamda, Türkiye bir yandan İran'ı nükleer silahlar geliştirme konusunda caydırmaya yönelik uluslararası diplomatik çabalara destek vermeye devam ederken, diğer yandan da füze savunma sistemlerine ve nükleer teknolojiye yatırım yaparak İran'a karşı caydırıcılığını artırmalıdır. Diplomatik çabaların sonuç vermemesi durumunda ise İran'a karşı düzenlenecek sınırlı bir askerî harekâtta tarafsız kalarak, Türkiye ileride kendisini hedef alabilecek bir nükleer tehdidi üçüncü ülkeler marifetiyle bertaraf etmelidir. Ne var ki, böylesine hassas bir siyasetin başarılı olması ön hazırlıklı olmayı gerektirmektedir. Bu nedenlerle, Türkiye vakit kaybetmeden İran ile ilgili tüm ihtimalleri hesaba katan, gerçekçi ve senaryo temelli stratejiler geliştirmelidir.

Anahtar Kelimeler: İran, Nükleer Kriz, Nükleer Silahların Yayılması, İran Nükleer Programı, Türkiye-İran İlişkileri.

Politics on a Knife Edge in the Iranian Nuclear Crisis

Abstract :

Turkey ought to follow a delicately balanced policy in the nuclear crisis escalating between the USA and Iran. Within this context, Turkey should continue to support diplomatic efforts to dissuade Iran from developing nuclear weapons on the one hand, while enhancing its deterrence against Iran by investing in missile defense systems and nuclear technologies. If diplomatic efforts fail, Turkey should remain neutral in a limited military operation executed against Iran, thereby eliminating a nuclear threat which might target her in the future through the efforts of third countries. Nonetheless, success in such an intricate policy demands prior preparation. For this reason, without losing further time, Turkey should start developing realistic and scenario-base strategies that take into account all contingencies apropos Iran.

Key Words: Iran, Nuclear Crisis, Proliferation of Nuclear Weapons, Iranian Nuclear Program, Turkish-Iranian Relations.

Stratejik ve Tarihsel Arka Plan: İran, Hürmüz Boğazı'nı denetleyen stratejik konumu, Hazar Havzası ve Basra Körfezi'nde sahip olduğu zengin hidrokarbon rezervleri, önderliğini yaptığı Şii İslam ideolojisi ve kökten dinci radikal örgütlerle sürdürdüğü yakın ilişkiler nedeniyle Orta Doğu, Orta Asya ve Kafkasya dengelerinde ağırlığı hissedilen bir ülkedir. Bu jeopolitik verilerden ötürü, İran kontrol altına

* Hava Pilot Kurmay Binbaşı, 2'nci Hava Kuvveti Komutanlığı, Harekât Başkanlığı.

alınmadan Orta Doğu, Orta Asya ve Kafkasya coğrafyalarının şekillendirilmesi mümkün değildir. Bu hakikatin farkında olan bölgesel ve küresel güçler, Hazar Havzası ve Orta Doğu coğrafyalarının denetlenmesi bağlamında İran'daki gelişmelere karşı kayıtsız kalamamaktadır.

Yukarıda ifade edilen stratejik mülahazaların bir sonucu olarak İran, 20'nci yüzyıl boyunca dış güçlerin müdahalelerine maruz kalmıştır. Batı'nın artan enerji ihtiyacına koşut olarak da söz konusu müdahalelerin şiddeti ve sıklığı artmıştır. Örnek olarak, İran petrolünün Nazi Almanyası'nın eline geçmesinden endişe duyan Rusya ve İngiltere, İkinci Dünya Savaşı esnasında İran'ı işgal etmişlerdir¹.

İran'ın sahip olduğu petrol yataklarının denetimine yönelik Batı müdahaleleri Soğuk Savaş süresince de devam etmiştir. Bu bağlamda, 1953 yılında seçimle işbaşına gelen Başbakan Musaddık, petrol kaynaklarını millileştirmesinin ardından ABD ve İngiltere tarafından desteklenen bir darbe ile düşürülmüş ve yönetime Batı taraftarı Rıza Pehlevi tekrar getirilmiştir².

Pehlevi idaresi altında Batı'nın Orta Doğu'daki ileri karakolu işlevini yürüten İran, Şah'ın 1979 yılında Humeyni liderliğindeki kökten dinciler tarafından yönetimden uzaklaştırılması ile Batı'nın bölgedeki en başat hasmı haline dönüşmüştür³. Ne var ki, İran İslam Devrimi'nin hemen akabinde Irak'ın İran'a saldırması, İran'ın bölgesel bir güç olarak Basra Körfezi'nde ağırlığını hissettirmesini engellemiştir.

İran'ın etkinliğinin sınırlanmasında ABD'nin İran'a uyguladığı siyasi, ekonomik ve diplomatik yaptırımların da etkisi olmuştur. İran-ABD ilişkilerinde yaşanan güven bunalımının ve hasmane tutumun temelinde, 5 Kasım 1979 tarihinde İranlı öğrenciler tarafından Amerikalı diplomatların rehin alınması ile başlayan ve 444 gün süren "Rehine Krizi" yatmaktadır⁴. Krizin yarattığı karşılıklı güvensizliğin etkisiyle çeyrek asır boyunca kötü bir seyir izleyen İran-ABD ilişkileri, bugün öyle bir noktaya gelmiştir ki, İran'ın İslam Devriminden itibaren "Büyük Şeytan" olarak betimlediği ABD, İran'ı Amerikan çıkarlarını hedef alan

¹ Rusya ve İngiltere'nin 19 ve 20'nci yüzyıllarda İran'a müdahaleleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. Karen Armstrong, *İslam: A Short History*. Phoenix Press, London, 2001, s. 126-127.

² *İran'ın Bölgesel Politikalarına Bakış*, www.tasam.org.tr.

³ İran İslam Devrimi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Okan Gümüş ve Aziz Sevi, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 58, HAK elektronik kütüphanesi.

⁴ *İran'ın Bölgesel Politikalarına Bakış*, www.tasam.org.tr.

“Şer Ekseni”nin bir üyesi olarak tanımlanmaktadır⁵. Karşılıklı güvensizlik temelinde derinleşen İran-ABD bunalımı, İran’ın son yıllarda nükleer teknoloji alanında önemli mesafeler kat etmesi ile daha da tehlikeli bir mecraya girmiştir.

Çok ciddi bölgesel ve küresel yansımalara gebe söz konusu gerginlik, her iki ülkenin de diğerini tehdit olarak algılaması neticesinde tırmanma eğilimi göstermektedir. İran’ın ABD’yi kendisine tehdit olarak görmesinin ardında, sekiz yıl süren İran-İrak savaşında ABD başta olmak üzere Batılı devletlerin Irak’ı desteklemiş olmaları⁶; ABD’nin devrim sonrasında İran’a karşı kesintisiz olarak ekonomik ve siyasi yaptırımlar uygulaması⁷; ABD Dış İşleri Bakanlığının İran’ı terörü destekleyen ülkeler listesinde tutması⁸; Afganistan ve Irak harekâtları sonrasında ABD’nin İran’ı doğudan ve batıdan kuşatması ve ABD’nin Basra Körfezi’nde mütemadiyen silahlı güç bulundurması⁹ etkili olmaktadır.

Diğer taraftan, ABD’nin İran’a karşı hasmane tutumunun arkasında ise İran’ın stratejik konumu ile Basra Körfezi mahreçli petrol akışını denetleyebilmesi¹⁰; ABD’nin terörist olarak nitelediği Hizbullah ve Hamas gibi örgütlere destek vermesi; kökten dinci İslam Devrimi’ni diğer Müslüman ülkelere ihraç etmeye çalışması; ABD’nin Orta Doğu’daki en yakın müttefiki İsrail’i tehdit etmesi; Irak’ta işgalci güçlere direnen gruplara yardım sağlaması¹¹ ve nükleer teknoloji ile uzun menzilli füze teknolojisine sahip olmayı amaçlaması gibi sebepler yatmaktadır. Bu bağlamda, son zamanlarda ABD ile İran arasındaki gerginliğin tehlikeli bir şekilde tırmanmasına sebep olan İran’ın nükleer programının tarihsel süreç içerisinde irdelenmesinde fayda mütalaa edilmektedir.

İran’ın nükleer çalışmaları ABD’nin "Barış İçin Atom" programı kapsamında 1950’li yılların ortalarında başlamış ve programın nüvesini Tahran Üniversitesi bünyesinde kurulan 5 megavatlık araştırma

⁵ Dennis J. Kucinich, *Collision Course With Iran*, 1 Mart 2007, www.globalresearch.ca.

⁶ Michael Klare, a.g.e., s. 48.

⁷ Michael Klare, a.g.e., s. 107.

⁸ Ian Lesser and Bruce Hoffman, *Countering the New Terrorism*. RAND, Washington D.C., 1999, s. 14.

⁹ Larry Chin, *Fabricating the case against Iran*, 12 Nisan 2007, www.globalresearch.ca.

¹⁰ ABD’nin Basra Körfezi’nden petrol akışına yönelik olarak İran’dan algıladığı tehdidin detayları için bakınız: Michael Klare, *Blood and Oil: How America's Thirst for Petrol is Killing Us*. Penguin Books, London, 2004, s. 108.

¹¹ Dennis J. Kucinich, a.g.m.

reaktörü oluşturmuştur.¹² 1990'lı yıllara kadar 23 adet nükleer güç reaktörü inşa etmeyi amaçlayan Pehlevi hükümeti,¹³ nükleer çalışmalarının barışçıl amaçlı olduğunu göstermek için 1968 yılında Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması (NSYÖ)'nü imzalamış ve söz konusu antlaşma 1970 yılında İran meclisi tarafından onaylanmıştır.¹⁴

1973 Arap-İsrail savaşı sonrasında Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)'nin kurulması ile petrol fiyatlarında yaşanan artış,¹⁵ Şah'ın nükleer programa daha fazla kaynak ayırmasına imkân tanımıştır. Bu çerçevede, Pehlevi'nin hedeflediği 20.000 megavatlık kurulu gücün 1.200 megavatlık ilk iki reaktörü Buşehr'de inşa edilmek üzere Alman firması Kraftwerk Union'a ihale edilmiş ve çalışmalar 1974 yılında başlamıştır. Aynı yıl Benderabbas'da kurulması planlanan 950 megavat gücünde iki reaktörün ihalesi ise Fransız Framatome şirketine verilmiştir.¹⁶

Şah'ın nükleer çalışmaları sadece nükleer santral inşası ile sınırlı kalmamış, İran aynı yıllarda dünyanın en büyük uranyum zenginleştirme şirketi %10 hissesini de satın almıştır.¹⁷ Ne var ki, Buşehr reaktörleri tamamlanmadan İran'da rejim değişikliği olmuş ve Humeyni'nin talimatı ile Batılı şirketler ile imzalanan ihaleler feshedilmiştir.¹⁸ Sekiz yıl süren İran-İrak savaşının getirdiği mali yük sebebiyle nükleer çalışmalarda 1980'li yıllar boyunca bir ilerleme kaydedilememiş; üstelik, Buşehr tesisleri Irak Hava Kuvvetleri'nin taarruzları neticesinde ağır hasar almıştır.

Irak Savaşı öncesi nükleer çalışmaların dine aykırı olduğunu savunan molla rejimi, kitle imha silahlarının tahrip gücünün savaş esnasında yakından tecrübe edilmesi ile savaşı takip eden yıllarda Buşehr reaktörlerini bitirmesi için başta Almanya olmak üzere çeşitli Batılı devletlerle temaslarda bulunmuş, ancak ABD'nin engellemeleri

¹² Mustafa Kibaroglu, *İran'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri ve Alınabilecek Tedbirler*, HAK Elektronik Kütüphanesi, s. 3.

¹³ Fatih Aydoğan, *İran'ın Nükleer Programı*. Stratejik Boyut Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 2, Mart 2006, s. 23.

¹⁴ Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması hakkında daha fazla bilgi için bkz. Okan Gümüş ve Aziz Sevi, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 85, HAK elektronik kütüphanesi.

¹⁵ 1973 Petrol Ambargosu hakkında daha fazla bilgi için bkz. Okan Gümüş ve Aziz Sevi, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s. 93, HAK elektronik kütüphanesi.

¹⁶ Davut Turan, a.g.m., s. 1.

¹⁷ Davut Turan, a.g.m., s. 1.

¹⁸ Mohammad Sahimi, *Iran's Nuclear Program. Part I: Its History*, Payvand's Iran News, 10 Şubat 2003.

sebebiyle bir anlaşma sağlayamamıştır. Nihayet 1995 yılında, İran santrallerin tamamlanması hususunda Rusya ile anlaşmaya varmıştır.¹⁹

Nükleer bir güç olmayı hedefleyen İran, nükleer yakıt konusunda dışa bağımlı olmak istemediğinden, 1970'li yıllardan itibaren uranyum zenginleştirme faaliyetlerine de başlamıştır.²⁰ Ne var ki, İran nükleer silah yapımında da kullanılabilen uranyum zenginleştirme yeteneği sebebiyle gittikçe artan uluslararası baskılara maruz kalmış ve Kasım 2003'te Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (UAEK)'na daha sıkı denetim imkânı tanıyan Ek Protokolü imzalamak zorunda kalmıştır. Bununla birlikte, hâlihazırda Ek Protokol İran Meclisi tarafından onaylanmış değildir.²¹

İran'ın her fırsatta yalanlamasına rağmen, Batılı devletler İran'ın nükleer programının gerçek maksadının nükleer silahlar üretmek olduğunu ileri sürmektedir.²² Bu bağlamda, İran'ın nükleer silahlara sahip olmak istemesinin ardında çeşitli sebepler olabileceği değerlendirilmektedir. Sebeplerin başında İran'ın komşularından algıladığı nükleer tehdit yer almaktadır. İran, doğusunda Pakistan ve Hindistan, kuzeyinde Rusya, batısında İsrail, güneyinde ise Basra Körfezi'nde konuşlu ABD Silahlı Kuvvetleri vasıtasıyla dört tarafı nükleer silahlarla çevrili bir ülkedir. 11 Eylül 2001 terör saldırılarını müteakip Afganistan ve Irak'ın Amerikan güçleri tarafından işgali ile de İran'ın nükleer çevrelenmesi tamamlanmıştır.

İran'ın nükleer silahları da içine alan Kitle İmha Silahları (KİS)'nin caydırıcılığına yönelik ilk algılamaları İran-Irak savaşına dayanmaktadır.²³ İran-Irak Savaşı'nda Saddam Hüseyin, KİS'lere sahip olmayan İran'a karşı kimyasal silah kullanmasına karşın, 1991 yılında nükleer misilleme tehdidi karşısında ABD liderliğindeki koalisyon kuvvetlerine karşı kimyasal silah kullanamamıştır. İran, Irak'ın iki savaşta farklı davranış sergilemesini, KİS'lere karşı yegâne caydırıcının bu tür silahlara sahip olmak olduğu şeklinde yorumlamıştır.

İran'ın nükleer çalışmalarında temel güdüleyici her ne kadar dış tehdit algılaması olsa da, çalışmaların bir diğer hedefi de içtimai bünyedeki mozaik yapı bağlamında millî birlik ve beraberliğin

¹⁹ Mohammad Sahimi, a.g.m.

²⁰ Fatih Aydoğan, a.g.m., s. 26.

²¹ Davut Turan, a.g.m, s. 2.

²² Michael Klare, a.g.e., s. 106.

²³ İran-Irak Savaşı hakkında daha fazla bilgi için bkz. Okan Gümüş ve Aziz Sevi, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, s. 59, HAK elektronik kütüphanesi.

perçinlenmesidir. Bir başka ifade ile nükleer program Şii milliyetçiliğine hitap ederek, İran'da ulusal birlik konusunda bir tür yapıştırıcı işlevi görmektedir. Yeknesak bir etnik ve mezhepsel yapıdan yoksun olan ve rejime muhalif grupların faal olduğu İran'da, hükümet nükleer çalışmaları ulusal bir onur meselesi haline getirerek iç bünyeyi dış müdahalelere karşı takviye etmeye çalışmaktadır.²⁴

Olası Askerî Müdahalenin Yansımaları: Yukarıda bahsedilen iç ve dış dinamiklerin etkisi altında gittikçe tırmanan ABD-İran bunalımının askerî bir harekât ile neticelenmesi durumunda, müdahalenin ortaya çıkaracağı etkiler; müdahalenin çapı, müdahalenin İran'da tetikleyeceği gelişmeler ve olası harekâta İran'ın vereceği tepki ile orantılı olacaktır. Gerek İran'ın sergilediği millî birlik ve beraberlik, gerek ABD Silahlı Kuvvetlerinin Irak ve Afganistan'da bağlanmış olmaları ve gerekse İran'ın büyüklüğü ve arazi yapısı olası Amerikan müdahalesinin hava taarruzları ve özel kuvvetler harekâtı ile sınırlı kalacağını düşündürmektedir.²⁵

Askerî müdahalenin olası etkileri bağlamında, sadece nükleer tesisleri hedef alan mahdut amaçlı bir harekâtın rejim değişikliğini sağlamayacağı, aksine dinî rejime ülke içinde olan bağlılığı daha da kuvvetlendireceği beklenmelidir. Buna ilave olarak, ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrasında telaffuz etmeye başladığı "önleyici darbe"²⁶ kavramına istinat ederek İran'a saldırması, dünya kamuoyu önünde İran'ın nükleer faaliyetlerini daha meşru bir zemine oturtmasına fırsat verebilecektir.

ABD'nin Afganistan ve Irak'ta düzeni sağlamasına koşut olarak müdahalenin daha geniş çaplı tutulması durumunda ise İran'daki rejim muhalifleri-2003 Irak harekâtında yaşandığı gibi- İran'ın toprak bütünlüğünü bozmaya yönelik faaliyetlerini ivmelendirebilecektir. Özellikle Irak'ın kuzeyindeki ayrılıkçı Kürt grupların desteğini alacak İran Kürtleri, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin hamiliğinde kurdukları Mahabad Kürt Cumhuriyeti'ni tekrar diriltmeyi deneyebilecektir.²⁷ Aynı paralelde, harekât ile zayıflatılan İran'ın, Irak'ın kuzeyine müdahale tehlikesinin ortadan kalkması ile de Irak Kürtlerinin

²⁴ Mustafa Kibaroglu, *a.g.m.* s. 23.

²⁵ Michael Klare, *a.g.e.*, s. 108.

²⁶ ABD'nin 2002 yılında yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi kapsamında yürürlüğe soktuğu "Önleyici Darbe" konsepti için bakınız: Robert Kagan, *Of Paradise and Power*, Random House, Inc., New York, 2003.

²⁷ Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, DSA Grubu, *İran Dosyası*, 05 Aralık 2005, www.obiv.org.tr.

bağımsızlık istençlerinde daha talepkâr davranmalarının yolu da açılmış olacaktır.

Öngörülen bu kurgu kapsamında, İran'ın bir Amerikan müdahalesi sonucunda güç kaybetmesi, Orta Doğu'nun hassas dengelerini de esaslı olarak değiştirecektir. Oluşacak bu yeni siyasi iklim içerisinde İran'ın fiili müttefiki olan Suriye yalnız kalacak ve ABD ile İsrail'in baskılarına daha fazla boyun eğmek zorunda kalabilecektir. Aynı paralelde, böyle bir senaryo neticesinde İran'ın desteğini yitirecek olan Hizbullah'ın Lübnan'da, Hamas'ın ise Filistin'de nüfuz kaybına uğrayacakları öngörülebilir. Bu gelişmelerle eşzamanlı olarak, Filistin meselesi ile İsrail-Suriye sınır anlaşmazlığında İsrail ve ABD arzuladıkları çözüm tarzını karşı tarafa bir dayatma olarak kabul ettirebilir.

Olası harekâtın bir diğer sonucu da Müslüman ülkelerdeki Amerikan ve İsrail karşıtlığının körüklenerek olmasıdır. NSYÖ Antlaşmasını imzalamadığı için nükleer silahlar konusunda hukuki bir taahhüt altına girmemiş olan İsrail'in nükleer silah kabiliyetine karşılık İran'ın nükleer silah geliştirmesi, pek çok Müslüman ülke tarafından uluslararası hukuk bakımından "hukuki" olmasa da "meşru" olarak algılanmaktadır.²⁸ İran'a karşı düzenlenecek bir askerî saldırı, Afganistan ve Irak harekâtları sonrasında bölgede ve dünyada yükselen Amerikan karşıtlığını artırarak,²⁹ radikal grupların güçlenmesine zemin teşkil edebilir. Artan Amerikan karşıtlığı ise bölgeyi ve dünyayı yeni bir terör dalgası ile karşı karşıya bırakabilir.

Öte yandan, mutasavver müdahalenin, 1980 yılında ABD'nin Tahran'da tutulan Amerikalı rehinelere kurtarma harekâtı gibi başarısız olması durumunda ise İran ABD ile mücadelesinden daha da güçlenmiş olarak çıkabilir.³⁰ Olası bir harekâta İran'ın nükleer alt yapısına "yeterli" miktarda hasar verilemediği takdirde, uzun yılların birikimi olan bilimsel alt yapısı ile İran kaldığı yerden yoluna devam edebilir. Hatta maruz kaldığı saldırı sebebiyle, dünya kamuoyu önünde İran'ın nükleer silah programı "meşruiyet" bile kazanabilir.³¹ Böyle bir senaryoda, elde ettiği başarı ile öz güvenini takviye edecek olan İran, NSYÖ Antlaşmasından çekilerek nükleer silah programını ivmelendirebilir. Bu

²⁸ Mustafa Kibaroglu, *a.g.m.* s. 17.

²⁹ Davut Turan, *a.g.m.*, s. 3.

³⁰ 24 Nisan 1980 tarihinde Amerikalı rehinelere kurtarmak için yapılan harekât için bakınız: B. P. Ryan, *Iranian Rescue Mission: Why It Failed*. Houghton Mifflin Company, Annapolis, 1985.

³¹ Mustafa Kibaroglu, *a.g.m.* s. 16.

gelişmelere koştut olarak, İran Şii nüfusun yoğun olarak yaşadığı ülkeler üzerindeki (Irak, Körfez Krallıkları ve Lübnan) nüfuzunu artırarak bölgesel bir güç konumuna gelebilir.

Bu senaryolar kapsamında İran, ABD'nin olası müdahalesine çeşitli şekillerde yanıt verebilir. Her şeyden önce İran, kendisine mücavir ülkelerde konuşlu Amerikan askeri ve sivil tesislerini hedef alan konvansiyonel taarruzlar gerçekleştirebilir. Buna ilave olarak İran, Hizbullah ve Hamas vasıtasıyla İsrail'i hedef alarak çatışmada bir ölçek büyümesi yaratabilir. Ayrıca, İran Amerikan ekonomisini hedef almak maksadıyla, mayınlamak suretiyle veya petrol tankerlerini batırarak Hürmüz Boğazı'nı deniz seyrüseferine kapatmayı ve bu suretle Körfez'den petrol akışını sekteye uğratmayı deneyebilir. Basra Körfezi'nin ABD'nin petrol ihtiyacının %20'sini, Batı Avrupa'nın %43'ünü ve Japonya'nın %68'ini karşıladığı göz önünde bulundurulduğunda, petrol arzında yaşanacak böyle bir kesinti, petrol fiyatlarını yükselterek küresel boyutlarda bir ekonomik krizi tetikleyebilir.³²

Aynı paralelde, ABD'nin olası bir harekâta İran'a ait petrol tesislerini hedef olarak alması, bir yandan petrol arzını azaltarak dünya ekonomisinde bir daralmaya sebep olurken, diğer yandan da Basra Körfezi ağırlıklı olmak üzere çok geniş bir sahada ağır çevre tahribatına sebep olabilir. Bundan daha karamsar senaryo kapsamında ise İran'ın nükleer tesislerinin bombalanması neticesinde çevreye yayılacak radyoaktif malzeme, başta İran olmak üzere bölge ülkelerinde insan sağlığını uzun erimli olarak tehdit altına sokabilir.³³ Müdahale bağlamında yeraltında inşa edilmiş olan tesislerin imhasına yönelik olarak taktik nükleer silahların kullanılabileceğinin telaffuz edilmiş olması ise nükleer kirlenme tehdidinin vahametini artırmaktadır.³⁴

ABD'nin İsrail ile birlikte veya münferit olarak İran'a karşı askerî bir harekât icra etmesi durumunda bundan en fazla zarar görecektir. Olası harekât Türkiye'ye yansımaları çerçevesinde değerlendirildiğinde Türkiye'nin, 1991 Çöl Fırtınası Harekâtı sonrasında yaşadığı gelişmelerin benzerlerini bu defa İran özelinde yeniden yaşayacağı kıymetlendirilebilir. Her şeyden önce,

³² Michael Klare, *Blood and Oil: How America's Thirst for Petrol is Killing Us*. Penguin Books, London, 2004, s. 4.

³³ John Pilger, *Iran May Be the Greatest Crisis of Modern Times*, 12 Nisan 2007, www.globalresearch.ca.

³⁴ Michel Chossudovsky, "Theater Iran Near Term" (TIRANNT), 21 Şubat 2007, www.globalresearch.ca.

böyle bir saldırı gelişmekte olan Türk-İran ekonomik ilişkilerinde ciddi bir gerilemeye sebep olacağından, Türkiye Birinci Körfez Harbi akabinde maruz kaldığı ekonomik kayıplara benzer sonuçlarla tekrar karşı karşıya kalabilir.

Olası bir askerî harekâtın diğer bir olumsuz etkisi de Türkiye'nin 2001 yılından itibaren İran'dan sağladığı ve 2006 yılı verilerine göre Türk doğalgaz ihtiyacının %18'ini sağlayan İran mahreçli doğalgaz akışının sekteye uğrayacak olmasıdır.³⁵ Enerji arzında yaşanacak böyle bir kesinti bir taraftan Türk ekonomisinde hissedilir bir küçülme yaratırken, diğer taraftan da ısınma başta olmak üzere doğalgaza bağımlı gereksinmelerin karşılanamamasından mütevellit sosyal sıkıntıları da beraberinde getirecektir.

Tasavvur edilen Amerikan müdahalesinin bir başka olumsuz sonucu da Türkiye-ABD ilişkilerinde halihazırda yaşanan gerginliğin daha da artması olacaktır. 2003 Irak harekâtı öncesinde tecrübe edildiği gibi ABD'nin Türkiye'den askerî tesislerin ve/veya Türk hava sahasının kullanımı yönündeki istekleri, Türkiye'yi İran ve Müslüman ülkelere karşı zor bir konumda bırakabilecektir. Amerika'nın böyle bir isteğine Türkiye'nin olumlu cevap vermesi, Türkiye'yi komşusu olan İran'a karşı saldırgan konumuna sokarken, Türkiye'nin 2003 tezkere krizinde yaşandığı üzere Amerikan isteklerini reddetmesi Türk-Amerikan ilişkilerinde PKK ile mücadele bağlamında yaşanan gerilimi daha da artıracaktır.

Türkiye'nin Muhtemel Hareket Tarzları: Türkiye ile İran arasındaki sınır 1639 Kasr-ı Şirin Antlaşmasından beri değişikliğe uğramamıştır. Sınırdaki yaşanan bu uzun süreli istikrarın arkasında iki ülkenin coğrafi, demografik ve askeri olarak birbirlerine denk güçler olmaları yatmaktadır.³⁶ Ne var ki, barış şartlarının hüküm sürmesine rağmen, Türkiye ile İran'ın Orta Doğu, Orta Asya ve Kafkasya coğrafyalarında sürekli rekabet içinde oldukları da yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle Sovyetler Birliği'nin 1990'lı yılların başında çözülmesi ile birlikte Orta Asya ve Kafkasya'da beliren siyasi boşluk iki ülke arasında yaşanan rekabetin şiddetini de artırmıştır.

İran İslam Devrimi'ni takip eden son çeyrek asırda Türkiye-İran ilişkilerinde gerginliğe sebep olan iki temel sorun, İran'ın şeriat düzenini Türkiye'ye ihraç etme çabaları ile İran'ın PKK terör örgütüne verdiği

³⁵ Yıllara sari doğal gaz alımları için bakınız http://www.botas.gov.tr/faliyetler/dg_ttt.asp.

³⁶ Mustafa Kibaroglu, *a.g.m.* s. 20.

destek³⁷ olmuştur. Ne var ki, PKK'nın İran'daki uzantısı olan PEJAK terör örgütünün küresel güçler tarafından İran'ın zayıflatılmasına yönelik olarak kullanılmaya başlaması,³⁸ İran'ı ayrılıkçı Kürt terörü ile daha etkin mücadele etmeye ve bu konuda Türkiye ile daha yakın bir işbirliği yapmaya itmiştir. Yine İran'ın Amerikan karşıtı politikaları nedeniyle uluslararası camiada yaşadığı yalnızlık ve 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin doğu ve batıdan İran'ı kuşatması, İran'ı Türkiye ile olan ilişkilerini düzeltmeye zorlamıştır. Ortaya çıkan bu iklim içerisinde, İran devrim ihracına yönelik faaliyetlerini belli ölçüde de olsa dizginlemek zorunda kalmıştır.

Bütün bu bilgiler ışığında, Türkiye İran'ın nükleer programına yönelik olarak hassas, dengeli ve gerçekçi bir siyaset takip etmek zorundadır. İran'ın nükleer silahlara sahip olması Türkiye-İran askerî muvazenesinde dengeyi İran lehine değiştirecektir. Bu nedenle İran'ın nükleer çalışmaları Türkiye'nin güvenliğine karşı göz ardı edilemeyecek bir tehdit teşkil etmektedir. İran'ın sahip olduğu 1.350 km menzilli Şahab-3 balistik füzeleri ile halen geliştirme aşamasında olan daha uzun menzilli Şahab-4 füzeleri de bu güvenlik denkleminde dahil edildiğinde, nükleer bir İran Türkiye'nin hemen hemen tüm şehirlerini vurma yeteneğine sahip olacaktır.

İran lehine değişecek böyle bir güvenlik ortamında, Türkiye'nin ortaya çıkacak nükleer tehdidi sadece NATO'nun güvenlik taahhütlerine dayanarak sarf-ı nazar etmesi, Türkiye'yi gelecekte çok ciddi güvenlik sorunları ile karşı karşıya bırakacaktır. İkinci Körfez Harekâtı öncesinde Kuzey Atlantik Konseyinde Türkiye'ye yönelik bir Irak taarruzuna karşı Türkiye'ye sağlanacak destek konusunda yaşanan anlaşmazlık, İran tehdidi karşısında NATO'ya güvenmek hususunda Türk kamuoyunda ciddi soru işaretleri uyandırmaktadır. Bir başka ifade ile, İran gibi ülkelerden Türkiye'ye yönelecek nükleer tehdide karşı NATO'nun sağlamayı taahhüt ettiği nükleer şemsiye sorgulanır hale gelmiştir.³⁹

Bütün bu gelişmeler ışığında, askerî dengenin İran lehine bozulduğu böyle bir durumda, İran ile Türkiye arasında gerek İslami ideolojinin ihracı hususunda ve gerekse Kafkaslar ve Orta Asya coğrafyalarında millî menfaatlerin tahakkukuna yönelik sorunların

³⁷ Ian Lesser and Bruce Hoffman, a.g.e., s. 102.

³⁸ James Risen, *State of War: The Secret History of the CIA and the Bush Administration*. Pocket Books, New York, 2007, s. 212-218.

³⁹ Mustafa Kibaroğlu, a.g.m. s. 21.

ortaya çıkacağı beklenmelidir⁴⁰. Ayrıca, nükleer güce sahip bir İran, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin karşısında da daha güçlü duracağından, bu durum hem Azerbaycan hem de Türkiye'nin enerji politikalarını ciddi şekilde etkileyebilir⁴¹.

Öte yandan, İran'a karşı düzenlenecek harekâtın Türkiye'ye yönelik olumsuz yansımaları sadece ekonomi, enerji güvenliği ve çevre sorunları ile sınırlı kalmayacaktır. İran'a karşı gerçekleştirilecek geniş çaplı bir müdahale ve sonrasında uygulanacak yaptırımlar Irak örneğinde yaşandığı gibi İran'ın siyasi birliğini ve toprak bütünlüğünü tehlikeye sokabilecektir. Böyle bir gelişme sonrasında Türkiye-İran sınırının İran tarafında tezahür edecek bir otorite zafiyeti, Irak'ın kuzeyinde tecrübe edildiği gibi Türkiye'nin iç güvenliğini tehdit edebilir.

Bütün bu nedenlerden dolayı Türkiye için en ideal çözüm İran'ın ABD veya İsrail'in bir askeri müdahalesine maruz kalmadan, Güney Afrika Cumhuriyeti⁴² ve Libya'nın⁴³ geçmişte yaptıkları gibi nükleer silah üretme hedefinden vazgeçmesidir. Türk dış politikasının şu ana kadar izlediği siyasetin omurgası da İran'ın Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (UAEK) ile tam işbirliği içinde nükleer programı ile ilgili olarak dünya kamuoyunda oluşan şüpheleri gidermesi üzerine oturtulmuştur. İran-ABD bunalımını Birleşmiş Milletler (BM) zemininde ve barışçıl yollarla aşmayı hedefleyen bu yaklaşım Türkiye'nin menfaatleri açısından en uygun çözümdür. Ne var ki, bu barışçıl yaklaşımın sert güç unsurları ile desteklenmediği takdirde İran özelinde sonuç vermesi pek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin şimdiden olası bir askerî müdahale karşısında İran'a yönelik takip edeceği siyaseti belirlemesi önem arz etmektedir.

Bütün bu değerlendirmeler sonrasında, Türkiye'nin realist kuramın ilkeleri doğrultusunda hareket ederek aşağıdaki eylem planını uygulamasının uygun olacağı değerlendirilmektedir. Türkiye, her şeyden önce, Atatürk dış politikasının da en temel ilkelerinden olan "kendi gücüne dayanma" prensibine uygun olarak İran'a karşı

⁴⁰ Mustafa Kibaroglu, *a.g.m.* s. 20.

⁴¹ Davut Turan, *a.g.m.*, s. 5.

⁴² Güney Afrika Cumhuriyeti'nin nükleer silah programından vazgeçmesi ile ilgili detatlı bilgi için bakınız, *S. Africa Had 6 A-Bombs*, Washington Post, 25 March 1993.

⁴³ Libya'nın Kitle İmha Silahları programından vazgeçmesi ile ilgili teferruatlı bilgi için bakınız, Sammy Salama, *Was Libyan WMD Disarmament a Significant Success for Nonproliferation?*, Center for Nonproliferation Studies (CNS), Monterey Institute of International Studies, September 2004,

caydırıcılığını geliştirmelidir. Bu amaçla Türkiye, vakit kaybetmeksizin etkili bir füze savunma sistemine sahip olmalı ve nükleer teknoloji hususunda çalışmalarını hızlandırmalıdır. Nükleer teknoloji ile ilgili faaliyetler Japonya ve İsveç örneğinde görüldüğü gibi sivil amaçlı ancak ihtiyaç duyulması halinde askerî erklere kısa sürede hizmet edecek şekilde tasarlanmalıdır.

İkinci olarak, İran'ın nükleer programı her ne kadar Türkiye için bir tehdit teşkil etse de, İran'ın nükleer silahlara sahip olmasından Türkiye'den daha fazla rahatsızlık duyan ülkeler (İsrail ve ABD) mevcuttur. Bu çerçevede, Türkiye realist teorinin öğretileri doğrultusunda hareket ederek, diğer ülkeler için daha büyük tehdit teşkil eden bir durum karşısında arka planda kalmalı ve tehdidi onların bertaraf etmesini beklemelidir.⁴⁴ Bu strateji Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler tarafından Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan karasuları sorununda birebir uygulanmaktadır. Söz konusu Karadeniz ülkeleri de Yunanistan'ın karasularını 12 mile genişletmesi ile Ege Denizi'nde açık deniz sahalarının daralacak olmasından endişe duymalarına rağmen, mesele Türkiye için daha hayati olduğundan dolayı geri planda kalarak, meseleyi Türkiye'nin omuzlarına yıkmaktadır.

Yukarıda ifade edilen sebepten ötürü ABD veya İsrail'in İran'a karşı icra edeceği olası bir harekâta Türkiye tarafsız kalmalıdır. Bu sayede, Türkiye bir taraftan İran ile son yıllarda gelişme gösteren ilişkilerini tehlikeye atmamış olacak, diğer yandan da ileride kendisini hedef alabilecek nükleer bir tehditten kurtulmuş olacaktır. İlginç olan durum satranç oyununu dünyaya kazandırmış olan İranlıların, sözü edilen stratejiyi kendilerine tehdit olarak algıladıkları Taliban ve Saddam rejimlerinin tasfiyesine yönelik olarak kullanmış olmalarıdır. İran, ABD'nin her iki ülkeye icra ettiği harekâtlarda tarafsız kalarak hatta bazı iddialara göre ABD'ye örtülü destek vererek kendisine tehdit teşkil eden rejimlerden de, üstelik "Büyük Şeytan" olarak nitelendirdiği ABD vasıtasıyla, kurtulmasını bilmiştir.⁴⁵ Yapısındaki anarşiden dolayı ahlaki mülahazaların söz konusu olmadığı uluslararası ilişkilerde,⁴⁶ Türkiye'nin çıkarlarının tahakkuku yönünde tehdidi diğer ülkeler vasıtasıyla bertaraf etmesinin ikinci en iyi hareket tarzı olduğu kıymetlendirilmektedir.

⁴⁴ John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company, New York, 2001, s. 308-309.

⁴⁵ James Risen, a.g.e., s. 214-216.

⁴⁶ Ahlaki mülahazaların realist kuram içindeki yeri için bakınız: John J. Mearsheimer, a.g.e., s. 22-27.

Ne var ki, İran'ın Afganistan ve Irak'ta tecrübe ettiği gibi başkalarına havale edilen harekâtların, seyirci kalan ülke için de olumsuz sonuçları olabilmektedir. Örneğin, İran bir yandan ABD eliyle kendisine rakip iki rejimden kurtulurken, diğer yandan "Büyük Şeytan"ın askerî gücü tarafından çevrelenmiştir.⁴⁷ Aynı açmaz durum İran ile ilgili olarak Türkiye için de söz konusu olabilir. Bu bağlamda, İran'ın toprak bütünlüğünün korunması Türkiye için önem arz etmektedir. Geniş ölçekli bir askerî harekât neticesinde İran'da yaşanacak bir siyasi otorite boşluğu, Türkiye için Irak'ın kuzeyinde yaşanan gelişmelerin bir benzerini İran sahnesinde tekrar ortaya çıkarabilir. Bu çekincelerden dolayı, Türkiye, Avrupa ülkeleri ve ABD üzerindeki nüfuzunu kullanarak olası askerî harekâtın sadece nükleer tesisler ile kısıtlı kalmasını sağlamaya çalışmalıdır.

Aynı paralelde, Türkiye söz konusu kaygılarını Rusya Federasyonu ve Çin ile de paylaşmalıdır. İran'ın ABD'ye gösterdiği direnç ABD'nin Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya'da işini zorlaştırmakta, bu durum da Rusya Federasyonu ve Çin'in menfaatleri ile örtüşmektedir. ABD'nin güdümüne girmiş bir İran, Rusya ve Çin'in Orta Asya, Kafkasya ve Orta Doğu'daki menfaatlerini de olumsuz yönde etkileyecektir. Bu sebepten dolayı, Rusya Federasyonu ve Çin, İran'ın Şah zamanında olduğu gibi tekrar ABD etkisine girmesini kesinlikle arzulamamaktadır.⁴⁸ Türkiye bu iki ülkenin İran'a yönelik çekincelerinden istifade ederek, Rusya Federasyonu ve Çin'in BM Güvenlik Konseyi'nde askerî harekâtın çapı konusunda ABD üzerinde baskı kurmalarını desteklemelidir.

Sonuç olarak, İran'ın nükleer programı hususunda ABD ile İran arasında tırmanan gerginlikte Türkiye bıçak sırtında bir siyaset takip etmek durumundadır. Bu bağlamda, Türkiye bir yandan füze savunma sistemlerine ve nükleer teknolojiye yatırım yaparak İran'a karşı caydırıcılığını artırırken, diğer yandan da kısıtlı bir askerî harekâta tarafsız kalarak ileride kendisini hedef alabilecek bir nükleer tehdidi üçüncü ülkeler vasıtasıyla bertaraf etmeyi düşünmelidir. Ne var ki, böylesine hassas bir siyasetin başarılı olması ön hazırlık yapmayı gerektirmektedir. Bu nedenlerle, Türkiye'nin vakit kaybetmeden İran ile ilgili tüm ihtimalleri hesaba katan, senaryo temelli ve gerçekçi hareket tarzları geliştirmesinin hayati derecede önem taşıdığı değerlendirilmektedir.

⁴⁷ James Risen, a.g.e., s. 216.

⁴⁸ Davut Turan, a.g.m., s. 4.

KAYNAKÇA

- 1) ARMSTRONG, Karen, *Islam: A Short History*. Phoenix Press, London, 2001.
- 2) AYDUGAN, Fatih, *İran'ın Nükleer Programı*. Stratejik Boyut Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 2, Mart 2006.
- 3) CHIN, Larry, *Fabricating the Case Against Iran*, 12 Nisan 2007, www.globalresearch.ca.
- 4) CHOSSUDOVSKY, Michel, "Theater Iran Near Term" (TIRANNT), 21 Şubat 2007, www.globalresearch.ca.
- 5) GÜMÜŞ, Okan ve SEVİ, Aziz, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, HAK Elektronik Kütüphanesi.
- 6) KAGAN, Robert, *Of Paradise and Power*, Random House, Inc., New York, 2003.
- 7) KİBAROĞLU, Mustafa, *İran'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri ve Alınabilecek Tedbirler*, HAK Elektronik Kütüphanesi.
- 8) KLARE, Michael, *Blood and Oil: How America's Thirst for Petrol is Killing Us*. Penguin Books, London, 2004.
- 9) KUCINICH, J. Dennis, *Collision Course With Iran*, 12 Nisan 2007, www.globalresearch.ca.
- 10) LESSER, Ian and HOFFMAN, Bruce, *Countering the New Terrorism*. RAND, Washington D.C., 1999.
- 11) MEARSHEİMER, John J., *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company, New York, 2001.
- 12) Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, DSA Grubu, *İran Dosyası*, 05 Aralık 2005, www.obiv.org.tr.
- 13) PILGER, John, *Iran May Be the Greatest Crisis of Modern Times*, 12 Nisan 2007, www.globalresearch.ca.
- 14) RISEN, James, *State of War: The Secret History of the CIA and the Bush Administration*. Pocket Books, New York, 2007.
- 15) RYAN, B. P. (1985). *Iranian Rescue Mission: Why it Failed*. Houghton Mifflin Company, Annapolis.
- 16) SAHİMİ, Mohammad, *Iran's Nuclear Program. Part I: Its History*,

Payvand's Iran News, 10 Şubat 2003.

- 17) SALAMA, Sammy, Was Libyan WMD Disarmament a Significant Success for Nonproliferation?, Center for Nonproliferation Studies (CNS), Monterey Institute of International Studies, September 2004, <http://www.nti.org>.
- 18) TURAN, Davut, *İran Dış Politikasının Nükleer Program Çıkmazı*. TASAM, HAK Elektronik Kütüphanesi.
- 19) Washington Post, S. Africa Had 6 A-Bombs, 25 March 1993.
- 20) <http://www.botas.gov.tr>.
- 21) <http://www.tasam.org.tr>.

YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA ÇATIŞMA ALANLARINDA GÖRÜLEN YENİ UNSURLAR

Yazar: Yrd.Doç.Dr.Haldun Yalçınkaya*

Kadir Tamer Türkeş**

Öz

Bu makalenin ana gayesi silahlı çatışmaların yeni unsurları olarak medya, hükümet dışı kuruluşlar ve özel askeri şirketleri ortaya koymaktır. Günümüz çatışma alanlarında sadece askerler değil, aynı zamanda devlet dışı unsurlar da yer almakta, çatışmaların seyri üzerinde etkili olmaktadır. Medya savaş zamanında askeri birliklere ilâştirilmektedir. Hükümet dışı kuruluşlar çatışma sonrası süreçte vazgeçilmez hale gelmiştir. Özel askeri şirketler ise orduların yerini alacak gibi görünüyor. Nihayetle yirmi birinci yüzyılın çatışmalarının diğer unsurları olarak medya, hükümet dışı kuruluşlar ve özel askeri şirketler savaş planıcıları tarafından değil savaş teorisyenleri tarafından da değerlendirilmesi gereken önemli unsurlardır. Savaş teorisini Clausewitz savaş teorisi için bir üçleme geliştirmişti: halk, ordu ve hükümet. Onun üçlemesine göre zafer için bu üç boyut arasında kesin bir denge olmalıdır. Ama savaşın dengesi yeni unsurlar tarafından etkilenecek gibi gözüküyor.

Anahtar kelimeler: Savaş, Clausewitz, Medya, Hükümet Dışı Kuruluşlar, Özel Askeri Şirketler.

New Elements in the Armed Conflicts in the 21st Century

Abstract

The main purpose of this article is to put forward the rising of new elements of armed conflicts: media, non-governmental organizations and private military companies. In today's conflict fields, not only military but also non-state actors take part and effect on the course of conflicts. Media is now become the embedded part of military units during wartime. Non-governmental organizations are inevitable especially post conflict process. Private military companies have looked like as a substitution of armies. Therefore, media, non-governmental organizations and private military companies, the other elements of 21st Century's conflicts, have become important factors to be evaluated not only by war planners but also by war scholars. For the theory of war, as a war scholar Clausewitz developed the trinity: the people, the army and the government. According to his trinity, victory can be secured only if the proper equilibrium is achieved among these three dimensions. But the equilibrium of war looks like to be effected by the others.

Key Words: War, Clausewitz, Media, Non-Governmental Organizations, Private Military Companies.

* Yrd.Doç.Dr.İkm. Bnb. Haldun YALÇINKAYA, Kara Harp Okulu Uluslararası İlişkiler Öğretim Üyesi.

** İs.Bnb. Kadir Tamer TÜRKES, Özel Kuvvetler Komutanlığı.

1. Giriş

Yirminci asrın sonlarında savaşlarda değişime neden olan önemli bir gelişme, Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve bunun neticesinde Soğuk Savaş döneminin bitmesidir. Soğuk Savaşın sonu ile savaş, simetrik yapıdan asimetrik yapıya doğru bir değişim göstermiştir. Asimetrik yapı ile devletlerin devletlerle savaşı değil devlet dışı aktörlerin savaşlarda sıklıkla taraf olmaları kastedilmektedir. Böylece devletlerin Westphalia Antlaşması ile eline geçirdiği kuvvet kullanmadaki tekeli zayıflamıştır. Günümüzdeki savaş ve çatışmalarda devlet ordularından ziyade devlet dışı silahlı gruplar sıklıkla görülmektedir.¹

Günümüz savaşlarında Westphalia Anlaşması öncesindeki bazı aktörler ve savaş nedenleri tekrar ortaya çıkmıştır. Bu değişim, bilimsel tartışmalarda savaşı anlamak için yeni teoriler yaratmıştır. Savaşın gelişimi ve değişimi hakkında ileri sürülmüş yeni teoriler arasında asimetrik savaş, üçüncü dalga savaş, dördüncü nesil savaş, dördüncü dönem savaş ve sınırsız savaş teorileri dikkati çekenlerdir. Söz konusu teorilerin tartışılması bu yazının amacının dışındadır. Ancak yeni savaşlarda devlet dışı aktörlerin görülmesi uluslararası ilişkiler ve savaş yazınında üzerinde uzlaşmış bir durumdur.

Devletlerin ordularının karşısında bulunan bu aktörlerin ötesinde günümüz savaş alanlarında başka unsurlarda sıklıkla görülmeye başlanmıştır. Esasen, savaş tüm tarih boyunca teknolojik gelişmelerin etkisiyle değişmiştir. İlk önce belli bir alanda karşılaşan ordular sanayi devrimleri sonrasında tüm dünyayı savaş alanı haline çevirmişlerdir. Yirmi birinci yüzyıla doğru savaşlar sınırlı hale gelmiş ve değişik özelliklere sahip birçok unsur savaş ve çatışma alanlarında rol almaya başlamıştır. Silahlı kuvvetler ile çatışma alanlarındaki bu yeni unsurların eşgüdüm içerisinde çalışmaları bir gerekliliktir. Buna rağmen taraflara ait değişik operasyonel prensipler ve zıt kurumsal yapılar arada mesafe oluşmasına ve birbirlerine ihtiyatlı davranmalarına neden olmuştur. Aslında doğaları gereği yeni unsurlarla askerlerin eşgüdümü son derece zordur. Bu nedenle silahlı kuvvetlerin çatışma ve savaş alanlarında beraber bulunduğu diğer unsurlar ile eşgüdümü, ilişkileri veya bunlara karşı alacağı tedbirler günümüzde önem taşımaktadır.

Geleneksel olarak savaş alanlarında askerlerin yer alması normal karşılanmaktadır. Savaşı teorik olarak yorumlayan Clausewitz savaş alanlarında görülen unsurları halk, ordu ve hükümet olarak belirtmişti.

¹ Herfried Münkler, "The Wars of the 21st Century", *IRRC*, Mart 2003, Vol.85, No.849, s. 7 – 22.

Gerçekte Clausewitz'in teorisi ondokuzuncu yüzyılın başında oluşmuş ve günümüze kadar geçerliliğini sürdürmüştür. Ancak, günümüze kadar yaşanan süreçte savaş alanlarında yeni unsurlar görülmeye başlanmıştır. Ondokuzuncu yüzyılda Kızılay/Kızılhaç gibi yardım kuruluşları ve savaş muhabirleri savaş alanlarında boy göstermişlerdir. Yirminci yüzyılda ise asker dışı unsurların savaş alanlarında görülmesi çeşitlenerek devam etmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde çatışma alanlarında Birleşmiş Milletler kuruluşlarını, uluslararası örgütleri, çeşitli hükûmetlerin temsilcilerini, silahlı kuvvetleri, medyayı, hükûmet dışı kuruluşları, müteahhitleri, danışmanları ve akademik personeli kapsayan birçok unsur bulunabilmektedir. Her unsurun farklı görevi ve çalışma kurallarının bulunması işlerin karmaşıklaşmasıyla sonuçlanmaktadır.

Çatışma alanlarında görülen devlet dışı unsurlar askeri ve sivil olmak üzere ikiye ayrılarak incelenebilir: Birincisi ulusal, bölgesel, Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında veya bölgesel güvenlik kuruluşları ile koalisyon güçlerinde görev alan askerler ve savaş müteahhitlerinin paralı askerleridir; ikincisi medya kuruluşları, çok uluslu şirketler, sivil halk, terörist gruplar, organize suç örgütleri, asi güçler, yerel milisler gibi sivillerdir. Kısacası günümüzdeki çatışma alanı çok farklı amaçlar peşinde koşan asker ve sivil unsurlarla doludur.

Çatışma alanlarında son yüzyıllarda görülmeye başlayan "diğer" unsurlar savaş planıcıları ve bu alanda çalışanlar tarafından göz önünde bulundurulması gerekmektedir. "Diğer" ile kastedilen Clausewitz'in halk, ordu ve hükûmet üçlemesinde görülmeyen unsurlardır. Bu makalede günümüz çatışma alanlarında sıkça görülmeye başlanan unsurların başlıcaları olan medya, sivil toplum örgütleri ve savaş müteahhitleri ele alınacaktır. Ancak makalede bu yeni unsurların Clausewitz'in üçlemesini değiştirip değiştirmediği özellikle sorgulanmayacaktır. Çünkü bu durumda yeni unsurların üçlemeye olan etkisini de ölçmek gerekir ki bu başka bir çalışmanın konusudur ve ayrı bir çalışmayı gerektirir. Özellikle iletişim ve ulaşım olanaklarının gelişmesi neticesinde savaş alanı hakkında bilgi toplayan ve yayımlayan medya organları, artan vahşetin neticesinde çatışmalardan etkilenen sivillerin ihtiyaçlarını karşılama gayretinde olan sivil toplum örgütleri ve tarihin tekkerrürü olarak ortaya çıkarak orduların askeri harekâtlarını üstlenen savaş müteahhitleri askeri çatışma alanında faaliyet gösteren diğer unsurların başlıcalarıdır. Savaşları sevk ve idare eden komutanlar ve politikacılar için savaş alanında boy gösteren bu unsurları dikkate almamak düşünülemez hale gelmiştir. Sonraki bölümlerde öncelikle

savaş teorisindeki geleneksel unsurların yeri belirtildikten sonra yukarıda belirtilen diğer unsurlar ve çatışma alanlarında üstlendikleri roller ele alınacaktır.

2. Clausewitz'in Üçlemesi ve Savaş Alanlarındaki Yeni Unsurlar

Uluslararası İlişkiler disiplininin başlıca ilgi alanlarından biri olan savaşlar tarih boyunca teknolojik gelişmeler ve toplumsal dönüşümlerden etkilenmektedir. Söz konusu etki taktik uygulamaların ötesinde savaşın teorisinde de ortaya çıkmaktadır. Savaşı uluslararası ilişkiler bağlamında kapsamlı bir şekilde inceleyen Clausewitz'e göre aslında savaşın niteliğinde değişmez bir üçleme bulunmaktadır: Halk, ordu ve hükümet.² Bazı yazarlar bu üçlemeyi artık anlamlı bulmazken bazıları da bu üç unsurun öneminin eski savaşlardaki gibi günümüzde de devam etmekte olduğu iddiasındadırlar.³

Bu çerçevede, bu makale yirmi birinci yüzyıldaki savaşlarda görülen ve Clausewitz'in üçlemesinde bulunmayan yeni unsurları ele almaktadır. Clausewitz'in üçlemesindeki unsurlar ele alınarak günümüzde görülmeye başlandığı iddia edilen unsurların "yeniliği" vurgulanacaktır. Ancak bu yeni unsurların Clausewitz'in üçlemesine değişiklik getirmesi ile ilgili bir iddiada bulunulmayacaktır. Çünkü Clausewitz'in teorisindeki üçlemenin unsurlarının değiştiğini iddia etmek savaşlarda yeni unsurların görüldüğünü ortaya koymaktan farklı bir yaklaşım gerektirmektedir. Bu nedenle makalede sadece üçlemede görülmeyen unsurların "diğer" unsurlar şeklinde savaş alanlarına girmesi ve etkisi tartışılmış, üçlemeye etkisi tartışılmamıştır.

Uluslararası İlişkiler disiplininde ele alınan konu savaş olduğunda analiz seviyesi olarak genellikle devlet seçilmektedir.⁴ Geleneksel olarak realistlerin bakış açısını yansıtan bu anlayışın devletlerin uzun bir süre boyunca savaş alanlarında temel aktör olmasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar devletler özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde savaş alanında tek aktör olma özelliğini

² Carl Von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, çev. H.Fahri Çeliker, İstanbul, Özne Yayınları, 1999, Birinci Kitap, Bölüm 1, Paragraf 28, s. 37.

³ Ali Karaosmanoğlu, "Muhteşem Ortaklık: Kant ve Clausewitz," *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 14, Yaz 2007, s.175.

⁴ Uluslararası İlişkilerde analiz düzeyleriyle ilgili tartışma için Bkz.: J.David Singer, "Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Meselesi," *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 11, Güz 2006, ss.3-24; Nuri Yurdusev, "Uluslararası İlişkilerde Teorik Bakmak," *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 6, Yaz 2005, ss.157-136.

yitirmişse de, yine de başlıca aktör olarak varlığını sürdürdüğünü söylemek mümkündür. O nedenle, bu çalışmada Clausewitz'in çalışmasında olduğu gibi analiz seviyesi olarak devlet esas alınmıştır. Böylece devlet dışı aktörlerin ortaya çıkması ve etkisi anlaşılabilir kılınmak istenmiştir.

1780-1831 arasında yaşayıp, eserler veren Clausewitz'e göre savaşlar tarafların güçlerini son haddine kadar kullanması ile kazanılabilir. On dokuzuncu yüzyıla birlikte o güne kadar muharebe alanlarında yapılan sınırlı savaş, teknolojik gelişmeler ve milliyetçiliğin doğurduğu "ulusal ordu" anlayışıyla birlikte yerini savaş alanlarındaki orduların geride kalan halk tarafından desteklenmesine ihtiyaç duyan topyekün savaşa bıraktı. Artık savaş alanlarında gerçekleşenler toplumun geri kalanını ilk elden ilgilendirir hale geldi. Bu noktada Clausewitz sınırsız güç kullanımının yanında irade gücünün önemini vurgulamıştır.⁵ Clausewitz'e göre irade gücünün ise iki boyutu bulunur. Birincisi düşmanın iradesi ki bu sayede dayanma gücü tahmin edilebilir. İkincisi ise savaş gayreti için gerekli desteğin sağlanmasına katkı yapan kendi halkımızın irade gücüdür. Clausewitz'in savaş teorisinde halkın önemi tam bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Bu noktada Clausewitz, savaşların daha anlaşılır olabilmesi için öncelikle savaşlarda mevcut üç eğilimi, ardından da bu eğilimleri ilgilendiren toplumun üç tabakasını sıralamıştır. Clausewitz'e göre eğilimlerin birincisi şiddet, kin ve nefret; ikincisi tesadüf ve ihtimal hesapları ve sonuncusu ise siyasi amaçlar ve mantıksal hesaplardır. Birinci eğilim düşmanlığı barındıran halkla; ikinci eğilim komutanların işi olduğundan ordularla ve sonuncusu ise doğrudan hükümetlerle ilgilidir. Bu nedenle Clausewitz savaşlardaki temel eğilimleri halk, ordu ve hükümet üçlemesine dayandırmıştır. Üçlemedeki unsurların birbirleri ile ilişkilerinin dengeli olması gerektiğini ise özellikle vurgulamıştır.⁶

Öte yandan Fransız İhtilali ve Napolyon Savaşlarında yaşananların da etkisiyle, Clausewitz eserinde sürekli olarak halk desteğinin önemini vurgulamıştır. Fakat yine de Handel'e göre kendisinden sonraki dönemde halkın, ordu ve hükümeti denetleme rolünü kestirememesi Clausewitz'in açıklamalarının yetersiz kalmasına

⁵ Clausewitz, *Savaş Üzerine*, Birinci Kitap, Bölüm 1, Paragraf 5, s. 23.

⁶ Ibid., Paragraf 28, s.37.

neden olmuştur.⁷ Handel halkın denetleme rolünün iki açıdan ele alınabileceğini belirtmektedir. Birincisi, çağdaş demokrasilerde halkların hükümet ve dolayısıyla orduları seçim yoluyla denetlemesidir. İkincisi ise gelişmiş kitle iletişim araçlarının çatışma alanlarında gerçekleştikleri halka sunmasının yarattığı denetleme mekanizmasıdır.⁸ Clausewitz'e göre halkın desteği alınmalıdır, ancak halk siyasi bir baskı kurma potansiyeline sahip değildir. Fakat günümüzde halkın savaş başladıktan sonra hükümet üzerinde siyasi baskı kurma potansiyeline sahip olduğu açıktır. Bunu da halk, öncelikle kitle iletişim araçları vasıtasıyla elde ettiği bilgilerle sağlamaktadır. Diğer bir baskı kurma potansiyeline sahip oluşum hükümet dışı kuruluşlardır. Bu nedenle, halkın tepkisini kontrol etmek isteyen hükümetler ve ordular da medyanın bilgi iletimini ve hükümet dışı kuruluşların faaliyetlerini düzenleme girişimlerini geliştirerek devam ettirmektedirler. Clausewitz'in vazgeçilmezliğini vurguladığı halk, ordu ve hükümet arasındaki dengenin ortadan kalkmaması için söz konusu düzenleme önemli hale gelmektedir. Aksi takdirde yeterince ya da doğru bilgilendirilmeyen halkın medya aracılığıyla hükümet ve ordu üzerinde artan etkisi yanıltıcı şekilde kullanılabilir. Kaldı ki günümüzde ordular da geleneksel olmaktan çıkarak özelleşmeye başlamıştır.

3. Savaş Alanı ve Medya

Teknolojik değişimler nasıl savaşı değiştirdiyse medyayı da geliştirmiştir. Günümüzde yaşanan bilişim devrimi artık savaşları tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar günlük hayatın içine sokmuştur. Aslında medya araçlarındaki gelişim nedeniyle toplum hayatın her alanı hakkında bilgi sahibidir. Bu durum ise savaş planlayıcıları açısından medya faktörünün diğer tüm etkenler gibi değerlendirilmesi gerekliliğine yol açmıştır.

Savaş, on dokuzuncu yüzyıla kadar sadece muharebe alanında çarpışan askerlerin ilgi alanına girmekteydi. Napolyon Savaşlarında tüm ulusun askerleşmesi sonrasında toplumun tüm tabakasını ilgilendirir hale gelmiştir. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılda topyekûn hale gelerek yüz milyonlarca insanın ölmesine neden olan savaş yirmi birinci yüzyıla girerken sınırlı hale geri döndü. Ancak, toplumun savaşa ilgisi azalmadı. Bunu sağlayan başlıca sebep medyanın bilgi aktarımıdır..

⁷ Michael I.Handel, *Savaşın Ustaları: Klasik Stratejiler*, çev. Berna Kara, İstanbul, Doruk Yayıncılık, 2004, s.163.

⁸ Ibid., s.163-164.

Medyanın temelinde iletişim yatmaktadır. İletişim insanın ilk çağlardan başlayarak toplumu oluşturması için kullandığı bir yöntemdir. Başlangıçta bireysel olan iletişim teknolojik gelişmelerle günümüzde inanılmaz boyutlarda gelişmiştir. İşaretlerle başlayan, sonrasında ses ile devam eden bu süreç günümüzde uydu teknolojisinin kullanımıyla kitle iletişimine dönüşmüştür. Savaşın değişiminde olduğu gibi iletişimin gelişiminde de teknoloji önemli bir yer edinmektedir.

“Medya” kelimesi araç anlamına gelen latince “medius” kelimesinden türetilmiştir ve Türkçe’de “bilginin iletilmesi, saklanması ve güncellenmesini sağlayan bütün iletişim sistemleri” anlamında kullanılmaktadır. Söz konusu iletişim sistemlerine basılı, görsel, işitsel tüm sistemler dâhildir.⁹

Siyasal olarak medya, kamuoyunun bilgilendirilmesini sağlayan temel araçlardan birisidir. Aktardığı bilgiler sayesinde kamuoyunun süregitmekteki vakalardan bilgi sahibi olmasını sağlayan medya, tarih yazımında önemli bir veri tabanıdır. Bu gaye ile resim, yazı, görüntü gibi unsurların depolanmasını ve sadece güncel bilgilendirmeyi değil arşiv oluşmasını sağlamaktadır.

Yazılı ve görüntülü yayıncılık günümüzde en etkili medya organları olarak göze çarpmaktadır. Bilgi çağı şeklinde adlandırılan günümüzde bilgiyi elinde tutmak gücün önemli bir unsurudur. Bilgi, devletlerin dış politikasında stratejik bir etken şeklinde değerlendirilerek “soft power”¹⁰ diye hesaba katılmaktadır.¹¹ Günümüzde devletler yeni çağın gereklerini yerine getirip getiremediğine göre değerlendirilmektedir.

Elinde bilgiyi tutan gelişmiş devletler diğer devletlere doğru bilgi aktarımında bulunmaktadırlar. Bu durum ise bilgiyi elinde tutanın yüksek katma değer kazanması sonucuna yol açmaktadır. Söz konusu bilgi, teknoloji ile bağlantılı patent gibi öz varlıklar haline dönüşürken diğer yandan medyanın ürünü de olabilmektedir. Özellikle televizyon yayıncılığı kamuoyunu çok kısa sürede etkileyebilmektedir. Bununla birlikte televizyon kanalları ya da gazeteler şeklinde kitle iletişim araçları şeklinde karşımıza çıkan medyanın arkasında küresel çapta faaliyet gösteren haber ajansları bulunmaktadır. Söz konusu ajanslar ve

⁹ Frederic Barbier ve Catherine Bertho Lavenir, *Diderot’dan İnternete Medya Tarihi*, (Çev. Kerem Eksin), İstanbul, Okyanus Yayınları, 2001, s.39.

¹⁰ Bu tanımlamanın Türkçe karşılığı hakkında değişik yorumlar bulunmakla birlikte “yumuşak güç” yaygın şekilde kullanılmaktadır.

¹¹ Joseph Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York, Public Affairs, 2002, s.8-9.

diğer kitle iletişim araçları enformasyona hem sahip olmakta hem de yönlendirebilmektedir. Uluslararası haber ajanslarında ise İngiliz, Fransız ve Amerikan egemenliği belirgin olarak göze çarpmaktadır.

Kuşkusuz medyanın kamuoyu üzerindeki etkisi özellikle savaş ve kriz hallerinde belirgindir. Hatta medya savaşın öncesinde ve sonrasında belirleyici olabilmektedir. Bu ise medyanın savaş esnasındaki kullanımını ön plana çıkarmaktadır. Söz konusu mekanizma yeni bir olgu değildir, ancak son yıllarda teknolojinin gelişmesi ile etkisini arttırmaktadır. Telgrafın yaygınlaşması ile gelişen habercilik on dokuzuncu yüzyılın ortasında savaş alanına da girmiştir.

On dokuzuncu yüzyılda teknolojik yenilikler medyayı geliştirdi. Medyanın gelişmesi ise savaş haberlerinin yapılmasını mümkün hale getirmiştir. Kırım Savaşı ile başlayan savaş muhabirliği günümüzün belirsiz ve şiddeti yüksek ortamlarında gittikçe daha tehlikeli bir ortamda yürütülmektedir. Birinci Dünya Savaşında sansürlenene medya, İkinci Dünya Savaşında radyo yayınları ve Vietnam Savaşında televizyon yayıncılığıyla kamuoyunu bilgilendirmeye devam etmiştir. Savaş zamanı haberciliği Körfez Savaşını başlatan Bağdat bombalamasının canlı yayında seyredilmesine kadar varmıştır. Teknoloji savaş haberlerinin yapılmasını sonsuz bir şekilde desteklerken bu aşamada medya-asker ilişkilerinin düzenlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

a. Hükümet-Medya İlişkileri ve CNN Etkisi

Meydana gelen bir olayı kamuoyunun bilgisine en doğru ve en hızlı şekilde ileten habercilerin temel görevi halkı bilgilendirmektir. Bu noktada haber kaynağı ile ilişkileri yani habercinin tarafsızlığı ve haber kaynağından etkilenmemesi önemlidir. Dördüncü kuvvet şeklinde adlandırılan medya yasama, yürütme ve yargı güçlerinden sonra toplumu etkileyen önemli bir unsurdur. Bu anlamda habercilerin siyaset bilimi açısından tarafsızlığının sağlanması önemlidir. Özellikle siyasal yönetimler ile ilişkileri bu anlamda hassasiyet göstermektedir.

Hükümetlerle medya arasındaki ilişkiler çatışma ve kriz içeren dönemlerde hassaslaşabilmektedir. Günümüzde basın kuruluşlarının savunma ve dış ilişkiler üzerindeki etkileri hakkında ise iki temel yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Bu yaklaşımlar haber yönetimi ve CNN etkisidir. Haber yönetimi, hükümetin basın kuruluşlarını ve dolayısıyla haberleri kontrol etmesidir. Bu yaklaşıma göre medya politikacıların elindeki bir araçtır. Akademik çevreler özellikle Soğuk Savaş dönemi sonrasında savaşlarda en sık yer alan devlet olan Amerika Birleşik Devletlerinin Vietnam Savaşı sonrasında bu yaklaşımı esas aldığı

konusunda hemfikirdir. Öte yandan, “CNN etkisi” olarak adlandırılan yaklaşıma göre medya özellikle televizyon yayınlarıyla hükümetleri bazı tedbirler almağa zorlamaktadır.¹²

CNN etkisi üç şekilde kendisini göstermektedir: Politik gündem oluşturmak, siyasi hedefleri engellemek ve siyasi karar verme mekanizmasını hızlandırmak.¹³ 3 Ekim 1993 tarihinde 18 Amerikan askerinin Somali Mogadişu’da ölmesi ve bir Amerikan askerinin cesedinin sokaklarda sürüklenmesi görüntülerinin CNN’de yayınlanmasından sonra ortaya çıkan kamuoyu baskısı neticesinde dört ay içerisinde Somali’den Amerikan ordusunun geri çekilmesi sonrası bu etkiye CNN adı verilmektedir.¹⁴ Amerikan kamuoyu tarafından açlıktan ölen çocukların görüntülerinin televizyonlardan yayınlanmasına tepkisi Amerikan birliklerinin Somali’ye gönderilmesinde de etkilemişti. Ekranlarda yayınlanan savaş, açlık ve yoksulluk görüntüleri kamuoyu tarafından hükümetler üzerinde baskı yaratabilme etkisini ve yeteneğini göstermektedir.¹⁵

Küresel anlamda gerçekleştirilen kesintisiz yayın akışının televizyon haberciliğine girmesi sayesinde meydana gelen vakalar süratle uluslararası kamuoyuna iletmeye başlanmıştır. Kesintisiz televizyon haberciliği yeni bir dönemi başlatmıştır. Vakaların tüm dünyada izleyicilere canlı iletilmesi hükümetlerin dış politikalarını etkilemiştir. Günümüzde meydana gelen olayları gerçek zamanlı olarak ileten yayın organları yaygınlaşmıştır ve sadece televizyon kanalları ile sınırlı değildir. İnternet üzerinden yayın yapan kuruluşlar da haberleri abonelerine gerçek zamanlı iletebilmektedir. Kısacası, gelişen teknoloji sayesinde medya organları kriz ve olaylar hakkında kamuoyunda bilginin hızlı bir şekilde yayınlanmasını sağlamaktadır.

Yeni dönemde yöneticiler, ulusal çıkarları hakkında medya organlarında yayınlanan fikir ve tartışmalarla uğraşmak zorundadırlar. Medya kuruluşlarının, dünya üzerindeki haberleri gerçek zamanlı verebilmesi neticesinde bürokrasi artık hükümetlere bilgi üreten yegâne kaynak değildir. Hükümetler özellikle kriz dönemlerinde karar verme

¹² William G. Adamson, *The Effects of Real – Time News Coverage on Military Decision – Making*, Maxwell AFB, Alabama, Air Command and Staff College, Mart 1997, s. 9.

¹³ Steven Livingston, *Clarifying the CNN Effect: An Examination of Media Effects According to Type of Military Intervention* (çevrimiçi) http://www.ksg.harvard.edu/shorenstein/publications/pdfs/70916_R-18.pdf 23 Nisan 2007.

¹⁴ Douglas J. Goebel, *Military – Media Relations: The Future Media Environment and Its Influence on Military Operations*, Maxwell AFB, Alabama, Air War College, Nisan 1995, s.13.

¹⁵ Johanna Neuman, *Lights, Camera, War*, New York, St. Martin’s Press, 1996, s. 20.

süreçlerini kısaltmak zorundadır.¹⁶ 1990 – 1991 yılındaki Körfez Krizi esnasında görevde bulunan ABD Başkanı George H.W. Bush, kendisinin CNN kanalından CIA'ye¹⁷ göre daha fazla şey öğrendiğini itiraf etmiştir.¹⁸ Hatta Birleşmiş Milletler eski Genel Sekreterlerinden Boutros Boutros Ghali, “CNN, BM Güvenlik Konseyinin 16. üyesidir”¹⁹ sözleriyle medyanın etkisini özetlemektedir. Günümüzde kriz ve çatışma alanlarında etkili olan medya bu gücünü savaş alanlarında çalışan habercilerden almaktadır. Savaş alanlarında çalışan haberciler askerler ve politikacılar için önemli bir unsur haline gelmişlerdir.

b. Çatışma Alanlarında Medya-Asker İlişkileri ve İşbirliği Usulleri

Çatışma alanları gazeteciler için tehlikelerle doludur ve bu nedenle korunması gereken kişilerdir. Bu koruma ancak belirlenmiş çalışma usullerinin düzenlenmesi ile askerler tarafından sağlanabilir. Bu amaçla çatışma alanlarındaki medya-asker ilişkilerini düzenleyen sistemler yaratılmıştır. Bu amaçla uygulanan üç sistem bulunmaktadır: Akreditasyon ve havuz sistemi ile iliştilenmiş gazetecilik.

1) Akreditasyon Sistemi

Akreditasyon uygulaması bir alanda uzmanlaşmış gazetecilerin uzmanlık alanlarıyla ilgili kurumlara girişini sağlayan bir düzenlemedir. Bu sisteme göre gazeteciler “akredite” olduklarına dair bir basın kartı alırlar ve bu kart sayesinde çalışma imkânına sahip olurlar. Bu sistem başka bir ülkeden gelen ya da bir alanda uzmanlaşan medya mensupları için uzmanlaştıkları alanla ilgili erişim imkânı yaratan bir uygulamadır. Savaş şartlarında herhangi bir ordunun faaliyetini izleyecek muhabir, çalıştığı medya kuruluşu adına ilgili hükümete müracaat eder ve bu sayede muhabir ile haber kaynağı arasında bir ilişki yaratılır. Bu ilişki birbirini tanıma anlamına gelir ve muhabirin rahat çalışmasını sağlayacak erişim imkânı oluşur. Bu sistemde muhabir ile haber kaynağı arasında tanımanın dışında organik bir ilişki kurulması söz konusu değildir.

¹⁶ Steven Livingston, *a.g.e.*, s.2.

¹⁷ Central Intelligence Service, (Amerikan Merkezi İstihbarat Servisi).

¹⁸ Louis Friedland, *Covering the World: International Television News Services*, New York, Twentieth Century Fund Pres, 1992, s.7-8.

¹⁹ Eytan Gilboa, *The Global News Networks and U.S. Policymaking in Defense and Foreign Affairs*, 2002, s.9. (çevrimiçi) http://www.ksg.harvard.edu/presspol/research_publications/papers/Working_Papers/2002_6.pdf 10 Ocak 2007.

2) Havuz Sistemi

Savaş zamanında gazetecilere uygulanan bir diğer yöntem ise havuz sistemidir. Bu sisteme göre gazetecinin havuzuna dâhil olduğu ordu onun güvenliğini sağlar ve muharebe bölgelerine ulaşımını sağlar. Bu sistem, Vietnam sonrasında önce ABD ordusu ve akabinde diğer ordular tarafından da kullanılmıştır. İngiltere'nin Falkland Savaşında gazetecileri bu sistemle çatışma bölgesine taşınması en klasik örnektir. 1982 yılında Arjantin ile İngiltere arasında Falkland Adaları konusunda çıkan uyuşmazlık neticesinde müdahale kararı alan İngiltere, gazetecileri bölgeye götürmüştü. Adaların etrafında deniz ve hava seyrine yasak bölge ilan edilmesi hangi imkâna sahip olursa olsun bir gazetecinin tarafsızlığını zedelemeyen bölgeye ulaşmasını imkânsızlaştırmıştı. İngiliz ordusunun uyguladığı havuz sistemi sayesinde medya mensupları çatışma bölgesine gidebilmişti. Basın mensuplarının silahlı kuvvetlerin ulaştırma vasıtaları ile haberleşme kanallarını kullanması bir bağımlılık ilişkisi ve dolayısıyla bir kontrol mekanizması yarattığı öne sürülerek eleştirilmektedir. Ancak, Körfez Savaşında çok sayıda muhabirin faydalandığı ulaştırma ve haberleşme hizmetinde teknik aksaklıklar yaşanmış, Amerikan Ordusuna haber kuruluşlarına iletilmesi için muhabirlerce verilen görüntülerin %69'u geç ulaştırabilmiştir.²⁰ Medya - asker ilişkilerinde yaşanan sıkıntılar Körfez Savaşı sonrasında tartışılmış ve Irak Savaşında karşımıza iliştirilmiş gazetecilik çıkmıştır.

3) İliştirilmiş Gazetecilik

Yirmi birinci yüzyıla girildiğinde Amerika Birleşik Devletleri savaş haberciliğine üçüncü bir sistemi soktu. İliştirilmiş gazetecilik adı verilen sisteme göre Amerikan yönetimi 2003 tarihli Irak Savaşında sayıca bir tabur kadar gazeteciyi savaştan önce eğiterek askeri birliklerle beraber cepheye gönderdi. Cepheye erişimi sağlayan iliştirilmiş gazeteciliğin temelinde önceki savaşlardan elde edilen tecrübeler yatmaktadır. Vietnam Savaşındaki gazeteci özgürlüğünden askerler; Grenada, Panama ve Falkland savaşlarındaki sansürden gazeteciler memnun değildi. Medya-asker ilişkilerinde doğalarından kaynaklanan çatışmayı çözecek formül aranırken iliştirilmiş gazetecilik sistemi doğmuştur. İliştirilmiş gazetecilik esas itibarıyla çatışma zamanlarında askeri birliklerle hareket eden muhabirlerdir. İliştirilmiş muhabirler belirlenmiş kurallar ve kısıtlamalar dâhilinde beraber hareket ettikleri

²⁰ John Fialka, *Hotel Warriors: Covering the Gulf War*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1991, s.5.

birlikler hakkında haber yapabilmektedirler.²¹ İliştirilmiş gazetecilik sisteminin uygulanmasında eleştirilen nokta medyanın etki altında kalmasıdır.

c. Gelişen Teknoloji ve Savaş Alanı Haberciliği

Günümüzde İnternet ve sivil uydu görüntü sistemleri televizyon haberciliği yapan kuruluşların etkisini arttırmaktadır. Bilhassa İnternet, günümüzde çok geniş kitlelere uzun metinler ve videolara ulaşabilme imkânı sunmaktadır. İnternet sitelerinde haber, resim, video, ses ve grafik dosyaları kesintisiz yayımlanmaktadır.²² İnternet teknolojisindeki kolaylıklar, hedef kitleyi pasif durumdan çıkarıp, aktif bir konuma getirmektedir. Her İnternet kullanıcısı birer potansiyel enformasyon kaynağı hâline dönmektedir. İnsanlar yayımlanan haberlere yorum yazdığı gibi, sitelere haber ve görüntü gönderebilmektedir.²³ İnternet'in kullanımı ile insanlar bilgilere daha kolay ve hızlı bir şekilde ulaşmaktadır. Bunun ilk örneği İnternet sayfaları aracılığı ile devamlı güncellenen bilgiler ve görüntüler sayesinde 1999 yazında Kosova'da meydana gelen çatışmaların dünyaya ulaştırılmasıdır.

İnternetin devletler için yarattığı en önemli sorun, bu ortamda kontrol mekanizmasının kurulamamasıdır. Bu terörizme kolaylık sağladığından, toplum içinde anarşi ve karışıklığa yol açabileceği endişesi yaratmaktadır.²⁴ Aynı şekilde uydu görüntü sistemleri medyaya, gidemediği bölgelerin statik fotoğraflarını sağlayabilmektedir. Bu fotoğraflar yerden yapılan yayınları tamamlamakta ve güvenilirliğini teyit etmektedir. Bu teknoloji ilerledikçe ve yaygınlaştıkça, medya kuruluşları bu görüntülere daha çok önem verecektir.²⁵ Günümüzde

²¹ İliştirilmiş gazeteciler için Amerikan Savunma Bakanlığı tarafından "İliştirilmiş Medya Hakkındaki Halkla İlişkiler Rehberi" olarak bir metin oluşturuldu. Bu rehberin amacı; "hasımlar tarafından dezenformasyon yapılmadan haber ister iyi, ister kötü olsun yayın yapılmasını sağlamak" şeklinde ifade edilmiştir. Bununla birlikte Amerikan yönetimi savaş tazminatı yükümlülüğü taşımamak için "Zarar Vermeme, Teminat Verme, Muaf Tutma ve Dava Açmama Anlaşması" isimli belgeyi illeştirilmiş gazetecilere imzalatmıştır. Rehberin tam metni için Bkz.: (çevrimiçi) <http://www.defenselink.mil/news/Feb2003/d20030228pag.pdf> ayrıca Anlaşmanın tam metni için Bkz.: (çevrimiçi) <http://www.defenselink.mil/NEWS/FEB2003/D20030210EMBED.PDF> 10 Nisan 2007.

²² James W. Crawley, "Net Hums With News About War", *The San Diego Union – Tribune*, 30 Mart 1999, s. A8

²³ Halûk Birsen, "İnternet Haberciliği ve Aktif İzler Kitle İlişkisi Çerçevesinde Etik Tartışmalar", *Selçuk İletişim*, Cilt: 3, Sayı: 4, 2005, s. 68-79

²⁴ Selva Ersöz, "İnternet Ve Demokrasinin Geleceği", *Selçuk İletişim*, Cilt: 3, Sayı: 4, 2005, s. 122-129.

²⁵ Sean Stephen McKenna, *Breaking News: A Study Of The Effects Of Live Television News Coverage During Armed Conflicts (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Güneybatı Teksas Devlet Üniversitesi, 2000, s. v

*Google Earth*²⁶ gibi sitelerin teknik desteği sayesinde dünyanın herhangi bir noktası artık herhangi bir sivil için ulaşılmaz değildir. Nisan 2007 tarihinde *Google Earth* sitesi Darfur / Sudan'da meydana gelen krizle ilgili yeni bir yazılımı hizmete açmıştır. Söz konusu yazılım sayesinde internet kullanıcıları uydu görüntüsü üzerinde işlenmiş vakaların yerleri ve ölü sayısı gibi detaylara, fotoğraflara ve video görüntülerine ulaşabilmektedir. Bu uygulamanın teknoloji sayesinde gelişerek devam edeceği beklenmektedir.

d. Medyanın Günümüz Çatışma Alanlarındaki Rolü Üzerine Değerlendirme

Günümüzde kriz zamanlarında medyanın etkili şekilde kullanılması, mermi ve bombaların kullanımı kadar önemli bir hâl almıştır. Sonuçta günümüz savaşlarında, sadece askeri güç yeterli değildir. İletişim her alanda olduğu gibi çatışma alanlarında da yayılmıştır. Günümüz savaşlarını kazanmak için hükümetler artık sadece savaş meydanından galip çıkmakla yetinmemekte, aynı zamanda ulusal ve uluslararası kamuoyunu ikna etmeye çalışmaktadır. Zafere ve istikrara artık hem hareketin hem de iletişimin etkili şekilde kullanılması sayesinde ulaşılmaktadır.²⁷

Kriz zamanlarında medya ile ilişkilerde mümkün olduğu kadar çok şeyi aktarmak ve bunu hızlı bir şekilde yapmak gerekmektedir. Basına mümkün olduğu kadar gerekli bilgilere ulaşabileceği bir ortam sağlanmalı, verilen bilgiler sık sık güncellenmeli ve asla yalan söylenmemelidir.²⁸ Eğer medya askerden bilgi alamazsa bu sefer bilgiyi, başka yerlerden ve büyük olasılıkla çarpıtılmış şekilde elde edebilir.²⁹

Teknolojinin uydu görüntülerini devletlerden bireylerin kullanımına sunması ve bireylerin "blog"lar vasıtasıyla küresel yayın yapması savaş zamanı gazeteciliğini yeni sistemlerin yaratılmasına zorlayacak gibi görünmektedir. Medya-asker ilişkilerinde doğal bir çatışma bulunmakta ve bu çatışmanın temelinde askerlerin harekâtın gizliliğine önem vermeleri, medyanın ise haber alma özgürlüğü talepleri yatmaktadır. Teknolojik gelişmelerin yeni sistemlerin çıkış noktasını oluşturacağını varsaymak gerekmektedir. Savaşlar devam ettiği

²⁶ (Çevrimiçi) <http://earth.google.com/> 23 Nisan 2007.

²⁷ Ray E. Hiebert, "Public Relations as a Weapon of Modern Warfare", *Public Relations Review*, No. 17, 1991, s. 115-116

²⁸ *Ibid.*, s. 110

²⁹ Fred J. Evans, *Managing the Media: Proactive Strategy for Better Business – Press Relations*, New York, Quorum Boks, 1987, s. xi

müddetçe çatışma bölgelerindeki vakalar haber niteliğini koruyacak ve söz konusu mücadele devam edecektir.

Günümüz medyasının elindeki imkânlar düşünüldüğünde, planlamalara medyanın dâhil edilmesi ve bu hususun planlamada bir faktör olarak değerlendirilmesi gereklidir. Çöl Fırtınası Harekâtı esnasında müttefik kuvvetler komutanı olan Emekli General Norman Schwarzkopf, hava ve kontrol edilemeyen diğer faktörler gibi, canlı haber yayıncılığının da savaş planlamasına alınması gerektiğini belirtmişti.³⁰ Savaş zamanında ordular medyayı dışarıda bırakmak yerine medya ile yakın işbirliği kurarak kontrolü sağlamalıdır.

Clausewitz savaş alanlarını açıklamak için betimlediği üçlemesinde şiddet eğilimini halk ile ilişkilendirmişti. Günümüzdeki savaşların özelliklerinden birisi de çatışma alanında artan şiddet ve vahşettir. Çatışmalarda siviller veya savaş dışı kalanlar rahatlıkla hedef olabilmekte hatta çatışmalar sivil yerleşim bölgelerinde meydana gelebilmektedir. Herhangi bir halk grubunun sempatisini kazanma endişesi taşımayan savaşanlar, rahatlıkla soykırım, katliam ya da zorunlu göç gibi eylemleri gerçekleştirebilmektedirler.³¹ Özellikle, dünyanın göreceli olarak gelişmemiş bölgelerinde meydana gelen bu savaşlar hakkında gelişmiş bölgelerde yaşayan toplumların bilgi sahibi olmasına ya da olmamasına ve gelişmiş devletlerin meydana gelen silahlı çatışmalara müdahalesine ya da kayıtsız kalmasına neden olan ya da olmayan unsur ise medyadır. Clausewitz'in belirttiği gibi halkın sadece destek veren bir unsur olmasının ötesinde, siyasi olarak savaşı denetlemesini sağlayan da medyanın çatışma alanlarına girmesidir.

4. Hükûmet Dışı Kuruluşlar

Günümüz çatışma alanlarında sıkça görülen bir diğer unsur hükümet dışı kuruluşlardır. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde; dünyada, sivil toplum faaliyetleri ile ilgilenen ve sayıları gün geçtikçe artan yeni kuruluşlar dünya genelinde artmıştır. Bu kuruluşları ifade etmek için İngilizce'de kullanılan "*Non-Governmental Organization (NGO)*" tabirinin Türkçe'de değişik kullanımları mevcuttur. Sivil toplum kuruluşları, gayriresmî kuruluşlar, devlet dışı kuruluşlar, üçüncü sektör, gönüllü kuruluşlar, hükümet dışı kuruluşlar gibi tanımlamalarla sivil toplum ile ilgili örgütlenmeler anlatılmak istenmektedir.

³⁰ Barrie Dunsmore, "Live from the Battlefield", *Politics and the Press: The News Media and Their Influences*, P. Norris ve L. Rierner (Ed.), Londra, Publishers, 1997, s. 253

³¹ Haldun Yalçınkaya, *Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*, Ankara, İmge Kitabevi yayınları, 2008, s.335.

Hükûmet dışı kuruluşlar, geniş ve dar anlamıyla ele alınabilmektedir. Geniş anlamda bu tabir; sivil toplum alanında faaliyet gösteren ve yönetimin bir parçası olmayan her örgütlenmeyi ifade etmekte kullanılmaktadır. Dar anlamda, yalnız sosyo-ekonomik kalkınmaya dolaylı veya doğrudan katkı sağlamak amacıyla gönüllülük, bağımsızlık, kâr amacı gütmemek ve kişisel çıkarına çalışmamak gibi esaslara dayanan sivil kuruluşlardır.³²

a. Günümüz Çatışma Ortamlarında Silahlı Kuvvetler ve Hükûmet Dışı Kuruluşlar

Günümüz çatışmaları Soğuk Savaş öncesi döneme ait çatışmalara göre daha karmaşık bir hâl almıştır. Bu nedenle çatışmaların çözümü için önerilecek barış mekanizmalarının başarısı için hükümet dışı kuruluşların dâhil olduğu daha yaratıcı çözüm mekanizmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.³³ Ancak hükümet dışı kuruluşlar ile orduların eşgüdüm içinde çalışmaları doğaları gereği sorunludur.

Günümüzde savaşlar bitse bile çatışmalar devam edebilmektedir. Çatışmaların sona erdirilmesi, günümüzde kolay değildir. Bunun bir nedeni, artık devlet dışı aktörlerin de çatışmalardaki yaygın varlığıdır. Dinî, etnik, milliyetçi, ekonomik ve siyasi nedenler gibi dürtülere sahip terör örgütleri, aşiretler, kabileler, bireyler, vb. gibi aktörler savaş bitse bile çatışma ortamını sürdürmek istemektedir. Bu nedenle savaşlara neden olan düşmanlık savaş sonrasında bitmemekte ve barış yerleşmemektedir.³⁴ Bu dönemde ordular savaş dışı harekât türlerini icra etmektedirler. Çatışmaları bitirmek isteyen ordular diğer kurum ve kuruluşlar ile amaç birliğini sağlamak zorunda kalmaktadır. Bu kurum ve kuruluşlar; devlet kurumları, uluslararası örgütler, medya, hükûmet dışı kuruluşlar, ev sahibi ülkeye ait kurum ve kuruluşlar ile koalisyon güçlerine ait diğer ordulardır.³⁵ Düzenin sağlanmasında, bu kurum ve kuruluşlar ile yapılacak koordinasyon ve işbirliği önemlidir.³⁶ Bu nedenle çatışmanın bitirilmesi için önceden yapılacak planlamalarda, katılırlarsa hükûmet dışı kuruluşların fikirlerinin alınması faydalıdır.

³² İbrahim Yıldırım, *Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2004, s. 51-53

³³ Richard Garon, "Civil – Military Cooperation (CIMIC) and the Consolidation of Peace in the Middle – East" (30 Ekim 2006), <http://www.umanitoba.ca/centres/defence/04_garon.PDF>

³⁴ Sam Allotey, *Planning and Execution of Conflict Termination* (ACSC Research Paper), Maxwell, Alabama, Mayıs 1995, s. 23-25

³⁵ William Flavin, "Planning for Conflict Termination and Post-Conflict Success", *Parameters*, Vol. XXXIII, No.3, Sonbahar 2003, s. 97

³⁶ Sam Allotey, a.g.m.

Çünkü hükümet dışı kuruluşlar, çatışmaların öncesinde, esnasında ve sona erdirilmesinde kullanılacak önemli bir istihbarat kaynağıdır.³⁷

Çatışma sonrası ortamda, değişik özelliklere sahip ulusal ve uluslararası aktörler arasında eşgüdüm önemli bir ihtiyaçtır. Bu esnada yapılacak veya daha önceden yapılmış kısa, orta ve uzun vadeli planlarda, güvenlik, siyaset, insani yardım, insan haklarına riayet, barışın tesisi, hukuk düzeninin inşası gibi konuların üzerinde yoğunlaşmak gerekmektedir. Çatışma sonrası dönemlerde yapılan karmaşık müdahalelerde eşgüdüm; değişik parçaları bir araya getirmeye yardımcıdır ve bu çok parçalı yapının düzgün işlemesi için kritik bir role sahiptir.³⁸

Birçok hükümet dışı uluslararası kuruluş, insan hayatını tehdit eden konularda yorum yapmalarının ve çözüm sunmalarının sorumlulukları olduğunu belirtirler. Hükümetler ve silahlı kuvvetlere göre bu başka amaçlarla kullanılabilir. Bunlardan en önemlisi, insani yardım kuruluşları tarafından elde edilen bulguların ve kullanılan sözlerin hükümetlerin birbirlerine karşı kullanılması ihtimalidir. Aynı şekilde, insani yardım kuruluşlarının çatışma alanlarında verdiği hizmetler, askerî güçler tarafından kontrol edilebilmekte veya amacından farklı bir şekilde kullanılabilir.³⁹

Hükümet dışı kuruluşlar ile silahlı kuvvetler arasındaki ilişkiler, Balkanlarda yapılan askerî müdahalelerden bu yana birbirlerini tamamlayıcı şekilde gelişmiştir.⁴⁰ 1999 yılında, NATO Hava Kuvvetleri Sırbistan ve Kosova'daki hedefleri bombalarken, NATO askerleri Arnavutluk ve Makedonya'da mülteci kampları inşa etmişlerdi. Bu örnekte görüldüğü gibi, silahlı kuvvetlerin geleneksel insani yardım faaliyetleri icra etmesi; Kosova'ya gitmek için Belgrad yönetimi ile görüşen tarafsız ve yansız kuruluşlar için zorluklara ve sıkıntılara neden

³⁷ William Flavin, a.g.m., s. 101.

³⁸ Susanna P. Campbell ve Michael Hartnett, "A Framework for Improved Coordination: Lessons Learned from the International Development, Peacekeeping, Peacebuilding, Humanitarian and Conflict Resolution Communities", (02 Kasım 2006), <<http://www.ndu.edu/ITEA/storage/675/Fletcher%20Study%20A%20Framework%20for%20Improved%20Coordination%20-%20Final%20Version.pdf>>.

³⁹ International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS), *The Responsibility to Protect*, Ottawa, Kanada, Aralık 2001, s. 27

⁴⁰ Michael Pugh, "The Challenge of Civil-Military Relations in International Peace Operations", *Disasters*, Vol. 25, Issue:4, Aralık 2001, s. 345-357

olmuştur.⁴¹ Bombardımanlar ertesinde askerlerin insani amaçlarla müdahale yapması hükümet dışı kuruluşlar ve silahlı kuvvetler arasındaki ilişkide yeni bir tartışma konusu yaratmıştır. “İnsani” tabirinin, askerî harekât ve bombardıman ile kullanılması, yardım kuruluşları tarafından eleştirilmektedir. Yardım grupları, terimin bu şekilde kullanılmasının, insani amaçların temellerinden olan yansızlığı tehdit ettiğini söylemektedir. Diğer bir endişe konusunu, “insani” sıfatlandırmasının askerî müdahalelerde güç kullanımını yasallaştıran bir ifade olarak kullanılmasıdır.⁴²

Yirmibirinci yüzyılın çatışma alanlarında görev yapan askeri birliklerin faaliyetleri hükümet dışı kuruluşlarla arasındaki ayırımı bulanıklaştırmaktadır. Günümüzde askerler sadece savaşmamaktadır. Savaş dışı askeri hareket icra ederek çatışma öncesi ve sonrasında etkin roller üstlenebilmektedirler. Bu rol insani yardım, barışı koruma görevleri, çatışma sonrası düzeni tesis etme v.b. gibi faaliyetleri kapsayabilmektedir. Savaş dışı askeri hareketin görev alanı ile hükümet dışı kuruluşların misyonunun çakışması sorun yaratabilmektedir. Rollerin karışmasına neden olan bu durum hükümet dışı kuruluşlar ile ordular arasındaki çatışmayı ön plana çıkarmaktadır.⁴³ Hükümet dışı kuruluşların çatışma bölgelerindeki en büyük koruması tarafsızlıklarıdır. Misyonlarının askerlerle çakışması ise aralarında bir bağ oluşmasına ihtiyaç doğurmaktadır. Ancak bu eşgüdüm tarafsızlıklarını zedeleyeceğinden isteksizlik doğurmaktadır. Bu ikilem ise hükümet dışı kuruluşlar ile ordular arasında eşgüdüm sağlamadaki zorluğu ön plana çıkarmaktadır.

c. Yirmibirinci Yüzyılın Çatışma Alanlarında Hükümet Dışı Kuruluşların Rolünün Değerlendirilmesi

İki binli yıllarda cerayan eden Irak ve Afganistan savaşları, hükümet dışı kuruluşlar ve askerler arasındaki yeni ilişki türleri hakkında yapılan tartışmalarda önemli yer tutmaktadır.

Çatışma, istikrar harekâtı veya devlet inşası sürecine katılan ordular için insani yardım operasyonları bir savaş dışı askeri harekâttir. Orduların insani yardım ve yeniden yapılanma sürecine dahil olması

⁴¹ Pierre Krahenbuhl, “Conflict in Balkans: Human Tragedies and the Challenge to Independent Humanitarian Action”, *International Review of the Red Cross*, No. 837, 2000, s. 11-29

⁴² International Council on Human Rights Policy (ICHRP), *Human Rights Crises: NGO Responses to Military Interventions*, Versoix, İsviçre, 2002, s. 3

⁴³ Rieky Stuart, “Weak States and Sudden Disasters and Conflicts; The Challenge for Military-NGO Relations”, (14 Kasım 2006), <<http://www.irpp.org/events/archive/jun05NGO/stuart.pdf>>

silahlı kuvvetler için bir kuvvet çarpanı veya kuvvet koruma aracıdır. Dünya devletlerindeki siyasi otoriteler, silahlı kuvvetlerinden sivil-asker kapasitelerini geliştirmelerini istemektedir. Bu nedenle, uluslararası insancıl hukuk kuralları gereği yapılanlara ilaveten, silahlı kuvvetlerden çatışma sonrası dönemde yerel otoritelerin icra ettiği siyasi sürecin ve uluslararası kamuoyunun yeniden inşa çalışmalarının bir parçası olmaları beklenmektedir.

1990'lı yılların başındaki ilk olaylarda, silahlı kuvvetlerin insani yardım faaliyetlerine katılması yeni ve geliştirilmeye başlayan bir konsept olarak dikkat çekmiştir. Günümüzde, askerî ve siyasi aktörler; çatışma yönetiminde yeni entegre yaklaşımları test etmek maksadıyla; silahlı kuvvetler ile yapacakları müdahaleler hususunda daha kararlı davranmaktadır. Bu entegre yaklaşımlara ayak uyduramayan hükûmet dışı kuruluşlar kendilerini zamanla, insani yardım faaliyetleri sürecinin dışında bulabilmektedir.

Afganistan ve Irak örneklerindeki gibi, insani yardım faaliyetinde bulunan hükûmet dışı kuruluşlar, çok uluslu askerî yapılarla çalışmak zorundadırlar. Finansal güçten yoksun olan hükûmet dışı kuruluşlar, halka yardımları ulaştırmak istediklerinden çok uluslu güçlerin büyük projelerine girme zorunluluğu ile karşı karşıya kalmaktadır. Çok uluslu askerî yapılarla çalışan hükûmet dışı kuruluşlar için ortaya çıkan diğer bir seçenek, insani yardım kuruluşlarının faaliyetleri ile askerlerce yürütülen insani yardım faaliyetleri arasında farkın bulanıklaşması neticesinde oluşan ortamda, tarafsızlık ve bağımsızlık ilkelerini bir kenara bırakarak çalışmalarınıdır.⁴⁴ Afganistan'da çatışma sonrası düzeni tesis etme çabaları kapsamında nüfus sayımının yapılması, devlet istatistiklerinin oluşturulması, çeşitli haritaların üretilmesi, mayınların temizlenmesi v.b. gibi konular hem askerler hem de hükûmet dışı kuruluşlar için gerçekleştirilmesi gereken ortak görevlerdi. Örneğin Afganistan'da 2005 yılında seçimlerin gerçekleştirilmesi hem NATO'nun Uluslararası Yardım ve Güvenlik Kuvvetinin (ISAF), hem ABD'nin liderliğindeki Koalisyon Kuvvetlerinin, hem BM ajanslarının, hem de Hükûmet Dışı Kuruluşların faaliyetlerinde birinci önceliğe sahipti. Bu tür faaliyetlerde eşgüdüm yapmaları askerler ve hükûmet dışı kuruluşlar arasındaki farkı bulanıklaştırmaktadır. Bulanıklaşma ile ilgili bir diğer örnek ise hükûmet dışı kuruluşların güvenlik şemsiyesi altına alınmasıdır.

⁴⁴ International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS), *The Responsibility to Protect*, Ottawa, Kanada, Aralık 2001, s. 24-25

Uluslararası personelin görev aldığı hükümetler dışı kuruluşlarda personele karşı yapılacak bir eylem bölgede bulunan askerlerin görev alanına girmektedir. Bu nedenle askerler acil durumlar oluşmadan hükümet dışı kuruluşlara yardım etmek istemektedirler. Ancak, tarafsızlıklarının zedeleneceğini öne süren hükümet dışı kuruluşların personeli bu tip bir eşgüdüm mekanizmasına dâhil olmak istememektedir. Bu sorun Afganistan'da hükümet dışı kuruluşların güvenliği için kurulan Afganistan HDK Güvenlik Ofisi (ANSO) adlı bir hükümet dışı kuruluş kurularak çözülmüştür. ANSO, eski askerler tarafından kurulmuş ve HDK'lara güvenlik sağlamak amacıyla askerler, hükümetler, uluslararası kuruluşlar v.b. gibi sivil olmayan unsurlar ile HDK'lar arasında güvenlik merkezli eşgüdüm mekanizması kuran bir hükümet dışı kuruluştur.⁴⁵ ANSO örneği daha sonra Irak'ta ve diğer çatışma bölgelerinde uygulanan bir çözümdür.

Çatışmalarda özel şirket ve müteahhitlerin insani yardım ve yeniden inşa faaliyetlerinde kullanılması, Irak ve Afganistan'da görülen diğer bir örnektir. Mesela Afganistan'da yapılan *Loya Jirga*, millet meclisi seçimleri, BM adına *Global Risk Strategies – PSC* firması tarafından yapılmıştır. Gelecekte, çatışma bölgelerinde kilit rolleri üstlenen devletler, silahlı kuvvetler ve büyük ihtimalle insani yardım kuruluşları insani yardım faaliyetlerin icrası için sivil müteahhitleri kiralamaya devam edeceklerdir. Bu şekilde çeşitli risklerden ve sorumluluklardan kurtulmuş olunacaktır.⁴⁶

Clausewitz'in üçlemesindeki halk, hükümeti ve orduyu çatışma bölgelerinde artan bir oranda yer alan hükümet dışı kuruluşlar sayesinde etkin bir şekilde denetleyerek zafer ve istikrar için gereken dengeyi bozmaktadır. Bu Clausewitz'in döneminde öngörülmeleyen bir etkidir. Bu etki çatışma bölgelerinde yer alan ordular tarafından göz önünde tutulması gerekir. Aynı zamanda hükümet dışı kuruluşlarla benzer amaçlarla faaliyet gösteren askerler doğaları gereği bir eşgüdüm ikilemi içinde oldukları HDK'larla işbirliği mekanizmaları kurma ihtiyacını artan bir oranda hissetmektedirler.

⁴⁵ Haldun Yalçınkaya et.al., "Değişen Silahlı Çatışma Ortamında STK'ların Güvenlik İhtiyaçlarının Karşılanması: Afganistan ve ANSO Örneği," *III.Uluslararası STK'lar Kongresi*, Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 9-10 Aralık 2006, ss.505-511.

⁴⁶ Raj Rana, "Contemporary challenges in the civil – military relationship: Complementarity or incompatibility?", *IRRC* September 2004, Vol:86 No: 855, s. 565 – 591

5. Günümüz Çatışmalarının Yeni Unsuru: Özel Askerî Şirketler

Yirmi birinci yüzyılda savaş alanlarında görülen başka bir diğer unsur ise devletlerin ordularına bağlı olmayan ama şirketlerin elemanı paralı askerlerdir. Bu askerler özel askeri faaliyetlerin icra edildiği yeni bir sektör yaratmışlardır. Tarihte de örnekleri görülen paralı askerler, Soğuk Savaş sonrası dönemde meydana gelen savaşlarda şekil değiştirerek tekrar ortaya çıkmıştır.⁴⁷ Çağdaş dönemde paralı askerlik yerine özel askeri şirketler ön plana çıkmıştır.

Özel askerî şirketler dünya kamuoyu tarafından az tanınmalarına rağmen gün geçtikçe günümüz çatışmalarında önemli bir unsur hâline gelmiştir. Bu yeni endüstri alanında yüzlerce firma hizmet vermekte, binlerce kişi çalışmaktadır. Özel askerî sektörün oluşmasının arkasında, silahlı kuvvetleri millî güvenlik açısından daha az öneme sahip görevlerden kurtarmak düşüncesi yatmaktadır. Bu görevlerin silahlı kuvvetlerden alınarak özel şirketlere verilmesi ile profesyonelleşmenin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu noktadan hareket eden devletler, daha önceden silahlı kuvvetlerin bünyesindeki birimler ile sağladığı hizmetleri özel şirketler ile karşılamaya başlamıştır. Böylece savaş her vatandaşın millî bir görevi iken devletin satın aldığı bir hizmet haline dönüşmektedir.⁴⁸ Bu hizmeti sağlayan şirketler, günümüz çatışmalarının değiştiğinin göstergedir.

a. Günümüzde Özel Askerî Sektörün Oluşumu

Özel askeri sektörün ortaya çıkmasının üç nedeni bulunmaktadır. Bunlar; Soğuk Savaş sonrası serbest piyasa ekonomisinin getirdiği özelleştirme dalgası, orduların küçülmesi ile ortaya çıkan fazla askeri işgücünün işe olan ihtiyacı ve büyük güçlerin gelişmekte olan dünyaya müdahale etmekteki isteksizliğidir.⁴⁹ Öncelikle belirtilmelidir ki devletlerin sahip olduğu kamu kurumlarının küçültülmeye başlaması ve bunun sonucunda verimlilik kaygıları nedeniyle devlet eliyle yürütülen hizmetlerin özel sektöre devredilmesi doksanlı yıllarla birlikte yaygınlaşmıştır. Bu eğilimden çatışma alanları

⁴⁷ David Shearer, "Outsourcing War," *Foreign Policy*, Güz 1998, Sayı 112, s.68-72.

⁴⁸ Fred Schreier ve Marina Caparini, *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*, Cenevre, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Occasional Paper- No:6, Mart 2005, s. 4.

⁴⁹ Peter W. Singer, *The Private Military Industry and Iraq: What have we learned and where to Next?*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF) Policy Paper, Cenevre, 2004, s.1-4.

da etkilenmiştir. Söz konusu özelleştirme dalgasına orduların küçültülmesi sonucunda terhis edilen yetişmiş insan gücünün talebi eklenmiştir. Bu arz talep dengesi ise özel askeri sektörü oluşturmuştur.

Yeni sektörün arz ettiği işgücüne talep ise başlangıçta Afrika'dan, sonrasında ise Batılı devletlerden gelmiştir. Organize olamamış ve istikrar sağlayamayan başarısız devletlerin ordulara ihtiyaç duyması nedeniyle bu tip taleplerde bulunması aslında şaşırtıcı değildir. Öte yandan özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin Kolombiya, Afganistan ve Irak'ta yoğunlukla temel yetenekleri savaşmak olanlar dâhil olmak üzere dış kaynak tedarikçilerini kullanması günümüzün savaşlarının özelleştiğinin göstergesidir. Yeni güvenlik ortamında bu tip işgücüne ihtiyaç duyan en ilginç yapılanma ise Birleşmiş Milletlerdir.

1994 yılında yaklaşık üç ay içinde yarım milyon civarında insanın katledildiği Ruanda'da yaşananlar nedeniyle uluslararası toplum kendini sorgulamıştı.⁵⁰ Ruanda'da bu kadar yüksek sayıda insanın katledilmesinin nedeni bölgede bulunan Birleşmiş Milletler Ruanda Yardım Misyonunun (UNAMIR)⁵¹ yetersizliği ve uluslararası kamuoyunun bu misyona katılmaktaki isteksizliğidir.⁵² Özellikle Birleşmiş Milletler barışı koruma operasyonlarındaki yetersiz teçhizat ve eğitimsiz birliklerle yapılan katkılara eşgüdüm sorunlarını eklersek bu tip görevlerde başarısızlıkların neden yaşanabildiği görülmektedir. Ruanda tecrübesinden önce Somali'de yaşanan başarısızlık⁵³ düşünüldüğünde Birleşmiş Milletlerin bu tip operasyonlarda kendisini sorguladığını ve çıkış arayışı içinde olduğunu beklemek gerekir ki Birleşmiş Milletlerin Barışı Koruma bölümünün söz konusu dönemde başında bulunan Kofi Annan da bunu sorgulamıştı. Annan'ın düşündüğü alternatiflerden birisi özel askeri şirketlerin bu tip operasyonlarda kullanılmasıydı. Bunun nedeni ise özel askeri şirketlerin daha düşük maliyete, daha yüksek standartlarda, daha etkin hizmet vererek Somali ve Ruanda örneklerinin yaşanmasını engellenebileceğiydi. Ancak Annan, Birleşmiş Milletlerin bir özel askeri şirketi kiralamasının egemen bir devletin kiralamasından daha fazla sorun çıkaracağını öngörmüştür. Devletlerin kurduğu bir örgüt olan Birleşmiş Milletler eliyle bu tip bir uygulamanın yapılmasının siyaseten

⁵⁰ Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict, *Preventing Deadly Conflict: Final Report*, Washington D.C., Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict, 1997, s. 4.

⁵¹ United Nations Assistance Mission for Rwanda (UNAMIR).

⁵² Carnegie Commission, *a.g.e.*, s.6.

⁵³ John Hirsch ve Robert Oakley, *Somalia and Operation Restore Hope: Reflections on Peacemaking and Peacekeeping*, US Institute of Peace, Washington DC, 1995, s.150-155

destek bulmasının zorluğunu görmesinin sonucunda Annan, bu alternatifi uygulamaya sokmamış ve şu ifadede bulunmuştur “.....dünya barışı özelleşmeye hazır olmayabilir.”⁵⁴

b. Özel Askeri Sektörde bulunan Unsurların Sınıflandırılması

Yeni bir sektör şeklinde ortaya çıkan özel askeri endüstrinin kavramsal olarak sınıflandırması tartışmalıdır. Gerçekte, özel askeri işletmeler çeşitli boyutlarda birbirinden farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkları vurgulayarak sınıflandırma yapmak sektörü düzenlemek için bir gerekliliktir.

Savaşın özelleşmesi alanında yaptığı çalışmalarla tanınan Peter W. Singer özel askeri sektörde bulunan firmaları temel yeteneklerine göre sınıflandırmıştır. Singer’a göre özel askeri şirketler kötü üne sahip paralı askerler gibi bireysel değil, kolektif yapıya sahiptir. Askeri uygulamalar, taktik harekâtın icrası, stratejik planlama, istihbarat, lojistik ve muharebe desteği ile eğitim ve teknik yardım sektörde bulunan firmaların temel yetenekleri şeklinde göze çarpmaktadır.⁵⁵ Singer tarafından bu temel yetenekler; savaşmak, danışmanlık ve eğitim hizmeti vermek ile lojistik ve hizmet desteği sağlamak şeklinde üç kategoride toplanmıştır. Buna göre Singer’ın sınıflandırmasında savaşma yeteneğine sahip askeri şirketler, danışmanlık ve eğitim hizmeti verme yeteneğine sahip askeri danışmanlık şirketleri ile lojistik ve hizmet desteği sağlama yeteneğine sahip askeri destek şirketleri bulunmaktadır.⁵⁶

1) Askeri Şirketler

Temel yeteneği savaşmak olan ve cephede, ön hatlarda muharip unsurlarla beraber veya muharip unsurlar gibi hareket eden özel askeri sektörün temsilcilerine askeri şirket denmektedir. Bu tip şirketler konvoyların korunması, pusulara karşı koyma, devlet büyüklerinin korunması ve hatta stratejik tesis ve bölgelerin kurtarılması gibi görevler alabilmektedir. Askeri şirketler temel yetenekleri göz önünde bulundurulduğunda savaş müteahhidi olarak adlandırılabilirler.⁵⁷

⁵⁴ Stephen Fidler ve Thomas Catan, “With Armed Forces Stretched, Governments Face Hard Lobbying”, *Financial Times*, 24 Temmuz 2003.

⁵⁵ Peter W. Singer, a.g.e., s.1.

⁵⁶ Peter W. Singer, *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Industry*, Cornell University Press, Amerika Birleşik Devletleri, 2003, s.92-100.

⁵⁷ Haldun Yalçınkaya, “Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi,” *SBF Dergisi*, No.61(3), Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, Temmuz-Eylül 2006, ss.247-278.

Onlarca sayıya ulaşmış⁵⁸ askeri şirketler arasında bulunan *Executive Outcomes* modern dünyanın ilk tam teçhizatlı özel ordusudur. Askeri şirketler arasında en bilinenidir ve 1989'da kurulmuş, 1999'da kapatılmıştır. Bu şirketin mensubu askerler, ki çoğu Güney Afrika Ordusundan emeklidirler bir birlik disiplini içinde bir arada bulunmamaktaydı ve bir ihale alındığında çağrılmaktaydılar.⁵⁹ Bu *ad hoc* yapı askeri şirketlerin temel özelliğidir.

Başlangıçta istihbarat ve eğitim gibi alanlarda *De Beers* firması gibi müşterileri olan *Executive Outcomes* ünlenmesini sağlayan asıl işini Angola'da yapmıştır. Angola'dan Küba'nın askerlerini çekmesi ile ülkede bir otorite boşluğu meydana gelmişti. Bu boşluk sonucunda Soğuk Savaş döneminde başlayan iç savaşın aktörlerinden Angola'nın Tam Bağımsızlığı için Ulusal Birlik (UNITA)⁶⁰ 1993'te Soya şehrindeki petrol tesislerini ele geçirmişti. Nijerya'dan sonra Afrika'nın en büyük petrol üreticisi Angola, ordusunun bölgeyi geri alamaması nedeniyle *Executive Outcomes* firması ile sözleşme yapmıştı. *Executive Outcomes* tarafından gerçekleştirilen saldırı sonucunda "Soya Muharebesi" kazanılmış ve Soya şehri geri alınmıştır. Ne var ki; *Executive Outcomes*'ın bölgeden çekilmesi ile UNITA Soya şehrini tekrar kontrol etmeye başlamıştı. Bunun üzerine Angola hükümeti ile *Executive Outcomes* kırk milyon dolarlık sözleşme karşılığı Angola Ordusunu eğitmiş ve *Executive Outcomes* subaylarının komutasındaki Angola Ordusu 1994 yılında UNITA'ya karşı galip gelmiştir. Soya muharebesi yirminci yüzyılda askeri şirketlerin gerçekleştirdiği ilk muharebedir ve zafer ile sonuçlanmıştır.⁶¹

Askeri şirketlerin gelmiş geçmiş en yoğun kullanım alanı ise Irak Savaşı'nda olmuştur. Singer'a göre savaş müteahhitlerinden bahsetmeden Irak Savaşı anlatılamaz.⁶² Irak'ta kesin olmamakla birlikte 60'dan fazla şirket, 20,000'i aşan çalışanı ile varlığını sürdürmektedirler. Burada önemli nokta, Irak Savaşı'nda ve devamında bölgede bulunan Koalisyon Kuvvetlerini oluşturan orduların sıralamasında en fazla

⁵⁸ Askeri Şirketlerden bazıları; Executive Outcomes, Combat Force, Investment Surveys, Honey Badger Arms and Ammunition, Shield Security, Kas Enterprises, Saracen International and longreach Security, Alpha Five, Corporate Trading International, Omega Support Ltd., Parasec Strategic Concept, Jardine Securicor Gurkha Services, Gurkha Security Guards, Special Project Service Ltd., Sandline International, Vinnell Corporation, Dynacorp.

⁵⁹ Peter W Singer, *a.g.e.*, 2003, s.106-107.

⁶⁰ União Nacional Para a Independência Total de Angola (UNITA).

⁶¹ Peter W Singer, *a.g.e.*, 2003, s.107-110.

⁶² Peter W. Singer, *The Private Military Industry and Iraq*, 2004, s.6.

katkısını Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra askeri şirketlerin yapmasıdır.⁶³ Irak Savaşında askeri şirketlerin rolünü anlatan bir başka çarpıcı örnek ise Kuveyt'te bulunan Doha Kışlasıdır. Bu kışla askeri şirketler tarafından yönetilmekte ve korunmaktadır.⁶⁴

Askeri şirketler koalisyon kuvvetlerinde taktik askeri rolleri içeren muharip görevler üstlenebilmektedir. Her ne kadar koruma görevi aldıkları bildirilmesine rağmen tahmini 6000'den fazla askeri şirket çalışmasının bizzat taktik askeri görev aldığı tahmin edilmektedir. Irak'ta "güvenlik" alanında ihale alan askeri şirketler üç ayrı alanda görevlendirilmektedir. Bunlar kritik tesislerin, kritik liderlerin ve konvoyların korunmasıdır. İntihar bombacısı veya yol kenarı bombalamaları düşünüldüğünde bunlar en tehlikeli görevlerdir. Irak'ta Aralık 2007 tarihi itibarıyla özel askeri sektörde yer alan şirketlerin kaybının 420 kişi olduğu gerçeği bu konuda ipucu vermektedir.⁶⁵

2) Askeri Danışmanlık Şirketleri

Özel askeri sektör sınıflandırmasının ikinci grubunda bulunan askeri danışmanlık şirketlerinin temel yeteneğini doktrin geliştirme, silahlı kuvvetlerin yeniden yapılandırılması, silah sistemleri eğitimi, her türlü birlik eğitimi, danışmanlık, planlama ve lider eğitimi gibi görevler oluşturmaktadır.

En bilinen askeri danışmanlık şirketi *Military Professional Resources Incorporated* (MPRI)⁶⁶ dir. 1987 yılında kurulan şirketin merkezi Pentagon'a çok yakın bir mevkidedir ve personelinin %95'i Amerikan ordusundan emeklidir. MPRI aslında bir yönetim kurulu ile bir listeden meydana gelmektedir. Listede bulunan emekli askerlere bir ihale alındığında iş önerilmekte ve alınan taahhütler söz konusu *ad hoc* yapı ile yerine getirilmektedir. Başlangıçta çeşitli eğitim ve talimnamelerin yazılışı gibi ihaleler alan MPRI'nın ilk uluslararası sözleşmesi Körfez Savaşından alınan dersleri Tayvan ve İsveç ordularına verdiği

⁶³ Irak'ta bulunan Koalisyon Kuvvetlerine dahil olan devletlerin asker sayısına göre sıralaması ve ilk on devletin asker sayısı şöyledir: 1.ABD (160.000) 2.İngiltere (12.000) 3.G.Kore (3.300) 4.İtalya (3.030) 5.Polonya (1.500) 6.Gürcistan (850) 7.Romanya (830) 8.Japonya (800) 9.Danimarka (540) 10.Bulgaristan (450) 11.El Salvador 12.Australya 13.Moğolistan 14.Azerbaycan 15.Litvanya 16.Çek Cumhuriyeti 17.Letonya 18.Slovakya 19.Arnautluk 20.Estonya 21.Ermenistan 22.Makedonya 23.Kazakistan 24.Norveç 25.Hollanda 26.Bosna-Hersek 27.Singapur.

⁶⁴ Peter W. Singer, a.g.e., 2004, s.4.

⁶⁵ *Iraq Coalition Casualty Count*, [çevrimiçi] <http://icasualties.org/oif/> (30 Haziran 2007). Aynı internet sitesinin bildirdiğine göre Amerikan hükümetinin 30 Haziran 2007 tarihi rakamlarına göre bu sayı 1001'dir. Ancak bu rakamın detayları teyit edilmemiştir.

⁶⁶ Askeri Profesyonel Kaynaklar Şirketi.

eğitimlerle aktarması ile başlamış ve sonrasında Nijerya barışı koruma kuvvetlerine eğitim vererek devam etmiştir.⁶⁷

MPRI, asıl uluslararası ününü eski Yugoslavya'da gerçekleştirdiği faaliyetlerle duyurmuştur. MPRI'nın eğittiği Hırvat kuvvetleri "Fırtına Operasyonu" (Operation Storm) ile Krayina bölgesini Sırp'ların elinden almıştır. Bosna-Hersek, Makedonya, Suudi Arabistan, Kuveyt, Sri Lanka, Nijerya, Gine, Kolombiya MPRI'nın ihale aldığı diğer ülkelerin bazılarıdır. Aslında, MPRI Amerikan tarzı savaşı yabancı devletlere ihraç ederek Amerikan ordusunun gidemediği yerlere gitmektedir.⁶⁸

3) Askeri Destek Şirketleri

Askeri destek şirketleri, İkinci Dünya Savaşından beri ordularla faaliyet göstermekte ve sektörün en eski temsilcilerini barındırmaktadır. Askeri destek şirketlerinin, temel yeteneği lojistik destek unsurlara dayanmaktadır. Bu temel yetenekler yemek hizmetlerini, çamaşır hizmetlerini, küçük inşaatları ve diğer destek işlemlerini ihtiva etmektedir. Son yıllarda lojistik destek alanında değişen husus bu şirketlerin muharip birliklerin görevlerini yaptığı her yerde ihale alması ve taahhütlerini yerine getirmesidir. Söz konusu hizmetler geleneksel ordularda askerler tarafından muharebe hizmet destek birlikleri⁶⁹ tarafından icra edilirken, günümüzde çoğunlukla askeri destek şirketlerine ihale edilmeye başlanmıştır. Askeri destek şirketleri asker sevkiyatından önce hareket yapılacak bölgeye vararak birlikleri karşılaması ve en son asker bölgeden ayrılıncaya kadar destek sağlamaya devam etmeleri ile tanınır.

Askeri destek şirketleri içinde özellikle Irak'taki ihaleler nedeniyle en bilineni ve sektörü şekillendireni *Kellogg Brown & Root* (KBR) şirkettir. KBR şirketi enerji, inşaat gibi sektörlerin yanı sıra Apollo 13 gibi projeler nedeniyle uzay çalışmalarında bile girişimlere sahip *Halliburton* grubuna dâhildir. KBR'ın Irak ve Afganistan'da aldığı

⁶⁷ Peter W Singer, *a.g.e.*, 2003, s. 119-135.

⁶⁸ Peter W Singer, *a.g.e.*, 2003, s. 119-135.

⁶⁹ NATO yapılanmasında askeri birlikler savaş alanında aldıkları görevlere göre muharebe, muharebe destek ve muharebe hizmet destek şeklinde sınıflandırılmaktadır. Muharebe birliklerini cephe hattında düşman ile temas eden ve piyade veya tankçı gibi sınıflardan oluşan unsurlar oluşturmaktadır. Muharip unsurların düşmanla temasına silahları ile destek veren topçu ve istihkâm gibi sınıflardan meydana gelen birliklere ise muharebe destek birlikleri denmektedir. Geri alanda tüm kuvvetlerin ikmal, bakım, onarım ve her türlü hizmet ihtiyacını karşılayan unsurlara ise muharebe hizmet destek birlikleri adı verilmektedir.

ihalelerin tutarının 2003'te toplam 2.3 milyar dolar,⁷⁰ 2004'te 4,3 milyar dolar ve 2005'te 13 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir.⁷¹ Bu kadar yüksek rakamlara ulaşan ciroları ile askeri destek şirketleri birliklerden önce çatışma bölgelerine varmaları ve bölgeyi askerlerden sonra terk etmeleri ile ün yapmışlardır.

c. Özel Askeri Sektörün Hukuki Boyutu

Günümüz uluslararası hukukunda savaşın özelleştirilmesinin meşruluğu tartışmalıdır. Tarihsel bir kötü üne sahip paralı askerler ile son yıllarda görülen özel askeri şirketlerin tanımları üzerinde dahi henüz anlaşılammıştır. Genelde özel kişiliğe sahip olan paralı askerlerin tek güdüsü paradır ve işveren ayırımı yapmazlar. Ancak, özel askeri şirketler meşru hükümetlerle çalışan kurumsallaşmış ve hiyerarşik yapıya sahip tüzel kişiliklerdir.

Özel askeri şirketlerin hukuki statüsü başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası kamuoyunda tartışma yaratmıştır. Özel askeri sektörün meşruluğu konusunda ilk girişimi 1994 yılında Birleşmiş Milletler yapmış ve Enrique Bernales Ballesteros'u paralı askerlik hakkında rapor yazması için görevlendirmiştir.⁷² Savaş müteahhitleri hakkında 2004 yılına kadar BM'e düzenli raporlar hazırlayan Ballesteros'e göre Angola, Ruanda, Tacikistan, Ermenistan, Azerbaycan, Afganistan, Eski Yugoslavya ve Zaire'de bu tür faaliyetlere rastlanmıştır. Raportöre göre özel askeri şirketler insan hakları ihlallerine ve self-determinasyon hakkının kullanılmasının engellenmesine neden olabilir. Ballesteros raporunda özel askeri şirketlerin faaliyetleri ile ilgili acil düzenleme yapılmasına ihtiyaç bulunduğunu vurgulamaktadır.⁷³ Ayrıca, raportör paralı askerlerin muhtemel terörizm bağlantısının göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁴

Çatışma alanındaki faaliyetlerin özel askeri şirketlere ihale edilerek yürütülmesi silahlı kuvvetlerin kullanılmasındaki kamu

⁷⁰ *Windfalls of War*, Statement from the Executive Director, Charles Lewis, (çevrimiçi) <http://www.publicintegrity.org/wow/report.aspx?aid=75> 14 Şubat 2006.

⁷¹ Peter W. Singer, *a.g.e.*, 2004, s. 5.

⁷² Paralı askerliğin bazı şekilleri günümüzde kabul görmektedir. Fransızların Lejyonerleri, İngilizlerin Nepalli Gurkaları ve Vatikan'ı koruyan İsviçreli muhafızları paralı askerliğin kötü ününe rağmen Cenevre sözleşmelerine göre meşru kabul edilmektedir.

⁷³ Enrique Bernales Ballesteros, "The Right of Peoples to Self-Determination and its Application to Peoples Under Colonial or Alien Domination or Foreign Occupation", *Special Report on Use of Mercenaries*, E/CN.4/2004/15 24 Aralık 2003, paragraf 70-77.

⁷⁴ Enrique Bernales Ballesteros, *a.g.m.*, paragraf 35-36.

denetiminin azalmasıyla sonuçlanmakta ve nihayetinde şeffaflık ortadan kalkmaktadır. Özel askeri şirketler faaliyetlerini ticari sır kapsamına alarak orduların “bilgi edinme hakkı” gereği açıklamak zorunda kaldığı birçok hususu saklayabilmektedirler. Bu sayede kamu denetiminin dışında kalan iktidarlar, kısa vadede hesap vermek gerekliliğinden kurtulabilmektedir. İktidarların denetim dışında kalması ne yazık ki uzun vadede demokrasileri zedelemektedir.⁷⁵

Eski askerlerden oluşsa da askeri şirketlerin çalışanları risk arttığında güvenilir olmaktan çıkabilmektedirler. Özellikle kendilerini Silahlı Çatışma Hukukuna bağlı hissetmemeleri çatışma esnasında temasın daha vahşileşmesiyle sonuçlanabilmektedir. Bunun nedeni savaş müteahhitlerinin hangi hukuk kurallarına tabii olduklarının belirsizliğidir. Söz gelimi Irak'ta bulunan Amerikan Ordusuna bağlı şirketlerin çalışanlarının ne Irak hükümetinin, ne de sözleşme imzaladığı Amerikan devletinin hukuk kurallarına tabi olmaması karmaşa yaratmıştır. Aslında askeri şirketlerin çalışanları askeri emir komuta zincirine bağlı değildirler ve onları bağlayan tek kural iş akitleridir. Bu durum ise vahşetin yanı sıra muharebe alanında özel askeri şirketlerin faaliyetlerinden kaynaklanan komuta kontrol ve koordinasyon karmaşasını ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte askeri şirketlerin mensuplarının mesai dışındaki zamanlarda korunması ihtiyacı geleneksel ordular için ilave koruma hizmeti yani işgücü anlamına gelmektedir. Çünkü orduların askerleri her zaman kendilerini korumakla mükellef iken söz gelimi gelişmiş bir silah sistemini kullanma ihalesini alan özel askeri şirketin bilgisayar başındaki çalışanının iş saatleri dışında kendisini koruması sorumluluğu her hangi bir askerden farklı biçimde kendisine ait değildir.⁷⁶ Mesai saatlerinde askeri taktikleri yerine getiren özel askeri şirketlerin çalışanları bile mesai bittikten sonra bir sivil haline gelmektedirler. Bu ise hukuki bir boşluğa neden olmaktadır. Bu durumda akla gelen soru askeri şirketlerin askerlerine mesai saati içinde savaş hukuku dışında ise uygun görülen başka bir hukuk kuralının mı uygulanacağıdır.⁷⁷ Özetle özel askeri şirketlerin hukuki durumu her seviyede belirsizlikler içermektedir.

⁷⁵ Peter W. Singer, *a.g.e.*, 2004, s. 10-11.

⁷⁶ Fred Schreier ve Marina Caparini, *a.g.m.*, s.82-86.

⁷⁷ Peter W. Singer, *a.g.e.*, 2004, s. 11-14.

d. Özel Askerî Şirketler Üzerine Değerlendirme

Devamlı olarak büyüyen bir pazar payına sahip özel askerî şirketlerin kâr oranları bu sektörü cazip hâle getirmektedir. Serbest piyasa ekonomisinin geçerli olduğu ülkelerde müteşebbislerin, bu tip şirketleri kurarak pastadan pay almak isteyebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Özel askerî şirketler, kurulmuş oldukları ülkenin *de facto* dış politika aracı hâline gelmektedir. Bu yüzden devletler, kendi bünyelerinde bu tip şirketler kurarak, dış politika araçlarını geliştirmeyi ve çeşitlendirmeyi düşünebilirler.

XIV. Louis döneminden itibaren devletlerin sürekli ordu beslemelerinin temel nedenlerinden biri orduların devletin güvenliği için istenilen yer ve zamanda, ucuz ve etkin bir şekilde müdahale edebilmesidir. Ancak, günümüzde elde büyük bir güç tutmadan istenilen zamanda ve istenilen yere savaş müteahhitlerini sevk etmek mümkündür. Birleşmiş Milletler operasyonlarının eksiklikleri veya uluslararası yardım ajanslarının güvenlik açıkları eğitilmiş ve teçhiz edilmiş birliklere sahip askerî şirketlerle kapatılabilir. Ayrıca devlet otoritesinin zayıf olduğu başarısız devletlerdeki kaos ve suç ortamında ihtiyaç duyulan istikrarı sağlayabilirler. Hatta özel askerî şirketler bir müdahale esnasında meydana gelecek bir felaket nedeniyle kamuoyunda oluşabilecek baskılardan gelişmiş batılı devletleri kurtarmaktadırlar. Böylece belirsiz ortamlarda meydana gelebilecek kayıpların yaratacağı riskler ortadan kalkmaktadır.

Özel askerî şirketlerin siyasi faydalarının yanı sıra orduların yapısal sorunlarını çözümlemek için de yararlıdırlar. Günümüz ordularında çatışma ile alakası olmayan faaliyetler için askerlerin kullanılmasının ordunun savaşıcılığını etkilediği görülmüştür. Bu nedenle özellikle askerî destek şirketleri, çatışma ile alakası olmayan çamaşır yıkama, yemek pişirme, sosyal tesisleri işletme gibi hizmetlerden askerlerin uzaklaşmasına yardım etmektedirler. Muharip unsurlarda ise gelişmiş silah sistemlerinin üretici firmaların temsilcileri tarafından kullanılmasının maliyeti azalttığı ve etkinliği artırdığı görülmüştür.⁷⁸

Genelde özelleştirmenin kamu harcamalarında maddi tasarruf sağladığı düşünülse de bu özel askerî sektör için geçerli değildir. Örneğin; askerî şirketlerin askerleri Irak'ta günlük 500-1500 dolar

⁷⁸ Fred Schreier ve Marina Caparini, *a.g.m.*, s.80-82.

arasında kazanabilmektedirler. Bu rakam ordularda görevli bir askerin çok ötesindedir. Çünkü silahlı çatışma riski özel askeri şirketlerdeki ücretleri inanılmaz seviyede artırmaktadır. Bu nedenle, bazı askerlerin özel sektörü tercih etmesi askerlerle şirket çalışanı askerler arasındaki ilişkilerde sorunlar yaratmakta ve bu sorunlar askeri harekâta yansımaktadır.⁷⁹ Temel yeteneği savaşmak olan unsurların özelleştirilmesi aslında maddi maliyeti değil siyasi maliyeti düşürmektedir. Çünkü özel askeri şirketlerde meydana gelen kayıplar orduların ve devletlerin kayıp hanesine yazılmamaktadır. Bu sayede işveren durumundaki hükümetler kamuoyunun tepkisinin siyasi sonuçlarıyla karşı karşıya kalmamaktadırlar. Ancak, çatışmalarda meydana gelen kayıplar hakkındaki rakamların güvenilirliği zedelenmektedir.

Her ülkenin özel askerî şirketler ile ilgili iç hukuk düzenlemesini yapması menfaatindedir. Uluslararası platformda, özel askerî şirketler hakkında düzenlenme yapılması zor görünmektedir.⁸⁰ Özel askerî şirket personelinin yapacağı hatanın veya işleyeceği suçun, 16 Eylül 2007 tarihinde *Blacwater*'ın askerlerinin 11 Iraklı sivili öldürmesinin yarattığı skandaldaki gibi, stratejik sonuçları olabileceği unutulmamalıdır. Bu hukuki boşluk giderildiği takdirde, suç işleyen özel askerî şirket personeli gereken cezayı alacaktır.

Ulusal ordulardan farklı olarak özel askeri şirketler para için savaşır ve teknik olarak her zaman daha çok para verenin tarafına geçme riskini taşımaktadırlar. Bunun bir sonucu devletlerin dış politikaları ile kar güden işletmelerin çıkarları paralel hale gelmektedir. Bu ise devletin çıkarını en üst seviyeye koyan Machiavelli'den beri siyasal yapıda meydana gelen en büyük değişimlerden biridir. Sözgelimi *KBR* firması için Irak'a barışın yerleşmesinin anlamı bu ülkedeki işlerinin sona ermesidir. Şirketlerin işlerinin sona ermesi karın düşmesi demektir. Oysaki barışı getiren bu durum devletler için masrafları ve maliyeti azaltır. Barışın devletler için maliyeti azaltması öte yandan şirketlerin karını düşürmesi savaşın özelleşmesindeki ahlaki sorundur. Clausewitz'in üçlemesindeki ordu, kendisinin öngördüğü ve uygulamasını Napolyon Savaşlarında gördüğü vatandaş ordulardan giderek ayrıışmaktadır. Tabii ki orduların böyle bir değişime gireceğini öngörmek eldeki mevcut örneklerle değerlendirilemez. Ancak özel

⁷⁹ Peter W. Singer, *a.g.e.*, 2004, s. 14-16.

⁸⁰ Peter W. Singer, "War, Profits, and the Vacuum of Law: Privatized Military Firms and International Law," *Columbia Journal Of Transnational Law*, Vol.42, no. 2, İlkbahar 2004b, s. 547

askeri şirketler günümüzdeki çatışma alanlarında diğer unsurlardan biri olarak yerini almıştır.

Sonuç Yerine

Yazının başlangıcında yirmibirinci yüzyılın çatışma alanlarında diğer unsurların etken bir rol oynamaya başladığını belirtmiştik. Aslında savaş alanlarında sivillerin yer alması yeni yüzyıla özgü bir olgu değildir. Ancak yeni yüzyılda asker dışı unsurların savaş alanlarındaki etkisinin oldukça yükseldiği görülmektedir. Kaldı ki askerler de savaş alanlarında askeri harekât dışındaki faaliyetleri sıklıkla icra etmeye başlamışlardır. Bu nedenle yeni yüzyılda diğer unsurların çatışma bölgelerinde özellikle planlamalarda ele alınması elzem duruma gelmiştir.

Çatışma alanlarında diğer unsurlar olarak adlandırılan ve asker olmayan bu yeni unsurlar belirleyici olmaya başlamışlar ve askerler tarafından işbirliği kurulması gereken unsurlar haline gelmişlerdir. Çalışmanın başlangıcında ulusal veya uluslararası güvenlik kuruluşlarının emri altındaki silahlı kuvvetler mensupları ile koalisyon güçleri, özel askerî şirketler, medya kuruluşları, çok uluslu şirketler, sivil halk, hükümet dışı kuruluşlar, terörist gruplar, organize suç örgütleri, asi güçler, yerel milisler çatışma ortamlarında önemli roller üstlenebilen unsurlar olarak genel bir şekilde ifade edilmişti. Bu yazıda savaş veya daha doğru bir ifade ile silahlı çatışma alanlarında görülen “diğer unsur”lardan son yıllarda dikkat çekici faaliyetlerde bulunan medya, hükümet dışı kuruluşlar ve özel askeri şirketler ele alınmıştır.

Günümüz medyasının elindeki imkânlar düşünüldüğünde, planlamalara medyanın dâhil edilmesi ve bu hususun planlamada bir faktör olarak değerlendirilmesi gerekli görülmektedir. Gelişmiş teknolojinin yaygın olarak bireyler tarafından kullanılmaya başlanması sayesinde kitlesel yayımlar bireyler tarafından üretilebilir bir yetenek haline geldi. Kitle iletişiminin yaygınlaşması şeffaflaşmayı gerektirmiş ve askerlerin gizlilik konusundaki hassasiyetlerini gözden geçirmelerine neden olmuştur. Ancak askerler ve medya arasında bulunan doğal çatışma bu ilişkilerin düzenlenmesi gerekliliğine bulunan çözümleri verimsiz kılmaktadır. Yirmi birinci yüzyılın başında ABD'nin savaşlarında kullanmaya başladığı iştirilmiş gazetecilik yöntemi de gelen eleştirilerin ışığında incelendiğinde talepleri karşılamakta yetersiz görülmektedir. Medya-asker ilişkilerinin önümüzdeki dönemde yeni çözümlere olan açığı devam edecek gibi gözüküyor.

Askerlerle doğaları gereği eşgüdümde çalışmakta zorlanan bir diğer grup ise hükümet dışı kuruluşlardır. Hükümet dışı kuruluşlar

günümüz silahlı çatışma alanlarında çatışmalar devam ederken veya çatışma sonrası dönemde barışın tesisi için insani faaliyetlerde bulunan ve güvenliklerini tarafsızlıkları ile teminat altına alan kuruluşlardır. Öte yandan yerel unsurların ötesinde uluslararası personeli barındırmaları çeşitli terörist grupların iştahını kabartmaktadır. Bu durum ise bölgede bulunan ordular için sorun yaratmaktadır. Bu sorunun kısa dönemde ortadan kalkması beklenmemektedir.

Günümüz çatışma alanlarında yaygın olarak kullanılmaya başlanan özel askeri şirketler savaşların diğer unsurlardan bir başkasıdır. Hukuki düzenlemeleri henüz oluşturulmamış olan bu tip şirketler hükümetlerin özellikle insan gücü kaybı ile ilgili kamuoylarına ödemeleri gereken faturaları azaltmaktadır. Öte yandan yeni bir sektör oluşmakta ve mali yönden fatura azalmamaktadır. Tartışmalı bir pozisyona sahip olan bu tip şirketlerden ABD'nin vazgeçemediği görülmektedir. Önümüzdeki günlerde özel askeri sektörün yaygınlaşması beklenmektedir.

Bu makalede medya, hükümet dışı kuruluşlar ve özel askeri şirketlerin savaş ve çatışma alanlarındaki yeni ve diğer unsurlar olarak ortaya çıkışları incelenmiştir. Clausewitz'in üçlemesindeki halk, ordu ve hükümet dengesi zafer ve istikrar için gereklidir. Gerek ordular gerekse de hükümetler tarafından bu yeni unsurların rollerinin belirlenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Çatışma alanlarındaki bu "diğer" unsurların rollerinin devamlılığı ileride üçlemedeki dengeyi etkileyebilir.

KAYNAKÇA

- 1) Adamson, William G. *The Effects of Real – Time News Coverage on Military Decision – Making*, Maxwell AFB, Alabama, Air Command and Staff College, Mart 1997.
- 2) Allotey, Sam. *Planning and Execution of Conflict Termination* (ACSC Research Paper), Maxwell, Alabama, Mayıs 1995.
- 3) Ballesteros, Enrique Bernales. "The Right of Peoples to Self-Determination and its Application to Peoples Under Colonial or Alien Domination or Foreign Occupation", *Special Report on Use of Mercenaries*, E/CN.4/2004/15 24 Aralık 2003.

- 4) Barbier, Frederic ve Lavenir, Catherine Bertho. *Diderot'dan İnternete Medya Tarihi*, (Çev. Kerem Eksen), İstanbul, Okyanus Yayınları, 2001.
- 5) Birsen, Halûk "Internet Haberciliği ve Aktif İzler Kitle İlişkisi Çerçevesinde Etik Tartışmalar", *Selçuk İletişim*, Cilt: 3, Sayı: 4, 2005.
- 6) Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict, *Preventing Deadly Conflict: Final Report*, Washington D.C., Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict, 1997.
- 7) Clausewitz, Carl Von, *Savaş Üzerine*, çev. H.Fahri Çeliker, İstanbul, Özne Yayınları, 1999.
- 8) Crawley, James W. "Net Hums With News About War", *The San Diego Union – Tribune*, 30 Mart 1999.
- 9) Dunsmore, Barrie. "Live from the Battlefield", *Politics and the Press: The News Media and Their Influences*, P. Norris ve L. Rienner (Ed.), Londra, Publishers, 1997.
- 10) Ersöz, Selva. "Internet Ve Demokrasinin Geleceği", *Selçuk İletişim*, Cilt: 3, Sayı: 4, 2005.
- 11) Evans, Fred J. *Managing the Media: Proactive Strategy for Better Business – Press Relations*, New York, Quorum Boks, 1987.
- 12) Fialka, John. *Hotel Warriors: Covering the Gulf War*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1991.
- 13) Fidler, Stephen ve Catan, Thomas. "With Armed Forces Stretched, Governments Face Hard Lobbying", *Financial Times*, 24 Temmuz 2003.
- 14) Flavin, William. "Planning for Conflict Termination and Post-Conflict Success", *Parameters*, Vol. XXXIII, No.3, Sonbahar 2003.
- 15) Friedland, Louis. *Covering the World: International Television News Services*, New York, Twentieth Century Fund Pres, 1992.
- 16) Garon, Richard. "Civil – Military Cooperation (CIMIC) and the Consolidation of Peace in the Middle – East" (çevrimiçi), <http://www.umanitoba.ca/centres/defence/04_garon.PDF> 30 Ekim 2006.
- 17) Gilboa, Eytan. *The Global News Networks and U.S. Policymaking in Defense and Foreign Affairs*, 2002, s.9. (çevrimiçi)

- http://www.ksg.harvard.edu/presspol/research_publications/papers/Working_Papers/2002_6.pdf 10 Ocak 2007.
- 18) Goebel, Douglas J. *Military – Media Relations: The Future Media Environment and Its Influence on Military Operations*, Maxwell AFB, Alabama, Air War College, Nisan 1995.
 - 19) Handel, Michael I. *Savaşın Ustaları: Klasik Stratejiler*, çev. Berna Kara, İstanbul, Doruk Yayıncılık, 2004.
 - 20) Hiebert, Ray E. “Public Relations as a Weapon of Modern Warfare”, *Public Relations Review*, No. 17, 1991.
 - 21) Hirsch, John ve Oakley, Robert. *Somalia and Operation Restore Hope: Reflections on Peacemaking and Peacekeeping*, US Institute of Peace, Washington DC, 1995.
 - 22) Karaosmanoğlu, Ali. “Muhteşem Ortaklık: Kant ve Clausewitz,” *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 14, Yaz 2007, ss.161-183.
 - 23) Krahenbuhl, Pierre. “Conflict in Balkans: Human Tragedies and the Challenge to Independent Humanitarian Action”, *International Review of the Red Cross*, No. 837, 2000, s. 11-29.
 - 24) Lewis, Charles. *Windfalls of War*, Statement from the Executive Director, (çevrimiçi) <http://www.publicintegrity.org/wow/report.aspx?aid=75> 14 Şubat 2006.
 - 25) Livingston, Steven. *Clarifying the CNN Effect: An Examination of Media Effects According to Type of Military Intervention* (çevrimiçi) http://www.ksg.harvard.edu/shorenstein/publications/pdfs/70916_R-18.pdf 23 Nisan 2007.
 - 26) McKenna, Sean Stephen. *Breaking News: A Study Of The Effects Of Live Television News Coverage During Armed Conflicts (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Güneybatı Teksas Devlet Üniversitesi, 2000.
 - 27) Münkler, Herfried. “The Wars of the 21st Century”, *IRRC*, Mart 2003, Vol.85, No.849.
 - 28) Neuman, Johanna. *Lights, Camera, War*, New York, St. Martin’s Press, 1996.
 - 29) Nye, Joseph. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York, Public Affairs, 2002.

- 30) Pugh, Michael. "The Challenge of Civil-Military Relations in International Peace Operations", *Disasters*, Vol. 25, Issue:4, Aralık 2001, s. 345-357.
- 31) Rana, Raj. "Contemporary challenges in the civil – military relationship: Complementarity or incompatibility?", *IRRC* September 2004, Vol:86 No: 855, s. 565 – 591.
- 32) Schreier, Fred ve Caparini, Marina. *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*, Cenevre, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Occasional Paper- No:6, Mart 2005.
- 33) Shearer, David. "Outsourcing War," *Foreign Policy*, Güz 1998, Sayı 112, s.68-72.
- 34) Singer, J.David "Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Meselesi," *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 11, Güz 2006, ss.3-24.
- 35) Singer, Peter W. *The Private Military Industry and Iraq: What have we learned and where to Next?*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF) Policy Paper, Cenevre, 2004.
- 36) Singer, Peter W. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Industry*, Cornell University Press, Amerika Birleşik Devletleri, 2003.
- 37) Singer, Peter W. "War, Profits, and the Vacuum of Law: Privatized Military Firms and International Law," *Columbia Journal Of Transnational Law*, Vol.42, no. 2 , İlkbahar 2004b, s. 521-550.
- 38) Stuart, Rieky. " Weak States and Sudden Disasters and Conflicts; The Challenge for Military–NGO Relations", (çevrimiçi), <[http://www.irpp.org/events/ archive/jun05NGO/stuart.pdf](http://www.irpp.org/events/archive/jun05NGO/stuart.pdf)> 14 Kasım 2006.
- 39) Yalçinkaya, Haldun. "Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi," *SBF Dergisi*, No.61(3), Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, Temmuz-Eylül 2006, ss.247-278.
- 40) Yalçinkaya, Haldun, Aslantaş, Mehmet, Türkeş, Kadir Tamer. "Değişen Silahlı Çatışma Ortamında STK'ların Güvenlik İhtiyaçlarının Karşılanması: Afganistan ve ANSO Örneği," *III.Uluslararası STK'lar Kongresi*, Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 9-10 Aralık 2006, ss.505-511.

YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA ÇATIŞMA ALANLARINDA GÖRÜLEN YENİ UNSURLAR

- 41) Yalçınkaya, Haldun. *Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*, Ankara, İmge Kitapevi yayınları, 2008.
- 42) Yıldırım, İbrahim. *Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2004.
- 43) Yurdusev, Nuri. "Uluslararası İlişkilere Teorik Bakmak," *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 6, Yaz 2005, ss.157-136.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO-AB İLİŞKİLERİNDE REKABET-İŞBİRLİĞİ ANALİZİ VE TÜRKİYE FAKTÖRÜ

Yazar : Öner AKGÜL*

Öz

“Doğu Bloğunun ortadan kalkmasıyla başlayan dönemde hem Avrupa bütünleşmesi hem de Atlantik ittifakı bir dönüşüm süreci içerisinde girmiştir. Bu dönemde her iki örgüt için de başat güçlerin öncülüğünde yeni oluşumlar hazırlanmıştır. Artık NATO’ya ihtiyacı kalmadığı inancı AB’nin yeni bir güvenlik oluşumu yaratmasının yolunu açmış ancak ABD önderliğinde NATO, bu süreçte AB’yi kontrol altında tutmayı başarmıştır. Ne varki Balkanlarda çıkan katliamlar sırasında AB’nin pasif kalması, 1998 St. Malo sürecine giden yolun önünü açmış ve AB için NATO’dan bağımsız bir ordu kurma fikri gün yüzüne çıkmıştır. Bu süreçte NATO ile AB arasında işbirliği bulunurken aynı zamanda bir rekabet de başgöstermiştir. Bu bağlamda NATO’nun en önemli müttefik ülkelerinden biri olan ve ayrıca AB ile müzakere süreci devam eden Türkiye’nin, bu kapsamda yeri tartışma konusudur. Nitekim operasyonel anlamda büyük ölçüde NATO’ya bağlı Avrupa ordusu, Türkiye’nin vetosu ile karşılaşılması halinde kilitlenmektedir. Çalışmada NATO AB arasında Soğuk Savaş sonrası yaşanan rekabet ve işbirliği vurgulanmakta ve bu süreçte Türkiye’nin rolü tartışılmaktadır.”

Anahtar Kelimeler: NATO (Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü), AB (Avrupa Birliği), BAB (Batı Avrupa Birliği), AGSP (Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası), AGSK(Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği), Türkiye, Rekabet

Competition–Cooperation Analysis in the NATO – EU Relations in the Post Cold War Era and the Factor of Turkey

Abstract

“The European integration and Atlantic alliance initiated a transformation process through an era began with collapsing of the Eastern Bloc. By the mediation of the pioneer powers, the new formations were prepared for both organisations. The abolishment of beliefs on the necessity of NATO paved the way to EU to launch a new security initiative, nevertheless US-led NATO accomplished to keep its dominance on the EU. However, EU’s fail to act during the crisis in Balkans, opened the way to 1998 St. Malo process and intention to construct an army independent from NATO became apparent. There has been a rivalry between NATO and EU whilst keeping the cooperation in this process. In this context Turkey’s position is quite controversial due to its position in NATO as one of the most significant ally and a candidate maintaining her negotiation process with the EU. However, the European security initiatives

* Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans II. Sınıf, Sivil Öğrenci.

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO-AB İLİŞKİLERİNDE
REKABET-İŞBİRLİĞİ ANALİZİ VETÜRKİYE FAKTÖRÜ**

which has depended to NATO operationally has been locked in case of Turkey's veto. In this research the cooperation and competition between NATO and EU lived after the Cold War period was emphasized and the role of Turkey was discussed in this conflict."

Key Words: NATO (North Atlantic Treaty Organisation), EU (European Union), WEU (Western European Union), ESDP (European Security and Defence Policy), ESDI (European Security and Defence Identity), Turkey, Competition

1. Giriş

Avrupa güvenliğinin Sovyet tehdidi karşısında savunulması üzerine dayandırılmış olan NATO askeri nitelikte bir örgüt olup, Soğuk Savaş süresince etkisini sürdürmüştür. Avrupa Birliği ise, adı geçen dönemde güvenlik alanında bazı önemli girişimlerde bulunmuşsa da Birliğin başarıları daha çok ekonomik konularla sınırlı kalmıştır. Bu dönemde AB güvenliğe yönelik örgütlenmeler yapmaya çalışmışsa da başarısız olmuş, entegrasyon ekonomik safhada kalmıştır. Ancak 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile etkisi hissedilmeye başlayan tehdit algılamasındaki değişim ve buna bağlı olarak uluslararası örgütlerin kendilerini yeniden tanımlama sürecine girmesi, rekabetçi bir konuyu da beraberinde getirmiştir. Nitekim 1991 yılından sonra AB Maastricht Antlaşması ile yapılanma sürecine girerken, yine aynı dönemde "NATO Stratejik Kavramı" yaklaşımı ile dönüşümünü başlatmıştır. 1990'lar boyunca AB siyasallaşmasını devam ettirirken NATO da dönüşüm sürecine devam etmiştir.

1995 sonrası dönemde AB'nin bağımsız askeri yapılanmaya kavuşma hedefi 1999 yılında resmi bir hal almış ve bağımsız bir AB ordusunun gerekliliği üzerinde durulmaya başlanmıştır. Kuruluş aşamasında adı *Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği* olan bu yapılanma NATO ile birlikte icra edilirken, 1998 St. Malo Zirvesi sonrası dönemde otonom bir Avrupa ordusu kurma fikriyle Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası halini almış ve gelişimini sürdürmeye devam etmiştir. Küreselleşen dünyada AB'nin söz sahibi olabilmesi için bağımsız bir orduya sahip olması gerekliliği hem avrokratlar hem de Avrupalı devlet adamları tarafından vurgulanmıştır. Siyasallaşmasını tamamlamadan askerleşme sürecine giren AB'ye, karşı strateji NATO'dan gelmiş ve NATO genişleme stratejisini başlatmıştır. NATO'dan bağımsız bir ordu kurulması fikri bu süreç ile birlikte durgunluk dönemine girmiştir. AB'nin küresel bir güç haline gelmesi ise bu bağımsızlığın olabilirliğine dayanmaktadır.

NATO'nun en önemli müttefik ülkelerinden biri olan ve ayrıca AB ile müzakere süreci devam eden Türkiye'nin bu kapsamda yeri tartışma konusudur. Nitekim operasyonel anlamda NATO'ya bağlı Avrupa ordusu, Türkiye'nin vetosu ile karşılaşılması halinde kilitlenmektedir. Türkiye faktörü, ABD ve NATO için önemli bir konumda bulunurken, AB için AGSP'nin bekası adına önem taşımaktadır.

Çalışma, NATO-AB ve Türkiye'yi içeren üçlü bir yapı üzerine kurgulanmıştır. Bu üçlü yapı iki bölüm halinde aktarılmaktadır. Birinci bölümde NATO ile AB arasında 1990'lardan itibaren başlayan rekabeti ortaya konmaktadır. İkinci bölümde ise bu rekabet içerisinde Türkiye'nin rolünün ne olduğu sorgulanmaktadır.

2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO-AB İlişkileri

1990 sonrası dönemin en önemli uluslararası politik sorunlarından birisi, Soğuk Savaş dönemi için tasarlanan uluslararası örgütlerin, bu dönemden sonra nasıl tanımlanacağı konusudur. Bu noktada, hem AB hem de NATO, başat güçlerin öncülüğünde yeniden tanımlanma sürecine girilmiştir.

Soğuk Savaşın bitmesi neticesinde yeniden tanımlanma ihtiyacı hisseden NATO, dış dünya ile işbirliği adımları atarak bu hedeflere ulaşmayı arzulamıştır. Bu noktada, Barış İçin Ortaklık Girişimi, Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi, Akdeniz Diyalogu, NATO-Rusya Ortaklık Konseyi ve NATO-Ukrayna İşbirliği gibi yeni ilişki biçimlerini geliştirmek yolu ile ittifakın dönüşümü sağlanmaya çalışılmıştır.¹ Aynı dönemde Avrupa bütünleşmesi, ekonomik güç haline gelmenin yanı sıra, siyasi ve askeri anlamda da örgütlenmeler yoluna gitmiştir.

Sovyetler Birliği'nin yıkılması NATO bağlamında, temelde iki sorun ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birincisi artık NATO'ya gerek kalmadığı ve tehdidin ortadan kalktığı yönünde iken, diğeri NATO'nun bir uluslararası güvenlik teşkilatı olarak varlığını devam ettirmesi gerekliliğidir. ABD hegemonyasının devamlılığı ve İngiltere'nin bu konudaki ısrarcı tutumu devam ederken, Fransa ise AB veya Batı Avrupa Birliği (BAB) gibi kurumların güvenlik ayağının güçlendirilmesi üzerinde durmaktadır. Nevar ki özellikle 1990'larda görülen temel güvenlik sorunu olan "*bölgesel çatışmaların*" BM veya AB gibi

¹ Nurşin Ateşoğlu Güney, **Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri: AB-NATO-ABD**, Bağlam Yayınevi, İstanbul, Kasım 2006, s.43.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO-AB İLİŞKİLERİNDE
REKABET-İŞBİRLİĞİ ANALİZİ VETÜRKİYE FAKTÖRÜ

kurumların imkân ve kabiliyetleri ile engellenememesi, NATO'ya olan ihtiyacı yeniden ortaya koymuştur. Bu kapsamda, Soğuk Savaş'ın bittiği ve düşmanlıkların sona erdiği 1990'da Londra Deklarasyonu ile ilan edilmiş ve yeni dönemin prensipleri 7-8 Kasım 1991'de Roma'da düzenlenen NATO Zirvesinde ortaya konan "Stratejik Kavram" ile resmileştirilmiştir.²

Öte yandan AB'nin 1990'ların başındaki evrimleşme süreci, kendi iç kurumsallaşmasının temelini oluşturan Avrupa Birliği'ni Kuran Antlaşma (ya da Maastricht Antlaşması) vasıtası ile olmuştur. AB'nin güvenlik boyutu da bu anlaşma aracılığı ile Avrupa-Atlantik gündemine girmiştir. ABD, için Avrupa'nın öneminin Soğuk Savaş dönemine kıyasla azalması, AB sürecinin iç dinamiklerinin getirdiği zaruretler ve ABD'den bağımsız bir şekilde izlenmesi arzulanan bir ortak dış politika gereksinimi, AB'yi bir güvenlik yapılanmasına götürmüştür.³ 1991'den itibaren Fransız- Alman girişimleri ile başlatılan NATO'dan bağımsız bir ordunun kurulabilirliği, Maastricht antlaşmasında da yerini bulmuştur. NATO yanlısı Danimarka ve İngiltere'ye karşı, BAB tabanlı bir güvenlik şemsiyesi teklif edilmiş ve AB Dış Politikasının bu askeri yapılanma ile desteklenmesi vurgulanmıştır.⁴ Maastricht Antlaşması, AB'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel anlamda oynayacağı role atıfla, dış ve güvenlik politikasını oluşturma iradesini başlatmıştır.⁵ Dış politikanın, askeri destekle beslenmeden başarıya ulaşamayacağı tezi üzerine, yine

² Bu metne göre ittifakın temel hedefi olan kolektif savunma anlayışı korunmaktadır. Aynı zamanda NATO'nun görevinin, olası bir tehdiye karşı oluşturulmuş bir transatlantik forumu olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca Avrupa'daki stratejik dengenin korunması NATO'ya bağlanmıştır. Önleyici diplomasi ve kriz yönetiminin Soğuk Savaş dönemindekinden daha önemli hale geldiği ortaya konmuştur.

³ Jean-Yves Haine, "An Historical Perspective", (Ed. by) Nicole Gnesotto, **EU Security and Defence Policy: The First Five Years (1999-2004)**, Institute for Security Studies, European Union, Paris,2004, s.42.

⁴ Mika Luoma-aho, "'Arm' versus 'pillar': the politics of metaphors of the Western European Union at 1990-1991 Intergovernmental Conference on Political Union", **Journal of European Public Policy**, Vol.11, No.1, February 2004, s.116.

⁵ "Birlik, bütün dış politika ve güvenlik politikası alanlarını kapsayan bir ortak dış ve güvenlik politikası tanımlar ve yürürlüğe koyar. Bu politikanın amaçları,
- ortak değerlerin, temel çıkarların ve Birliğin bağımsızlığının ve bütünlüğünün BM Kurucu Antlaşması'na uygun olarak korunması... tüm yönleriyle güvenliğinin güçlendirilmesi... Maastricht Antlaşması, Madde 11, Kamuran Reçber, **Avrupa Birliği Mevzuatı**, Ezgi Kitabevi, Bursa 2003, s.16.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO-AB İLİŞKİLERİNDE
REKABET-İŞBİRLİĞİ ANALİZİ VETÜRKİYE FAKTÖRÜ

aynı antlaşmada güvenlik ve savunma politikasına yer verilmiştir.⁶ NATO'yu tedirgin etmeden yeni bir Avrupa güvenlik anlayışı oluşturma süreci bu dönemde başlatılmıştır. Konu ile ilgili diğer bir gelişme de Soğuk Savaş döneminde NATO'nun gölgesinde kalan BAB'ın 1992 yılında aldığı "*Petersberg kararlarıdır.*" Bu karar, AB'nin kriz yönetimi konusunda üstleneceği görevin kapsamını ortaya koymaktadır. Bunlar, "*barışın yeniden tesisi dahil olmak üzere, (1) kriz yönetimindeki müdahale güçlerinin görevlerini, (2) insani yardım ve kurtarma ile (3) barışı koruma görevlerini kapsamaktadır.*"⁷ BAB tarafından alınan bu karar, AB'yi kuran Maastricht antlaşmasının 17/2 maddesinde de yerini almıştır. İşleyen sürece bakıldığında, burada temel hedef, BAB'ı AB'nin güvenlik ve savunma örgütü olarak AB'ye bağlamaktır.⁸

Avrupa Birliği tarafından ortaya konan bağımsız bir ordu kurma hedefi ABD'yi endişeye düşürmüş, bu noktada Fransız ve Alman girişimlerine karşı İngiltere ile birlikte, AB'den ziyade NATO'nun Avrupa güvenliğinin temel taşı olduğu vurgulanmıştır.⁹ Bu noktada 1992 yılında BAB, NATO ile daha iyi ilişkiler geliştirmek adına, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerine farklı statülerde üyelik kazandırma vasıtasıyla ilişkileri normalleştirmeye çalışmıştır.¹⁰

AB'nin askeri yapılanma içerisine girmesiyle, ABD tarafından NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesi fikri ortaya atılmış ve Ocak 1994 NATO Brüksel Zirvesi'nde "*Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği*" (AGSK) nin kurularak "*Birleşik Müşterek Görev Gücü*" (BMGG) adı verilen ve Avrupa ülkeleri ile ortak bir savunma gücü kurulması

⁶ Ortak Güvenlik ve Dış politika, eğer AB Konseyi bu yönde karar verirse, ortak bir savunma politikasının tedrici tanımı da dahil olmak üzere, ortak bir savunma anlayışına dönüşebilecek olan Birliğin güvenliği ile ilgili tüm sorunları kapsar... Bu maddede öngörülen Birlik politikası, bazı üye devletlerin güvenlik ve savunma politikalarının belirli özelliklerine zarar vermez ve NATO altında sağlayan ve bu çerçevede kurulan ortak güvenlik ve savunma politikası ile uyumlu olarak gerçekleştiren belirli üye devletlerin sorumluluklarına saygı gösterir. Maastricht Antlaşması, Madde 17/1, Reçber, a.g.e., s.19.

⁷ Petersberg Declaration, Western European Union Council of Ministers, Bonn, 19 June 1992, <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>, 12.12.06.

⁸ Philip H. Gordon, "Does the WEU Have a Role", **The Washington Quarterly**, Vol.20, No.1, Winter 1997, s.125-140.

⁹ Ingo Peters, "ESDP as a Transatlantic Issue: Problems of Mutual Ambiguity", **International Studies Review**, Vol.6, No.2, 2004, s.390.

¹⁰ Alyson J. K. Bailes, "NATO's European Pillar: The European Security and Defence Identity", **Defense Analysis**, Vol. 15, No.3, 1999, s. 311.

karara bağlanmışır.¹¹ Bu seçenek, Avrupalı devletleri tatmin etmese de ABD için bir süre daha Avrupa güvenliğini kontrol edebilme şansı tanımıştır. Bu noktada Brüksel Zirvesi, BMGG aracılığıyla, NATO ile Avrupa arasında, “*ayrılabilir fakat ayrılmayan*”¹² bir ilişki kurarak her iki tarafı da tatmin edici bir karar benimsetmeye çalışmıştır. BMGG’nin kurulması NATO’nun Avrupa ayağını güçlendirirken aynı zamanda BAB için de bir dönüm noktası olmuştur. Alınan karar, BAB için NATO imkân ve kabiliyetlerini kullanma hakkını tanıırken, bu imkânların hem NATO hem AB tarafından kullanımına olanak tanımıştır. Bunun yanı sıra, NATO üyesi olup AB üyesi olmayan ittifak üyeleri de Avrupa güvenliğine dâhil edilerek, kurulması amaçlanan otonom bir Avrupa ordusunun önü tıkanmıştır.¹³ Çomak’a göre bu yaklaşım Avrupa güvenliği konusunda asıl yetkili örgütün NATO olduğunu, başka bir ifadeyle AB’nin savunma alanında NATO’nun koruyucu şemsiyesi altında bulunduğunun göstergesidir.¹⁴ Özellikle bu zirvede, NATO’nun baskın kültürü şu şekilde ortaya konmaktadır:

“...Maastricht Anlaşması’nın yürürlüğe girişini ve İttifak’ın, Avrupa ayağının güçlendirilmesi suretiyle bütün Müttefiklerin güvenliğine daha tutarlı bir katkı yapmasını sağlayacak olan Avrupa Birliği’nin kuruluşunu memnuniyetle karşılıyor. İttifak üyeleri arasındaki danışmalarda temel forumun ve Müttefiklerin Washington Anlaşması’ndan kaynaklanan güvenlik ve savunma taahhütlerine ilişkin politikalarda anlaşmaya varılacak yerin İttifak olduğunu teyit ederiz...”¹⁵

¹¹ The NATO Brussel Summit Declaration, Declaration of the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, Brussels, 11 January 1994 <http://www.nato.int/docu/basicxt/b940111a.htm>, 27.10.2007.

¹² “*Ayrılabilir ancak ayrılmamış bir kuvvet*” (*separable but not separate*) tanımı transatlantik ilişkilerini tanımlamak ve hem Avrupa’yı hem de ABD’yi tatmin etmek amacıyla 1994 Brüksel Zirvesinde ortaya konan bir olgudur. Bu kavram, Avrupa bölgesinde, Avrupa’nın sorumluluğunda ancak NATO’ya bağlı, esnek, hızlı hareket edebilen, küçük birliklerden müteşekkil bir görev gücünü tanımlamaktadır. Bu yapılanma hakkında daha fazla bilgi için bkz. Asle Toje, “*The First Casualty in the Fight Against Terror: The Fall of NATO and Europe’s Reluctant Coming of Age*”, **European Security**, Vol. 12, No. 2, Summer 2003, s.64.

¹³ Stanley R. Sloan, **The United States and European Defence**, Chaillot Paper, No:39, Institute for Security Studies, European Union, Paris, April 2000, s.9.

¹⁴ Hasret Çomak, **Avrupa’da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye: Soğuk Savaş Sonrası Avrupa’da Güvenlik Yapılanması Sorunları**, Tasam Yayınları, İstanbul, Ekim 2005, s.44.

¹⁵ The NATO Brussel Summit Declaration, Declaration of the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, Brussels, 11 January 1994

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO-AB İLİŞKİLERİNDE
REKABET-İŞBİRLİĞİ ANALİZİ VETÜRKİYE FAKTÖRÜ

Diğer taraftan NATO, Sovyet Sonrası dönemde stratejik boşluk haline gelen Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine doğru yönelmiş ve yine aynı zirvede “Barış İçin Ortaklık”(BİO) anlayışını geliştirmiştir. 1994 yılı Ocak ayında ABD Başkanı Bill Clinton’ın girişimiyle başlatılan BİO, Orta ve Doğu Avrupa’da bulunan eski komünist Blok üyelerini NATO ile yakınlaştırma amacı taşımaktadır.¹⁶

3 Haziran 1996 tarihinde, NATO Savunma Bakanları toplantısında AGSK olgusunun, NATO içerisinde geliştirilmesine karar verilmiştir. Bu zirvede, kolektif savunma anlayışından ziyade, geçici küçük görev güçlerinin AGSK kapsamında geliştirilmesi vurgulanmıştır.¹⁷ Diğer taraftan Berlin Zirvesi, Avrupa Birliği’nin üstleneceği kriz yönetimi operasyonlarında, NATO imkan ve kabiliyetlerinin kullanılmasına izin veren ve “Berlin-Plus” adıyla literatüre geçen ilişkiler sistemini ortaya koymuştur¹⁸. Bu sistem, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerinin de AB’nin güvenlik sisteminde söz sahibi olmasına olanak tanıyan bir durum yaratmıştır.¹⁹

Berlin Zirvesi sonrasında AB’nin güvenlik olgusuna NATO tarafından çözüm bulunmuş ve Doğu Avrupa’nın Batı’ya kazandırılması amacıyla, ABD’nin öncülüğünde BİO Projesine dahil edilen ülkeler, 1997 NATO Madrid Zirvesi sonucunda genişleme sürecinin bir parçası olmuşlardır. Bu noktada, Doğuya genişleme stratejisinin ilk uygulaması Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti’ni yeni üye olarak almak suretiyle gerçekleştirmiştir.²⁰ AB’nin genişlemesine paralel olarak NATO’nun genişleme süreci, 2002 yılında

<http://www.nato.int/docu/basicxt/b940111a.htm>, 27.10.2007. Metnin Türkçesi için bkz.Esra Çayhan, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye, Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı. 3, 2002, s.48.

¹⁶ Bu ülkelerin, güvenlik örgütlenmesi aracılığıyla NATO’ya bağlanması, muhtemel AB üyeliklerine karşı özellikle ABD için bir avantaj yaratmıştır. Nitekim 2004 yılında bu ülkeler AB’ye üye olduklarında aynı anda NATO’nun da birer üyesi olmuşlar ve AB’nin güvenlik ve savunma alanında NATO’nun gölgesinde kalmasına sebep olmuşlardır. Bu noktada, 1994 yılında başlayan NATO’nun AB stratejisi, 2004 yılında başarıya ulaşmıştır.

¹⁷ John Gerard Ruggie, “Consolidating the European Pillar: The Key to NATO’s Future”, **The Washington Quarterly**, Vol.20, No.1,Winter 1997, s.115.

¹⁸ The NATO Berlin Summit Declaration, Madde 8, <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063e.htm>, 31.10.07.

¹⁹ The NATO Berlin Summit Declaration, Madde 7. <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063e.htm>, 31.10.07.

²⁰ Güney, a.g.e., s. 42.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO-AB İLİŞKİLERİNDE
REKABET-İŞBİRLİĞİ ANALİZİ VETÜRKİYE FAKTÖRÜ

yapılan Prag Zirvesi ile devam etmiştir.²¹ İlk genişleme stratejisi Rusya'yı provoke edebilme ihtimali olması itibariyle zamansız ve beklenenden pahalı olmuştur.²² Ancak devam eden ikinci genişleme dalgası ile birlikte Atlantik ittifakının daha da fazla güç kazandığı ileri sürülmektedir.²³

Berlin Zirvesinden 1 yıl sonra 1997 yılı içerisinde BAB'ın AB içerisindeki konumu güçlendirilmiştir. Bu dönemde süregelen Balkan trajedisi, Avrupa'nın ortasında meydana gelen bir insanlık dramına karşı AB'nin hiçbir müdahalede bulunamaması, 1991 yılından bu yana harcanan tüm çabaların sonuçsuz olduğunu göstermiştir.²⁴ Ne var ki, ABD'nin bölgeye müdahale konusundaki gönülsüzlüğü, müdahale edildiğinde ise hava gücünün etkin kullanımı vasıtasıyla, AB'nin ne kadar etkisiz kalabildiğini vurgulanması İngiltere'nin de dış politikasında değişiklik meydana getirmiştir.²⁵ Bu olay üzerine, İngiltere ve Fransa, 1998 yılında "*Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası*" (AGSP) olarak adlandırılan ve NATO'dan bağımsız bir ordu kurulması fikrini gün yüzüne çıkaran bildirgeyi yayınlamıştır. AGSP'nin kurucu antlaşması olarak ortaya konan St. Malo Deklarasyonu'nda; "*Avrupa Birliği uluslararası alanda rol oynayabilecek bir pozisyona ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, AB, uluslararası krizlerde sorumluluk alabilmek için, yeterli*

²¹ 2004 yılında Baltık ülkeleri, Bulgaristan, Slovenya, Slovakya ve Romanya da NATO'ya tam üye olarak katılmışlardır.

²² NATO'nun genişleme stratejisi, uluslararası toplumda en fazla yankı uyandıran konulardan birisidir. NATO'nun I. genişlemesi sırasında Rusya ile NATO arasında çetin bir pazarlık sürecine girilmiş ve Moskova yönetiminin bu konuda ikna edilmesi ancak bazı tavizler sonucunda gerçekleştirilmiştir. NATO'nun ikinci genişlemesinde ise Rusya Federasyonu ile Batı arasındaki 11 Eylül 2001 sonrasındaki ortak tehdit algılamaları (terörizm gibi) etkili olmuş ve bu sefer Moskova yönetiminin ikna edilmesinde fazla zorluk yaşanmamıştır. Sydnor J. Freedberg Jr., "About that Line at NATO's Door", National Journal, Vol.34, No.9, March 2002, s.634-635, (akt.) Güney, a.g.e., ss. 41-42, Diğer bir husus, NATO için Rusya, özellikle dönüşüm sürecinde çok büyük önem taşıdığıdır. Nitekim genişleme süresince Rusya'nın küstürülmemesi, daha iyi ilişkiler içerisine girilmesi daha da öncelikli bir hal almıştır. Bosna ve Kosova'da barışın yeniden tesisi için Rusya'nın da müdahil olması, 2002 yılında Rusya-NATO Konseyi'nin kurulmasına değin uzanmaktadır. Bu noktada NATO'nun genişleme stratejisinin, 'Rusya'ya rağmen' başarılı olduğunu vurgulamak mümkündür. Konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Luca Ratti, "Post-Cold War NATO and International Relations Theory: The Case for Neo-Classical Realism", *Journal of Transatlantic Studies*, Vol.4, No.1, 2006, s.93.

²³ Zoltan Barany, *The Future of NATO Expansion*, Cambridge University Press, Edinburgh, 2003, s. 3

²⁴ Jannis Sakellariou & Tamara Keating, "Safeguarding Multilateralism: The Urgency of European Defence", *The Brown Journal of World Affairs*, Vol.9, No.2, Winter/ Spring 2003, s.87.

²⁵ Jolyon Howorth, "Britain, France and the European Defence Initiative", *Survival*, Vol. 42, No. 2, Summer 2000, s. 33-35.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO-AB İLİŞKİLERİNDE
REKABET-İŞBİRLİĞİ ANALİZİ VETÜRKİYE FAKTÖRÜ

*düzye de askeri destekle beslenen otonom bir kapasiteye sahip olmalıdır*²⁶ maddesiyle NATO-AB rekabetini başlatan süreci ortaya koymuştur. Nitekim bu maddede bahsi geçen hedeflere ulaşılması halinde, iki potansiyel sorun ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi; NATO'nun maddi varlıklarının gereksiz yere çoğalması diğeri ise AB üyesi olmayan NATO müttefiklerine karşı bir ayrımcılık yapılmasıdır.²⁷

Bu gelişmeler ışığında, NATO'dan bağımsız bir hareket içinde bulunulmasına karşı ilk tepki, St. Malo Zirvesinden hemen üç gün sonra, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'tan gelmiştir.²⁸ Albright'ın 3 D kuralı²⁹ olarak ortaya konan ve NATO-AB ilişkilerini özetleyen uyarı dizisinde, AB'ye karşı NATO tarafından geliştirilecek stratejinin izleri görülmüştür. Bunlardan birincisi, ABD ve Avrupalılar herhangi bir hizipleşmeden (no decoupling) uzak duracaklardır. Peters'e göre bunun anlamı, NATO'nun ağırlığının devam edeceğinin en net ifadesidir. İkincisi, İttifakın savunma kaynakları konusunda ABD ve Avrupalılar arasında gereksiz artışlara (No duplication) izin verilmeyecektir. Son olarak, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerine karşı herhangi bir ayrımcılık yapılmayacaktır. (No Discrimination). ABD'nin sert tepkisi, NATO bazında da devam etmiştir. Bu son madde özellikle Türkiye vurgusu üzerine oturtulmuştur. Sloan'a göre, bu son uyarı özellikle Türkiye'nin Avrupa güvenliği içerisindeki yerini korumak adına yapılmışsa da aynı durumdan o dönemde AB'ye üye olmayan Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan ile NATO üyesi Norveç, İzlanda ve Kanada üçlüsü de yararlanmıştır.

NATO'nun tepkisine resmîyet kazandıran en önemli karar, Nisan 1999 tarihinde NATO'nun Washington Zirvesinde onaylanan "*Yeni Stratejik Kavram*" olup 1998 tarihli St. Malo Deklarasyonu'na uyarılar da içermekte olup 1996 Berlin Zirvesinde alınan "*AGSK'nın NATO içerisinde geliştirilmesi*" fikrinin yinelenmesi tabanına oturtulmuştur. Bağımsız bir Avrupa ordusu kurulması, başta ABD

²⁶ British-French Summit St. Malo: 3-4 December 1998 Joint Declaration on European Defence, Madde 1- 2 , (Der.) Maartje Rutten, **From St. Malo to Nice: Core Documents**, Chaillot Paper 47, Institute for Security Studies, European Union, Paris, 2001, s.8.

²⁷ Charles A. Kupchan, "In Defence of European Defence: An American Perspective", **Survival**, Vol. 42, No.2, Summer 2000, s.16-32.

²⁸ Madeline K. Albright, "**The Right Balance Will Secure NATO's Future**", Financial Times, 7 December 1998 , (aktaran) Rutten,s.10.

²⁹ *No Decoupling, No Discrimination, No Duplication.*

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO-AB İLİŞKİLERİNDE
REKABET-İŞBİRLİĞİ ANALİZİ VETÜRKİYE FAKTÖRÜ

olmak üzere Türkiye ve Norveç'in, Avrupa güvenlik yapılanmasında saf dışı bırakılması anlamına gelmektedir. Buna göre, NATO imkân ve kabiliyetlerine bağımlı durumda bulunan AB'ye karşı, 1999 Washington Zirvesi bir cevap niteliğindedir. Nitekim Deklarasyonun kelime aralıkları irdelendiğinde, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'in "3'D'si" olarak ortaya konan temel ilkeler görülmektedir. Yeni Stratejik Kavram'da, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklere karşı herhangi bir ayrımcılık yapılmaması ve bu devletlerin en üst seviyede AB tarafından sevk ve idare edilen operasyonlara katılması öngörülmüştür. NATO müttefikleri ile AB arasında şeffaf bir danışma mekanizmasının, mevcut NATO ve BAB kurumlarının üzerine bina edilmesi karara bağlanmıştır.³⁰ Avrupa'nın güvenlik anlamında bağımsızlığı, NATO'nun tümüyle katılmadığı operasyonlara Berlin-Plus ilkeleri gereğince, NATO imkânlarının kullanılmasına izin verilerek sınırlandırılmıştır. NATO prensipte bağımsız hareket eden AB'ye onay verirken bunu da 'İttifak güçlerinin tamamen üstlenmediği' durumlarla sınırlamıştır.³¹ İlgili maddeye bakıldığında Atlantik Konseyi;

"...a. İttifakın bir bütün olarak dışında kaldığı durumlarda, kararlar almak ve askeri harekâta olur vermek üzere Avrupa Birliği'nin özerk hareket edebilme yeteneğine sahip olma kararlılığını not ederiz.

b. Bu süreç ilerledikçe, NATO ve AB, NATO ile BAB arasında mevcut mekanizmalar temelinde etkin karşılıklı görüş alışverişi, işbirliği ve şeffaflığın gelişimini sağlamalıdır.

c. AB üye devletlerinin... savunma yeteneklerini güçlendirmek amacıyla gerekli önlemleri almaya dönük iradelerini övgüyle karşılırsınız...

d. BAB içerisindeki mevcut görüş alışverişi düzenlemeleri temelinde, AB üyesi olmayan Avrupalı bağlaşıkların AB önderliğindeki krize müdahale operasyonlarına mümkün olan en üst düzeyde katılımının sağlanmasına son derece önem veririz...

³⁰ Stephaine Anderson & Thomas R. Seitz, "European Security and Defense Policy Demystified.: Nation-building and Identity in the European Union", *Armed Forces & Society*, Vol. 33, No.1, October 2006, s.12.

³¹ Robert Hunter, "The European Security and Defense Policy: NATO's Companion or Competitor?" http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1463/, 15.02.07, s.55.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO-AB İLİŞKİLERİNDE
REKABET-İŞBİRLİĞİ ANALİZİ VETÜRKİYE FAKTÖRÜ

e. 1996'da Berlin'de alınan kararların... daha da ileriye götürülmesi konusunda kararlıyız..."³²

Yukarıda adı geçen 1996 Berlin Plus düzenlemelerine atıfla madde üzerinde bir inceleme yapıldığında, 'AB üyesi olmayan müttefiklerin', operasyonlara katılımını öngören düzenleme ile NATO'nun (özellikle ABD'nin) AB üzerinde denetimi sağlanmaya çalışılmıştır. Bunun karşılığında AB'nin NATO imkânlarından faydalanması garanti edilmiştir;

"...AB'nin NATO planlama yeteneklerine erişiminin garanti edilmesi ve önceden tanımlanan NATO imkân ve yeteneklerinin AB öncülüğündeki operasyonlarda AB'nin kullanımına açık olacağı varsayımı..."³³

NATO'nun, Orta ve Doğu Avrupa'da genişleme stratejisinin bir yol haritası olarak, "Üyelik Eylem Planı" bu zirvede ortaya konmuştur. Son olarak Washington Zirvesi, "Savunma Yetenekleri Girişimi"(SYG) ile de Atlantik ittifakı içerisindeki güç farklılıklarını azaltma teşebbüsünde bulunmuştur.³⁴ Bu durum BAB önderliğinde yürütülecek operasyonları yürütme becerisi, eğitim, insan faktörü, kavram geliştirme, doktrin gibi konuları ele almaktadır. Çomak'a göre, SYG aynı zamanda Türk Savunma Sanayi politikasının Avrupa savunmasına daha fazla entegre olmasını sağlayacak önemli bir gelişmedir. Bu girişim ile ABD, AB üyesi ülkelerin Avrupa savunmasında daha etkin hale getirilmesini amaçlamaktadır.³⁵ Özellikle ABD, Atlantik ittifakında maliyetin önemli bir bölümünü yüklenmiştir. Ancak, hem Soğuk Savaşın sona ermesi hem 11 Eylül olayları ABD'nin savunma harcamalarında bir dalgalanma meydana getirmiştir. Bu noktada Avrupa'nın daha kendine yetebilir olması ABD için önemli bir duruma işaret etmektedir.³⁶

³² The North Atlantic Council, Washington Summit Communiqué, Washington, 24 Nisan 1999, Madde. 9.

<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm>, 03.11.2007.

³³ The North Atlantic Council, Washington Summit Communiqué, Washington, 24 Nisan 1999, Madde. 10.

³⁴ The Reader Guide to the NATO Summit in Washington, 23-25 April 1999, Part 4, Strategy and Defence, s.61.

³⁵ Çomak, a.g.s., s. 65.

³⁶ Özellikle 2001-2003 arası dönemde ABD, savunma harcamalarının GSMH içindeki toplam payı 3,0'dan 3,7'ye yükselmiştir. Buna mukabil AB ülkelerinde genel ortalama GSMH'nun 2,0'ı kadardır. Bu noktada Atlantik ittifakı çerçevesinde toplam payın %70'i ABD tarafından karşılanmaktadır. AB ülkelerinin payı ise 2000-2003 arasında %31'den %28'e düşmüştür. (Oranlar hakkında detaylı bilgi için bkz.) Gustav Lindstrom, **EU-US Burdensharing: Who Does What**, Chaillot Paper, No.82,

*SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO-AB İLİŞKİLERİNDE
REKABET-İŞBİRLİĞİ ANALİZİ VETÜRKİYE FAKTÖRÜ*

Nisan 1999 yılında yapılan NATO Zirvesinde alınan kararlar ışığında, AB de girişimlerine devam etmiştir. Bu süreçte Haziran 1999 tarihinde yapılan Köln Zirvesi'nde AB, savunma için gerekli olan kendi öz kaynaklarının geliştirilmesi, savunma sanayinin yeniden yapılandırılması gibi konuları hükme bağlamıştır.³⁷ Ayrıca, Konseyin karar vermesi halinde BAB'ın görevlerinin AB içerisinde devam ettirilmesine karar verilmiştir.³⁸ AB'nin bağımsız bir ordu kurma fikrinin daha da güçlendirildiği ve kurumsallaşma sürecine girdiği Köln Zirvesi'nde dönemin NATO Genel Sekreteri Javier Solana, AB Dış Politika Yüksek Temsilcisi olarak görevlendirilmiştir. Bu durum, NATO'ya bir hoş görünme, işbirliğinin devamı niteliğinde diplomatik bir uygulama olduğu düşünülebilir.

1999 yılında hem AB için hem NATO için önemli kararların verildiği son hamle, 12-13 Aralık 1999 tarihli Avrupa Birliği Helsinki Zirvesi'dir.

NATO'dan bağımsız bir yapılanma içine girmenin ön koşulu, muhakkak, askeri ve teknolojik açıdan kendine yeterlilik olacaktır. Bu noktada, AB'nin temelde ihtiyaç duyduğu konu, askeri yeteneklerin artırılması ve etkin bir komuta yapısıdır. Helsinki Zirvesi bu sorulara cevap aramıştır. Bunlar 1999-2003 arasında askeri kapasitenin güçlendirilmesine yönelik yapılan çalışmaların ilk aşamasıdır. Zirve'de

Institute for Security Studies, European Union, Paris, September 2005, ss. 27-28, Burada rakamların ortaya koyduğu temel bir çelişki bulunmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında Avrupa ülkeleri, gerek BAB gerekse AB aracılığıyla otonom bir AB ordusu kurmaya çalışırken, savunma bütçelerinde azalmalar meydana gelmektedir. ABD'nin yüklenmiş olduğu maliyetlere karşı AB tarafından kurulması arzulan bu ordunun nasıl kurulacağı merak konusudur. Düşük bir maliyete katlanarak, NATO'dan bağımsız bir ordu kurulması günümüz şartlarında muhtemel görünmemektedir. Bunun yanı sıra, NATO'nun genişlemesi ile birlikte yeni katılan üyelerin askeri kurumlarını yeniden yapılandırma gerekliliği bulunmaktadır. Savunma harcamalarında azalmalar meydana getirerek bu hedefe nasıl ulaşılabileceği de bir başka soru işaretidir. Bu ülkeler, hem NATO'nun, hem AB'nin yetenek geliştirme programlarına eşgüdümlü olarak katılmaktadırlar. Bir yandan NATO'dan bağımsız bir ordu kurulmaya çalışılırken, diğer taraftan AB'nin yeni üyelerinin, NATO'ya yaklaşma arzuları da yeni bir çelişki ortaya koymaktadır.

³⁷ European Council Cologne 3-4 June 1999, Madde 2, Rutten, s.41.

³⁸ 3-4 Haziran 1999 tarihinde Köln'de gerçekleşen AB Zirvesi'nde, BAB'ın 2000 yılında feshedilmesine karar verilmiş ve Petersberg görevleri olarak adlandırılan kriz yönetimi görevleri AGSP kasamına alınmıştır. Bu kararın arkasından BAB Bakanlar Konseyi 13 Kasım 2000 tarihinde Marsilya'da yaptığı toplantıda, BAB ile AB ve ilgili ülkeler arasında mevcut politik diyalogun sona erdirilmesini ve BAB çalışma gruplarının bir geçiş dönemi sonunda söndürülmesi kararlaştırılmıştır. 26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan ve 1 Şubat 2003'te yürürlüğe giren Nice Antlaşması çerçevesinde BAB'ın AB içindeki rolüyle ilgili maddeler Maastricht Antlaşmasından çıkarılmış ve BAB'ın AGSP ile ilgisi kalmamıştır., Çomak, a.g.e., s.76.

“Temel Hedef” olarak adlandırılan belgede, AB’nin askeri alanda ne gibi faaliyetlerde bulunacağı ortaya konmuştur. Buna göre;

“...2003 yılına kadar aktif olması kararlaştırılan gücün 15 Tugaydan ve 60,000 kişiden oluşması benimsenmiştir. Bu güç, 60 gün içinde gerekli bölgeye sevk edilebilecek durumda donatılacak ve en az bir yıl süreyle intikal ettirildiği bölgede görevini sürdürebilecektir.

Bu güç Petersberg Görevlerini üstlenebilecek bir komuta kontrol ve kontrol yapısına kavuşturulacak, aynı zamanda istihbarat, lojistik ve muharebe destek unsurları ile diğer deniz ve hava unsurları ile takviye edilerek askeri açıdan kendi kendine yeterli bir güç olacaktır.

Böyle bir kuvvet yapısının toplam olarak 200,000 kişilik üst düzeyde eğitilmiş birliklerden oluşan ve rotasyon temeli üzerine harekât yapabilecek kullanılabilir bir kuvvet yapısı gerektireceği düşünülmektedir...”³⁹

AB’nin askeri özerklik arayışlarında Helsinki Zirvesi büyük önem taşımaktadır. Ancak NATO’nun Helsinki Zirvesi’nden sonra düzenlenen 15 Aralık 1999 tarihli NATO Brüksel Dışişleri Bakanları toplantısında AGSK konusundaki çalışmalarda, NATO Washington Zirvesinde alınan kararlar temel oluşturmuştur.⁴⁰

2000’lerin başlarında yaşanan 11 Eylül saldırıları ile birlikte, güvenlik teriminin tanımı daha da genişletilmiş, yeni tehditler üzerine yapılan söylevler artmıştır. Bu noktada hem NATO’nun hem de AB’nin bu konuda aynı doğrultuda hareket ettiğini söylemek mümkündür. NATO temel alındığında 2000’lerin ilk önemli Zirvesi Çek Cumhuriyeti’nin başkentinde yapılan *NATO Prag Zirvesi*’dir. Zirve öncesinde üç temel alan üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Bunlar “yeni yetenekler, yeni üyeler ve yeni ortaklar” olarak zirve bildirgesi ile somutlaştırılmıştır.

Prag Zirvesi, soğuk savaş sonrası dönemin temel tehdidi olarak görülen “terör” sorununa bir çözüm bulma sürecidir. Topyekûn savaşa hazır ordular yerine, terörle mücadele ve kitle imha silahlarının yayılmasını önleme gibi konularda ittifakın geliştirilmesi amacıyla yeni yetenekler elde etme yoluna gidilmiştir. Bu noktada ilk atılım, “NATO

³⁹ Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi, Türkçesi için bkz. Çomak, a.g.e., s.49.

⁴⁰ Çomak, a.g.e., s.49.

Acil Mukabele Gücü” nün kurulması olmuştur.⁴¹ Bu oluşumun kurulmasındaki amaç, terör tehdidine karşı daha hızlı ve esnek hareket edebilme kabiliyetinin geliştirilmesidir. Ancak aynı zamanda Acil Mukabele Gücü, AB’nin geliştirmeye çalıştığı kriz yönetimi birliklerinin görevlerine çok benzediği de dikkat çekmektedir. Nitekim Acil Mukabele Gücü, bir tehdit ile mücadeleden çok insani yardımlar yapan “*yumuşak güç*” ilkesi ile hareket etmeye başlamıştır. Acil Mukabele Gücü’nün, Pakistan’da yaşanan 2005 depreminden sonra bölgeye yardımı ve Afganistan seçimlerinde güvenliğin sağlanması gibi operasyonlar örnek olarak gösterilebilir.⁴² Bu örneklerden hareketle, NATO, AB tarzında operasyonlara hazırlanırken güç indiriminde bulunmakta, AB ise NATO tarzı harekâtlar için güç artırımı içerisine girmektedir. Bu da iki örgüt arasındaki rekabeti gösteren başka bir husustur.

Prag Zirvesi’nde yeteneklerle ilgili bir diğer konu da, 1999 NATO Washington Zirvesi’nde ortaya konan SYG’ nin yeniden gündeme alınmasıdır. Prag Yetenek Taahhütleri olarak adlandırılan program, üye ülkelerin bireysel yeteneklerini geliştirmekten ziyade, ittifakın bir bütün olarak ihtiyacı olan yetenekleri vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra müttefikler yine bireysel anlamda yetenek geliştirmeyi de taahhüt etmişlerdir. Nitekim 1999 ile 2002 arasında savunma yeteneklerinin geliştirilmesi konusunda bir ilerleme kaydedilememiştir.

Prag Zirvesinin diğer önemli yeniliklerinden biri de genişleme süreci konusundadır. Genişleme kararı ile birlikte Eski Sovyet Cumhuriyetlerinin, Merkezi ve Orta Avrupa Devletlerinin, Balkan ülkelerinin, diğer kıta Avrupası ülkelerine karşın ABD’nin küresel

⁴¹ NATO Acil Mukabele Gücü yüksek teknolojiye sahip, esnek, hızlı konuşlandırılabilir, birlikte çalışabilir ve idame ettirilebilir bir kuvvet içermektedir. Kara, hava ve deniz unsurlarını da içeren bu kavram, NATO’nun dönüşümü sürecinde üye ülkelerin askeri yapılarında iyileştirmeler yapan, birlikte çalışabilirlik adına bir katalizör görevi gören bir yapıya sahiptir. Bu güç, yeni tehditlerle mücadele konusunda NATO’nun askeri araçlarından birisidir. Temmuz 2003’de yapılan ilk prototip kuvvet Ekim 2006’da tam operasyonel hale getirilmesi hedeflenmiştir. 21.000 kişilik bu kuvvetin avcı uçakları, gemiler, ordu araçları, muhabere hizmet desteği, iletişim ve istihbarat desteğine sahip olması kararlaştırılmış ve söz konusu bir kuvvetin bir kriz anında 5 gün içinde konuşlandırılacak yetenekte olup aynı zamanda kendi kendini 30 gün idame ettirebilecek durumda olması beklenmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Güney, a.g.e., s. 47.

⁴² Frances C. Burwell, David C. Gombert, Leslie S. Lebl, Jan M. Lodal & Walter B. Slocombe, **Transatlantic Transformation: Building a NATO-EU Security Architecture**, Policy Paper, The Atlantic Council of the United States, March 2006, s. 3.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO-AB İLİŞKİLERİNDE
REKABET-İŞBİRLİĞİ ANALİZİ VETÜRKİYE FAKTÖRÜ

politikalarına şiddetle destek vermişlerdir.⁴³ Bu noktada, 2002 yılı itibariyle nihai sonuç, NATO'nun (özellikle ABD'nin) AB'ye karşı geliştirdiği stratejinin başarıya ulaştığının kanıtlarından biridir.

NATO'nun Prag Zirvesi'nin uygulanmasında, terörle mücadele ön plana çıkmaktadır. Nitekim NATO'nun 2003 senesinde ilk kez "*alan dışına*"⁴⁴ çıkmak suretiyle Afganistan'da ISAF'ın komutasını üstlenebilmiş olması da Prag Zirvesi'nin sonuçlarından biridir. Son olarak Prag Zirvesi'nde gösterilen kararlılık, NATO İstanbul Zirvesi'ne de zemin hazırlamıştır.⁴⁵

2003 yılına Avrupa Birliği cephesinden bakıldığında, NATO-AB ilişkilerinde önemli bir seviyeye gelindiğini ortaya koyan yeni bir belge kabul edilmiştir. Avrupa'nın güvenlik anlamında dış dünyaya bakışının temel bir belgesi olarak kabul edilen "Avrupa Güvenlik Stratejisi"(AGS) nin kabul edilmesiyle birlikte aynı zirvede AB askeri kapasitesinin artırılmasına yönelik Temel Hedef 2010 adıyla yeni bir belge de kabul edilmiştir.

AGS içerisinde hem ABD'nin 2002 yılında kabul ettiği Ulusal Güvenlik Stratejisi(UGS) hem de 1999 yılında kabul edilen NATO Stratejik Konseptine atıflar bulunmaktadır. Bu belge ile Atlantik ittifakı içerisinde tehdide bakış ve mücadele yöntemi üzerine farklılıklar bulunmaktadır. Nitekim, Quille'e göre belge, Avrupa stratejik kültürünün oluşması konusunda bir köşe taşı iken aynı zamanda transatlantik çıkarlarını içermeyen kapsamlı bir güvenlik çerçevesi oluşturmuştur.⁴⁶ Bunun ispatı olarak Cebeci, AGS'nin tehditle mücadele konusunda ABD'den (ve doğal olarak NATO argümanı olarak da görülebilir) farklılıklarını iki terimin söylemini inceleyerek ortaya koymaktadır. AGS'nin ilk taslak metninde, ABD'nin 2002 UGS'sinde geçen terimle aynı kapsama işaret eden "*ön alıcı vuruş*" terimi, belgenin

⁴³ Güney, a.g.e., s.47.

⁴⁴ **Alan Dışılık Kavramı:** Soğuk Savaş döneminde NATO, müttefiklerinin savunmasını üstlenen ve Atlantik alanı ile sınırlı bölgesel bir askeri yapılanma idi. Ne var ki soğuk savaş sonrası dönemde NATO'nun güvenliğinin sağlanması için İttifak dışındaki bölgelerde istikrarın sağlanması şart görünmekteydi. 1990'larda NATO ilk değişim sürecini gerçekleştirirken, bunu değişik bölgelere yaymıştır. Bu noktada Barış İçin Ortaklık Projesi, Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi, NATO-Rusya İşbirliği ve Akdeniz Diyalogu bunlar arasında gösterilebilir. NATO, korumakla yükümlü olduğu sınırların dışına çıkmıştır.

⁴⁵ Güney, a.g.e., s.51.

⁴⁶ Gerrard Quille, "The European Security Strategy: A Framework for EU Security Interests?", *International Peacekeeping*, Vol. 11, No. 3, Autumn 2004. p. 422

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO-AB İLİŞKİLERİNDE
REKABET-İŞBİRLİĞİ ANALİZİ VETÜRKİYE FAKTÖRÜ

son halinde “önleyici savaş” olarak değiştirilerek dorudan askeri açılımlar içeren bir terimin kullanılmasından vazgeçilmiştir.⁴⁷ Tehditle mücadele konusunda Atlantik ittifakı içerisindeki bakış farklılıkları resmi dokümanlar içerisinde de girmeye başlamıştır.

AGS ile aynı dönemde kabul edilen Temel Hedef 2010 adlı belge ise NATO-AB ilişkileri konusunda yeni açılımlar yaratmaktadır. Nitekim bu belgenin bazı maddeleri önem taşımaktadır. Belgede; Avrupa Savunma Ajansı'nın kurulması, hava ve deniz ikmal ile ilgili düzenlemeler, Savaş Gruplarının kurulması, uçak gemileri ve eklerinin elde edilmesine yönelik çalışmaların 2010 yılına kadar elde edilmesine ilişkin kararlar alınmıştır.

AB içindeki temel sorun kapasitenin güçlendirilmesi konusunda ortaya çıkmaktadır. Bu noktada NATO, AB'nin kapasite ve yetenek artırımı konusunda düzenlemeler yaparken, 2003 Haziran döneminde, AB'nin kendi kapasite artırımı metodlarını uygulayacak olan “Avrupa Savunma Ajansı”nın kurulma çalışmalarına başlanmıştır. Bu durum ABD'nin ortaya koyduğu savunma yetenekleri girişimi ile bir ikilik ortaya çıkarabilme potansiyeline sahiptir.

Savaş grupları kavramı ise AB'nin daha mobilize birlik ihtiyacından doğduğu düşünülen bir kavramdır. Nitekim Helsinki sürecinde ortaya konan AB Acil Müdahale Gücü'nün devletlerin gönüllü taahhütleri üzerine kurulması nedeniyle beklentileri karşılamadığı görülmektedir. Buna göre Savaş Grupları (AB SG), iyi eğitilmiş, savaş düzenine göre hazırlanmış her biri 1500 kişiden oluşan, 15 gün içinde hazırlanarak 30 günlük bir süre için konuşlandırılabilen kuvvetlerden oluşmaktadır.⁴⁸ (bu süre 120 güne genişletilebilir). Bu yapının diğer tüm kriz yönetimi birliklerinden daha esnek ve hızlı olduğu düşünülmektedir. Diğer taraftan Savaş Grupları, sadece bir devletin askerlerin tarafından oluşturulabileceği gibi aynı zamanda Avrupalı ülkelerden oluşan çok uluslu bir yapı da teşkil edebilmektedir. Hatta bu yapı AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiki ülkelere⁴⁹ de

⁴⁷ Münevver Cebeci, *The European Security Strategy: A Reflection of EU's Security Identity?*, Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi- Journal of European Studies, Vo. 12. No.1-2, 2004, s. 314

⁴⁸ **The EU Battlegroups**, Directorate-General For External Policies of The Union, European Parliament, 12 September 2006

⁴⁹ Buna örnek olarak Nordic Battlegroup adı altında Kuzey Avrupa için kurulan Savaş Gruplarına, bir AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiki Norveç katılmıştır. Ocak 2008'de başlayarak 6 ay için görev yapacaktır. Konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Gustav Lindstrom, **Enter the EU Battlegroups**, Institute for Security Studies, Paris, February, 2007. p.48

*SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO-AB İLİŞKİLERİNDE
REKABET-İŞBİRLİĞİ ANALİZİ VETÜRKİYE FAKTÖRÜ*

açıktır. 2004 yılında yapılan Askeri Yetenek Taahhütleri Konferansında, AB'ye üye aday devletler ve AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerinin, Savaş gruplarına dahil edilmesi kabul edilmiştir.⁵⁰

Ancak NATO-AB ilişkilerini yansıtan en önemli olgu, NATO'nun müdahale gücü olan NRF ile AB'nin müdahale gücü olan Savaş Grupları arasındaki benzerliklerdir. Bunlar dikkate alındığında, AB'nin gelecekte NATO'nun yerini alacak müdahalelerde bulunabilme olasılığı ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Atlantik ittifakı içerisinde bir çatlak meydana gelmesi mümkün olabilir. NRF ile AB SG'nin birbirlerine olan benzerlikleri aynı zamanda müdahale konusunda da ipuçları vermektedir. Çünkü yine Temel Hedef 2010'da da belirtildiği gibi AB bu operasyonlar için, uçak gemileri ve eklerinin elde edilmesine dönük çalışmalar başlatmış aynı zamanda, hava ve deniz nakil-ikmal araçlarının da çalışmalarına başlanmıştır. Burada akla şu soru takılmaktadır. Yukarıda belirtilen "Petersberg Görevleri"ni ifa etmek amacıyla uçak gemisi ve eklerinin alınması düşünülebilir mi? İşte bu soru NATO-AB arasında ilişkilerde bir işbirliği olduğu kadar aynı zamanda bir rekabetin de bulunduğu tezini güçlendirmektedir.

Aynı dönem içerisinde NATO'daki gelişmelere bakıldığında, 27-28 Haziran 2004'de ilk defa 26 üye ülke İstanbul Zirvesinde toplanmıştır. İttifak üyeleri Büyük Ortadoğu Projesi'nde ittifakın rolünü sorgulamışlardır. Ancak temel kurgu, Prag Zirvesi'nde ortaya konan hedefleri operasyonel hale getirmek ve güçlendirmektir. İstanbul Zirvesi'nde alınan kararlar birkaç başlıkta sınıflandırılabilir.

Birincisi, Balkanlar'daki NATO varlığının, AB tarafından idare edilecek barış gücü EUFOR'a bırakılması, ancak Kosova'daki mevcut istikrarsızlığın hala devam ettiği ve KFOR'un varlığının bir süre daha devam ettirilmesi gerektiği karara bağlanmıştır.⁵¹

İkincisi, Irak'taki güvenlik güçlerinin eğitimine NATO katkıda bulunacaktır.⁵² Üçüncüsü, Kafkaslar ve Orta Asya'daki NATO varlığıdır.

⁵⁰ Military Capabilities Commitment 22 November 2004, **EU Security and Defense: Core Documents 2004**, Vol. 5, Insititute for Security Studies, Paris 2005.

⁵¹ Bu uygulamadan şu sonuç çıkarılmaktadır. AB bölgede görevi devralmasına rağmen hala NATO'nun bölgede bulunması, diplomatik anlamda NATO'nun üstün gücünü vurgularken, askeri anlamda halen yeteneklerin geliştirilemediği izlenimi de uyandırmaktadır. Nitekim, 2004 Marında bölgede yeniden olayların patlak vermesiyle NATO'nun bölgedeki varlığı daha da anlam kazanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Güney, a.g.e., s. 55.

⁵² Güney'e göre bu sembolik kararda amaç, ittifak içerisinde oluşan çatlak (özellikle ABD'ye karşı Fransız-Alman muhalefeti) giderilmesi, uyum ve birliğin bir ifadesi olması amaçlanmıştır. Nitekim

NATO'nun Kafkasya'daki varlığı, AB ile arasındaki üstü örtülü rekabetin kanıtlarında birisidir. Bölge'nin NATO için önemi büyüktür. Özellikle Gürcistan ve Azerbaycan, NATO'nun doğuya doğru genişleme stratejisini, Batı sistemi içinde bulunmanın daha kolay ve etkili yollarından biri olarak görmektedir. Ermenistan da dahil olmak üzere, üç ülke Kafkasya'da NATO ile Bireysel Ortaklık Eylem Planı çerçevesinde ilişkilerini sürdürmektedir.⁵³ NATO Kafkasya bölgesine bu zirve kararı ile özel temsilci atamıştır.

Olayın AB boyutuna bakıldığında ise NATO'nun uygulamasına benzer bir durum ile karşılaşılır. NATO'nun alan dışılık kavramına benzer bir şekilde AB bölge ülkelerini "*Komşuluk Politikası*"na dahil etmiştir. Diğer taraftan bölgeye de bir Özel Temsilci atamak suretiyle ilişkileri derinleştirme yoluna gitmektedir. Nitekim Bulgaristan ile Romanya'nın 2007 yılında üye olmasıyla, AB'nin sınırları Karadeniz'e ulaşmıştır. Bu nedenle Kafkasya ve Orta Asya'da AB'nin yakın ilgisine girmektedir. Enerji konusunda AB'nin Rusya dışı kaynaklara yönelmesi, Hazar havzasına hakim olma yolundan geçmektedir.⁵⁴

28-29 Kasım 2006 tarihlerinde NATO üyesi devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla Riga'da düzenlenen zirvenin; yine ABD'nin Transatlantik ilişkilerin geliştirilmesi, ve gelişen ve etkinleşen AGSP karşısında NATO'nun öne çıkarılması konusundaki istek ve baskıları ile sonuçlandığı görülmektedir. 26 üye ülkenin tümü ele alındığında şu netice ortaya çıkmaktadır: "Ne NATO'suz, ne de NATO'yla".⁵⁵ Riga Zirvesi'nin metnine bakıldığında, genel izlenim, ABD'nin Avrupa üzerindeki denetimini devam ettirebilmesi için gereken NATO ağırlığının sağlanmış olmasıdır.

İstanbul Zirvesi sırasında Irak'taki egemenliğin 48 saat önce Irak geçici hükümetine devredilmiş olması, Irak Başbakanı Allawi'nin NATO'dan talep etmiş olduğu eğitim ve teçhizat ile ilgili yardımları meşru bir zemine oturtmuştur. Güney, a.g.e., s.56.

⁵³ Kamil Ağacan, "Güney Kafkasya", **Stratejik Öngörü 2023**, Asam Yayınları, Ekim 2006, s. 25.

⁵⁴ Aynı bölge üzerinde hem AB'nin hem ABD'nin aynı hedefe yönelik gidişat gösterse de, AB'ye karşı ABD, Kafkasya ülkelerinin NATO'ya daha fazla yaklaşmasını sağlayarak stratejik üstünlüğü yakalamıştır. Ne var ki, AB'nin bölgeye yönelik ekonomik yardımları ile AB sivil bir sempati kazanarak bölge ülkeleri ile daha iyi ilişkiler kurma yoluna gitmektedir. Bu noktada araçlar farklı olsa da amaçlar aynıdır. Ancak bu olgunun varlığının, gelecekte potansiyel bir NATO-AB uyumsuzluğunu meydana getirmesi muhtemeldir. Konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Ağacan, a.g.e., s. 25.

⁵⁵ Yılmaz Aklar, NATO Riga Zirvesi: "ne NATO'yla, ne de Nato'suz", **Stratejik Analiz**, Ocak 2007, s.63. <http://www.asam.org.tr/temp/temp300.pdf> 04.12.07.

*SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO-AB İLİŞKİLERİNDE
REKABET-İŞBİRLİĞİ ANALİZİ VETÜRKİYE FAKTÖRÜ*

NATO'nun, Avrupa üzerindeki baskın kültürü, doğrudan AB'nin müdahale alanı içerisinde bulunan Afrika ve Avrasya gibi bölgelerde de görülmektedir. Nitekim NATO'nun bu bölgelere müdahalede bulunması halinde AB'nin etkinliğinin azalabileceği söz konusu olabilir. Böyle bir sonuç NATO ve AB arasında yaşanan ve artan bir rekabetin varlığını da gözler önüne sermektedir.

Bu iki örgüt arasında rekabetin yaşandığı, NATO'nun en güçlü müttefiklerinden biri olan Türkiye'nin, Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Ergin Saygun tarafından da şu şekilde belirtilmektedir;

“...Bazı ülkeler de, AB'nin sorumluluğunda olduğuna inandıkları Afrika'ya, NATO'nun müdahil olmasını önlemeye çalışmaktadır. Mesela, NATO'nun amiral gemisi olarak kabul edilen NATO Mukabele Kuvvetinin harekate hazırlık denetlemesinin, Afrika'da bir yerde yapılmasına, NATO içindeki bazı AB ülkeleri karşı çıkmış ve denetleme tatbikatı için başka bir yer seçilmek zorunda kalmıştır. Kısacası NATO ve AB arasında şiddetli bir dünyayı paylaşım rekabeti yaşanmaktadır...”⁵⁶

1990'lardan sonra birbirinin peşi sıra devam eden zirvelerde, NATO'nun Avrupa güvenliği üzerinde dominant etkisi devam ettirilmeye çalışılmış ancak aynı zamanda AB'nin de NATO'dan bağımsız ordu kurma projeleri artarak devam etmiştir. Her iki örgütün de birbiri ile işbirliği içerisinde olduğu görülse de temelde iki örgüt arasındaki rekabet olay bazında ortaya konmaya çalışılmıştır. Eğer 1990'lardan bu güne NATO'ya ihtiyaç duymadan (NATO'dan tamamen bağımsız) bir savunma örgütü kurulması hedeflenmiş olsaydı, kuşkusuz materyal eksiklik, askeri birikim yetersizliği ve planlama sorunları nedeniyle kaderi 1954 yılında kurulmadan reddedilen Avrupa Savunma Topluluğu projesi ile aynı olacaktı. Bu nedenle günümüzde bile AB'nin savunma mekanizmasının altyapısını sağlayan örgüt NATO olarak kalmıştır.

Bu noktada Türkiye'nin, AB'ye üye olmasına kadar geçecek zamanda Türkiye'nin çıkarlarının zarara uğramaması ve AB öncülüğündeki harekâtların Türkiye'nin çıkarlarını olumsuz etkilememesi önem taşımaktadır. Oysa muhtelif platformlarda,

⁵⁶ Ergin Saygun, “Değişen Güvenlik Ortamında NATO, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler” Konulu Uluslararası Sempozyum Bildirisi, Harp Akademileri Komutanlığı, 31 Mart 2007

Türkiye'nin NATO, BAB ve AB'deki hak ve kazanımları göz ardı edilmek istenmektedir. ⁵⁷ Nevar ki AB'nin (dolayısıyla BAB'ın) NATO'ya olan bağımlılığı, temelde özgün bir AB ordusunu kurmaya engel iken, bu engeli çıkaran en önemli uluslararası aktörün de Türkiye olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

3. NATO-AB İlişkilerinde Türkiye Faktörü

Türkiye, NATO, AB üçlüsünün ilişki düzenine bakıldığında, çok boyutlu bir ilişki örüntüsü ile karşılaşmaktadır. Türkiye bu örgütler için neden önemlidir sorusuna verilecek cevap, ulaşılabilecek sonuç açısından önem taşımaktadır. Bu noktada Türkiye'nin NATO içerisinde diğer ülkeler karşısında mukayeseli üstünlüğü bulunduğu varsayımından hareketle, duruma bir de AB açısından yaklaşmak gerekmektedir. Güvenlik penceresinden bakıldığında neden Türkiye sorusuna verilen en kapsamlı ve öz yanıt şu şekilde ortaya konabilir. Baç'a göre Türkiye faktörüne, AB perspektifinden bakıldığında, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin AB güvenliği üzerinde etki eden 3 farklı özelliği bulunmaktadır. Bunlar;

1. Türkiye'nin NATO'daki konumu
2. Askeri kapasitesi
3. Jeostratejik konumu.⁵⁸

Bunların yanı sıra, Türkiye, Avrupa için güvenlik riskleri taşıma niteliğine de sahip bulunmaktadır. Bunlar, Türkiye'nin Arap ülkeleri ile olan ilişkilerindeki istikrarsızlık, halledilmemiş bir Kıbrıs sorunu ve bu nedenle Yunanistan ile mevcut bulunan istikrarsızlığın devamı, Orta Asya ve Kafkasya'da meydana gelen istikrarsızlıklardan doğrudan etkilenme gibi hususlar soru işaretleri meydana getirmektedir.⁵⁹

AB'ye tam üye olmayan ancak Avrupa'yı ilgilendiren her türlü güvenlik sorunlarından doğrudan etkilenen Türkiye'nin, Avrupa güvenliğindeki kilit konumu hem ABD hem Avrupalı birçok devlet tarafından tartışma konusu haline gelmiştir. Petersberg görevlerinin icrasında hedef alınan bölgelerde Türkiye'nin de söz hakkının bulunması önemlidir. Avrupa'nın güvenliğini etkileyen 16 sıcak bölgenin 13 tanesi Türkiye'nin çevresinde bulunmaktadır. Bu verilerden

⁵⁷ Aklar, s.63

⁵⁸ Meltem Müftüler-Baç, "Turkey's Role in the European Security and Foreign Policies", *Security Dialogue*, SAGE Publications, Vol.31, No.4, 2000, s.490.

⁵⁹ Baç, a.g.m., sf. 490.

hareketle Türkiye'nin, sadece bir NATO müttefiki değil aynı zamanda gelişmeleri etkileyebilecek kapasiteye sahip bölgesel bir aktör olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.⁶⁰

Bu nedenle, Türkiye'nin temel sorunu Avrupa'nın güvenliği konusunda kararların alındığı AGSP' nin karar mekanizmasında yer almaktır. Türkiye'nin AB üzerinde talepleri iki temel metne dayanmaktadır.

Bunlardan birincisi, 20 Ekim 1992 tarihinde Batı Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi'nin Zirve toplantısında, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerine BAB tarafından "ortak üye statüsünün" verilmesi karara bağlanmıştır.⁶¹ Buna göre; "Ortak üyeler, askeri operasyonlara güç sağlama yükümlülüğüne girmeleri halinde tam üye gibi BAB'da görev alacaklardır."⁶² Bu durumda NATO 5.madde kapsamına girmeyen faaliyetlerde ortak üyelerin BAB yapısına sıkıca entegre edilmesi

⁶⁰ Münevver Cebeci, "A Delicate Process of Participation: The question of participation of WEU Associate Members in decision-making for EU-led Petersberg operations, with special reference to Turkey", Occasional Paper, <http://aei.pitt.edu/673/01/occ10.html>, 10.12.06.

⁶¹ Batı Avrupa Birliği (BAB) içerisinde 4 tür üyelik statüsü bulunmaktadır.

Tam Üyelik Değiştirilmiş Brüksel Antlaşması'na taraf olan, AB üyesi ülkeler tam üyedir. Ayrıca tam üyelik için Aralık 1991'de Maastricht Antlaşması ile AB üyeliği koşulu getirilmiştir. Bu şartları taşıyan ülkelerin diledikleri takdirde gözlemcilik statüsünü korumalarına da imkan tanınmıştır. Belçika, Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya ve İngiltere tam üye olmayı benimsemiştir.

Ortak Üyelik Maastricht ile NATO üyesi olup, AB üyesi olmayan ülkelere ortak üyelik hakkı tanınmıştır. Ortak üyeler Başkanlık ve Daimi Komisyon toplantıları dışındaki diğer komisyon toplantılarına oy hakkına sahip olarak, genel kurul toplantılarına ise yalnızca konuşma ve önerge verebilme hakkına sahip olarak katılabilmektedir. Ayrıca ortak üyeler Asambelenin Konseyin Yıllık Raporuna cevabına ilişkin raporunda da komisyonlardaki görüşmeler sırasında oy kullanamamaktadır. İzlanda, Norveç ve Türkiye Maastricht Antlaşmasıyla, NATO'ya kabul edilmelerinin ardından Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan 23 Mart 1999 tarihli BAB Konseyi kararıyla ortak üye olmuştur.

Gözlemci Üyelik tam üye olmak üzere gerekli koşullara sahip bazı ülkeler, bu haklarını saklı tutarak gözlemci statüsünde bulunmayı tercih etmiştir. Gözlemci üyelik, komisyon ve genel kurul toplantılarına yalnızca konuşma yapma hakkına sahip olarak izlemek isteyen ülkeler için oluşturulmuş bir statüdür. Avusturya, Danimarka, Finlandiya, İrlanda ve İsveç gözlemci statüsünde bulunmayı tercih eden ülkelerdir.

Ortak Katılımcılar Genel Kurul ve komisyon toplantılarına oy verme hakkına sahip olmaksızın katılma hakkının tanındığı eski doğu bloku ülkelerinin bulunduğu statüdür. Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovak Cumhuriyeti ve Slovenya ortak katılımcıdır. http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/yapi_babuyelik.htm

⁶² WEU Council of Ministers, Rome, 20 November 1992. (akt.) Natalie Tocci & Mark Huben, **Accommodating Turkey in ESDP**, CEPS Policy Brief, No. 5, Center For European Policy Studies, Mayıs 2001, s.2.

öngörülmüştür. Bu durum Türkiye için tam anlamıyla karar verme sürecine katılma hakkı sağlamıştır. Konseyin çoğunluğunun aksi halde karar vermemesi halinde bu üyeler Konsey toplantılarına katılma hakkı elde etmişlerdir.⁶³ Ancak, Nice düzenlemeleriyle birlikte BAB'ın fonksiyonları AB'ye devredilince, ortak üyelik kavramı da anlamını yitirmiştir. BAB ortak üyeliğinden doğan hakları ortadan kalkınca da Türkiye Berlin Plus olarak bilinen süreci, NATO'da sahip olduğu veto kartını kullanarak geciktirmiş; fakat daha sonra uğradığı baskılar sonucu, sınırlı bazı kazanımlar karşılığında AGSP operasyonları kapsamında AB karar mekanizmasının dışında bırakılmaya rıza göstermek zorunda kalmıştır.

İkinci husus, Türkiye'nin AGSP'ye katılma taleplerinin gerekçesini oluşturan, ikinci bölümde üzerinde durulan, 24 Nisan 1999 tarihli NATO Washington Zirvesi kararları oluşturmaktadır. Washington Zirvesinde belirtilen AB'nin otonom kriz yönetim operasyonları yapabilme hakkı, AB üyesi olmayan müttefiklerin BAB kapsamında yararlandıkları haklar ve statü temelinde AGSP'ye katılımı koşuluna bağlanmıştır. Zaten aynı Zirve NATO-AB ilişkilerini NATO-BAB arasında bulunan mevcut mekanizmalar üzerinden sürdürüleceğini teyit etmiştir.⁶⁴

Bu noktada Türkiye; AB'nin hareket planlaması da dahil olmak üzere, NATO'nun müşterek imkan ve kabiliyetlerine "güvenceli" ve "süresiz erişimi"nin Washington Zirvesi'nde ortaya konduğu gibi benimsenmesini kabul etmiş ve "güvenceli erişimin" yalnızca Türkiye'nin "güvenceli katılımı"nın sağlanması halinde gerçekleşeceğini vurgulamıştır.

Ancak Avrupa Birliği uluslararası hukuktan doğan haklar mevcut iken, Helsinki, Feira ve Nice Zirvelerinde, Türkiye'ye sadece istişari nitelikte haklar tanınmıştır. Bu durum, Türkiye'nin beklentilerini karşılamamış ve Türkiye nedeniyle AGSP sistemi kilitlenmiştir. Helsinki Zirvesinden sonra gerçekleşen 14-15 Aralık 2000 tarihli NATO Brüksel Dışişleri Bakanları toplantısında, Türkiye, AB'nin NATO imkân ve kabiliyetlerinden faydalanmasını kabul etmesi için üç temel şart ileri sürmüştür.

⁶³ Tocci & Huben, a.g.e., s.3.

⁶⁴ Çomak, a.g.e. s.74.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO-AB İLİŞKİLERİNDE
REKABET-İŞBİRLİĞİ ANALİZİ VETÜRKİYE FAKTÖRÜ

1. Avrupa'nın oluşturacağı Acil Müdahale Gücü, NATO müttefikleri arasında kullanılmayacaktır. (Ege, Kıbrıs gibi sorunların çözümlerinde AB ordusu kullanılmayacaktır)⁶⁵

2. Türkiye, NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanılacağı operasyonlarda mutlaka karar mekanizmalarına katılmalıdır.

3. NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanılmayacağı otonom AB operasyonlarında ise Türkiye'nin ilgi alanlarında olan bölgelerde (Kafkaslar, Balkanlar ve Ortadoğu gibi) Türkiye yine karar mekanizması içinde bulunmalıdır.⁶⁶

Türkiye'nin kilit rolünü özetleyen esas husus, NATO-AB rekabetinde NATO'nun üstün gelmesi olgusuna dayandırılabilir. Nitekim NATO'nun herhangi bir üyesi bile AB'nin kriz yönetimindeki rolünü etkileyebilmektedir. Türkiye'nin ise NATO'nun en önemli müttefiklerinden birisi konumunda olması, bu durumu AB aleyhine daha da zorlaştırmaktadır. M. Baç'a göre, *NATO'nun Washington Zirvesi'nde alınan kararlara göre herhangi bir AB harekâtının başlatılabilmesi için Türkiye'nin oyunun da söz konusu olduğu NATO Konseyi'nin onayı gerektiği göz önünde bulundurulduğunda, AB'nin her harekâta Türkiye'yi ikna etmesi gerekeceği açıktır.*⁶⁷

Bu süreçte, Türkiye'yi ikna teşebbüslerine ABD de dahil olmuştur. Nitekim NATO'nun çıkarlarının da bu durumdan zarar görmesi mümkündür. AB üyesi olmayan NATO müttefiklerinin durumlarına ilişkin çalışmalar 2001 yılına kadar sürdürülmüştür. Mayıs-Aralık 2001 döneminde ABD ve AB adına İngiltere ile yapılan üçlü görüşmeler sonucunda Türkiye ve diğer AB üyesi olmayan NATO

⁶⁵ Türkiye'nin AGSP bağlamında temel korkusu, AB tarafından oluşturulan Acil Müdahale Gücü'nün Kıbrıs, Ege Sorunlarının askeri yöntemlerle çözümü durumunda kendisine karşı kullanılmasıdır. Bu nedenle NATO ve AB arasında kurulan, işleyen bir idare sistemi Türkiye'nin bu kaygılarını da giderecektir. Konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Özlem Terzi, "New Capabilities Old Relationships: Emerging ESDP and EU-Turkish Relations", *Southeast European Politics*, Vol.3 No.1, June 2002, s. 56.

⁶⁶ Çomak, a.g.e.,s.54.

⁶⁷ Meltem Müftüler Baç, *Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler*, Alfa Yayınları, Eylül 2001, s.189

müttefiklerinin durumlarını düzenleyen bir “Yaklaşım Paketi”⁶⁸ geliştirilmiştir. Özellikle bu paket, Türkiye’nin olası bir Türk-Yunan geriliminde AB’nin Yunan tarafında saf tutmasını engellemeye dönüktür.

14–15 Aralık 2001 tarihinde düzenlenen AB Laeken Zirvesi’nde ABD, İngiltere ve Türkiye’nin görüşmeleri sonucu ortaya çıkan “Ankara Mutabakatı”na Yunanistan itiraz etmiş ve Zirve sonunda bir sonuç elde edilememiştir. Ancak 21–22 Kasım 2002 NATO Prag Zirvesi’nde NATO üyeleri, ittifakın katılmadığı operasyonlarda AB’nin NATO imkân ve kabiliyetlerine erişimine müsaade etmeye hazır olduklarını dile getirmişlerdir. 16 Aralık 2002 tarihinde NATO ve AB arasında Brüksel Antlaşmasının imzalanmasıyla, NATO imkânlarına güvenceli erişim garantisi elde edilmiştir.⁶⁹ Türkiye’nin nasıl ikna edildiği konusunda bazı yorumların yapılması doğru olacaktır.

Konu derinlemesine incelenirse o döneme rasgelen iki olgunun varlığı dikkat çekmektedir. Tarihe bakıldığında 21-22 Kasım 2002’dir. Yani, bu durum 12–13 Aralık 2002 tarihinde yapılacak AB Kopenhag Zirvesi’nin hemen öncesinde gerçekleşen bir Türkiye’yi ikna turudur. Kopenhag Zirvesi öncesinde genel beklenti Türkiye’nin tam üyelikle ilgili sürecinde kat ettiği aşamanın tespitidir. Nitekim Zirve’de, “Aralık 2004’te AB Komisyonunun rapor ve tavsiyesine dayanarak Türkiye’nin Kopenhag siyasi kistaslarını yerine getirdiğine karar verildiği takdirde, katılım müzakerelerinin gecikmeksizin başlatılacağı kararlaştırılmıştır.

Yine tarih üzerinden konu irdelenirse, ikinci olgu Kıbrıs sorunu ile ilgilidir. Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik ortaya konan Annan Planının, yukarıda bahsi geçen ve Türkiye-AB ilişkilerinde çok büyük önem arz edeceği önceden tespit edilen 21–22 Kasım 2002 NATO Prag Zirvesi’nden on gün önceye denk gelmektedir. 11 Kasım 2002 Annan Planı, 21 Kasım’da yapılan NATO toplantısı ve 12 Aralık’ta yapılan Kopenhag Zirvesi’nin hemen öncesindedir. Nitekim Türkiye’nin 16

⁶⁸ Yaklaşım Paketi: (1)AB, sadece kendi olanaklarını kullanacağı otonom operasyonlarda Türkiye gibi NATO üyesi olup AB üyesi olmayan ülkelerin katılımında AB Konseyi’nin daveti esas alınacaktır. AB Konseyi Türkiye’nin bulunduğu coğrafyada ulusal güvenliğini ilgilendiren konularda yapacağı otonom operasyonlar öncesinde Türkiye ile müzakerelere devam edecektir. Müzakerelerde Türkiye’nin görüş ve endişelerini dinleyecek olan Konsey, kararında bu endişeleri de dikkate alacaktır.Son karar ise AB Konseyi tarafından verilecektir. (2) AB, NATO müttefiklerinden herhangi birinin taraf olduğu Kıbrıs, Ege ve benzeri sorunların çözümünde AB üyesi olmayan NATO müttefiki Türkiye’ye karşı kuvvet kullanmayacaktır. (akt.) Çomak, a.g.e., s.54.

⁶⁹ Çomak, a.g.e., s.55.

Aralık 2002 tarihinde konu ile ilgili ikna edilmesinin, bu sürecin bir sonucu olması kuvvetle muhtemeldir. Bu süreçte Türkiye'nin diğer stratejik öncelikleri ile AGSP arasında bir seçim yaptığı değerlendirilebilir.

Konu ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmektedir. Çayhan'a göre, Türkiye'nin daha AB'ye üye olmadan AB sistemini kilitleyen bir ülke gibi davranması, AB ile ilişkileri açısından sağlıklı bir durum değildir. Laeken zirvesi bildirisinde, Türkiye ile üyelik müzakerelerini açma zamanının yaklaştığının ifade edilmesi, Türkiye için memnuniyet verici bir gelişme olmuştur. Ne var ki, bu durum teslimiyetçi ve kendi çıkarlarını kollamayan bir ülke konumunda olması gerektiği anlamı çıkarılmamalıdır.⁷⁰

Öte yandan Özdal ve Genç, sorunun Türkiye lehine çözülmediğine, Ankara Mutabakatı ile Türkiye, müzakere sürecinde Türkiye'nin elinde bir koz olarak bulundurabileceği NATO üyeliğinden doğan veto kartını pasifleştirerek pazarlık gücünü zayıflatmıştır. Oysa bu kozun daha etkin kullanılması halinde, Türkiye'nin, AB'nin ilk genişleme süreci içine alınması kuvvetle muhtemeldir.⁷¹

Tüm bu durumlara rağmen, AGSP' nin gelişim süreci içerisinde Türkiye'nin, birçok tam üyeden daha fazla katkısı olduğu gözlemlenmektedir. Türk Dışişlerinin hazırladığı raporda Türkiye'nin NATO ve AB öncülüğünde sevk ve idare edilen operasyonlara yaklaşık 1290 asker gönderdiği, aynı zamanda AB tarafından idare edilen operasyonlara destek verme konusundaki irade beyanını da ortaya koymaktadır.⁷²

Son olarak, Türkiye'nin NATO ve AB arasında potansiyel bir sorun olarak duran en önemli konulardan birisi de NATO üyesi olmayan AB üyesi ülkelerin statüsü konusundadır. Nitekim son genişleme dalgası ile birlikte AB'ye tam üye olarak kabul edilmiş üyeler arasında AGSP kapsamında bulunan ancak NATO üyesi olmayan ülkeler bulunmaktadır. Özellikle Türkiye'nin veto kartını elinde bulundurduğu Güney Kıbrıs, NATO'ya üyelik için sırada bekleyen

⁷⁰ Esra Çayhan, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye", *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı. 3, 2002, s.48.

⁷¹ Barış Özdal & Mehmet Genç, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri*, Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005, s. 207-208

⁷² *Facts and Figures on Turkey's Operational Contributions To NATO and EU Operations*, <http://www.sipri.org/archive/ab/ESDPTurkeyFacts.doc>, 05.12.07

ülkelerden birisidir. Nitekim Güney Kıbrıs'ın NATO üyeliği, Türkiye ile müzakerelerin yürütülmesi için gereken bir yol haritası olan "Müzakere Çerçeve Belgesine" bile konu olmuştur. Belgenin 7. maddesine göre;

"...Katılma kadar geçecek sürede, Türkiye'den aşamalı olarak üçüncü ülkelere yönelik politikalarını ve uluslararası organizasyonlar içindeki tutumunu (tüm AB üye devletlerinin bu organizasyonlara ve düzenlemelere üyeliğiyle ilgili olanlar da dahil) Birlik ve üye devletler tarafından benimsenen politikalar ve pozisyonlarla uyumlu hale getirmesi talep edilecektir..."⁷³

Konu ile ilgili üstü örtülü şekilde Güney Kıbrıs'ın NATO üyeliğinin, Türkiye tarafından veto edilmemesi gerektiği Türkiye ile AB arasında müzakereleri düzenleyen belgeye girmesi de Türkiye'nin AGSP'deki önemini ortaya koyarken, müzakere sürecinde ne tür güvenlik sorunlarıyla karşılaşacağını da altını çizmektedir.⁷⁴

Süreç içerisinde Türkiye'nin konumu tartışma konusu haline gelmişken, tüm yapılan ikna çabaları ve düzenlemelerine rağmen Türkiye'nin elde edilen çıktıdan tam anlamıyla tatmin olduğunu söylemek güçtür. Nitekim alınan sonuç itibarıyla Türkiye, AB kriz yönetim sürecinde karar verme merkezinin dışında tutulmuştur. Bu konuda Tocci ve Emerson, Türkiye'ye karşı izlenen bu stratejiyi bir "haksızlık ve ayrımcılık" olarak görmektedir. Nitekim Türkiye'nin BAB'daki üyelik durumu ve aynı zamanda Washington Zirvesinde elde ettiği kazanımların ihlal edildiği bir gerçektir.⁷⁵

Türkiye'nin kilit konumu ortada iken, rekabet halinde bulunduğunu varsaydığımız NATO ve AB'nin Türkiye'yi bir sorun olarak mı yoksa bir ortak olarak mı gördüğü merak konusudur. Bu

⁷³ Müzakere Çerçeve belgesi, Madde 7.

⁷⁴ Müzakere Çerçeve Belgesinin 7.maddesi Hırvatistan için hazırlanan müzakere çerçeve belgesinde de yer almaktadır. Ancak, Türkiye Müzakere Çerçevesi'nde, "AB üyesi devletlerin diğer uluslararası örgütlere üyeliği" konusuna özellikle değinilmekte ve böylelikle, açıkça ifade edilmese de, G.Kıbrıs'ın NATO üyeliğine engel olunmaması kastedilmektedir. Ancak, Konsey'in onayladığı Başkanlık Bildirgesi, bu maddenin, Türkiye'nin karar alma özerkliğine zarar veremeyeceğine açıklık getirmektedir. Zira veto mekanizması tek taraflı bir işlemdir ve bir uluslar arası örgüte üye olan ülkelerce münferiden kullanılır. Bu noktada, egemen bir devlet olan Türkiye'nin de gerek NATO gerek diğer uluslararası örgütlerdeki veto hakkı saklıdır. Kaldı ki, Türkiye'nin milli menfaatleri gerektiriyorsa zaten veto hakkı kullanılacaktır. Bu nedenle, Türkiye'nin G.Kıbrıs'ın NATO üyeliği konusunda, veto kartını kaybetmesi söz konusu değildir. İKV Müzakere Çerçeve Belgesi Değerlendirme Raporu, www.ikv.org, 12.01.06.

⁷⁵ Tocci & Emerson, a.g.e., s.6.

konuda yapılan çalışmalara bakıldığında, Türkiye öz nitelikleri açısından da AB'nin doğrudan ihtiyaç duyduğu, NATO'nun ise kaybetmekten korktuğu bir ortak olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu üçlü ilişkide, Türkiye, NATO'nun AB üzerinde denetim kurması için bir araç, AB için ise küresel politikalarını gerçekleştirmek için gerekli bir ortak olarak görülmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin karar verme mekanizmasına alınması, NATO karşısında özerk hareket edebilme serbestisini ortadan kaldıracaktır.

Bir diğer husus, Türkiye'nin coğrafi pozisyonu, ona belli bölgelerde dış politik eylemler üretebilme kapasitesi sağlanmaktadır. Bu bölgelerin tanımlanması konusunda en iyi ayırım Tocci ve Emerson tarafından yapılmıştır. Bu nüfuz alanları, Balkanlar, Karadeniz, Rusya, Güney Kafkasya, Orta Asya, Akdeniz Avrupası, Büyük Ortadoğu, Arap-İsrail çatışması, Irak, İran, İslam Konferansı Örgütü ve körfez ülkeleri ve ABD'dir. AB'nin bu bölgelerde daha kabul edilir bir hale gelmesi, Türkiye sayesinde mümkün kılınabilir.⁷⁶

Tocci ve Emerson'a göre, askeri düzeyi düşük, kapasitesi zayıf eski Doğu Bloku ülkelerinin AGSP'de söz sahibi olmasından ziyade Türkiye ve Norveç gibi modern, güçlü ve NATO standartlarında ordulara sahip ülkelerin bu sürece dahil olması daha mantıklıdır. Bu durum AGSP'nin bekası için önemlidir.⁷⁷ Bilgin'e göre ise, hem bulunduğu bölgede hem de NATO içinde modern ve iyi eğitilmiş büyük bir orduya sahip Türkiye, düşük yoğunluklu çatışmalar konusunda deneyim sahibidir. Bu durum AB'nin düşük yoğunlukta çatışmalara göre tasarladığı 'Petersberg görevlerini' üstlenmesinde bir önemli bir faktördür.⁷⁸

Türkiye'nin NATO-AB ilişkilerindeki rolü tartışılmaz bir biçimde kilit konumdadır. NATO-AB ilişkileri üzerine, ister çatışma ister işbirliği analizi yapılsın, birçok evrede ikna edilmesi gereken bir Türkiye ortaya çıkmaktadır. Konu, NATO ve AB için ayrı ayrı ele alındığında her iki örgüt için de Türkiye, birçok açıdan stratejik konumdadır.

⁷⁶ Michael Emerson & Natalie Tocci, Turkey as Bridgehead and Spearhead: Integrating EU and Turkish Foreign Policy, EU-Turkey Working Papers, No.1 Ağustos 2004.

⁷⁷ a.y.

⁷⁸ Pınar Bilgin, "The 'Peculiarity' of Turkey's Position on EU-NATO Military/Security Cooperation: A Rejoinder to Missiroli", *Security Dialogue*, Vol.34, No. 3, SAGE Publications, 2003, s. 346.

4. Sonuç

Sovyetler Birliği'nin çöküşü şüphesiz tüm dengelerde değişimler meydana getirmiş, görevleri belli olan uluslararası örgütler, görevleri açısından, yeniden tanımlanma sürecine girmişlerdir. Soğuk Savaş süresince etkisini hissettiren Sovyet tehdidine karşı tasarlanan topyekün muharebe ordularının, Berlin duvarının yıkılışından sonra ne yapacağı merak konusu olmuştur. Bu noktada, ülkeler güvenlik ve savunma politikalarında değişimler meydana getirirken, bu değişimler Batı ittifakının örgütleri arasında da bir dönüşüm süreci başlatmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa-Atlantik hattının güvenliğini sağlama konusunda başarılı olan NATO, 1990'lar süresince bir dönüşüm süreci geçirmiştir. Askeri yapısı, komuta kontrol mekanizması, kapasite ve planlama konularında kurumsal değişiklikler ortaya çıkarırken, aynı zamanda dünya politikasındaki rolünü de yeniden tanımlanmıştır. NATO'ya ihtiyacın kalmadığının düşünüldüğü 1990'lar sürecinde ortaya çıkan Balkan savaşları, aslında NATO'nun hala öncü görevini sürdürmesi gerekliliğini ortaya koyarken, aynı zamanda güvenliği sağlama açısından AB'nin ne kadar yetersiz olduğunu da ortaya koymuştur.

Buna mukabil aynı süreçte AB, önce Maastricht Antlaşması yoluyla Federal Avrupa hayaline doğru ilerlemiş, sonra NATO'dan bağımsız bir ordu kurmak suretiyle küresel politikalarını destekleyecek araçlar arayışı içerisine girmiştir. Bosna katliamına kadar geçen süreçte AB'nin otonom bir ordu kurabilmesi adına düzenlemeler yapılmışsa da bu süreçte yapılan çalışmalar genelde NATO'ya bağımlılık temelinde yükselmiştir. Ancak, Balkan trajedisinin AB üzerinde yarattığı olumsuz etki, artık NATO'dan ayrı bir örgüt kurulması gerekliliğini ortaya koymuştur.

1998 St. Malo Zirvesi ile başlayan süreçte AB, otonom bir ordu kurma arzusuyla düzenlemeler ortaya koymuştur.

1990'lar her iki örgüt için bir bütün halinde irdelendiğinde, NATO'nun ABD önderliğinde AB'nin askerileşme süreci üzerinde kontrol sağladığı görülmektedir. Ancak burada NATO, gerek zirveler bazında gerekse ABD'nin siyasi müdahaleleri ışığında, kurulması hedeflenen bir AB ordusuna karşı temkinli yaklaştığı gözden kaçırılmamalıdır.

Sürece bakıldığında, her iki örgütün de dönüşüm süreçlerindeki benzerlik oldukça dikkat çekmektedir. Genişleme dalgaları vasıtasıyla NATO, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini kendi bünyesine alırken, aynı

ülkeler AB'nin de üyesi haline gelmişlerdir. Daha kalabalık bir üyeye sahip olan AB'de karar alma zorlaşırken, yeni üyelerin ABD yanlısı politika sergilemeleri de Avrupa dış politikasını zedelemektedir.

Bir diğer husus AB'nin kurduğu düşük yoğunluklu çatışmalarda kullanılan Acil Müdahale Gücü'ne benzer şekilde NATO tarafından kurulan bir Acil Mukabele Gücü'nün bulunması, bu rekabeti ortaya koyan noktalar arasındadır. Ancak, NATO'nun müdahil olmadığı durumlarda AB'nin operasyon yapabilmesi ilkesinin benimsenmiş olması da kurulan bu brimlerin NATO karşısında işlevsiz kalmasına neden olmaktadır.

Tüm bunlara rağmen, AB dünyanın bir çok bölgesinde kriz yönetimi operasyonlarında bulunmaktadır. NATO ise topyekün savaş için hazırlanan ordulardan daha esnek hareket edebilen teknolojik donanımı yüksek birimler oluşturarak insani yardım yada güvenlik sağlamaya dönük yumuşak görevler üstlenerek AB'ye benzemeye başlamaktadır. Bunun yanısıra NATO'nun Atlantik ötesinde de operasyon yapabilme özelliği kazanması, AB'nin artık nerede operasyon yapabilir sorusuna da kaynak teşkil etmektedir.

Bu örgütlerarası rekabetin ana oyuncularını sadece başat güçler değildir. NATO üyesi olan ancak AB üyesi olmayan NATO müttefiklerinin durumları, iki örgüt arasında tartışma yaratan en önemli sorunlardan birisidir. Bu ülkeler arasında en önemli konumu Türkiye teşkil etmektedir. Hem AB'nin hem NATO'nun politikaları için önemli konumda bir ülke olan Türkiye'nin NATO içindeki konumu, askeri kapasitesi ve jeostratejik konumu, bahsi geçen rekabet açısından önem taşımaktadır. Burada NATO için en önemli atılım Türkiye'nin AGSP içinde yer almasını sağlamaktır. Kurulması muhtemel otonom bir AB ordusunda Türkiye, NATO'nun devamlılığını sağlayabilme potansiyeli noktasında NATO için gereklidir. Öte yandan, konuya AB açısından bakıldığında ise iki seçenek karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, Türkiye'yi dışarıda bırakmak suretiyle küresel politikalarda kısıntıya gitmektir. İkinci seçenekte ise Türkiye'yi AGSP'nin karar verme mekanizması içerisine almak suretiyle NATO'dan bağımsız bir AB ordusu kurma amacını ortadan kaldırmaktır.

Duruma Türkiye açısından bakıldığında, Türkiye'nin AGSP'de karar verme mekanizmasında bulunması, uluslararası hukuktan doğan bir haktır. Nitekim, BAB tarafından 1992 yılında Türkiye'ye tanınan statü ile 1999 Washington Zirvesi'nde tanınan haklar Türkiye'nin taleplerine hukuki dayanak teşkil etmektedir.

Türkiye'nin AGSP sistemini kitlemesi, ABD için AB'nin askerileşme sürecini yavaşlatırken NATO için Atlantik ittifakının üstünlüğünün devamı anlamına gelmektedir. İşte bu durum da Türkiye'yi, Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO-AB ilişkilerinin kalbine oturtmaktadır.

KAYNAKÇA

- 1) AĞACAN, Kamil, "Güney Kafkasya", **Stratejik Öngörü 2023**, Asam Yayınları, Ekim 2006.
- 2) ARCHIK, Kristin & GALLIS, Paul "NATO and European Union", CRS Report For Congress, 6 April 2004.
- 3) ANDERSON, Stephaine & SEITZ, Thomas R. "European Security and Defense Policy Demystified: Nation-building and Identity in the European Union", **Armed Forces & Society**, Vol. 33, No.1, October 2006.
- 4) AYKAN Mahmut Bali, "Turkey and European Security and Defence Identity/Policy (ESDI/P): A Turkish View", **Journal of Contemporary European Studies** Vol. 13, No. 3, December 2005.
- 5) BAÇ, Meltem, Müftüler, "Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler", Alfa Yayınları, Eylül 2001.
- 6) BAÇ, Meltem, Müftüler-, "Turkey's Role in the European Security and Foreign Policies", **Security Dialogue**, SAGE Publications, Vol.31, No.4, 2000.
- 7) BAILES, Alyson J. K. "NATO's European Pillar: The European Security and Defence Identity", **Defense Analysis**, Vol. 15, No.3, 1999.
- 8) BARANY, Zoltan, "The Future of NATO Expansion", Cambridge University Press, Edinburgh 2003.
- 9) BİLGİN, Pınar, "The 'Peculiarity' of Turkey's Position on EU-NATO Military/Security Cooperation: A Rejoinder to Missiroli", **Security Dialogue**, Vol.34, No. 3, SAGE Publications, 2003.
- 10) **British-French Summit St. Malo: 3-4 December 1998 Joint Declaration on European Defence**, <http://atlanticcommunity.org/Saint-Malo%20Declaration%20Text.html>, 05.03.07.
- 11) BURWELL, Frances C., David C. Gombert, Leslie S. Lebl, Jan M. Lodal & Walter B. Slocombe, **Transatlantic Transformation:**

- Building a NATO-EU Security Architecture**, Policy Paper, The Atlantic Council of the United States, March 2006.
- 12) CEBECİ, Münevver, **“A Delicate Process of Participation: The question of participation of WEU Associate Members in decision-making for EU-led Petersberg operations, with special reference to Turkey”**, Occasional Paper, <http://aei.pitt.edu/673/01/occ10.html>, 10.12.06.
 - 13) CEBECİ, Münevver, **The European Security Strategy: A Reflection of EU's Security Identity?**, **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi- Journal of European Studies**, Vol. 12. No.1-2, 2004.
 - 14) Consolidated Version of Treaty on European Union, 24.12.2002, Official Journal of the European Communities http://www.ellispub.com/downloads/eu_cons_treaty.pdf, 10.02.2006.
 - 15) CORNISH Paul, Quille Gerrard, **“EU and NATO: Co-operation or Competition?”**, European Parliament Directorate-General for External Policies of the Union, Briefing Paper, October 2006.
 - 16) ÇAYHAN, Esra, **“Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye”**, **Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı. 3, 2002
 - 17) ÇOMAK, Hasret, **“Avrupa’da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye: Soğuk Savaş Sonrası Avrupa’da Güvenlik Yapılanması Sorunları”**, Tasam Yayınları, İstanbul, Ekim 2005.
 - 18) DOVER, Robert, **“The EU’s Foreign, Security and Defence Policies”**, (ed. By) Michael Cini, **European Union Politics**, 2nd Edition, Oxford University Press, 2003
 - 19) DRORIAN Sevgi, **“Rethinking European Security: The Inter-regional Dimension and the Turkish Nexus”**, **European Security**, Vol. 14, No. 4, December 2005.
 - 20) EMERSON, Michael & TOCCİ, Natalie, **“Turkey as Bridgehead and Spearhead: Integrating EU and Turkish Foreign Policy”**, EU-Turkey Working Papers, No.1 Ağustos 2004.
 - 21) **European Council Cologne, 3-4 June 1999**, Presidency Report on Strengthening of the common European policy on security and defence, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/kolnen.htm.
 - 22) **Facts and Figures on Turkey’s Operational Contributions To NATO and EU Operations**, Turkey and ESDP, <http://www.sipri.org/archive/ab/ESDPTurkeyFacts.doc>, 05.12.07

- 23) Military Capabilities Commitment 22 November 2004, **EU Security and Defense: Core Documents 2004**, Vol. 5, Institute for Security Studies, Paris 2005.
- 24) GNESOTTO, Nicole, “**EU Security and Defence Policy: The First Five Years (1999-2004)**”, Institute for Security Studies, European Union, Paris,2004.
- 25) GORDON,Philip H., “Does the WEU Have a Role”, **The Washington Quarterly**, Vol.20, No.1, Winter 1997
- 26) GÜNEY, Nurşin Ateşoğlu, “**Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri: AB-NATO-ABD**”, Bağlam Yayınevi, İstanbul, Kasım 2006.
- 27) HAINE Jean-Yves, “An Historical Perspective”, (Ed. by) Nicole Gnesotto, **EU Security and Defence Policy: The First Five Years (1999-2004)**,Institute for Security Studies, European Union, Paris,2004.
- 28) HAM Peter Van, “Europe’s Common Defence Policy: Implications for the Transatlantic Relationship”, **Security Dialogue**, SAGE Publ., Vol.31, No.2, 2000.
- 29) HUNTER, Robert, “**The European Security and Defense Policy: NATO's Companion or Competitor?**” http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1463/, 15.02.07, s.55.
- 30) İKV Müzakere Çerçeve Belgesi Değerlendirme Raporu, www.ikv.org, 12.01.06.
- 31) KUPCHAN, Charles A., “In Defence of European Defence: An American Perspective”, **Survival**, Vol. 42, No.2, Summer 2000.
- 32) LACHOWSKI, Zdzislaw, “The Military Dimension of the European Union”, **SIPRI Yearbook, Armaments, Disarmament and International Security**, 2002, <http://editors.sipri.se/pubs/yb02/ch03.html>, 06.01.2007
- 33) LINDSTROM, Gustav, “**EU-US Burdensharing: Who Does What**”, Chaillot Paper, No.82, Institute for Security Studies, European Union, Paris, September 2005.
- 34) LINDSTROM Gustav, **Enter the EU Battlegroups**, Institute for Security Studies, Paris, February, 2007.
- 35) ORTEGA, Martin, “**Military Intervention and the European Union**”, Chaillot Paper 45, Institute for Security Studies, Paris, March 2001.

- 36) ÖZDAL, Barış & GENÇ, Mehmet, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri**, Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005.
- 37) PETERS, Ingo, "ESDP as a Transatlantic Issue: Problems of Mutual Ambiguity", **International Studies Review**, Vol.6, No.2, 2004.
- 38) **Petersberg Declaration**, Western European Union Council of Ministers, Bonn, 19 June 1992, <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>, 12.12.06.
- 39) QUILLE Gerrard, "The European Security Strategy: A Framework for EU Security Interests?", **International Peacekeeping**, Vol. 11, No. 3, Autumn 2004.
- 40) REÇBER, Kamuran, "**Avrupa Birliği Mevzuatı**", Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2003.
- 41) RUGGIE, John Gerard, "Consolidating the European Pillar: The Key to NATO's Future", **The Washington Quarterly**, Vol.20, No.1, Winter 1997.
- 42) RUTTEN, Maartje, "**From St. Malo to Nice: Core Documents**", Chaillot Paper 47, Institute for Security Studies, European Union, Paris, 2001.
- 43) SAYGUN, Ergin, "**Değişen Güvenlik Ortamında NATO, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler**" Konulu Uluslararası Sempozyum Bildirisi, Harp Akademileri Komutanlığı, 31 Mart 2007
- 44) SLOAN, Stanley R., "**The United States and European Defence**", Chaillot Paper, No:39, Institute for Security Studies, European Union, Paris, April 2000.
- 45) TERZİ, Özlem, "New Capabilities Old Relationships: Emerging ESDP and EU-Turkish Relations", **Southeast European Politics**, Vol.3 No.1, June 2002.
- 46) TOCCI, Natalie & HUBEN, Mark, "**Accomodating Turkey in ESDP**", CEPS Policy Brief, No. 5, Center For European Policy Studies, Mayıs 2001.
- 47) **The NATO Handbook**, <http://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf>, 21.02.2007.
- 48) **The EU Battlegroups**, Directorate-General For External Policies of The Union, European Parliament, 12 September 2006.

- 49) **The NATO Brussel Summit Declaration**, Declaration of the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, Brussels, 11 January 1994, <http://www.nato.int/docu/basicxt/b940111a.htm>, 24.12.2006.
- 50) **The NATO Berlin Summit Declaration**, <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063e.htm>, 24.12.06.
- 51) **The North Atlantic Council, Washington Summit Communiqué**, Washington, 24 Nisan 1999 <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm>, 03.11.2007.
- 52) WHITE, Brian, **Understanding European Foreign Policy**, Palgrave, New York, 2001
- 53) WHITMAN, Richard G., "NATO the EU and ESDP: An Emerging Division of Labor?", **Contemporary Security Policy**, Vol.25, No.3, December 2004.

LİZBON REFORM ANDLAŞMASI'NIN ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI'NA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİNİN ANALİZİ

Yazar: Barış ÖZDAL*

Öz

13 Aralık 2007 tarihinde Portekiz'in başkenti Lizbon'da yapılan törende, Avrupa Birliği (AB)'ne üye ülkelerin Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından, yürürlükte olan AB Kurucu Andlaşması'nı ve Avrupa Toplulukları Kurucu Andlaşmalarını değiştirecek olan Lizbon Reform Andlaşması imzalanmıştır. Andlaşma metni genel olarak incelendiğinde, genişleyen AB'nin daha etkili bir birlik olmasının başlıca amaç olarak hedeflendiği ve bu kapsamda reddedilen AB Anayasası taslağında bulunan, birçok geniş kapsamlı kurumsal reform ve yeniliklere yer verildiği saptanmaktadır. Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) itibarıyla Lizbon Reform Andlaşması analiz edildiğinde ise yürürlükte olan AB Kurucu Andlaşması'nda yer aldığı gibi hükümetlerarası karar alma yapısının korunmasının yanı sıra, bu politikanın işletilmesine yönelik kurumsal yapının kolaylaştırıldığı ve daha etkin bir Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP)'nin geliştirilmesi amacı doğrultusunda Birliğin, dünyadaki rolünün güçlendirilmesinin hedeflendiği görülmektedir. Bu bağlamda çalışmada, Lizbon Reform Andlaşması'nın OGSP'na dair devamlılıkları ve değişiklikleri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği (AB), Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP), Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (ODGP), Lizbon Reform Andlaşması, Türkiye.

Analysis of the Arrangements in the Lisbon Reform Treaty Regarding Common Security and Defense Policy

Abstract

The Heads of States and Governments of the Member States of the European Union (EU) signed the Lisbon Reform Treaty, which amends current EU Founding Treaty and the European Communities (EC) Founding Treaties on 13 December 2007, in the capital of Portugal. When the text of the treaty is examined generally, it is obvious that the Treaty aims the enlarging EU to be more effective union and thus it gives place to far-reaching institutional reforms and innovations, which were in the rejected EU Constitutional Treaty. When the Lisbon Reform Treaty is analyzed from the point of view of Common Security and Defense Policy (CSDP), it can be seen that the intergovernmental decision-making structure remains the same as it is in the current EU Treaty, as well as that the institutional structure for the operation of the policy is simplified. It is also clear that the role of the Union in the world within the context of CSDP is aimed to strengthen in order to develop a more efficient Common Foreign and Security Policy

* Öğr. Gör. Dr. Barış ÖZDAL, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyasi Tarih Anabilim Dalı Öğretim Elemanı.

LİZBON REFORM ANDLAŞMASI'NIN ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI'NA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİNİN ANALİZİ

(CFSP). In this context this study, analyzes the changes and continuities of the Lisbon Reform Treaty regarding the CSDP.

Key Words: European Union (EU), Common Security and Defence Policy (CSDP), Common Foreign and Security Policy (CFSP), the Reform Treaty of Lisbon, Turkey.

Giriş

13 Aralık 2007 tarihinde Portekiz'in başkenti Lizbon'da yapılan törende, Avrupa Birliği (AB)'ne üye Devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından imzalanan Lizbon (Reform) Andlaşması¹ genel olarak incelendiğinde ilk olarak, dinamik bir yapıya sahip olan AB'nin yeni bir sürece girdiği saptanmaktadır. Ancak, Reform Andlaşması'nın ayrıntılı analizinde, 2001 Laeken Zirvesi ile başlayan süreç sonunda, 29 Kasım 2004 tarihinde üye Devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından imzalanan ama Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlarda sonuçların olumsuz çıkması üzerine yürürlüğe giremeyen AB Anayasası'nın, federal yapıyı çağrıştıran öğelerinin çıkartılmasıyla, değiştirilmiş bir hali olduğu görülmektedir.

Her ne kadar Reform Andlaşması, AB Anayasası'na oldukça benzese de bu Andlaşmanın başta AB'nin kurumsal yapısına kimi değişiklikler getirdiği ve Birliğin uluslararası bir güvenlik ve savunma aktörü olarak uygunluğunu ve kapasitesini artırmak için tasarlanan bir dizi yeniliği kapsadığı da aşikârdır. Ayrıca, AB'ne tam üyelik süreci devam eden Türkiye açısından düşünüldüğünde, Reform Andlaşması ile başlayan sürecin dikkatle analiz edilmesinin gerekliliği de tartışılmazdır.

Bu bağlamda çalışmada, AB üyesi Devletlerin Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (ODGP)² ve bu politika ile ilintili olarak Ortak

¹ Çalışmanın tamamında, Reform Andlaşması olarak isimlendirilecektir.

² "Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası" terimi Reform Andlaşması ve bu Andlaşma ile değiştirilen AB Kurucu Andlaşması'nın İngilizce versiyonunda "Common Foreign and Security Policy", Fransızca versiyonunda "La politique étrangère et de sécurité commune", Almanca versiyonunda ise "Die Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik" biçiminde yazılmaktadır. Bu kavramın ilgili dillerden Türkçeye çevrilmesinde ise çalışmayı yapan biliminsanın kullandığı versiyona göre farklılıklar gözlenmektedir. Örneğin Kamuran Reçber ve Ercüment Tezcan Hocalarımız ilgili kavramı, Ortak Güvenlik ve Dış Politika (OGDP) olarak çevirmekte ve eserlerinde kullanmaktadır. Bu çalışmada ise ilgili mevzuatın Almanca versiyonu üzerinden çeviri yapıldığı için "Die Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik (GASP)" terimine sadık kalınarak "Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası" ve dolayısıyla ODGP kısaltması kullanılacaktır. Reform Andlaşması'nın Almanca versiyonu için bkz.; **Vertrag Von Lissabon: Zur Änderung Des Vertrags**

Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP)'nda sağlamaya çalıştıkları birliktelikte daha çok sıkı işbirliğini ön plana çıkardıkları, ancak bu konularda entegrasyona yönelik çekingen bir politika izledikleri saptanmaya çalışılacaktır. Bahsi geçen konulara yönelik entegrasyonun gerçekleşmesi veya bir ilerlemenin sağlanması üye Devletlerin egemenlik yetkilerinden feragatte bulunmaları ile ilintilidir. Ancak üye Devletler, özellikle güvenlik ve savunma alanlarını vazgeçilmez egemenlik alanları olarak değerlendirmektedir. Bu anlamda çalışmada ana tez olarak, AB üyesi Devletlerin analiz edilen Reform Andlaşması düzenlemeleri ile ortak güvenlik ve savunma alanlarında entegrasyona gitme hususunda bir uzlaşmayı tam olarak sağlayamadıkları savunulmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda ayrıca, söz konusu bu değişikliklerin Türkiye-AB ilişkilerine olası etkileri de çalışmanın sonuç bölümünde değerlendirilecektir.

1. Avrupalı Devletler Arasında Ortak Dış Politika, Güvenlik ve Savunma Birliği Oluşturma Sürecinin Tarihsel Gelişimi

Avrupa'da güvenlik ve savunma arayışlarına bağlı olarak ittifakların kurulması ve örgütlenme modellerinin geliştirilmesinin, Attik-Delos Deniz Birliği itibarıyla Antik Yunan'a kadar dayanan bir tarihsel geçmişi olup, Orta Çağ'dan itibaren bu amaç doğrultusunda çok sayıda proje ve tasarı geliştirilmiştir³. 2. Dünya Savaşı sonrası dönemin koşullarında oluşan iki kutuplu sistem içerisinde ise birçok faktörün etkisiyle bölünme yaşayan Avrupalı Devletler, doğu veya batı bloğu içinde yer alarak, güvenlik ve savunmalarını asli olarak, taraf oldukları bloklarının askeri örgütleri olan NATO (Kuzey Atlantik İttifakı) veya Varşova Paktı (VP) üzerinden tesis etmişlerdir.

Über Die Europäische Union Und Des Vertrags Zur Gründung Der Europäischen Gemeinschaft, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0010:0041:DE:PDF> [Bu Andlaşma'nın İngilizce versiyonu için bkz.; **Treaty of Lisbon: Amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community**, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0010:0010:EN:PDF>]. AB Kurucu Andlaşması'nın Almanca versiyonu için bkz., **Konsolidierte Fassung des Vertrags über die Europäische Union**, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:DE:PDF>. [Bu Andlaşma'nın İngilizce versiyonu için bkz.; **Consolidated version of the Treaty on European Union**, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:EN:PDF>].

³ Avrupa'da güvenlik arayışlarının tarihsel gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Barış Özdal, Mehmet Genç, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye – AB İlişkilerine Etkileri**, Bursa: Alfa Akademi Basım Yayım, 1. Baskı: Şubat 2005, s. 54-69; Haydar Çakmak, **Avrupa Güvenliği**, Ankara: Akçağ Yay., 2003.

**LİZBON REFORM ANDLAŞMASI'NIN ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA
POLİTİKASI'NA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİNİN ANALİZİ**

Ancak, Batı Avrupalı Devletlerin 1949 yılından itibaren güvenlik ve savunmalarını NATO'ya ve büyük ölçüde ABD'ne bırakmaları⁴, Avrupa'daki güvenlik kaygılarını ilk dönemler itibarıyla tamamen ortadan kaldırmamıştır. Zira, hem İngiltere'nin Avrupa'da oluşmaya başlayan bütünleşme sürecinin dışında kalma politikası izlemesi, hem de Haziran 1950'de Kore Savaşı'nın başlaması, Avrupa güvenliğinin olası bir savaşa özellikle de bir SSCB saldırısına karşı, yeni kurulmuş bir örgüt olan NATO'ya rağmen ne kadar hazırlıksız ve zayıf olduğunu tartışmaya açmıştır. Bu kapsamda, W. Churchill'in 11 Ağustos 1950 tarihinde, '*ABD ve Kanada ile tam bir işbirliği içinde çalışacak, demokratik denetim mekanizmasına sahip bir Avrupa Ordusu'nun ivedilikle kurulması*'ni önermesinin ardından, 24 Ekim 1950 tarihinde Fransa Başbakanı René Pléven, Batı Almanya da dahil olmak üzere, Avrupalı Devletlerin askeri güçlerini uluslarüstü bir yapı içinde birleştirme ve ortak '*Avrupa Ordusu*' oluşturmayı öngören bir '*Avrupa Savunma Topluluğu (AST)*' kurma fikrini ortaya atmıştır. Fakat, AST Kurucu Andlaşması'nın bazı taraf Devletlerce onaylanmasına rağmen, Fransa tarafından 30 Ağustos 1954 tarihinde reddedilmesi neticesinde hem AST son bulmuş hem de bir '*Avrupa Siyasal Birliği*' (ASB) oluşturma girişimleri üye Devletlerin gündeminden çıkartılmıştır

Bu kapsamda, Avrupa güvenlik yapılanması içinde belirtilmesi gereken bir diğer örgütte Batı Avrupa Birliği (BAB)'dir. 4 Mart 1947 tarihinde İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Dunkerque Andlaşması ile Avrupa güvenlik oluşumlarının ilk somut temeli atılırken, yaklaşık bir yıl sonra, Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere arasında Brüksel Andlaşması (*Ortak Savunma, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İşbirliği Andlaşması*) imzalanmıştır. BAB, 17.03.1948 tarihli Brüksel Andlaşması'nın, yedi Batı Avrupa Devleti (Almanya ve İtalya'da dâhil edilmiştir) tarafından 23.10.1954 tarihinde değiştirilmesiyle kurulmuştur. Brüksel Andlaşması, Değiştirilen Brüksel Andlaşması (DBA) adıyla BAB Kurucu Andlaşması haline getirilmiştir. DBA ile BAB'ne kollektif savunma, kültürel, sosyal ve ekonomik alanlarda işbirliğini amaçlayan yetki ve görevler verilmiştir. Ayrıca, DBA, BAB'nin evrensel ve bölgesel krizlere/çatışmalara müdahale etmesine ve barış gücü olarak katılmasına ilişkin düzenlemeleri de içermiştir. Ancak, yukarıda belirttiğimiz üzere, Batı Bloğu içinde yer

⁴ Meltem Müftüler-Baç, **Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerine Güvenlik Boyutundan Bir Bakış**, İstanbul: TESEV Yay., Kasım 2006, s. 11.

alan BAB üyesi Devletlerin güvenlik ve savunmalarını NATO üzerinden tesis etmelerinden dolayı BAB, 1987 yılına kadar işlevsiz kalmıştır. BAB üyesi Devletler, ilk defa 1987 yılında İran-İrak Savaşı sırasında, Basra Körfezi'ne döşenen mayınların temizlenmesi operasyonu için DBA'nın ilgili düzenlemelerini işletmişlerdir⁵.

Sonuç olarak, AST ve ASB kurmada yaşanan başarısızlık, öncelikle ulusal egemenlik yetkilerini daha az kısıtlayıcı olan ekonomik alanlarda entegrasyon sağlanması fikrini kuvvetlendirmiş ve Avrupa Devletleri, Avrupa Toplulukları⁶ [*Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)*]⁷, *Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)*⁸ ve *Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET)*⁹] üzerinden güvenlik ve savunmaları dışındaki alanlarda bütünleşme sürecini 1980'li yılların sonlarına kadar hızlandırmışlardır¹⁰.

⁵ BAB hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Kamuran Reçber, "Türkiye-Batı Avrupa Birliği İlişkilerine Hukuksal Bir Bakış", Prof. Dr. Nurhan Akçaylı'ya Armağan, Bursa, 1999, s. 10-11. Çiğdem Nas, "Batı Avrupa Birliği Oluşumu Karşısında Türkiye'nin Durumu", Faruk Sönmezoğlu (der.), **Değişen Dünya ve Türkiye**, İstanbul: Bağlam Yay., 1996, s. 63-85; Münevver Cebeci, "A Delicate Process of Participation: The question of participation of WEU Associate Members in decision-making for EU-led Petersberg operations, with special reference to Turkey", **Occasional Paper**, November 1999, http://aei.pitt.edu/673/01/occ10.html#_ftn29. BAB'nin Avrupa güvenlik mimarisindeki rolünün tarihsel gelişimi hakkındaki diğer bilgiler çalışmanın ilerleyen kısımlarında, makale formatının sınırları kapsamında irdelenecektir.

⁶ Avrupa Toplulukları'nın kuruluşu ile kurumsal ve hukuksal yapısı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Mehmet Genç, **Avrupa Topluluklarının Kurumsal ve Hukuksal Yapısı**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No: 72, 1993; Kamuran Reçber, **Avrupa Birliği Mevzuatı**, İstanbul: Alfa Aktüel Yayını, 2005.

⁷ AKÇT, 18.04.1951 tarihinde Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg tarafından Paris'te imzalanan ve bu Devletlerin iç hukuklarında benimsenen yöntemlere göre onaylanarak yürürlüğe giren Kurucu Andlaşması ile tesis edilmiştir. Ancak, AKÇT Kurucu Andlaşması'nın, üye Devletler tarafından elli yıllık bir süre ile akdedilmesi nedeniyle AKÇT, 23.07.2002 tarihinde sona ermiştir. Bu bağlamda çalışmamızda, 23.07.2002 tarihinden önceki bazı hususların açıklanmasında, Avrupa Toplulukları terimi kullanıldığında AKÇT da dikkate alınmaktadır.

⁸ AET, AKÇT'nu kuran altı Devlet tarafından 25.03.1957 tarihinde imzalanan ve 01.01.1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Andlaşması ile süresiz olarak kurulmuştur. AET'nun ismi, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Andlaşması'nın G Md.'si ile Avrupa Topluluğu (AT) olarak değiştirilmiştir.

⁹ AAET, AKÇT'nu kuran altı Devlet tarafından 25.03.1957 tarihinde imzalanan ve 01.01.1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Andlaşması ile süresiz olarak kurulmuştur.

¹⁰ Her ne kadar, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında bir AST ve ASB kurulmasına yönelik girişimin başarısız olmasının ardından, üye Devletler arasındaki entegrasyonun öncelikle ekonomik alanda gerçekleştirilmesi gerektiği görüşü ağırlık kazanmış olsa da dış politika ve güvenlikle ilgili girişimler (hükümetlerarası bir nitelik taşıyacak şekilde), üye Devletlerin egemenlik yetkilerinin Topluluklara devri konusu gündeme getirilmeden, özellikle Fransa'nın izlediği politikaların bir

İki Almanya'nın birleşmesi, SSCB'nin dağılması ve VP'nun lağvedilmesini takip eden Soğuk Savaş sonrası süreç içerisinde, tüm dünyadaki siyasi ve askeri sistemlerde geçiş ve değişim dönemleri yaşanırken, Avrupa'da da meydana gelen çok sayıda siyasi gelişme ile birlikte, özellikle "risk", "tehdit", "güvenlik" ve "savunma" kavramları da yeniden tartışılmaya / tanımlanmaya başlanmıştır¹¹. Özellikle, Soğuk Savaş dönemine kıyasla ABD için Avrupa'nın öneminin kısmen azalmasının ardında Berlin Duvarı'nın yıkılması ile birlikte kollektif güvenlik ve önleyici müdahale, Avrupa savunmasının yeni ilkeleri olurken, Avrupa'daki orduların toplu savunma ve sınırların güvenliğinin sağlanması görevi de ortadan kalkmıştır¹². Ayrıca, genel olarak belirttiğimiz Soğuk Savaş sonrası dönemin bu uluslararası özellikleri, 1990'lı yıllara kadar Avrupa Toplulukları bünyesinde ekonomik entegrasyonu büyük ölçüde tamamlanmış olan Devletlere siyasal bir derinleşme için uygun ortam sağlamıştır.

1.1. Maastricht Zirvesi Sonrası Dönem : Yukarıda belirttiğimiz etkenlerin sonucu olarak Avrupa Toplulukları'na üye Devletler, ekonomik bir dev olmasına rağmen, siyasi bir güç olarak etkili olamayan Topluluklarını, ekonomik konumunun kendisine kazandırdığı güce paralel bir siyasi güç haline getirmek için, 15 Aralık 1990 tarihinde Roma'da bir Hükümetlerarası Konferansın ilk çalışmalarını başlatmışlardır. Bu Konferansın çalışmalarının sonucu olarak, 11 Aralık 1991 tarihinde yapılan Maastricht Zirvesi'nde ise Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasındaki ilişkilerin derinleşmesini (*siyasal bir bütünleşmeyi*) savunan Almanya ve Fransa gibi Devletler ile milli

sonucu olarak sürdürülmeye devam etmiştir. Bu plan ve tasarıların başlıcalarının isimleri şöyledir: I. ve II. Fouchet Planları; Davignon (Lüksemburg) Raporu ve Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ)'nin kuruluşu; 1972 Paris Zirvesi; 1973 Kopenhag Zirvesi; 1974 Paris Zirvesi; Tindemans Raporu; Genschel-Colombo Raporu; Stuttgart-Fontainebleau ve Milano Zirveleri. 1 Temmuz 1987 tarihli Avrupa Tek Senedi'nin tesis edilmesi ise hiç şüphesiz bu konulardaki ilk somut gelişmedir. Ancak, Avrupa Tek Senedi'nin 30. Md.'sinde (ABKA Md. 50/2 -eski Md. P/2- ile yürürlükten kaldırılmıştır) Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında sadece dış politika alanında işbirliği yapılmasına ilişkin düzenlemelerin yer aldığı da unutulmamalıdır. Özdal, op. cit., s. 53-120.

¹¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Kristina Gerteiser, **Die Sicherheits- und Verteidigungspolitik der Europäischen Union**, Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 2002, s. 2-3; Rana İzci, "Uluslararası Güvenlik ve Çevre", Faruk Sönmezöğlü (der.), **Değişen Dünya ve Türkiye**, İstanbul: Bağlam Yay., 1996, s. 408-409; İrfan Kaya Ülger, **Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme-Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının Oluşumu-**, Ankara: Mayıs 2002, s. 80-83.

¹² Jean-Yves Haine, "Tarihsel Bir Perspektif", (çev.: Nilhay Usta), Nicole Gnesotto, (ed.), **AB Güvenlik ve Savunma Politikası- İlk beş yıl-**, İstanbul: TASAM Yay., 2005, s. 37.

egemenlik konusunda izledikleri katı politikalar ile bilinen İngiltere ve Danimarka gibi Devletler (*milli egemenlikçiler*) arasında “*subsidiarite*” formülü ile bir denge kurulmuş¹³ ve Maastricht Andlaşması (Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması - ABKA) ile AB¹⁴ tesis edilmiştir.

Kurucu Andlaşması düzenlemeleri itibarıyla üç sütunun üzerine kurulu bir yapı olarak tanımlanan AB içinde, üye Devletler arasında dış politika ve güvenlik konularında ortak bir örgütlenmenin oluşturulması benimsenmiştir. AB üyesi Devletler arasında işbirliği prensibine dayanan yani hükümetlerarası (*intergovernmental*) karakteri ön planda olan bir ODGP'nin oluşturulmasına ilişkin özel hükümler ise ABKA'nın V. Kısım düzenlemelerinde yer almış ve bu düzenlemeler itibarıyla ODGP'nin amacı, ilkeleri, kurumsal yapısı, karar alma süreci ve tasarruf türleri tanımlanmıştır¹⁵. Ayrıca, BAB, ABKA'nın 17. Md.'si ile AB'nin ayrılmaz bir parçası olarak benimsenerek, AB'nin ortak savunma politikasında daha önemli bir rol oynamaya teşvik edilmiştir¹⁶. Daha

¹³ Cüneyt Yenigün, “Milli Egemenlik ve Supranasyonalizm İnklemi: Türkiye'nin ve Avrupa Birliği'nin Dış Politikalarının Analizi”, Mustafa Aykaç, Zeki Parlak (edt), **Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri**, İstanbul: Elif Kitapevi Yayınları, Kasım 2002, s. 377-378.

¹⁴ 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Andlaşması ile tesis edilmiş olan AB, Kurucu Andlaşması'ndaki düzenlemelerde benimsenen konulara yönelik olarak, üye Devletler arasında işbirliğini ve siyasal bütünleşmeyi sağlama görevine sahiptir. Bu görev bağlamında, ABKA düzenlemeleri itibarıyla üç sütunun üzerine (a- Avrupa Toplulukları; b-ortak dış politika, güvenlik, savunma; c- adalet ve içişleri) kurulu bir yapı olarak tanımlanan AB, amaçlarını gerçekleştirmek için Avrupa Toplulukları'nın kurumlarından yararlanmaktadır. AB'nin uluslararası hukuk kişiliği ise tartışmalı bir konudur. Zira, AB'nin uluslararası hukuk kişiliği konusunda, ABKA'nda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. AB'nin kuruluşu ile kurumsal ve hukuksal yapısı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, “Avrupa Birliği Mevzuatı”, op. cit., s. 3. Ancak, önemle belirtmek gerekir ki Reform Andlaşması, öngörüldüğü gibi 1 Ocak 2009 tarihinde yürürlüğe girdiği takdirde, AB tüzel kişilik kazanacaktır.

¹⁵ ABKA'nın V. Kısım düzenlemeleri (*eski J 1- 11. Md.'ler, yeni 11-28. Md.'ler*) dışında, ABKA'nın I. Başlığı (*Ortak Düzenlemeler*) altında yer alan genel hükümlerde de ekonomik ve parasal birlik ile ortak dış politika ve güvenliğin eş zamanlı olarak gerçekleştirilmesinin amaçlandığı vurgulanmış (*ABKA'nın 2. Md.'sinin 2. bendi*) ve bu amaç doğrultusunda, AB Konseyi'nin genel siyasi eğilimleri saptama ve gerekli ivmeyi kazandırmaktan sorumlu olduğu belirtilmiştir (*ABKA'nın 4. Md.'si*). AB Kurucu Andlaşması'nın bu düzenlemelerine ilişkin detaylı bir analiz için bkz.; Ayşe Füsün Arsava, **Amsterdam Anlaşmasının Avrupa Birliği Hukukuna Katkısı (Makaleler Derlemesi)**, Ankara: AÜSBF Yayınları, No 589, 2000, s. 69-96.

¹⁶ Yukarıda belirttiğimiz üzere, BAB, 1987 yılına kadar işlevsiz kalmış olup, ilk olarak 27 Ekim 1984 tarihli Roma Deklarasyonu'nda BAB'nin Avrupa'nın güvenliğinde daha aktif bir misyon üstlenmesi ve gerektiğinde Avrupa dışındaki kriz bölgeleriyle de muhatap olması gerektiği vurgulanmıştır. 27 Ekim 1987 tarihinde yapılan La Haye Platformu'nda ise NATO'ya üye Avrupalı Devletler, BAB'nin daha da güçlendirilmesi şartını ileri sürerek, ayrı bir güvenlik kimliği oluşumuna gitme

geniş bir ifade ile vurgularsak, “Avrupacı” (Fransa ve Almanya’nın öncülüğünde) ve “Atlantikçi” (İngiltere, Danimarka, Hollanda) Devletler arasında ki görüş ayrılıkları işbu hüküm itibarıyla belli ölçülerde giderilmiş ve AB dış politikasının BAB ile desteklenmesi vurgulanmıştır. 10 Aralık 1991 tarihli BAB Deklarasyonu’nda ise BAB-NATO ilişkisi net bir şekilde belirtilerek, BAB’nin NATO’ya alternatif bir örgüt olmadığı aksine NATO’nun Avrupa ayağını güçlendiren bir araç olduğu açıklanmıştır¹⁷. Bu bağlamda BAB’nin 19 Haziran 1992 tarihinde aldığı Petersberg Kararları¹⁸ itibarıyla, BAB’nin bir güvenlik ve savunma örgütü olarak AB’ne bağlı olduğunu bir kez daha vurgulanırken, Birliğin kriz yönetimi konusunda üstleneceği görevin kapsamı da belirlenmiştir. Bu kapsama, barışın yeniden tesisi dâhil olmak üzere, (a) kriz yönetimindeki müdahale güçlerinin görevleri, (b) insani yardım ve kurtarma ile (c) barışı koruma görevleri girmektedir¹⁹.

1.2. Amsterdam Zirvesi Sonrası Dönem: Genel hatlarıyla belirttiğimiz AB’nin bir askeri yapılanmasını geliştirme süreci içindeki bu gelişmeler, Avrupa güvenlik sisteminin NATO boyutunu da kaçınılmaz olarak etkilemiştir. Zira, 11 Ocak 1994 tarihinde yapılan NATO Brüksel Zirvesi’nde ABD tarafından NATO’nun Avrupa kanadının güçlendirilmesi için bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK)’nin oluşturulması ve Birleşik Müşterek Görev Kuvveti (*Combined Joint Task Forces-CJTF*) adı altında ortak bir savunma biriminin kurulması kararlaştırılmıştır²⁰. Bu kapsamda, AB’ne BAB üzerinden NATO imkân ve kabiliyetlerini kullanma hakkı tanınırken, 3 Haziran 1996 tarihinde Berlin’de yapılan NATO Savunma Bakanları Zirvesi’nde AGSK’nin, geliştirilmesine tam destek verilmiştir. Bu Zirvenin ardından yayımlanan bildirmede ise NATO üyesi Avrupalı Devletlerin daha fazla sorumluluk almalarını sağlayacak bir AGSK oluşturulması vurgulanmış

kararlılıklarını ortaya koymuşlardır. Barış Özdal, “Türkiye-AB İlişkilerinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Rolü”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Temmuz 2005, Sayı: 5, s. 310.

¹⁷ Ercüment Tezcan, “Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt.54, Ocak - Mart 1999, s. 148; Esra Çayhan, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye”, *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı 3, 2002, s. 48.

¹⁸ **Petersberg Declaration**, Western European Union Council of Ministers, Bonn, 19 June 1992, <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>.

¹⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Özdal, Genç, op.cit., s. 127-130.

²⁰ **Declaration of the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council (The Brussels Summit Declaration)**, <http://www.nato.int/docu/basicxt/b940111a.htm>.

*LİZBON REFORM ANDLAŞMASI'NIN ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA
POLİTİKASI'NA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİNİN ANALİZİ*

ve CJTF konseptinin kazandırdığı esneklikten yararlanarak NATO olanak ve yeteneklerinin BAB önderliğinde yürütülecek operasyonlarda kullanılabilmesi üzerinde anlaşılmıştır²¹.

Berlin Zirvesi'nde temelleri atılan ve daha sonra Berlin-Plus adını alan bu mekanizma itibarıyla, AGSK'nin oluşturulması için AB ile NATO arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde BAB'nin etkinleştirilmesine büyük önem verilmiştir. BAB ile ilgili bu düzenlemeler 2 Ekim 1997 tarihinde imzalanıp, 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Andlaşması ile teyit edilirken, ODGP'nun kurumsal yapısına, karar alma sürecine ve tasarruf türlerine ilişkin değişiklikler de yapılmıştır. Bu çerçevede, Amsterdam Andlaşması'na ekli *BAB'ne Dair Bildiri* ile AB-BAB ve NATO arasındaki işbirliğine dayalı ilişkiler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. BAB'nin AB ile ilişkileri, AGSK'nin geliştirilmesi çerçevesinde hükümselleştirilmiştir. BAB-NATO ilişkilerinin geliştirilmesi ve AGSK'nin gelişmesinde ise BAB'nin operasyonel rolü başlıkları, Bildiri'nin ABKA 17. Md.'sine dair protokol kısmında yer almıştır. İşbu Andlaşma ile ODGP'na ilişkin tasarruf türleri de daha açık bir biçimde belirtilmiş; dolayısıyla ortak eylemler, ortak tutumlar arasındaki ayırım daha netleştirilmiş, AB Bakanlar Konseyi'ne ortak eylem ve ortak tutum kararları alabilme yetkisi verilmiş ve üye Devletler arasında sistematik bir işbirliği benimsenmiştir²². Bu kapsamında ayrıca, ODGP'nun yürütülmesi için bir Yüksek Temsilcilik oluşturulmuş ve Petersberg Görevleri'nin ODGP kapsamında değerlendirilmesi ile de Birliğin geliştirmek istediği yeni güvenlik kimliğine katkıda bulunulmuştur²³.

Ancak, 1990'lı yılların ortalarından itibaren Balkanlar'da yaşanan karışıklıklar, AB'nin güvenlik ve savunma alanlarındaki açılımlarının işlevselliğinin yeniden değerlendirmesine neden olmuştur. Zira, eski Yugoslavya'nın parçalanma sürecindeki Bosna-Hersek ve Kosova Krizleri neticesinde, AB üyesi Devletler arasında daha etkin bir ODGP

²¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Deklarasyonun 7 ve 8. Md.'leri. **The NATO Berlin Summit Declaration**, <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063e.htm>.

²² ABKA'na değişiklikler getiren Amsterdam Andlaşması hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Özdal, "AGSP'nin Türkiye...", op. cit., s. 130-145; Kamuran Reçber, "AB Kurucu Antlaşması Düzenlemeleri İtibarıyla AB Üyesi Devletler Arasında Ortak Dış Politika, Güvenlik ve Savunma Konularında Uzlaşma Var mı?", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 35, Sayı 3, Eylül 2002, s. 116 ve dipnot no 12.

²³ Şeyhmus Demir, "Bir Askeri Güç Olarak Avrupa Birliği; İmkânlar ve Sorunlar (Avrupa Güvenlik ve Savunma Konsepti Açısından Bir Parametre: Avrupa Ordusu)", **E-Akademi**, Ocak 2007, Sayı 71, <http://www.e-akademi.org/makaleler/sdemir-1.htm>.

oluşturulması doğrultusunda bir siyasi irade ortaya çıkmıştır²⁴. Oluşan bu siyasi irade kapsamında 4 Aralık 1998 tarihinde yapılan *St. Malo Zirvesi'nde*²⁵, dönemin İngiliz²⁶ ve Fransız Hükümetleri, AB'nin, ODPG kapsamında bir güvenlik aktörü olarak imkân ve yeteneklerinin artırılması ve Birliğin savunma yapısının geliştirilmesi konularında mutabık olduklarını açıklamışlardır²⁷ 23-24 Nisan 1999 tarihleri arasında Washington'da yapılan NATO Zirvesi'nde²⁸. ise hem NATO'nun "*yeni stratejik konsepti*" onaylanmış hem de St. Malo Zirvesi'nin ardından başlayan bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) oluşturulmasına yönelik yakınlaşmaya, AGSK'nin NATO bünyesinde geliştirilmesi şartına bağlı olarak ABD tarafından destek verilmiştir ABD'nin bu tutumu Zirve sonunda yayımlanan bildirmede de yer alırken, AGSP'nin oluşturulmasının Avrupa-Atlantik ilişkilerinin istikrarı açısından önemli olduğu belirtilmiş ve Avrupalı müttefik Devletlerin, bir kriz çıkmadan önce bir takım önlemleri ["soft power"– yumuşak güç- olarak, 'önalıcı angajman' (*pre-emptive engagement*)'lar

²⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Barış Özdal, "Yugoslavya'nın Dağılma Süreci Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Balkanlar Politikası", Rasim Özgür Dönmez, Gökhan Telatar (ed.), **Küreselleşen Dünyada Avrupa Birliği: Entegrasyon, Kimlik ve Güvenlik**, Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları (Basım Aşamasında).

²⁵ "Die Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik- Antworten auf häufig gestellte Fragen", http://www.auswaertiges-amt.de/www/de/Eu_politik/gasp/faq_html. Tam metin için bkz.; **France-UK summit, Joint declaration on European defence, (Saint-Malo, 4 Aralık 1998)**, <http://www.bits.de/CESD-PA/8e-f.html>.

²⁶ İngiltere, St. Malo Zirvesi'nden önce ilk olarak, Ekim 1998 tarihinde Pörtschach'da düzenlenen gayri resmi AB Konseyi Zirvesi'nde, ortak bir Avrupa savunma politikasının oluşturulması hususunda farklı bir tutum izleyeceğinin sinyallerini vermiştir. Zira, bu Zirvede konuşan dönemin İngiltere Başbakanı, belirli koşulların oluşturulması halinde, NATO ile uyumlu, hükümetlerarası bir yapıda çalışacak, askeri açıdan etkili sui generis bir Avrupa savunma politikasının kabul edilebilir olduğunu açıklamıştır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Cebeci, loc. cit.; Cengiz Okman, "AGSK ve NATO Üzerine Radikal Dönüşümün İnkilemi", **Karizma**, Sayı 6, Nisan-Mayıs-Haziran 2001, s. 123-124; Köri N. Shake, "Avrupa Birliği'nin Savunma Girişimleri NATO İçin Bir Tehlike Yararır mı?", <http://www.foreignpolicy.org.tr/trmakale/190102.html>.

²⁷ St. Malo Zirve Sonuç bildirgesi 1. Md. İşbu Bildirge'nin 2. Md.'sinde ise 1. Md.'deki amaca yönelik olarak, güvenilir askeri güçlerle, bu güçleri kullanmaya karar verecek unsurlarla ve bunu yapmak için gerekli hazırlık derecesi ile desteklenmiş AB'nin, uluslararası krizlere/sorunlara karşılık verebilmek üzere özerk hareket etme yeteneğine sahip olması gerektiği vurgulanmış ve Avrupa'nın dünyadaki olaylarda sesini duyurabilmesi için AB üyesi Devletler arasındaki dayanışmayı güçlendirmek üzere, NATO içindeki yükümlülüklerle uygun hareket edilerek, üye Devletlerin ortak savunmasının temeli olan modernleşmiş bir Atlantik İttifakının önemine katkı sağlamanın gerekliliği belirtilmiştir.

²⁸ **Washington Summit Communiqué**, Pres Release NAC-S(99)64, <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm>.

**LİZBON REFORM ANDLAŞMASI'NIN ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA
POLİTİKASI'NA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİNİN ANALİZİ**

kapsamında] alabilmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır^{29 30}.

NATO Washington Zirvesini takip eden süreçte, AB üyesi diğer Devletler arasında da St. Malo kararları siyasal destek kazanırken, 1999 yılı içinde Köln'de³¹ ve Helsinki'de yapılan AB Zirveleri'nde üzerinde ağırlıklı olarak durulan konulardan biri, ODGP'nin güvenlik ve savunma boyutu olmuştur³². Özellikle, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde yapılan AB Helsinki Zirvesi'ne, AB üyesi Devletler arasında "kriz yönetimi"nin yapısına ilişkin tartışmalar damgasını vururken, yayımlanan Zirve Sonuç Bildirgesi'nde³³, bir müdahale biriminin kurulması, ancak bu oluşumun askeri değil, daha çok sivil bir birim (*soft power*) şeklinde yapılması karara bağlanmıştır. Bu kararlar çerçevesinde, danışma görevini üstlenecek kurumlar olan, "Siyasi ve Güvenlik Komitesi" ile AB bünyesinde askeri eylemlerin gerçekleştirilmesinden sorumlu olacak geçici (*sürelî*) bir "Askeri Komite" oluşturulmuştur. Ayrıca, AB öncülüğünde AGSP kapsamında yapılacak olan operasyonlarda kullanılmak üzere, 2003 yılına kadar üye Devletlerin katkısıyla, 60.000 askerden oluşan 2 ay içinde

²⁹ **Washington Summit Communiqué** 9. md. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'ın 3 D Kuralı (no decoupling, no duplication, no discrimination) ile özdeşleşen Amerikan politikaları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Cebeci, loc. cit.; Rıza Arslan, "Avrupa Birliği Savunma Politikası: Dünya Sahnesine Geri Dönüş mü?", **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, 2005; Seda Serdar, "Yıldız Savaşlarının Oğlu" ve AGSK: ABD'nin Bitmeyen, Avrupa'nın Başlayamayan Oyunu", **Stratejik Analiz**, Cilt 2, Sayı 14, Haziran 2001, s. 45-48; Çınar Özen, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Temel Özellikleri", **ATAUM Bülteni**, Yıl 1, Sayı: 1, Kış 2000-2001, s. 2; Çayhan, op. cit., s. 48; Peter Schmidt, "Zum Verhältnis von GASP, NATO und WEU – Perspektiven der weiteren Entwicklung", **Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft**, 1999/3, s. 403-405.

³⁰ Zirvede ayrıca Türkiye'nin önemle üzerinde durduğu, AB'nin NATO imkan ve kabiliyetlerini kullanması konusu da görüşülmüş ve İttifaka üye Devletlerin, AB'nin NATO askeri imkanlarına erişimini her operasyon için ayrı olarak (*case-by-case basis*) değerlendirmesi kararlaştırılmıştır. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında vurgulanacağı üzere Türkiye, NATO nezdinde alınan bu kararın uygulanmasını, özellikle Marsilya Deklarasyonu ile BAB'nin (5 ve 9. Md.'leri hariç) işlevsiz hale getirilmesi ile gelişen süreç içinde talep etmiş ve karardan geri dönülmesine Ankara Mutabakatı'nın kabulüne kadar karşı çıkmıştır.

³¹ Genel olarak belirtirsek, 3-4 Haziran 1999 tarihlerinde yapılan Köln Zirvesi'nde AB üyesi Devletler, St. Malo'da alınan kararlara verdikleri desteği tekrarlamışlar ve ODGP kapsamında bir güvenlik ve savunma politikasının oluşturulması için yapılan çalışmalarını hızlandırmışlardır. Bu bağlamda, Zirve'de alınan kararlar doğrultusunda, BAB'nin de 2000 yılına kadar AB ile bütünleşmesi öngörülmüş ve böylelikle, savunma kimliği AB bünyesine taşınmıştır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; "Die Europäische Sicherheits-...", loc. cit.; Schmidt, op. cit., s. 405-406.

³² Schmidt, op. cit., s. 405; Çayhan, op. cit., s. 49; Burak Özdemir, **Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Yapısı ve Türkiye**, İstanbul: İKV Yayınları, No. 171, Ekim 2002, s. 17.

³³ Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin tam metni için bkz., **European Council, Presidency Conclusions, Helsinki**, <http://presidency.finland.fi/doc/liite/conen.rtf>.

konuşlandırılabilir *Acil Müdahale Gücü'nün* kurulmasına da karar verilmiştir. Sonuç Bildirgesi'nde ayrıca, Petersberg Görevleri'ni yerine getirmek için hazırlanması planlanan bu kuvvetin, "*Avrupa Ordusu*" olarak algılanmaması gerektiğine işaret edilirken, AB üyesi Devletlerin kollektif savunmasında NATO'nun hâlâ temel bir örgüt olmaya devam edeceği de önemle vurgulanmıştır³⁴. 2000 yılında gerçekleşen Feira Zirvesi'nde ise üye Devletlerin kriz yönetiminde kullanılabilir 5.000 kişilik bir polis gücünü oluşturmaları öngörülmüştür.

1.3. Nice Zirvesi Sonrası Dönem: 7-11 Aralık 2000 tarihleri arasında yapılan Nice Zirvesi'nde AGSP'nun, ODP'nin bir uzantısı olduğu resmen deklare edilirken, bu bağlamda (*ABKA'nda öngörüldüğü gibi*) güçlendirilmiş işbirliği prensibinin işletilebilmesi için, işbirliği yapmak isteyen üye Devletlerin, kendi aralarında anlaşmaya vardıktan sonra, diğer Devletlerin katılımını beklemeksizin, karar aldıkları konularda işbirliğine gitme yetkisine sahip oldukları vurgulanmıştır. Ancak, Amsterdam Andlaşması'nda olduğu gibi, Nice Zirvesi'nde alınan kararlar itibarıyla da "*savunma*" konuları, güçlendirilmiş işbirliği prensibi dışında bırakılmıştır. Nice Zirvesi'nde ayrıca, AGSP çerçevesinde oluşturulan "*Acil Müdahale Gücü*" içinde faaliyet göstermek üzere, AB Bakanlar Konseyi bünyesinde sürekli olarak çalışmalarda bulunacak, "*Siyasi ve Güvenlik Komitesi*", "*Askeri Komite*", "*Askeri Kurmayı*" isimli üç yeni birim oluşturulmuş ve BAB'nin operasyonel faaliyetlerinin büyük bir bölümünün, AB tarafından devralındığı da açıklanmıştır³⁵.

Bu bağlamda, AGSP'nun oluşturulmasına ilişkin bu

³⁴ Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi haricinde, 15 Aralık 1999 tarihinde düzenlenen NATO Dışişleri Bakanları Konsey Toplantısı'nda da AGSP'nun geliştirilmesi çalışmalarında Washington Zirvesi'nde alınan kararların temel oluşturduğu, bu bağlamda AGSP'nun geliştirilmesinin NATO'nun öncelikli rolünü etkilememesi gerektiği ve bu gelişmelerin AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin tam katılımı olmadan gerçekleşemeyeceği vurgulanmıştır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Hasret Çomak, "*Türkiye, NATO, AGSK ve AOGSP*", <http://stradigma.com/turkce/subat2003/makale6.html>; Hasret Çomak, *Avrupa'da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye: Soğuk Savaş Sonrası Avrupa'da Güvenlik Yapılanması Sorunları*, İstanbul: Tasam Yayınları, Ekim 2005, s. 49; Serdar, loc. cit.; Yeniğün, op. cit., s. 380-381.

³⁵ Nice Zirvesi Ek VI için bkz. **European Council, Presidency Conclusions, Nice**, http://europa.eu/european_council/conclusions/index_en.htm. Bu kapsamda, BAB'nin, bazı kurumlarının (BAB Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü, Uydu Merkezi gibi) AB'ne entegre edilmesi ve askeri aktivitelerinin minimum düzeye indirilmesi konularında ilk olarak, 13 Kasım 2000 tarihinde yapılan BAB Bakanlar Konseyi'nin Marsilya Zirvesi'nde karar tesis edildiğinin vurgulanması gerekmektedir. Nice Zirvesi'nin tüm yönleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Özdal, "*AGSP'nin Türkiye...*", op. cit., s. 145-167; Ayşe Füsün Arsava, "*Nice Antlaşmasının Getirdikleri*", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı: 2, Bahar 2002, s. 1-30.

deklarasyonun da içinde yer aldığı, ABKA'na bazı yeni değişiklikler ve eklemeler getiren Nice Andlaşması'nın, AB üyesi Devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından 26 Şubat 2001 tarihinde imzalanmasının ardından, üye Devletlerin iç hukuklarınca belirtilen yöntemlerle onaylanması sonucunda 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmesi, AB üyesi Devletler arasında ODGP'nin ve AGSP'nin kurumsallaşması açısından büyük bir önem taşımıştır³⁶. Zira, yukarıda belirttiğimiz üzere Nice Andlaşması çerçevesinde, BAB'nin AB içindeki rolüyle ilgili hükümler ABKA'ndan çıkarılmış, ODGP ile ilgili özel temsilcilerin seçiminde ve anlaşmaların onaylanmasında çoğunluk sistemi kabul edilmiş, ODGP alanında daha fazla işbirliği başlatılmasının herhangi bir üye Devlet tarafından durdurulması hakkı saklı tutulmuştur.

Bu süreç içerisinde, NATO üyesi Devletlerin kazanılmış statülerine zarar gelmeden, AB üyesi Devletler arasında bir ODGP ve dolayısıyla AGSP'nin oluşumunu başından beri desteklediğini açıkça ortaya koyan ABD ise özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde yaşadığı terör saldırısının küresel güvenlik politikalarında yaptığı değişiklik sonucunda, AGSP'nin bir an önce hayata geçirilmesini kendi güvenlik stratejileri açısından daha fazla önemsemeye başlamıştır³⁷. ABD, bu kapsamda ilk olarak AB'nin, NATO'nun askeri imkân ve kabiliyetlerinden yararlanma talebini, AB karar mekanizmasında yer almadığı için veto eden Türkiye'yi iknaya çalışmıştır. Bu çerçevede, ABD ve İngiltere ile Türkiye'nin yürütmüş olduğu müzakereler sonrasında, 21 Kasım 2001 tarihinde Ankara Mutabakatı³⁸ adı verilen uzlaşmaya varılmıştır. Yunanistan'ın isteği üzerine Ankara Mutabakatı'na Laeken ve Sevilla Zirveleri'nde yer verilmemiş olmakla birlikte, 24-25 Ekim 2002 tarihlerinde Brüksel'de yapılan Avrupa Konseyi toplantısında, AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin AGSP'na katılımları konusunda ilerleme sağlanmış olup, 12-13 Aralık 2003 tarihlerinde gerçekleşen Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'nin

³⁶ Özdal, "AGSP'nin Türkiye...", op. cit., s. 146-147.

³⁷ Paralel mahiyetteki yorum ve görüşler için bkz.; Gülnur Aybet, "Atlantik Ötesi Güvenlik Toplumu ve Türkiye", *Foreign Policy*, Ocak-Şubat 2005, s. 27-29; Çomak, loc. cit., Yıldız, loc. cit.

³⁸ Genel ve soyut olarak belirtirsek Ankara Mutabakatı'nda, AGSP'nin kriz halinde bir NATO üyesine karşı kullanılamayacağı öngörülmüş ve Ege sorunu gibi NATO müttefikleri arasındaki sorunlara ve Kıbrıs sorunu gibi BM gözetimindeki konulara AB'nin taraf olmaması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Özdal, "AGSP'nin Türkiye...", op. cit., s. 206-208.

*LİZBON REFORM ANDLAŞMASI'NIN ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA
POLİTİKASI'NA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİNİN ANALİZİ*

AGSP'nın gelişimi konusundaki kaygıları dikkate alınmıştır³⁹. Ayrıca, NATO ile Barış için Ortaklık Anlaşması (BİO) imzalamamış olan Kıbrıs Rum Kesimi'nin NATO imkânları kullanılarak yürütülecek operasyonlara katılmaması ve NATO'nun gizli evraklarına Kıbrıs Rum Kesimi'nin ve Malta'nın erişimine izin verilmemesine karar verilmiştir. Böylece, Türkiye'nin OGSP'nın Kıbrıs'ta kullanılacak olmasına ilişkin kaygıları da giderilmiştir.

Bu krizin, genel ve soyut olarak belirttiğimiz şekilde aşılmasını takiben, NATO-AB arasındaki işbirliğinin işler hale gelmesi ile AB, 1 Nisan 2003 tarihinde NATO'nun Makedonya'da yürüttüğü "*Allied Harmony*" isimli barış koruma operasyonunun sorumluluğunu, "*Concordia*" adıyla oluşturulan 320 kişilik bir güçle üstlenmiş ve OGSP bünyesinde ilk askeri operasyonu gerçekleştirmiştir. AB'nin Makedonya'daki bu tecrübesi, 2004'te Bosna-Hersek'teki SFOR barış gücünü NATO'dan 7.000 kişilik bir güçle devralmasını da sağlamış ve EUFOR faaliyete geçmiştir. Ayrıca, AB, 1.300 kişilik bir güçle Kongo'da seçimler sırasında barış koruma görevini BM gözetimi altında üstlenmiştir. Bu görevler AB'nin ikinci sütunda askeri bir görünürlük edindiğinin ve Petersberg Görevleri ile sınırlı bile olsa, bir askeri müdahale gücü oluşturduğunun göstergesi olmuştur⁴⁰.

11 Eylül sonrası süreçte AB içerisindeki bazı diğer alanlarda da önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. AB, Kasım 2001'de, gelecekteki güvenlik riskleri ile başa çıkmak amacı ile bir "Avrupa İmkân Aksiyon Planı -*European Capability Action Plan*-"nı kabul etmiş, Aralık 2002'de ise "*Acil Müdahale Güçleri*" kurma niyetini belirtmiştir. 17 Mart 2003 tarihinde ise NATO-AB arasında müşterek çalışma esaslarını belirleyen "*Berlin-Plus*"⁴¹ paketi kabul edilmiş ve AB'nin, NATO planlama

³⁹ Baç, op. cit., s. 14.; "Ortak Dışişleri ve Güvenlik",

<http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fld=10&prnId=13&hnd=1&ord=12&docId=323&fop=0>.

⁴⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Baç, loc. cit.; Yılmaz Aklar, "NATO, Riga Zirvesi: 'Ne NATO'yla, Ne De NATO'suz", *Stratejik Analiz*, Ocak 2007, s. 61.

⁴¹ *Berlin-Plus* düzenlemeleri, 1999 NATO Washington Zirvesi, AB Nice Zirvesi ve 16 Aralık 2002 tarihinde açıklanan AB-NATO ortak bildirgesinde yer alan hususlar üzerine inşa edilmiş olup şu dört unsurdan oluşmaktadır: "AB'nin NATO'nun operasyonel planlamasını kullanabilmesinin garanti edilmesi; AB'nin NATO yetenekleri ve ortak varlıklarını kullanabilmesi; AB başkanlığındaki operasyonlar için NATO Avrupa komutanlığı seçeneğinin bulunması (NATO'nun Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı (SACEUR) Vekili'nin Avrupa'daki rolünün geliştirilmesi dahil); ve NATO savunma planlama sisteminin gerektiğinde AB operasyonları emrine kuvvet verilecek şekilde

usullerine girişi, komuta ilişkileri ve İttifak'ın imkân ve kabiliyetlerini kullanması hususlarında uzlaşmaya varılmıştır. Mayıs 2003'te ise iki kurum arasındaki ilişkileri güçlendirme amacı taşıyan "NATO-AB İmkân Grupları" kurulmuştur⁴².

12 Aralık 2003 tarihinde ise AB üyesi Devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları, Roma'da, OGSP Yüksek Temsilcisi Javier Solana tarafından hazırlanan "Avrupa Güvenlik Stratejisi" olarak tanımlanan bağlayıcı bir askeri stratejiyi kabul etmişlerdir. AB'nin kabul ettiği ilk güvenlik stratejisi olan bu belgede, Birliğe yönelik yeni küresel tehditler ve stratejik hedef şu şekilde saptanmıştır⁴³:

- * Terörizme karşı mücadele;
- * Kitle imha silahlarının yaygınlaştırılmasına karşı mücadele ve
- * Örgütlü suçlara karşı mücadelenin bir aracı olarak "başarısız devletlere" yardım.

AB'nin güvenliği için somut adımların da belirtildiği bu strateji belgesinde, "25 Devletten meydana gelen ve savunma için 160 milyar avrodan fazla para harcayan bir Birlik olarak, aynı anda birkaç operasyonu birlikte yürütebiliyor durumda olmalıyız" ifadesine yer verildikten sonra; "Soğuk Savaşın bitimine kadar geçerli olan alışageldiğimiz savunma konseptimiz, bir istila tehlikesinden yola çıkıyordu. Karşı karşıya olduğumuz yeni tehditlerde ise, ilk savunma hattı çoğu kez yurtdışında olacaktır. Yeni tehditler daha dinamik bir özelliğe sahiptirler" vurgusu yapılmaktadır⁴⁴.

Bu aktarımlardan da anlaşıldığı üzere, Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin kabulü ile AB, 'önalıcı angajman' (*pre-emptive engagement*) kavramı yerine, 'önleyici angajman' (*pre-ventive engagement*) kavramını uygulamaya geçirmiş olup⁴⁵, AB Askeri yetenekleri geliştirme içinde Mayıs 2004'te özellikle Acil Müdahale Gücü'ne odaklanan Temel Hedef

uyarlanması". EU-NATO: The Framework for Permanent Relations and Berlin Plus, <http://ue.eu.int/uedocs/>.

⁴² Aklar, op. cit.; s. 63; Baç, loc. cit.

⁴³ AGS'nin Almanca metni için bkz. **Europäische Sicherheitsstrategie -Ein Sicheres Europa in Einer Besseren Welt**, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIDE.pdf>.

⁴⁴ Ibid. s. 11 ve s. 7.

⁴⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Tobias Pflüger, "Abstimmung über die Europäische Sicherheitsstrategie", <http://tobiaspflueger.twoday.net/stories/742776/>; Tobias Pflüger, "Militaryization by treaty or why Europe's constitutional treaty is endangering peace", <http://tobiaspflueger.twoday.net/STORIES/588138/>; Andrea Ellner, "The European Security Strategy: Multilateral Security with Teeth", **Defense and Security Analysis**, Vol. 21, No.3, September 2005; Jörg Faust, Dirk Messner, "Europe's New Security Strategy: Challenges for Development Policy", **The European Journal of Development Research**, Vol.17, No.3, September 2005.

*LİZBON REFORM ANDLAŞMASI'NIN ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA
POLİTİKASI'NA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİNİN ANALİZİ*

2010 (*Head Line Goal 2010*) isimli yeni bir planı onaylamıştır. Bu Plan, 2010 yılına kadar AB'nin küresel çaptaki askeri müdahaleleri için silahlı gücün inşa edilmesini öngörmekte olup, bu görevi yerine getirecek birliklerin iki ayaklı olarak, Avrupa müdahale birlikleri ile bu birliklere bağlı 60.000 kişilik güç ve Avrupa Muharebe Grupları (*European Battle Groups*) adlı küçük savaş birliklerinden oluşturulmuştur⁴⁶.

Acil Müdahale Gücü'nü yeni oluşumlar ile destekleme çalışmalarını hızlandırmak için AB Dışişleri Bakanları, Mayıs 2006'da Brüksel'de yapılan Genel İşler Konseyi'nde, OGSP kapsamında 2010 yılına kadar tamamlanması öngörülen askeri yetenekleri de belirlemişlerdir. Fransa, İngiltere, İtalya ve İspanya'nın birer birlik oluşturacakları Muharebe Grupları'nın, Acil Müdahale Gücü'nden farklı olarak 15 gün içerisinde harekete geçebilmesi ve operasyon kararı verildikten en fazla 10 gün içinde konuşlanabilmesi amaçlanmıştır. 6 aylık bir rotasyon sistemi ile çalışacak bu Muharebe Grupları'nın en az ikisinin rotasyon sayesinde anında konuşlandırılabilir olması, AB'nin kriz anında çabuk cevap verebilme yeteneğini artırması planlanmaktadır⁴⁷.

AB'nin askeri alanda attığı adımları değerlendirirken özellikle akılda tutulması gereken bir diğer husus da, Birliğin klasik anlamda tanımlanan bir "*sert güç*" olma amacında olmadığıdır. Zira, özellikle "*yumuşak güç*" nitelikleri AB'nin uluslararası bir aktör olarak oynadığı esas rollerden biridir fakat, AB'nin bir "*yumuşak güç*" olarak uluslararası sistemde yer alması ancak bir jandarma ve polis gücü oluşturulması ile daha etkin hale gelebilir. Bu amaç doğrultusunda da Hollanda ve Fransa'nın girişimleri ile 2004 yılında Fransa, İspanya, İtalya, Portekiz ve Hollanda'nın katkıları ile 800 kişilik bir jandarma gücü kurulmuştur. 23 Ocak 2006 tarihinde ise Avrupa Jandarma Gücü (EUROGENDFOR) karargâhı İtalya'da Vicenza'da açılmıştır. 2006'da kurulan bu ilk jandarma gücü, kriz bölgesinde yapılacak bir askeri operasyon sonrası

⁴⁶ Demir, loc. cit.; Daniel Möckli, "Die EU und die Transformation Europäischer Sicherheit", *CSS Analyses in Security Policy*, Vol 10, März 2007, s. 3. 22 Kasım 2004 tarihinde AB üyesi Devletlerin Savunma Bakanları, AB tarafından yürütülen operasyonlar için Avrupa Muharebe Grupları'nı kurmaya karar vermişlerdir. Acil Müdahale Gücü'nü daha etkin hale getirme amaçlı bir adım olan bu karar, AB'nin operasyon yapma kabiliyetini artırmak için alınmıştır. 1500 kişilik askeri taburlardan oluşan Avrupa Muharebe Grupları'nın sayısının, AB'nin yeni güvenlik yapılanması ve askeri yeteneklerinin geliştirilmesi için hedef yıl olarak seçilen 2010'a kadar, 13'e ulaşması öngörülmektedir. Baş, loc. cit.

⁴⁷ Ibid., s. 15.

istikrarın sağlanması için konuşlanabilecek kapasitededir. Ancak, Avrupa Jandarma Gücü, NATO'ya bir rakip olarak değil, AB'nin uluslararası etkisini artırmak için kurulmuştur. Sonuç olarak, "günümüzde AB'nin askeri alanda oynadığı üç ana rol vardır. Bunlar 2003'te operasyonel hale gelen Acil Müdahale Gücü, Avrupa Muharebe Grupları ve Avrupa Jandarma Gücü'dür⁴⁸.

2. Lizbon Zirvesi ve Reform Andlaşması⁴⁹

1 Mayıs 2004 tarihinde Estonya, Litvanya, Letonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya, Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Malta ve Slovenya'nın tam üye olarak Birliğe kabul etmesini takiben, genişleyen⁵⁰ ve coğrafi olarak Avrupa kıtasının büyük bölümünü kapsayan AB'nin uluslararası ilişkiler sisteminde nasıl bir rol oynaması gerektiği tartışmaları da yeniden başlamıştır. Bu kapsamda akademik ve politik çevrelerdeki tartışmalarda, AB'nin kendi içinde nasıl bir derinleşme politikası izlemesi gerektiğinin yanı sıra Birliğin uluslararası güvenlik ve savunma alanlarında nasıl ortak bir politika oluşturması gerektiği de gündeme gelmiştir.

Bu tartışmalarda, AB'nin dinamik yapısındaki değişim ihtiyacı bir AB Anayasası'nın oluşturulması konusundaki çalışmalarla daha da somut hale gelmiş ve 2001 yılı Aralık ayında yapılan Laeken Zirvesi ile başlayan süreç sonunda, 17-18 Haziran 2004 tarihinde Devlet ve Hükümet Başkanları düzeyinde Nice'te toplanan AB Konseyi tarafından AB Anayasası benimsenmiştir. AB Anayasası, 29 Kasım 2004 tarihinde Roma'da düzenlenen bir tören ile üye Devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından imzalanmış ve akabinde üye Devletlerin iç hukuklarının öngördüğü prosedüre göre onaylama işlemine tâbi tutulmuştur. Ancak, 29 Mayıs 2005 tarihinde Fransa'da ve 1 Haziran 2006 tarihinde Hollanda'da yapılan referandumlarda sonuçların olumsuz çıkması üzerine AB Anayasası yürürlüğe girememiştir⁵¹.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Dipnot 2'de belirttiğimiz üzere Reform Andlaşması'nın analizinde esas olarak işbu Andlaşma'nın Almanca versiyonu kullanılmıştır.

⁵⁰ Genişlemenin son aşamasında 1 Ocak 2007 tarihinde Bulgaristan ve Romanya'da Birliğe tam üye olmuşlardır.

⁵¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Kamuran Reçber, "Avrupa Birliği'nde Değişim İhtiyacı: Avrupa Toplulukları Ortadan Kaldırılıyor (Hukuksal Bir Analiz)", **Global Strateji**; Yıl 3, Sayı 12, Kış 2008, s. 83-84; Ercüment Tezcan, "Anayasa'dan Lizbon Antlaşması'na: Avrupa Birliği'nde Temel Metin Tartışmaları", **Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı**, 27-30 Mart 2008 Antalya : Akdeniz Üniversitesi İİBF- Akdeniz Üniversitesi Yayın No. 12, 2008, s. 74-76.

AB Anayasası'nın reddedildiği süreç içerisinde ise, yukarıda genel olarak belirttiğimiz üzere ODGP ve AGSP'na bir etkinlik kazandırmanın yanı sıra, Birliğin sınır ötesi ilişkileri, göç ve mülteci sorunları gibi konularda güvenlik, savunma, sosyal ve ekonomik perspektif ışığında daha yoğun tartışılmaya başlanmıştır⁵². Bu bağlamda AB Konseyi, AB Anayasası'nın yürürlüğe girememesine çözüm üretmek için 21-22 Haziran 2007 tarihlerinde Brüksel'de yapılan Zirve'nin Sonuç Bildirgesi ile AB'nin üzerine kurulu olduğu Andlaşmaları revize edecek bir Hükümetlerarası Konferans (HAK)'ın toplanması kararını almıştır.

HAK'ın Birlik Anayasası'nın yerini alacak Reform Anlaşması üzerinde çalışmalarını tamamlamasını takiben, Polonya, İtalya ve Bulgaristan'ın itirazlarının⁵³ giderilmesi neticesinde, Reform Andlaşması 13 Aralık 2007 tarihinde üye Devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından imzalanmıştır. 17 Aralık 2007 tarihli AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanmış olan Andlaşmanın, planlanan tarih olan 1 Ocak 2009'da yürürlüğe girebilmesi için, üye Devletlerin iç hukuklarının öngördüğü prosedüre göre onaylama işlemine tâbi tutulma sürecine ise başlanmıştır⁵⁴.

2.1. Genel Hatlarıyla Reform Andlaşması'nın Değerlendirilmesi

AB üyesi Devletlerin iç hukuklarının öngördüğü prosedüre göre onay işlemine tâbi tutularak yürürlüğe girecek olan Reform Andlaşması hakkında belirtilmesi gereken ilk ve en önemli husus, AB Anayasası'nın

⁵² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Barış Özdal, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Süreci Bağlamında Avrupa Birliği'nin Göç Politikası ve İstihdam Stratejisi", **İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt 10, Sayı 3, Yıl. 2008 (internet erişim adresi: <http://www.isguc.org>). Paralel mahiyetteki yorumlar için bkz.; Ercüment Tezcan, "Avrupa Birliği'nde Reform Antlaşmasıyla İlgili Tartışmalar", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 3, Sayı 12, Yıl 2007, s. 166-167.

⁵³ Polonya, küçük gruplara sahip Devletlere AB kararlarını erteletme hakkı veren "*İyonya Paragrafı*"nın metne konulmasını kabul ettirmiştir. 2009'dan itibaren Avrupa Parlamentosu (AP)'nda kendisine ayrılan sandalye sayısının azaltılmasına karşı çıkan İtalya ise fazladan bir sandalye kazanmış ve böylece üye sayısı İngiltere ile eşitlenmiştir. Bulgaristan ise, AB'nin ortak para birimi "euro"yu Kiril alfabesine uygun olarak "evro" diye adlandırma hakkını kazanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Tezcan, "Anayasa'dan Lizbon...", op. cit., s. 75; "Reform Anlaşması Uzlaşmalarla Sağlandı", **Radikal Gazetesi**, 20.10.2007.

⁵⁴ Reform Andlaşması, AP Genel Kurulu tarafından 20 Şubat 2008 tarihinde onaylanmış ve 125 ret ve 29 çekimser oya karşılık 525 oyla kabul edilmiştir. Makalenin kaleme alındığı 17 Haziran 2008 tarihine kadar 18 Devlet tarafından iç hukuklarında benimsenen yöntemlerle onaylanmıştır. [Andlaşma'nın üye Devletlerdeki onay sürecine ilişkin tablo için bkz. "İKV Tarafından Hazırlanan Reform Antlaşması'na İlişkin Bilgi Notu", http://www.ikv.org.trimagesuploadfileLT_BilgiNotu_IKV.pdf] 14 Haziran 2008 tarihinde İrlanda'da AB Reform Andlaşması'nun onay süreci için yapılan referandumda ise Andlaşma % 46.6 kabul oyuna karşılık % 53.4 oyla reddedilmiştir.

değiştirilmiş hali olduğudur. Zira, Fransa ve Hollanda tarafından reddedilen Anayasa'nın federal yapıyı çağrıştıran hemen hemen tüm öğeleri (anayasa kelimesi başta olmak üzere federalizmi çağrıştıran marş ve bayrak gibi unsurlar) bu Andlaşmada yer almamıştır⁵⁵. Özellikle, Reform Andlaşması'nda yapılan 250 değişikliğin sadece 10'unun, reddedilen AB Anayasası'ndan farklı olduğu göz önüne alındığında iki metnin oldukça benzer olduğu anlaşılmaktadır⁵⁶.

Bu önemli hususu belirttikten sonra genel ve soyut olarak ana hatlarıyla Reform Andlaşması ile getirilen önemli değişiklikleri aşağıdaki biçimde tespit etmek mümkündür:

I- Reform Andlaşması Md. 1. ile AB'nin üzerine kurulu olduğu tüm Kurucu Andlaşmalardan Topluluk terimi kaldırılmakta ve yerine Birlik terimi ikame edilmektedir. Diğer bir ifade ile Reform Andlaşması, AB Kurucu Andlaşması ile AT Kurucu Andlaşması'nı değiştirmektedir. AB Kurucu Andlaşması değişikliklere rağmen ismini korumaktadır. Ancak AT Kurucu Andlaşması'nın ismi "*Birliği'nin İşleyişine İlişkin Andlaşma*" olmakta ve AB tüzel kişilik kazanmaktadır⁵⁷.

II- Kurumsal yapıdaki değişiklikler: Reform Andlaşması'nın Başlık III. Kurumlar Hakkında Düzenlemeler" başlıklı **Md. 9.** ile düzenlenmiştir⁵⁸:

⁵⁵ Paralel mahiyetteki yorum ve görüşler için bkz; Mehmet Özcan, "Lizbon Antlaşması İle AB Nereye Kadar?", <http://www.usak.org.uk/junction.asp?mod=articles&st=PrintArticleDetail&id=286&lm=58649JLFD0932&ln=TR>; Deniz Altınbaş, "Lizbon Antlaşması İmzalandı: Avrupa'da Demokrasi Sallantıda", <http://www.avsam.org/tr/yazigoster.asp?kat1=2&ID=1896>; "İKV Tarafından Hazırlanan...", op. cit., s. 1; Tezcan, op. cit., s. 168. [Ancak, önemle belirtmek gerekmektedir ki, Belçika, Bulgaristan, Almanya, Yunanistan, İspanya Krallığı, İtalya, Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Avusturya, Portekiz, Romanya, Slovenya ve Slovakya, Reform Andlaşması'na ekli "*AB'nin Sembolleri Hakkında Deklarasyon*" (Deklarasyon No 52) ile AB bayrağına, marşına ve sloganına bağlılıklarını belirtmişlerdir.] "İKV Tarafından Hazırlanan...", loc. cit.

⁵⁶ "İKV Tarafından Hazırlanan Lizbon Antlaşması'na İlişkin Bilgi Notu" (İKV tarafından hazırlanan bu bilgi notu, konu hakkında İKV tarafından yayımlanan ilk not olup, ilgili sitede daha sonra üzerinde değişiklik yapılarak yeniden yayımlanmıştır. Ancak, erişim adresi tarafımızdan bulunamamış olup, pdf. belgesinin çıktısı mevcuttur). Paralel mahiyetteki değerlendirmeler için bkz.; Tezcan, "Anayasa'dan Lizbon...", loc. cit.

⁵⁷ Reform Andlaşması ile değiştirilmiş ABKA'nın '**BAŞLIK I Ortak Düzenlemeler 1. Md.**'de hükümselleştirilen bu düzenlemeler hakkında ayrıntılı bilgi ve yorum için bkz.; Reçber, "Avrupa Birliği'nde Değişim..."; op. cit., s. 88-89.

⁵⁸ Reform Andlaşması ile değiştirilmiş ABKA'nın '**BAŞLIK III Kurumlara İlişkin Düzenlemeler 13. Md.**'de hükümselleştirilen bu düzenlemeler hakkında ayrıntılı bilgi ve yorum için bkz.; Bahadır Kaleağası, "AB Karar Sistemi Değişiyor", *Radikal Gazetesi*, 01.12.2007; Ata Atun, "AB'nin Yeni Yol Haritası: Lizbon Antlaşması", *Dünya Gündemi*, 30 Aralık- 6 Ocak 2008, s. 14; "İKV Tarafından

a. AB Konseyi Başkanlığı: (Md. 9 b, c ve e) Altı ayda bir değişen AB Dönem Başkanlığı'nın yerine geçecek bir Konsey Başkanlığı sistemi kurulmuş olup, iki buçuk yıllığına atanacak bir Konsey Başkanı'nın seçimi öngörülmüştür. Altı aylık AB Dönem Başkanlığı Sistemi ise üç ülkeden oluşan on sekiz aylık bir başkanlık takımı oluşturulması ile değiştirilmiştir. Bu takımın içinde, altı ayda bir değişen Başkan, AB Komisyonu Başkanı, Dışişleri Konseyi Başkanı olacak olan Dışişleri ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi ve Avro Grubu Başkanı yer almaktadır.

b. Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi: (Md. 9 e ve Md. 13 a)⁵⁹.

c. AB Bakanlar Konseyi: (Md. 9 c ve Md. 201b, 205(2)) AB Bakanlar Konseyi'nde alınacak olan kararlar için nitelikli çoğunluk getirilmiş olup, 2014'ten itibaren üye Devlet sayısının en az % 55'i ve en az on beş Devleti kapsayan ve Birlik nüfusunun en az % 65'inin temsili öngörülmüştür. Ancak, 2017 yılına kadar üye Devletler şu anda geçerli olan sisteme göre oylama yapılmasını talep edebileceklerdir.

d. AB Komisyonu: (Md. 9 d) 2014 tarihinden itibaren, üye Devlet sayısının üçte ikisi kadar komiserin seçilmesi ve belli bir coğrafi dağılım ile büyük-küçük Devlet dengesine göre sırayla görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Komisyon, bir organ olarak AP'na karşı sorumludur ve Başkanı AP tarafından seçilecektir.

e. AP: (Md. 9 a) AP'nun, Konsey ile birlikte ortaklaşa yasama ve bütçe konularında karar tesis edeceği belirtilmiş olup, Parlamenter sayısı 751 ile sınırlandırılmış ve üye Devlet başına en fazla 96, en az 6 koltuk tahsis edilmiştir. Ulusal parlamentolara ise yasa tasarılarının AB düzeyinde yetki alanına uygunluğu konusunda denetim olanağı verilmiştir.

III- AB Temel Haklar Şartı: AB Anayasası'nın ikinci bölümünde yer alan Temel Haklar Şartı, Reform Andlaşması'nın dışında farklı bir metin olarak bir gün önceden imzalanmış olup, bazı üye Devletlerin

Hazırlanan...", op. cit., s. 1-2; Tezcan, "Anayasa'dan Lizbon...", op. cit., s. 76-88; Özcan, loc. cit.; Altınbaş, loc. cit.; "Der Vertrag auf einen Blick"; http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index_de.htm; Joachim Fritz-Vannahme, "Der EU-Reformvertrag: "Grundstein für die Zukunft", http://www.magazine-deutschland.de/issue/Reform_1-08.php.

⁵⁹ Çalışmanın ilerleyen kısımlarında daha ayrıntılı olarak analiz edileceği için sadece ismen belirtilmiştir.

(Polonya ve İngiltere) taraf olmamasına rağmen, diğer üye Devletler için hukuki bağlayıcılık kazanmıştır.

IV- Güçlendirilmiş İşbirliği: Reform Andlaşması Md. 10 ile eski ABKA'nın Md. 27a-27e, 40-40b ve 43-45 ile Avrupa Topluluğu Kurucu Andlaşması Md. 11 ve 11a hükümleri değiştirilmiştir⁶⁰. Yapılan bu değişiklikler ile üye Devletlerin, sadece Birliğin münhasır olmayan yetkileri çerçevesinde güçlendirilmiş bir işbirliğine gidebilecekleri ve bu yöntemin Avrupa Birliği'nin İşleyişi İle İlgili Andlaşma'nın 280c Md. (328. Md.)'sine uygun olarak her zaman tüm üye Devletlere açık olduğu belirtilmiştir. Reform Andlaşması Md. 10/2 ise, Birliğin amaçlarının geliştirilmesini, çıkarlarının korunmasını ve entegrasyon sürecini güçlendirmeyi amaçlayan Güçlendirilmiş İşbirliği'nin kurulabilmesi için gereken minimum üye Devlet sayısının en az 9 olduğunu ve güçlendirilmiş işbirliğine izin veren kararın Konsey tarafından Avrupa Birliği'nin İşleyişi İle İlgili Andlaşma'nın 280 D Md. (329. Md.)'sinde öngörülen prosedüre uygun bir biçimde alınabileceğini düzenlemektedir. Bu düzenlemenin devamı olarak Reform Andlaşması Md. 10/3'de Birliğe üye tüm Devletlerin, güçlendirilmiş işbirliğinin müzakerelerine katılabilecekleri, fakat sadece güçlendirilmiş bir işbirliğine katılan üye Devletlerin oy hakları olduğunu, dolayısıyla (Md. 10/4) bu kapsamda alınan kararların sadece söz konusu güçlendirilmiş işbirliğine katılan üye Devletleri bağlayacağı hükümselleştirilmiştir. İşbu Md. 10/4'ün son cümlesinde ise, güçlendirilmiş işbirliği işlemlerin, Birliğe üye adayları olan Devletlerin kabul etmeleri gereken bir müktesebat olarak değerlendirilemeyeceği belirtilmiştir.

Aktardığımız bu düzenlemelerden de anlaşıldığı üzere güçlendirilmiş işbirliği, üye Devletlerin Birlik çerçevesinde, diğer üyeler dâhil olmasalar da gruplar halinde hareket edebilmeleri ilkesine dayandırılmıştır. Ancak, ODGP ve Birliğin münhasır olmayan yetki alanlarında güçlendirilmiş işbirliğine gidilmesinde nihai kararın Konsey'in oybirliği şartına bağlanması önemlidir. Zira, ancak, Konsey'in işbu kararının ardından söz konusu güçlendirilmiş işbirliğine katılan üye Devletler, diğer AB üyesi Devletleri davet etmeden nitelikli çoğunluk ile karar alabilmektedirler.

⁶⁰ Bu düzenlemeler Reform Andlaşması ile değiştirilmiş ABKA'nın '**BAŞLIK IV Güçlendirilmiş İşbirliğiyle İlgili Düzenlemeler 20. Md.**'de hükümselleştirilmiştir. İki metin arasındaki temel fark diğer düzenlemelerde olduğu gibi, atıfta bulunulan "Avrupa Birliği'nin İşleyişi İle İlgili Andlaşma"nın maddelerinin yeni numaralandırmadan dolayı değişmesidir.

3. Reform Andlaşması'nın OGSP'na İlişkin Düzenlemeleri İtibarıyla Değerlendirilmesi

Genişleyen AB'nin şeffaf, demokratik meşrutiyetinin artmasını ve daha etkili olmasını sağlama amacını (Md. 2) taşıyan Reform Andlaşması, AB'nin bir güvenlik aktörü olarak uygunluğunu ve kapasitesini artırmak için tasarlanan bir dizi yeniliği kapsamaktadır. Zira, Andlaşmada birkaç kurumsal değişikliğin yanı sıra “kalıcı yapısal işbirliği” gibi yeni ve önemli kavramların yer almasının yanı sıra, üye Devletler arasında güvenlik ve savunma alanlarındaki işbirliği de yeniden düzenlenmiştir. Ancak, aşağıda belirteceğimiz üzere başta hükümetlerarası işbirliği prensibi gibi ana hususlar değişmeden kalmıştır ve bu sebeple reformların etkisinin oldukça sınırlı olması olasıdır⁶¹.

Bir tablo üzerinden Reform Andlaşması'nda OGSP ile ilgili yapılan önemli değişiklikleri daha net olarak görmek mümkün olacaktır:

Reform Andlaşması'nın OGSP ile ilgili Önemli Değişiklikleri		
Madde	Konu	İçerik
9e, 10b, 13a, 14, 19, 21	Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi	Yeni Madde

⁶¹ Christian Mölling, “Die ESVP nach dem EU-Reformvertrag: Kohärenter und effizienter?”, CSS Analyses in Security Policy, Vol 3, No 28, Februar 2008, s. 1; Jörk Reschke, “Der Vertrag von Lissabon-Reflexion der Sicherheitspolitik im Reformvertrag der Europäischen Union”; http://www.eurodefense.de/pdf/0802-Reschke-Vertrag_Lissabon.pdf, s. 2.

*LİZBON REFORM ANDLAŞMASI'NIN ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA
POLİTİKASI'NA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİNİN ANALİZİ*

27	OGSP'nın Uygulanması İçin Spesifik Hükümler	Önemli Değişiklikler
188 r	Birlik Hükümleri	Yeni Madde
28a c7	Ortak Güvenlik Hükümleri	Yeni Madde
28b (28a Prg. 1)	Petersberg Görevleri	Değiştirme
28a 5, 28c	Üye Devletlerden Bir Gruba Belgenin Uygulanması	Yeni Madde
28d	Avrupa Savunma Ajansı	Yeni Madde
27-6; 31, Kalıcı Yapısal. İşbirliği Protokolü	Kalıcı Yapısal İşbirliği	Yeni Madde

Kaynak: Mölling, op. cit., s. 2'den faydalanılmış olup, kimi değişiklikler tarafımızca yapılmıştır.

Yukarıda aktardığımız tablo genel olarak incelendiğinde Reform Andlaşması'nın, OGSP'ni iki temel boyutta etkileyeceği görülmektedir. Bunlar; kurumsal yapının genel olarak uyumu (kriz yönetimi hususları açısından Konsey ve Komisyon arasındaki ilişkilerin kolaylaştırılması) ve Andlaşmanın, ODGP'nin geliştirilmesini tasarlayan hükümler olarak belirlenebilir. Bu iki temel boyut beraber değerlendirildiğinde ise doğrudan doğruya Birliğin uluslararası sistemdeki rolünün güçlendirilmesinin hedeflendiği saptanmaktadır.

Ancak, AB'nin bir güvenlik aktörü olarak uygunluğunu ve kapasitesini artırmak için tasarlanan bu değişikliklerin bile, Birliği klasik anlamda bir süper güç haline getirmesi ve ortak bir dış politika ve güvenlik-savunma boyutuna taşınması bizce zordur. Zira, üye Devletler arasındaki dış politika önceliklerinin farklı olmasından kaynaklanan çıkar çatışmaları ve güvenlik alanlarında bütünleşmenin ulus-Devletlerin egemenlik paylaşımlarının en üst derecesi olarak algılanması nedeniyle hükümetlerarası işbirliği karakteri Reform Andlaşması'nda da değiştirilememiştir⁶².

⁶² AB'nin OGSP ve ODGP alanlarında yaşadığı bu temel problemler hakkındaki paralel yorumlar için bkz. Baç, op. cit., s. 12; Özdal, "AGSP'nin Türkiye...", op. cit., s. 130-145; Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., s. 117; Möckli, op. cit., s. 2-3; Reschke, op. cit., s. 4; Ayşe Füsün Arsava,

Bu saptamalarımızı, Reform Andlaşması'nın OGSP'na dair devamlılıkları ve değişiklikleri bakımından aşağıdaki başlıklar altında incelemek ve belgenin bu politika alanı için anlamını değerlendirmek uygun olacaktır:

Hükümetlerarası İşbirliği Karakteri ve Oy Birliği Prensibi:

Yukarıda belirttiğimiz sebeplerden ötürü ODGP ve OGSP'nın önemli bir özelliği olan, hükümetlerarası işbirliği karakteri ve oybirliği prensibi Reform Andlaşması'nda (Md. 27c 4) herhangi bir değişime uğramadan devam etmektedir. Ancak, Reform Andlaşması'nın 1 Ocak 2009 tarihinde yürürlüğe girmesini takiben AB'nin tüzel kişilik kazanacak olması, dış politika için yeni seçenekler yaratacaktır. Zira, AB uluslararası örgütlere ve toplantılara bir uluslararası hukuk süjesi olarak katılabilecek ve normatif yaklaşımlarını (yasallaşan anlaşmaların ve ilişkilerin "çok taraflı geçerliliği" gibi) destekleyebilecektir⁶³.

Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi:

Reform Andlaşması ile getirilen kurumsal yeniliklerin en önemlilerinden bir tanesi hiç şüphesiz, Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi biriminin oluşturulmasıdır. Reform Andlaşması'nın madde 9e, 13a, 14, 19 hükümleri⁶⁴ itibarıyla oluşturulan bu birim; üye Devletlerin ve AB'nin dış politikalarının daha uyumlu formüle edilmesini ve birbirlerini tamamlanmasını sağlamanın yanı sıra daimi temsilcisi olan bir uluslararası aktörün yaratılmasını da amaçlamaktadır. Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi'nin görevi⁶⁵ (Md 9e, 10b, 13, 21) ise genel olarak AB'nin dış ilişkileri ve ODGP'nın kamusal unsurları arasında koordinasyonu etkili bir şekilde temin etmektir. Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi hiç şüphesiz Birliğin, uluslararası bir aktör olduğunu vurgulamak için oluşturulmuştur. Ancak, Mölling'in de belirttiği gibi;

"Genişletilmiş Avrupa'da Esnekliğin Sınırları", *Global Strateji Dergisi*, Yıl 3, Sayı: 10, Yaz 2007, s. 10-15.

⁶³ Temsilci'nin görevlerini düzenleyen hükümler için bkz. yukarıda belirttiğimiz maddeler. Komisyon'un ve AP'nun, OGSP içindeki rolü ise çok sınırlı olarak devam edecektir. Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi'ne öneriler iletmek ise Komisyon'un görevi olarak belirlenmiştir.

⁶⁴ Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi'ne ilişkin düzenlemeler Reform Andlaşması ile değiştirilmiş ABKA'nın 18. Md.'sinde hükümselleştirilmiştir.

⁶⁵ Bu görev, sırasıyla lağvedilen; Dış İlişkiler için AB Komisyon Üyesi'nin ve ODGP için Yüksek Temsilci'nin fonksiyon ve pozisyonlarının birleştirilmesi ile oluşturulmuş olup, Temsilcilik makamı, Dış İlişkiler Konseyi ve Komisyon Başkan Yardımcılığı'na tekabül etmektedir.

etkili bir entegrasyona ya da güvenlik ve savunma alanında asgari işbirliğine doğru Konsey ve Komisyon'un örgütsel geleneklerinin değişiminin yönetimi, Yüksek Temsilci için zorlu bir görev olacaktır. Ayrıca, Yüksek Temsilci'nin, Reform Andlaşması ile oluşturulan bir başka yeni kurum olan, "Avrupa Konseyi Başkanı / *Vizepräsidenten der Kommission* (Md. 9e)" ile karşılıklı olan konumu da, Başkan'ın, AB'nin temsilcisi rolünü üstlenmekle görevlendirilmesinden dolayı soyutluklar içermektedir⁶⁶. Ayrıca, Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi olarak atanacak kişinin, Reform Andlaşması'nın üye Devletlerin iç hukuklarınınca belirtilen prosedüre göre onaylanmasında hiçbir sorun yaşanmaz ise Avrupa Konseyi tarafından atanmasının ardından en erken tarihte 2009 yılının Kasım ayında görevine başlayabilecek olması da Birliğin, uluslararası sistemde güçlü bir aktör olma amacını geciktirmektedir.

Ortak Güvenlik ve Savunma: Reform Andlaşması Md. 3a 2 itibarıyla, ulusal güvenlik konularının, özellikle her üye Devletin kendi sorumluluğunda kaldığı vurgulandıktan sonra, Md. 10c (a) 1, ODP'nda Birliğin yetkisinin, ortak bir savunmaya gidebilecek olan ortak bir savunma politikasının tedrici tanımı da dahil olmak üzere, Birliğin güvenliği ile ilgili sorunların bütünü ve dış politikanın tüm alanlarını kapsadığını açıklamaktadır⁶⁷. Bu iki hüküm birlikte değerlendirildiğinde ise Andlaşmada çok net bir biçimde, ulusal güvenlik ve savunma konularının bir yandan üye Devletlerin münhasır egemenlik yetkileri içinde kabul edildiği, diğer yandan da özellikle ortak savunma konusunda Birliğin gelişim süreci içinde yetkilendirilmesinin amaçlandığı görülmektedir.

Bu tespitimizi, Reform Andlaşması'nın "Bölüm 2 Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası ile İlgili Düzenlemeler"⁶⁸ başlığının Md. 28a

⁶⁶ "Avrupa Dış Hareket Servisi (*EEAS- European External Action Service*) ise daha ilerideki yeniliklerin işaretidir. Yüksek Temsilci, Konsey Sekreteri ve Komisyon'u desteklemek için tahsis edilen EEAS, askere alınacak sivil personelden oluşacaktır. Şimdiye kadar de facto kapasiteli, yeni bir başka kurum belirlenmediğinden, üye Devlet temsilcilerinin ve AB kurumsal düzenlemelerinin arasında yerini bulmak için mücadele etmek zorunda kalabilir. Dahası, EEAS'nin ordunun içindeki rolü açık kalacaktır. Zira, uygun bir zamanda ordu ve güvenlik konularına dair ilişkilerde EEAS'ye olanak verileceği için, uzmanlıklarına ihtiyaç duyulacaktır". Möckli, loc. cit.; Avrupa Dış Hareket Servisi'nin kuruluşu ve görevleri için ayrıca bkz.; AP'nun P6_TA(2005)0205 sayılı kararı; **European External Action Service**, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:117E:0232:0233:EN:PDF>.

⁶⁷ Benzer düzenlemeler Reform Andlaşması'na ekli 18 No'lu Deklarasyon'da da yer almaktadır.

⁶⁸ Reform Andlaşması ile değiştirilmiş ABKA'nın 42. Md.'sinde düzenlenmiştir.

düzenlemeleri güçlendirmektedir. Zira, Md. 28a prg. 1'de, OGSP'nun, ODGP'nin tamamlayıcı bir parçası olduğu vurgulandıktan sonra, AB'nin ortak güvenlik politikasının ilerleyen bir seyirde olacağı taahhüdü teyit edilerek, ortak güvenlik ve savunma politikasının, aşamalı olarak bir Birlik savunma politikası oluşturulmasını da kapsadığı Md. 28a prg. 2'de açıklanmaktadır. Andlaşmada ayrıca, OGSP'nin amacı doğrultusunda yürürlükte olan ABKA'ndan farklı olarak, üye Devletlerin, OGSP'nin uygulanması ve Konsey tarafından belirlenen hedeflere katkıda bulunulması amacıyla sivil ve askeri olanaklarını teşmil etmeleri istenmektedir (Md. 28a prg. 3).

Reform Andlaşması 28a c7 hükümleri itibarıyla oluşturulan düzenlemeler itibarıyla, BM Kurucu Andlaşması'nın 51. Md.'sine uygun olarak, bir üye Devletin kendi ülkesinde silahlı bir saldırıya uğraması halinde, diğer üye Devletlerin kendi güçleri dâhilinde tüm araçlarla saldırıya uğrayan Devlete yardımcı ve destek olacakları belirtilmektedir. Bu yükümlülük itibarıyla ayrıca işbu hususun, bazı üye Devletlerin güvenlik ve savunma politikasının spesifik niteliğine halel getirmediği belirtilmiş ve bu alanlardaki işbirliği ve taahhütlerin, NATO üyesi Devletlerin, İttifak bünyesinde kabul ettikleri taahhütlerle de tutarlı olduğu belirtilmiştir.

Petersberg Görevleri: Reform Andlaşması ile Petersberg Görevleri'nin genişletilmiş listesi ilk defa Md. 28b ile düzenlemeler kapsamına alınmıştır. Daha geniş bir biçimde belirtirsek, Md. 28b düzenlemeleri ile Md. 28a prg. 1 deki görevlerin⁶⁹, Birliğin sivil ve askeri araçları kullanabildiği durumlarda, barışı koruma ve çatışma sonrası istikrar dâhil, ortak silahsızlanma operasyonları, insani görevleri ve kurtarma görevlerini, askeri danışma ve destek görevlerini, çatışmayı önleme ve barışı koruma görevlerini, kriz görevlerinde muharip güç görevlerini içerdiği belirtilmiştir. Bu görevlerin hedeflerini, kapsamını ve uygulanması için genel koşulları belirleme yetkisi ise Konsey'e verilmiştir. Konsey ayrıca, Md. 28b düzenlemeleri uyarınca alınan kararlar çerçevesinde, bir görevin uygulanmasını istekli ve yeterli olan bir grup üye Devlete verebilmektedir (Md. 28c). Belirttiğimiz bu düzenlemeler hiç şüphesiz, Reform Andlaşması ile AB'nin mevcut olan kısmi askeri rolünün pekiştirildiğinin ve Petersberg Görevleri ile sınırlı bile olsa "Acil Müdahale Gücü"nü kurulmasından itibaren oluşturulan askeri müdahale gücünün artırıldığı bir göstergesidir.

⁶⁹ Bu görevler Reform Andlaşması ile değiştirilmiş ABKA'nın 43. Md.'sinde düzenlenmiştir.

Avrupa Savunma Ajansı: (EDA *Die Europäische Verteidigungsagentur / Europe Defence Agency*) 2004 yılında AB üyesi Devletler tarafından kurulan Avrupa Savunma Ajansı'na, Reform Andlaşması'nın Md. 28d hükümleri itibarıyla yer verilmiş ve görevleri şu şekilde belirtilmiştir⁷⁰. a). üye Devletlerin askeri kapasite hedeflerinin tamamlanmasına ve üye Devletler tarafından kabul edilen kapasite taahhütlerine uyumun hesap edilmesine katkı sağlamak; b). operasyonel gerekliliklerin uyumlaştırılmasını ve uyumlu ve rekabet edilebilir müktesebat yöntemlerinin kabulünü teşvik etmek; c). spesifik işbirliği programlarının yönetimi ve üye Devletler tarafından icra edilen programların koordinasyonunu sağlamak ve askeri olanaklar bağlamında amaçları yerine getirmek için çok taraflı projeler sunmak; d). gelecek operasyonel ihtiyaçlara cevap veren teknik çözümlerini incelemelerini ve ortak araştırma aktivitelerini planlamak ve koordine etmek ve savunma teknolojisi alanında araştırmayı desteklemek; e). askeri harcamaların etkinliğini artırmak ve savunma sektörünün teknolojik ve endüstriyel temelini güçlendirmek için yararlı her türlü önlemi belirlemek ve gerektiğinde uygulamaya koymak. AB üyesi Devletler arasında karşılıklı güvenlik ve dayanışma vurguları içeren Ajansın bu görevleri itibarıyla Birlik içinde bir eşgüdüm oluşturulmak istenmiş olup, Ajans, isteyen tüm üye Devletlerin katılımına açıktır.

Kalıcı Yapısal İşbirliği: Reform Andlaşması ile OGSP'na getirilen yeniliklerin en çok tartışılanı ve tartışılmaya devam edilecek olanı hiç şüphesiz, kalıcı yapısal işbirliği (Md. 28e) ve "Kalıcı Yapısal İşbirliği Protokolü"dür. İş bu Protokol ile askeri olanaklara ilişkin kriterleri sağlayan ve taahhütleri yerine getiren ve de kalıcı yapısal işbirliğine katılmak isteyen üye Devletler arasında yakınlaşmaya olanak sağlamanın ana amaç olarak öngörüldüğü saptanmaktadır (Md. 28e prg. 1)⁷¹.

Ancak, kalıcı yapısal işbirliği, sadece operasyonlarla ilgili değildir. Zira, üye Devletlerin askeri birliklerini belli bir plana göre ya da karşılıklı savunma doğrultusunda yerleştiren bağlayıcı olmayan taahhütleri de içermektedir. Kalıcı yapısal işbirliği kapsamında Konsey

⁷⁰Avrupa Savunma Ajansı'nın görevleri Reform Andlaşması ile değiştirilmiş ABKA'nın 45. Md.'sinde düzenlenmiştir.

⁷¹ Kalıcı yapısal işbirliğine ilişkin hükümler Reform Andlaşması ile değiştirilmiş ABKA'nın 46. Md.'sinde düzenlenmiştir.

kararları oybirliği ile alınır⁷². OGSP'nun herhangi bir görevi ise katılan üye Devletleri, Konsey'in oybirliği ile karar almaması durumunda bağlamaz. Bu sebeple, kalıcı yapısal işbirliği'nin amacı, AB'nin operasyonel yeteneklerini "ortak çaba" vasıtasıyla artırmaktır denilebilir. Ancak, kalıcı yapısal işbirliği hükümlerinin çoğu halen belirsizdir. Çünkü, katılabilen ya da katılmak isteyen üye Devletlere ve alınacak kararların içeriği ile sonuçlarına riayet edilmesiyle, kalıcı yapısal işbirliği altında gerçekleşecek olan işbirliği çeşidi kesinlikle meşru olacaktır.

Kalıcı yapısal işbirliği alanının taslağı ise kalıcı yapısal işbirliği hakkındaki protokolün (AB Andlaşması Md. 28A ile Tesis Edilen Kalıcı Yapısal İşbirliği Hakkında Protokolü) 2. maddesinde oluşturulmuştur. Ancak, bu düzenlemede, kalıcı yapısal işbirliğinin diğer önemli unsurları ya da projeler kesin olarak belirtilmemiştir. Bu sebeple de halen AB üyesi Devletlerin Hükümetleri, kalıcı yapısal işbirliğinin nasıl kullanılacağına dair tam bir fikre sahip değildir. Fakat bu belirsizliklere rağmen hiç şüphesiz, kalıcı yapısal işbirliği gibi mevcut projelerin başlamasının en büyük avantajı, üye Devletlerin, işbirliğinin belli rutinine ve geleneklerine alışmaları ve birbirlerini tanımalarıdır.

Kalıcı yapısal işbirliğine ilişkin olarak belirtilmesi gereken en son husus ise, Avrupa Savunma Ajansı'nın, bu işbirliği süreci içindeki rolüdür. Kalıcı Yapısal İşbirliği Protokolü'nün 3. maddesinde Ajansa, kalıcı yapısal işbirliğinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin açıklamalarda bir eksiklik olursa, yeteneklerini dikkate alarak katılan Devletlerin değerlendirmelerine düzenli katkıda bulunma görevi verilmiştir. Ancak, Möckli'nin vurguladığı gibi, "...yönetici kurulunu belirli üye Devletlerin oluşturduğu Avrupa Savunma Ajansı'nın bu hassas konuyla ilgili olarak nasıl bir usul izleyeceğini gözlemek ilginç olacaktır. Bu değerlendirmelerin kriterlerini kim oluşturacaktır? Onlar tescil edilmiş ve denetlenebilir olacak mıdır? Ya Avrupa Savunma Ajansı tavsiyelerini ihraç ederse, üye Devletler bunun önlemini aldıklarından nasıl emin olabileceklerdir? Çünkü, bazı üye Devletler savunma planlarına dair yaklaşımlarını yetenek ile temellendirerek uygularken, bazı üye Devletler bir tehdit ile temellendirdikleri uygulamayı sürdürmektedir ki bu konu Avrupa Savunma Ajansı'ndan bile

⁷² Gerekli şartları yerine getiren üye Devletin kalıcı yapısal işbirliğine katılımı, gerekli şartları yerine getiremeyen üye Devletin haklarının askıya alınması veya bu işbirliğinden çıkmak isteyen bir üye Devletin niyeti ise Konsey'in nitelikli çoğunlukla alacağı kararla bağlanır (Md. 28e prg. 2-5).

daha karışık görünmektedir. Bu sebeple de, karşılaştırılabilir olmayan değerlendirme sonuçları ortaya çıkabilir"⁷³.

Sonuç:

İngiltere ve Fransa'nın, AB üyesi Devletler arasında ortak bir güvenlik ve savunma politikası geliştirilmesi hususunda mutabık kaldıkları St. Malo Zirvesi'nin ardından başlayan AGSP oluşturulması sürecinde, Amsterdam ve Nice Andlaşmaları ile yapılan değişiklikler Birliği, yumuşak güce (*soft power*) dolayısıyla da önalıcı angajmanlara (*pre-emptive engagement*) sahip bir uluslararası aktör olma konumundan çıkaramamıştır.

AB ilk olarak, Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin üye Devletler tarafından 12 Aralık 2003 tarihinde kabulü ile '*önalıcı angajman*' (*pre-emptive engagement*) kavramı yerine, '*önleyici angajman*' (*pre-ventive engagement*) kavramını uygulamaya geçirebilmiştir. Operasyonların başladığı 2003 yılından günümüze kadar da bu kapsamda 20 civarında barış misyonu yürütülmüştür. Birliğin askeri yetenekleri geliştirmek için ayrıca Mayıs 2004'te özellikle Acil Müdahale Gücü'ne odaklanan Temel Hedef 2010 (*Head Line Goal 2010*) isimli yeni bir planı onaylamıştır. Bu Plan, 2010 yılına kadar AB'nin küresel çaptaki askeri müdahaleleri için silahlı gücün inşa edilmesini öngörmekte olup, bu görevi yerine getirecek birlikler iki ayaklı olarak (*Avrupa müdahale birlikleri ile bu birliklere bağlı 60.000 kişilik güç ve Avrupa Muharebe Grupları (European Battle Groups) adlı küçük savaş birliklerinden*) oluşturulmuştur.

AB'nin aynı yıl içinde, 10 yeni üye Devletin katılımı ile genişlemesi ve coğrafi olarak Avrupa kıtasının büyük bir bölümünü kapsamasının ardından, Birliğin uluslararası ilişkiler sisteminde nasıl bir rol oynaması gerektiği tartışmaları da yeniden başlamıştır. AB'nin dinamik yapısındaki bu değişim ihtiyacı, bir AB Anayasası'nın oluşturulması konusundaki çalışmalarla daha da somut hale gelmiş, fakat Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlarda sonuçların olumsuz çıkması üzerine AB Anayasası yürürlüğe girememiştir.

AB Anayasası'nın yürürlüğe girememesine çözüm üretmek için başlatılan çalışmaların sonucundaydı, içerisinde federal yapıyı çağrıştıran öğelerin yer almadığı Reform Andlaşması 13 Aralık 2007 tarihinde imzalanmıştır. Genişleyen AB'nin şeffaflaşmasını, demokratik meşrutiyyetinin artmasını ve daha etkili olmasını sağlama amacını

⁷³ Möckli, op. cit., s. 3, Bu konuda ayrıca bkz.; Reschke, op. cit., s. 6-7.

taşıyan Reform Andlaşması, Birliğin bir güvenlik aktörü olarak uygunluğunu ve kapasitesini artırmak için tasarlanan bir dizi yeniliği kapsamaktadır. Zira, Andlaşmada birkaç kurumsal (*Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi gibi*) değişikliğin yanı sıra “kalıcı yapısal işbirliği” gibi yeni ve önemli kavramların yer almasının yanı sıra, üye Devletler arasında güvenlik ve savunma alanlarında ki işbirliği de yeniden düzenlenmiştir. Ancak, AB'nin bir güvenlik aktörü olarak uygunluğunu ve kapasitesini artırmak için tasarlanan bu değişikliklerin bile, Birliği klasik anlamda bir süper güç haline getirmesi ve ortak bir dış politika ve güvenlik-savunma boyutuna taşınması bizce zordur. Zira, üye Devletler arasındaki dış politika önceliklerinin farklı olmasından kaynaklanan çıkar çatışmaları ve güvenlik alanlarında bütünleşmenin ulus-devletlerin egemenlik paylaşımlarının en üst derecesi olarak algılanması nedeniyle OGSP konularında hükümetlerarası işbirliği karakteri Reform Andlaşması'nda da değiştirilememiştir. Diğer bir deyişle, üye Devletlerin ulusal egemenliklerinden büyük ölçüde tavizler verilmesine karşı çıkmaları nedeniyle, Reform Andlaşması'nda OGSP'nın uluslararası karakterin daha da güçlendirilmesi yoluna gidilebilmiştir.

Yukarıda belirttiğimiz bu nedenlerden dolayı bizce AB'nin bir güvenlik aktörü olarak performansının gerçekte ne kadar geliştiğini, Reform Andlaşması ile yapılan değişikliklerin ve yeniliklerin kapsamının ötesinde, üye Devletlerin siyasi istekleri ile güvenlik taleplerine olan yaklaşımları doğrultusunda, pratikteki tecrübeler gösterecektir. Bu kapsamda belirtilmesi gereken bir diğer husus da Reform Andlaşması'nın onay sürecidir. Zira, işbu Andlaşma, makalenin kaleme alındığı 17 Haziran 2008 tarihine kadar, 18 üye Devlet tarafından iç hukuklarında benimsenen yöntemlerle onaylanmıştır. Ancak, AB Reform Andlaşması'nın onay süreci için 14 Haziran 2008 tarihinde İrlanda'da yapılan referandumda, Andlaşma % 46.6 kabul oyuna karşılık % 53.4 oyla reddedilmiştir. Bu durum Brüksel'de hayal kırıklığı yaratırken, AB'ni bir kez daha yeni bir krizin eşiğinde getirmiştir. Krizin aşılması için 16 Haziran 2008 tarihinde Lüksemburg'da yapılan AB Dışişleri Bakanları Zirvesi'nde ise somut bir çözüm önerisi geliştirilememiştir⁷⁴. İrlanda'daki referandumun ardından, AB

⁷⁴ Bilindiği üzere Maastricht Andlaşması'nın onay süreci içinde yapılan referandumda Danimarka bu andlaşmayı reddetmiş, ardından yapılan 2. referandumda Danimarka'da halk andlaşmayı onaylamıştır. Benzer durum Nice Andlaşması'nın onaylanması sürecinde İrlanda'da yaşanmış,

Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso yaptığı açıklamada, "...onay sürecini tamamlamamış olan 8 üye Devletten Reform Andlaşması'nı onaylama sürecini devam ettirmelerini" istemiştir⁷⁵.

AB içinde, Reform Andlaşması ile başlayan sürecin, Birliğe tam üyelik süreci devam eden Türkiye açısından dikkatle analiz edilmesinin gerekliliği ise tartışılmazdır. Zira, kırk yılı aşkın bir geçmişe sahip olan Türkiye'nin AB, dolayısıyla Avrupa Toplulukları ile olan ilişkilerinde, muhatap olduğumuz kurumun bir değişimi söz konusudur. ODGP ve OGSP'na ilişkin alanlardaki değişim ise AB mevzuatında ekonomik ve siyasi alanlarda yapılan bir takım değişikliklerin ötesinde, Avrupa ve dolayısıyla dünya güvenlik sistemini etkileme olasılığına sahip olmasından dolayı daha büyük bir önem arz etmektedir.

Ayrıca, çalışmamız içinde belirttiğimiz üzere, AB üyesi Devletler tarafından 2003 yılında kabul edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi ile OSGP yeni bir boyut kazanmış ve bu kapsamda Birlik, belirli ölçüde askeri yeteneğe de sahip bir yumuşak güç (soft power) haline gelmiştir. Reform Andlaşması'nda yer alan, Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi biriminin oluşturulması, kalıcı yapısal işbirliği sürecinin kurulması gibi değişiklikler dikkate alındığında ise, AB'nin uluslararası konjontürdeki gelişmeler ve üye Devletlerin siyasi istekleri ile güvenlik taleplerine olan yaklaşımları doğrultusunda bir sert güce (hard power) dönüşme olasılığı mevcuttur.

Bu bağlamda, Reform Andlaşması ile oluşan ODGP ve OGSP'daki değişiklikleri ulusal çıkarları açısından Türkiye'nin aktif bir strateji oluşturarak dikkatle izlemesi gerekmektedir. Oluşturulacak bu ulusal stratejide ise bizce, AB'nin ODGP ve OGSP'daki kapasitesine Türkiye'nin sadece sert güç (*askeri kabiliyet ve yeterliliği*) boyutu ile değil, sivil güç (civil power -*coğrafi konumu, demokratik ve İslami değerlere sahip olması, İsrail ile ilişkileri*) olarak da katkı sağlayacağı vurgulanmalıdır. Oluşturulacak olan bu ulusal stratejide ayrıca Türkiye'nin, AB'nin Yeni Komşuluk Politikası'na (Kafkasya ve Orta Doğu boyutu ile), Enerji Güvenliği Politikası'na (Bakû-Tiflis-Ceyhan gibi güvenli enerji hatları)

Anlaşma, 2002 yılında yapılan ikinci referandumda kabul edilmişti. AB Anayasası'nın onay süreci ise Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlarda sonuçların olumsuz çıkması üzerine durdurulmuştur. Bkz. Tezcan, "Anayasa'dan Lizbon...", op. cit., s. 74.

⁷⁵ "İrlanda halkı 'hayır' dedi", http://www.cnnturk.com/DUNYA/haber_detay.asp?PID=319&haberID=469809.

ve Akdeniz Birliği Projesi'ne olumlu katkıları olacağı da ön plana çıkartılmalıdır⁷⁶.

KAYNAKÇA:

Andlaşmalar ve Zirve Kararları:

- 1) **Consolidated version of the Treaty on European Union, C115/13, 9.5.2008,** <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:EN:PDF>.
- 2) **Declaration of the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council (The Brussels Summit Declaration),** <http://www.nato.int/docu/basicxt/b940111a.htm>.
- 3) **EU-NATO: The Framework for Permanent Relations and Berlin Plus,** <http://ue.eu.int/uedocs/>.
- 4) **Europäische Sicherheitsstrategie -Ein Sicheres Europa in Einer Besseren Welt** <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIDE.pdf>.
- 5) **European Council, Presidency Conclusions, Helsinki,** <http://presidency.finland.fi/doc/liite/conen.rtf>.
- 6) **European Council, Presidency Conclusions, Nice,** http://europa.eu/european_council/conclusions/index_en.htm.
- 7) **European External Action Service,** <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:117E:0232:0233:EN:PDF>.
- 8) **France-UK summit, Joint decleration on European defence, (Saint-Malo, 4 Aralık 1998),** <http://www.bits.de/CESD-PA/8e-f.html>.
- 9) **Konsolidierte Fassung des Vertrags über die Europäische Union, C115/13, 9.5.2008,** <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:DE:PDF>.

⁷⁶ Paralel mahiyetteki yorum ve görüşler için bkz.; Muharrem Ekşi, "AB'nin Akdeniz Güvenlik Stratejisi: Avrupa-Akdeniz Ortaklığı", Global Strateji Dergisi, Yıl 3, Sayı: 12, Kış 2008, s. 134-136; Baş, op. cit., s. 17-27; Aybet; op. cit., s. 29-31; Özdal, "Türkiye-AB İlişkilerinde..."; op. cit., s. 318-321; Özdal, Genç, "AGSP'nun Türkiye...", op. cit., s. 209-215.

- 10) **Petersberg Declaration**, Western European Union Council of Ministers, Bonn, 19 June 1992, <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>.
- 11) **Treaty of Lisbon: Amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community**, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0010:0010:EN:PDF>.
- 12) **Vertrag Von Lissabon: Zur Änderung Des Vertrags Über Die Europäische Union Und Des Vertrags Zur Gründung Der Europäischen Gemeinschaft**, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0010:0041:DE:PDF>.
- 13) **Washington Summit Communiqué**, Pres Release NAC-S(99)64, <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm>.

Diğer Kaynaklar:

- 14) "Der Vertrag auf einen Blick"; http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index_de.htm.
- 15) "Die Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik- Antworten auf häufig gestellte Fragen", http://www.auswaertigesamt.de/www/de/Eu_politik/gasp/faq_html.
- 16) "İKV Tarafından Hazırlanan Lizbon Antlaşması'na İlişkin Bilgi Notu", www.ikv.org.trimagesuploadfileLT_BilgiNotu_IKV.pdf.
- 17) "İrlanda halkı 'hayır' dedi", http://www.cnnturk.com/DUNYA/haber_detay.asp?PID=319&haberID=469809.
- 18) "Ortak Dışişleri ve Güvenlik", <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fId=10&prnId=13&hnd=1&ord=12&docId=323&fop=0>.
- 19) "Reform Anlaşması Uzlaşmalarla Sağlandı", **Radikal Gazetesi**, 20.10.2007.
- 20) AKLAR, Yılmaz; "NATO, Riga Zirvesi: 'Ne NATO'yla, Ne De NATO'suz", **Stratejik Analiz**, Ocak 2007.
- 21) ALTINBAŞ, Deniz; "Lizbon Anlaşması İmzalandı: Avrupa'da Demokrasi Sallantıda", <http://www.avsam.org/tr/yazigoster.asp?kat1=2&ID=1896>.
- 22) ARSAVA, Ayşe Füsün; "Genişletilmiş Avrupa'da Esnekliğin Sınırları", **Global Strateji Dergisi**, Yıl 3, Sayı: 10, Yaz 2007.

- 23) ARSAVA, Ayşe Füsün; "Nice Antlaşmasının Getirdikleri", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı: 2, Bahar 2002.
- 24) ARSAVA, Ayşe Füsün; **Amsterdam Anlaşmasının Avrupa Birliği Hukukuna Katkıları (Makaleler Derlemesi)**, Ankara: AÜSBF Yayınları, No 589, 2000.
- 25) ARSLAN, Rıza; "Avrupa Birliği Savunma Politikası: Dünya Sahnesine Geri Dönüş mü?", **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, 2005.
- 26) ATUN, Ata; "AB'nin Yeni Yol Haritası: Lizbon Anlaşması", **Dünya Gündemi**, 30 Aralık- 6 Ocak 2008.
- 27) AYBET, Gülnur; "Atlantik Ötesi Güvenlik Toplumu ve Türkiye", **Foreign Policy**, Ocak-Şubat 2005.
- 28) BAÇ, Meltem Müftüler; **Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerine Güvenlik Boyutundan Bir Bakış**, İstanbul: TESEV Yay., Kasım 2006.
- 29) CEBECİ, Münevver; "A Delicate Process of Participation: The question of participation of WEU Associate Members in decision-making for EU-led Petersberg operations, with special reference to Turkey", **Occasional Paper**, November 1999, http://aei.pitt.edu/673/01/occ10.html#_ftn29.
- 30) ÇAKMAK, Haydar; **Avrupa Güvenliği**, Ankara: Akçağ Yay., 2003.
- 31) ÇAYHAN, B. Esra; "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye", **Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı 3, 2002.
- 32) ÇOMAK, Hasret; "Türkiye, NATO, AGSK ve AOGSP", <http://stradigma.com/turkce/subat2003/makale6.html>.
- 33) ÇOMAK, Hasret; **Avrupa'da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye: Soğuk Savaş Sonrası Avrupa'da Güvenlik Yapılanması Sorunları**, İstanbul: Tasam Yayınları, Ekim 2005.
- 34) DEMİR, Şeyhmus; "Bir Askeri Güç Olarak Avrupa Birliği; İmkânlar ve Sorunlar -(Avrupa Güvenlik ve Savunma Konsepti Açısından Bir Parametre: Avrupa Ordusu)", **E-Akademi**. Ocak 2007, Sayı 71, <http://www.e-akademi.org/makaleler/sdemir-1.htm>.
- 35) EKŞİ, Muharrem; "AB'nin Akdeniz Güvenlik Stratejisi: Avrupa-Akdeniz Ortaklığı", **Global Strateji Dergisi**, Yıl 3, Sayı 12, Kış 2008.
- 36) ELLNER, Andrea; "The European Security Strategy: Multilateral Security with Teeth", **Defense and Security Analysis**, Vol. 21, No.3, September 2005.

- 37) FAUST, Jörg; MESSNER Dirk; "Europe's New Security Strategy: Challenges for Development Policy", **The European Journal of Development Research**, Vol.17, No.3, September 2005.
- 38) GENÇ, Mehmet; **Avrupa Topluluklarının Kurumsal ve Hukuksal Yapısı**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No: 72, 1993.
- 39) GERTEISER, Kristina; **Die Sicherheits- und Verteidigungspolitik der Europäischen Union**, Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 2002.
- 40) HAINE, Jean-Yves; "Tarihsel Bir Perspektif", (çev.: Nilhay Usta), Nicole Gnesotto, (ed.), **AB Güvenlik ve Savunma Politikası- İlk beş yıl-**, İstanbul: TASAM Yay., 2005.
- 41) İZCİ, Rana; "Uluslararası Güvenlik ve Çevre", Faruk Sönmezoğlu (der.), **Değişen Dünya ve Türkiye**, İstanbul: Bağlam Yay., 1996.
- 42) KALEAĞASI, Bahadır; "AB Karar Sistemi Değişiyor", **Radikal Gazetesi**, 01.12.2007.
- 43) MÖCKLI, Daniel; " Die EU und die Transformation Europäischer Sicherheit", **CSS Analyses in Security Policy**, Vol 10, Marz 2007.
- 44) MÖLLING, Christian; "Die ESVP nach dem EU-Reformvertrag: Kohärenter und effizienter?", **CSS Analyses in Security Policy**, Vol 3, No 28, Februar 2008.
- 45) NAS, Çiğdem; "Batı Avrupa Birliği Oluşumu Karşısında Türkiye'nin Durumu", Faruk Sönmezoğlu (der.), **Değişen Dünya ve Türkiye**, İstanbul: Bağlam Yay., 1996.
- 46) OKMAN, Cengiz; "AGSK ve NATO Üzerine Radikal Dönüşümün İkilemi", **Karizma**, Sayı 6, Nisan-Mayıs-Haziran 2001.
- 47) ÖZCAN, Mehmet; "Lizbon Antlaşması İle AB Nereye Kadar?", <http://www.usak.org.uk/junction.asp?mod=articles&st=PrintArticleDetail&id=286&lm=58649JLFD0932&ln=TR>.
- 48) ÖZDAL Barış, "Yugoslavya'nın Dağılma Süreci Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Balkanlar Politikası", Rasim Özgür Dönmez, Gökhan Telatar (ed.), **Küreselleşen Dünyada Avrupa Birliği: Entegrasyon, Kimlik ve Güvenlik**, Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları (Basım Aşamasında).
- 49) ÖZDAL, Barış; "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Süreci Bağlamında Avrupa Birliği'nin Göç Politikası ve İstihdam Stratejisi", **İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları**

- Dergisi**, Cilt 10, Sayı 3, Yıl. 2008 (internet erişim adresi:<http://www.isguc.org>).
- 50) ÖZDAL, Barış; “Türkiye–AB İlişkilerinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Rolü”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 3, Temmuz 2005, Sayı: 5.
 - 51) ÖZDAL, Barış; GENÇ, Mehmet; **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye – AB İlişkilerine Etkileri**, Bursa: Alfa Akademi Basım Yayım, 1. Baskı: Şubat 2005.
 - 52) ÖZDEMİR, Burak; **Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Yapısı ve Türkiye**, İstanbul: İKV Yayınları, No. 171, Ekim 2002.
 - 53) ÖZEN, Çınar; “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Temel Özellikleri”, **ATAUM Bülteni**, Yıl 1, Sayı: 1, Kış 2000-2001.
 - 54) PFLÜGER, Tobias; “Abstimmung über die Europäische Sicherheitsstrategie”, <http://tobiaspflueger.twoday.net/stories/742776/>.
 - 55) PFLÜGER, Tobias; “Militarization by treaty or why Europe's constitutional treaty is endangering peace”, <http://tobiaspflueger.twoday.net/STORIES/588138/>.
 - 56) REÇBER, Kamuran; “AB Kurucu Antlaşması Düzenlemeleri İtibarıyla AB Üyesi Devletler Arasında Ortak Dış Politika, Güvenlik ve Savunma Konularında Uzlaşma Var Mı?”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 35, Sayı 3, Eylül 2002.
 - 57) REÇBER, Kamuran; “Türkiye-Batı Avrupa Birliği İlişkilerine Hukuksal Bir Bakış”, **Prof. Dr. Nurhan Akçaylı'ya Armağan**, Bursa, 1999.
 - 58) REÇBER, Kamuran; **Avrupa Birliği Mevzuatı**, İstanbul: Alfa Aktüel Yayın, 2005.
 - 59) REÇBER, Kamuran; Avrupa Birliği'nde Değişim İhtiyacı: Avrupa Toplulukları Ortadan Kaldırılıyor (Hukuksal Bir Analiz), **Global Strateji**; Yıl 3, Sayı 12, Kış 2008.
 - 60) RESCHKE, Jörk; “Der Vertrag von Lissabon-Reflexion der Sicherheitspolitik im Reformvertrag der Europäischen Union”; www.eurodefense.de/pdf/0802-Reschke-Vertrag_Lissabon.pdf.
 - 61) SCHMIDT, Peter; “Zum Verhältnis von GASP, NATO und WEU – Perspektiven der weiteren Entwicklung”, **Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft**, 1999/3.

- 62) SERDAR, Seda; "'Yıldız Savaşlarının Oğlu' ve AGSK: ABD'nin Bitmeyen, Avrupa'nın Başlayamayan Oyunu", **Stratejik Analiz**, Cilt 2, Sayı 14, Haziran 2001.
- 63) SHAKE, Köri N.; "Avrupa Birliği'nin Savunma Girişimleri NATO İçin Bir Tehlike Yaratır Mı?", <http://www.foreignpolicy.org.tr/trmakale/190102.html>.
- 64) TEZCAN, Ercüment; "Anayasa'dan Lizbon Antlaşması'na: Avrupa Birliği'nde Temel Metin Tartışmaları", **Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı**, 27-30 Mart 2008 Antalya: Akdeniz Üniversitesi İİBF-Akdeniz Üniversitesi Yayın No. 12, 2008.
- 65) TEZCAN, Ercüment; "Avrupa Birliği'nde Reform Antlaşmasıyla İlgili Tartışmalar", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 3, Sayı 12, Yıl 2007.
- 66) TEZCAN, Ercüment; "Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği İlişkileri", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt.54, Ocak - Mart 1999.
- 67) ÜLGER, İrfan Kaya; **Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme-Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının Oluşumu-**, Ankara: Mayıs 2002.
- 68) VANNAHME, Joachim Fritz; "Der EU-Reformvertrag: "Grundstein für die Zukunft", http://www.magazine-deutschland.de/issue/Reform_1-08.php.
- 69) YENİGÜN, Cüneyt; "Milli Egemenlik ve Supranasyonalizm İkilemi: Türkiye'nin ve Avrupa Birliği'nin Dış Politikalarının Analizi", Mustafa Aykaç, Zeki Parlak (edt), **Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri**, İstanbul: Elif Kitapevi Yayınları, Kasım 2002.

KÖRFEZ SAVAŞI VE IRAK'IN İŞGALİ ARASINDAKİ DÖNEMDE IRAK'TA FAALİYET GÖSTEREN BM MİSYONLARI

Yazar: Mehmet Akif OKUR¹

Öz

Bu çalışmada, Körfez Savaşı ile Irak'ın işgali arasında geçen dönemde Irak'ta görev yapan Birleşmiş Milletler (BM) misyonlarının en önemlileri arasında yer alan Birleşmiş Milletler Irak-Kuveyt Gözetleme Misyonu (UNIKOM) ve Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu / Birleşmiş Milletler İzleme, Gerçekleme ve Denetleme Komisyonu (UNSCOM) / (UNMOVIC) ele alınmaktadır. Hem Irak'la Kuveyt arasındaki silahtan arındırılmış bölgenin denetiminden sorumlu olan UNICOM hem de Irak'ın kitle imha silahlarından arındırılmasından sorumlu olan UNSCOM / UNMOVIC, iki savaş arası dönemde BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarıyla kurulmuşlardır. UNIKOM'un başarılı bir BM misyonu olarak görevini tamamladığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Aynı şeyi özellikle UNSCOM açısından söylemek ise pek mümkün değildir. Nitekim uluslararası kamuoyu nezdinde de saygınlığını yitiren UNSCOM feshedilmiş, yerine UNMOVIC kurulmuştur. UNMOVIC ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) Irak'a ilişkin gelişmelerde sergiledikleri tutumlarla daha fazla saygınlık kazandıkları görülmektedir. Bu çerçevede İran ve Libya gibi devletlerin kendilerini IAEA'nın denetimine açmayı kabul etmelerinde bu saygınlığın rolünün bulunduğu söz edilebilir. Bu durum uluslararası kurumların itibarlarıyla, dünya barışına sağlayabilecekleri katkı arasında doğru bir orantı bulunduğunu göstermesi bakımından da anlamlıdır ve gelecekte konu üzerinde yapılacak çalışmalarda dikkate alınması gereken önemli bir hususu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: BM , Irak , UNIKOM , UNSCOM , UNMOVIC.

UN Missions Operating in Iraq Between the Gulf War and the Occupation of Iraq

Abstract

In this study, United Nations Iraq-Kuwait Observation Mission (UNIKOM) and United Nations Special Commission / United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission (UNSCOM) / (UNMOVIC), two important UN Missions that were operational in the Iraq between Gulf War and the Invasion of Iraq by U.S., are analyzed. Both UNICOM that has a mandate to monitor the demilitarized zone along the Iraq-Kuwait border, deter border violations and report on any hostile action, and UNSCOM / UNMOVIC which has a mandate to verify Iraq's compliance with its obligation to be rid of its weapons of mass destruction (chemical, biological weapons and missiles with a range of more than 150 km), and to operate a system of

¹ Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

**KÖRFEZ SAVAŞI VE İRAK'IN İŞGALİ ARASINDAKİ DÖNEMDE
İRAK'TA FAALİYET GÖSTEREN BM MİSYONLARI**

ongoing monitoring and verification to ascertain that Iraq did not reacquire the same weapons prohibited to it by the Security Council were established with the resolutions of the Security Council. It is possible to say that UNIKOM has completed its mission successfully. But the same thing is not true especially for the UNSCOM. After losing its reputation over the world public opinion, UNSCOM was replaced with UNMOVIC. Because UNMOVIC's success and International Atomic Energy Agency's (IAEA) reliability has influenced the behaviors of Iran and Libya, the relationship between the credibility of the international organizations and their ability to contribute world peace should be explored through further research.

Key Words: UN , Iraq , UNIKOM , UNSCOM , UNMOVIC.

Giriş

Orta vadede işgalin yıkıcı etkisini üzerinden atmakta zorlanacağı tahmin edilen Irak'a değişik görev ve hedeflerle uluslararası güç konuşlandırılması ile Birleşmiş Milletler (BM)'nin bölgede roller üstlenmesine ilişkin tartışmalar, Irak'ın geleceğine dair belirli kararların alındığı kritik kavşaklarda uluslararası toplumun gündemine gelmektedir. BM'nin Irak'ta daha önce yürüttüğü faaliyetler hakkında bilgi sahibi olunması, ülkemizi yakından ilgilendiren bu tartışmaların sağlıklı bir zeminde değerlendirilmesine katkıda bulunacaktır. Bu çalışmada da Körfez Savaşı ile Irak'ın işgali arasında geçen dönemde Irak'ta görev yapan Birleşmiş Milletler misyonlarının en önemlileri arasında yer alan Birleşmiş Milletler Irak-Kuveyt Gözetleme Misyonu (UNIKOM) ve Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu / Birleşmiş Milletler İzleme, Gerçekleme ve Denetleme Komisyonu (UNSCOM) / (UNMOVIC) ele alınmaktadır.

Hem Irak'la Kuveyt arasındaki silahtan arındırılmış bölgenin denetiminden sorumlu olan UNICOM, hem de Irak'ın kitle imha silahlarından arındırılmasından sorumlu olan UNSCOM / UNMOVIC, iki savaş arası dönemde BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarıyla kurulmuşlardır.

Körfez Savaşı'yla işgal ettiği Kuveyt'ten çıkarılan Irak'la ateşkese ilişkin şartlar, Güvenlik Konseyi'nin 2 Mart 1991 tarih ve 686 sayılı kararı² ile belirlenmiştir. 686 sayılı kararın uygulanma şekli ise 3 Nisan 1991 tarihinde alınan 687 sayılı karar³ ile düzenlenmiştir.

² 686 Sayılı Kararın Türkçe metni için bkz. Enver Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuşvet Kullanımı*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003, sy.136-138.

³ 687 Sayılı Kararın açıklaması için bkz. Enver Bozkurt: a.g.e., sy.138-140.

687 sayılı karar çerçevesinde Irak'ta ateşkesin kalıcı kılınabilmesi ve Irak'ın kitle imha silahlarının yok edilmesi amacıyla bir denetim komitesi oluşturulmuştur. Silahlarla ilgili denetim yetkilerini kullanmak üzere, UNSCOM ve IAEA (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı) görevlendirilmiştir.

UNSCOM ve IAEA'nın yetkilerinin belirlenmesi amacıyla da 17 Haziran 1991 tarihinde Güvenlik Konseyi 699 sayılı kararı kabul etmiştir. Özellikle silah denetçilerinin Irak'taki faaliyetleri, BM açısından Irak'taki en sorunlu görev alanını oluşturmuştur. Irak tarafından silah denetçilerinin çalışmalarının engellenmesi üzerine çeşitli yollara başvurulmuş; örneğin Irak'a uygulanan ambargonun temel ihtiyaç maddeleri alımı amacıyla petrol satışına izin verilerek kaldırılması anlamına gelebilecek çeşitli kararlar alınması yoluna gidilmiştir. 15 Ağustos 1991 tarihinde kabul edilen 706 sayılı kararla 1.6 milyar dolarlık petrol satışına izin verilmesi bu durumun bir örneğidir.

BM'nin silah denetçiliği rejimi de zaman içerisinde kendi içinde bir evrim geçirmiştir. Örneğin, 11 Ekim 1991 tarihinde 715 sayılı karar alınarak UNSCOM ve IAEA'nın yetkilerine ilişkin yeni düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir.⁴

Bu yüzden makalede UNIKOM ve UNSCOM/UNMOVIC incelenirken bünyelerinde olayların akışı içinde meydana değişimler de dikkate alınmıştır.

I. UNIKOM (BM Irak - Kuveyt Askeri Gözlemci Grubu)

Irak'la yapılan ateşkesin şartlarının belirlendiği 687 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararıyla Irak ve Kuveyt sınırı boyunca Birleşmiş Milletler gözlem gücü tarafından denetlenecek askerden arındırılmış bir bölge oluşturulmuştur. Aynı kararda BM Genel Sekreteri'nden söz konusu gücün konuşlandırılması için bir plan hazırlaması da istenmiştir. Bunun üzerine BM Genel Sekreteri Konseye, 5 Nisan 2001'de bir rapor sunmuş, Güvenlik Konseyi de BM Kurucu Andlaşması'nın VII. Bölümüne dayanarak 9 Nisan tarihinde aldığı 689 sayılı kararla 300 askeri gözlemciden oluşan BM Irak-Kuweyt Gözleme Misyonu'nu kurmuştur.

⁴ Tayyar Arı, "Irak'a BM Yaptırımları: Kitleli İmha Silahlarının Denetimi ve Ambargo", *Avrasya Dosyası*, 2000, Sonbahar, c.6, s.3, sy. 235-237.

*KÖRFEZ SAVAŞI VE İRAK'IN İŞGALİ ARASINDAKİ DÖNEMDE
İRAK'TA FAALİYET GÖSTEREN BM MİSYONLARI*

Ayrıca misyonun durumunun altı ayda bir gözden geçirilmesi, fakat süresinin uzatılması için her seferinde karar alınmasına gerek olmadığı da hükme bağlanmıştır. Ancak misyonun sona ermesi için Güvenlik Konseyi kararına ihtiyaç duyulmuştur.⁵ Böylelikle UNIKOM'un görev süresi için herhangi bir zaman kısıtlaması ön görülmediği anlaşılmaktadır.

Konsey aldığı kararda UNIKOM'a,

- a) Abdullah Körfezini ve Irak'ta 10 km., Kuveyt'te 5 km. olmak üzere toplam 15 km. genişliğinde tesis edilen Irak-Kuweyt askerden arındırılmış sınır bölgesini gözetleme,
- b) Bir devletin sınırından diğerine yönelik saldırgan faaliyetleri gözetleme,
- c) Askerden arındırılmış bölgedeki askeri ihlallere mani olma görevlerini vermiştir.⁶

UNIKOM'a bağlı unsurlar 13 Nisan'da bölgeye varmışlar, 6 Mayıs'ta ise göreve başlamışlardır. Daha sonra UNIKOM, askeri birliklerin silahsızlandırılmış bölgeyi terk etmelerini izlemiş, tüm kuvvetlerin çekilmesinin ardından 9 Mayıs'tan itibaren de bütün gözlem sorumluluğunu üstlenmiştir. Silahsızlandırılmış bölgenin oluşturulması aşamasında gerekli olan güvenlik tedbirlerinin alınabilmesi için ilk aşamada UNIKOM, Kıbrıs'taki UNFICYP ve Lübnan'daki UNIFIL'den getirilen beş piyade birliğiyle desteklenmiştir. Ancak bu kuvvetler 1991 yılı Haziran ayının sonunda bölgeden çekilmişlerdir.

UNIKOM'un operasyon konsepti, devriye ve gözlem üsleri, gözleme noktaları, hava ve kara devriyeleri, araştırma timleri ile her iki taraf nezdindeki irtibat unsurlarından oluşturulmuştur. Silahtan arındırılmış alan yaklaşık 200 kilometre uzunluğunda olup, genişliği ise Irak tarafına doğru 10, Kuveyt tarafına doğru da 5 kilometre olmak üzere 15 kilometredir. Umm Kasr ve Safwan kasabaları dışında bölgede herhangi bir yerleşim alanı bulunmamaktadır.

Orijinal yetkileri çerçevesinde UNIKOM'a silahsızlanmış bölgeye girme teşebbüsünde bulunan askeri personel ya da askeri malzemeyi fiziki güç kullanarak engelleme yetkisi verilmemiştir. UNIKOM'un askeri gözlemcileri silahsızdılar. Çünkü, bölgede düzeni sağlama

⁵ Web Sitesi: <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unikom/background.html>.

⁶ Web Sitesi: [http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=s/res/689\(1991\)&Lang=E](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=s/res/689(1991)&Lang=E).

sorumluluğu Irak ve Kuveyt hükümetlerine ait olup, kendi taraflarındaki silahsız bölgelerde polis karakolları mevcuttur.

Ancak, Irak'ın silahsız bölgeye tecavüz ederek Kuveyt tarafında kalan bazı malzemelerini geri alması üzerine, 5 Şubat 1993 tarihinde UNIKOM'un yetkileri genişletilmiştir. Güvenlik Konseyi, 806 sayılı kararı alarak UNIKOM'a fiziki kuvvet kullanarak silahsızlandırılmış bölgede meydana gelen küçük çaplı ihlalleri, Irak ve Kuveyt arasındaki sınırın siviller ya da polis güçleri tarafından ihlalini, sınırın Kuveyt tarafında varolan Irak vatandaşları ya da tesislerinden kaynaklanan problemleri engelleme görevini vermiştir. Bunun için Konsey, UNIKOM'un gücünü 3645 personele çıkarmış, yeni misyon ise üç mekanize piyade birliği ile destek elemanlarından oluşturulmuştur.⁷

2 Nisan 1993 tarihinde BM Genel Sekreteri, Güvenlik Konseyi'ne ilk aşama olarak askeri gözlemcilerin görevlerine devam etmeleri ancak bir mekanize piyade birliğiyle takviye edilmeleri yönünde görüş bildirmiştir. Konsey'in tavsiyeyi kabul etmesi üzerine, Bangladeş Hükümeti bir mekanize piyade birliğiyle UNIKOM'a katılma kararı alması üzerine Kasım 1993'te bölgeye intikal etmeye başlayan birliklerin konuşlanması, 1994 yılı şubat ayında tamamlanmıştır.⁸

Böylelikle, yeni kuvvetlerin gelmesiyle UNIKOM, Havr Abdullah su yolunu da izlemeye başlamış ve askeri gözlemciler görevlerine devam ederken, mekanize birlikler de kritik noktalara konuşlandırılmıştır.

UNIKOM'un görev süresi boyunca silahtan arındırılmış bölgede genelde sukunet korunmuştur. Ancak bazı gerilimli dönemler de yaşanmıştır. Kasım 1993'te Irak-Kuveyt sınırı çizilirken yaşanan gerilim ile Ekim 1994'te Irak'ın silahsızlandırılmış bölgenin kuzeyine kuvvet yığılması bunlar arasında sayılabilir. Bunlar dışındaki ihlaller genelde uçaklar tarafından yapılmıştır. UNIKOM bütün kara ihlallerini araştırmış ve ulaştığı bilgileri taraflara rapor etmiştir. Ayrıca, yazılı şikayetleri de kabul etmiştir.

UNIKOM Şubat 1994'te, Irak'la Kuveyt arasında uluslararası sınırın çizilişinin tamamlanmasının ardından Kuveyt tarafında kalan Iraklıların Irak'a geçmelerine de yardımcı olmuştur.

⁷ Web Sitesi: <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unikom/background.html>.

⁸ Ibid.

**KÖRFEZ SAVAŞI VE IRAK'IN İŞGALİ ARASINDAKİ DÖNEMDE
IRAK'TA FAALİYET GÖSTEREN BM MİSYONLARI**

ABD'nin Irak Savaşı'nı başlatmasından önce, 17 Mart 2003 tarihinde BM Genel Sekreteri misyonun görevini güvenlik gerekçesiyle geçici olarak durdurmuştur. Personelin çoğu ülkelere dönerken, Kuveyt'te küçük bir karargah faaliyette kalmıştır.

Savaşın sona ermesiyle Güvenlik Konseyi'nin 3 Temmuz 2003 tarihinde aldığı kararla UNIKOM'un görev süresi 6 Ekim 2003 tarihine kadar uzatılmış, bu tarihten sonra misyonun bitirilmesi, Irak ve Kuveyt arasındaki silahtan arındırılmış bölgenin de kaldırılması kararlaştırılmıştır.⁹

BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 2 Ekim 2003 tarihli raporunda UNIKOM'un görev süresi boyunca ciddi zorluklarla karşılaşmadığını ifade etmiş, misyonun başarıyla yerine getirildiğini, görev süresi boyunca hem Kuveyt hem de Irak hükümetlerinin gerekli işbirliğini yaptıklarını ifade etmiştir. UNIKOM, 1490 sayılı Güvenlik Konseyi kararı gereğince 6 Ekim 2003'te görevini tamamlamıştır.

UNIKOM'a Türk Silahlı Kuvvetleri de katkıda bulunmuş, 21 Mayıs 1991 tarihinden itibaren 1 yıllık süreler ile personel görevlendirmiştir. UNIKOM'da toplam 63 Türk personeli görev yapmıştır.¹⁰

Yaklaşık 600 milyon dolara mal olan UNIKOM'un finansmanının üçte ikisi Kuveyt tarafından karşılanmıştır.¹¹

II. UNSCOM / UNMOVIC

Körfez Savaşı'nın ardından Irak'la varılan ateşkesin şartlarını düzenleyen 687 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı'nın özellikle 8, 9 ve 11. paragraflarında Irak'ın kitle imha silahı kapasitesinin kurulan özel komisyon (UNSCOM) ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı tarafından tahrip edilmesi ve bunun denetlenmesi istenmiştir. Bir başka ifadeyle, bu Komisyon'a, 8 ve 9. paragraflardaki hükümler uyarınca Irak'ın kimyasal ve biyolojik silahları ile 150 kilometrenin üzerinde menzile sahip olan balistik füzelerinin tamamen yok edilmesi, sökülmesi ya da zararsız hale getirilmesi görev ve yetkisi verilmiştir. 11. paragrafta da Irak'ın nükleer silah edinme altyapısının yok edilmesi veya zararsız hale getirilmesi karara bağlanmıştır.

⁹ Web Sitesi: [http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1490%20\(2003\)&Lang=E&Area=UNDOC](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1490%20(2003)&Lang=E&Area=UNDOC).

¹⁰ Web Sitesi: www.tsk.mil.tr/genelkumay/uluslararası/barisdesharekatkatki/bmmisyonlar.htm.

¹¹ Web Sitesi: http://www.un.org.tr/doc_pdf/peace_mis_turkce.pdf.

**KÖRFEZ SAVAŞI VE IRAK'IN İŞGALİ ARASINDAKİ DÖNEMDE
IRAK'TA FAALİYET GÖSTEREN BM MİSYONLARI**

Dolayısıyla, BM Güvenlik Konseyi'nin kendi oluşturduğu bir özel komisyona ve zaten 1957'den beri mevcut olan Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın denetçilerine, Irak'ın kitle imha silahı altyapısını yok etmek veya zararsız hale getirmek görevi yüklenmiştir.¹²

Irak'ın 687 sayılı kararın şartlarını resmen kabul etmesinin ardından, 19 Nisan'da BM Genel Sekreteri'nin teklifi ve Güvenlik Konseyi'nin onayıyla İsveçli Büyükelçi Rolf Ekéus oluşturulan özel komisyonun başkanı olarak atanmıştır. 1 Mayıs 1991 tarihinde Genel Sekreterin diğer yirmi üyeyi de atamasıyla UNSCOM kurulmuştur. 1 Temmuz 1997 tarihinde Rolf Ekéus'un yerine Richard Butler atanmış, iki yıllık görev süresinin tamamlanmasının ardından, UNSCOM'un görev süresi dolduğu için yerine başka bir atama yapılmamıştır¹³

UNSCOM'un gözetimi altında, 1991-1994 yılları arasında 53.000 kimyasal silah yok edilmiştir. Ancak, 1996 yılında UNSCOM'un denetimi sırasında Irak'ın yeniden kimyasal silah üretmeye çalıştığı ortaya çıkması üzerine Ağustos ve Ekim 1997 tarihleri arasında 325 yeni kimyasal silah ekipmanı, UNSCOM'un gözetiminde yok edilmiştir.¹⁴

Ekim 1997'de Irak, el-Hüseynin füzeleri için 80 tane yeni başlık ürettiğini ilan etmek durumunda kalmıştır. UNSCOM bunlardan 30 tanesinin yok edildiğini doğrulamış, ancak kalanların yok edildiğine dair Irak'ın verdiği bilgilerden tatmin olmamıştır.¹⁵ Bu dönemin, aynı zamanda Irak hükümetiyle UNSCOM yetkilileri arasında sürtüşmelerin arttığı bir zaman dilimi olduğu görülmektedir.

UNSCOM'da yaşanan sıkıntılarda, Irak'ın yeniden silahlanma hevesleri kadar UNSCOM üyelerinin görev alanları dışındaki faaliyetleri de etkili olmuştur. Çünkü, bazı UNSCOM üyelerinin ABD için casusluk yaptıkları, Komisyon Başkanı'nın da bu durumdan haberdar olduğu ortaya çıkmıştır.¹⁶

¹² Mustafa Kibaroglu, "Kitle İmha Silahlarının Gelişim Süreci, Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Yapılan Çalışmalar ve Geleceğin Güvenlik Tehditleri", *Stradigma*, Şubat 2003, s.1, Web Sitesi: <http://www.stradigma.com/dosya.php?tur=makale&dosya=pdf&no=108>.

¹³ Web Sitesi: <http://www.un.org/Depts/unscom/General/basicfacts.html>.

¹⁴ Report of the Secretary-General on the activities of the Special Commission established by the Secretary-General, *UN document S/1997/774*, 6 Ekim 1997.

¹⁵ Jean Pascal Zanders ve John Har, "Chemical and biological weapon developments and arms control", *Non - Proliferation, Arms Control, Disarmament* içinde, Oxford: Oxford University Press, 1997, sy.27-28.

¹⁶ Emin Gürses, "İnsan Hakları Diplomasisi", *İnsan Hakları Diplomasisi* içinde, (der.) Emin Gürses, İstanbul: Bağlam, 2001, sy.29.

*KÖRFEZ SAVAŞI VE İRAK'IN İŞGALİ ARASINDAKİ DÖNEMDE
İRAK'TA FAALİYET GÖSTEREN BM MİSYONLARI*

Irak, işbirliğine son verdiği 1998 yılı Ekim ayına kadar, denetçilerin devlet başkanlığı tesislerine girmesini reddetmiştir. Denetçilerin Kasım ayı ortasında bir aylığına daha geri dönmesine izin verilmiş, ancak 16 Aralık'ta UNSCOM Başkanı Richard Butler, tam işbirliği yapılmadığı için ABD ile İngiltere'nin hava saldırısının hemen öncesinde Irak'taki bütün personelini geri çekmiştir. Irak ilerleyen süreçte denetçilerin dönüşüne izin vermemiştir.

"Çöl Tilkisi" hareketının sürdüğü günlerde ve sonrasında BM Güvenlik Konseyi'nde, silah denetimleriyle ilgili görüşmeler tüm hızıyla devam etmiştir. BM Güvenlik Konseyi, 30 Ocak'ta, mevcut silahsızlanma, devam eden gözetleme ve kanıtlama/doğrulama alanlarında Konsey'e tavsiyelerde bulunması için üç ayrı panel oluşturma kararı almıştır. 27 Mart 1999 tarihinde, Güvenlik Konseyi dönem başkanına her üç panelin çalışmalarını derleyen bir rapor sunulmuştur. Raporda, Irak'ın silahsızlanma alanında Güvenlik Konseyi kararlarında yer alan yükümlülüklerine uymadığı belirtilmekteydi.

Butler, 30 Haziran 1999 tarihinde görevini tamamlayarak, UNSCOM Başkanlığı'ndan ayrılmıştır. Yerine atama yapılmamış, ABD'li uzman Charles Duelfer görevine vekalet etmiştir. BM Güvenlik Konseyi, silah denetimlerinin yeniden başlaması için sürdürdüğü çalışmaları yıl sonuna kadar tamamlamış ve 17 Aralık 1999 tarihinde BM Kurucu Andlaşması'nın VII. Bölümü kapsamında kabul edilen 1284 sayılı kararla UNSCOM lağvedilerek, yerine BM Gözetleme, Kanıtlama ve Denetleme Komisyonu (UNMOVIC) kurulmuştur. Yapılan oylamada, Çin, Fransa, Rusya Federasyonu ve Malezya çekimser oy kullanmışlardır.¹⁷

Genel Sekreter Kofi Annan, Komisyon Başkanlığına İsveçli Hans Blix'i getirmiştir. Daha sonra atanan 16 üyeye UNMOVIC'in kuruluşu tamamlanmıştır. Komisyonda silah uzmanları, analizciler, bilim adamları, mühendisler ve operasyon plancıları yer almıştır. Komisyonun finansmanı Irak'ın gıda karşılığı petrol programından karşılanmıştır. UNSCOM'un tersine UNMOVIC'in üyeleri BM çalışanlarıdır. UNSCOM üyelerinin mensubu buldukları devletten maaşlarını almaları, casusluk skandalının sebepleri arasında sayıldığından UNMOVIC'te farklı bir yol izlenmiştir.¹⁸

¹⁷ Patricia Lewis, "From UNSCOM to UNMOVIC The United Nations and Iraq", *Disarmament Forum, The Middle East*, 2001, s.2, sy.64.

¹⁸ Web Sitesi: <http://www.un.org/Depts/unmovic/new/documents/s-2000-292.pdf>.

**KÖRFEZ SAVAŞI VE İRAK'IN İŞGALİ ARASINDAKİ DÖNEMDE
İRAK'TA FAALİYET GÖSTEREN BM MİSYONLARI**

UNMOVIC Başkanı'nun Güvenlik Konseyi'ne üç ayda bir rapor verme zorunluluğunun bulunmasının yanı sıra 1284 sayılı kararın rapor hazırlanırken diğer üyelere de danışılmasını öngörmesi, UNMOVIC üyelerinin sık sık bir araya gelmelerini sağlamıştır.¹⁹

1284 sayılı kararda hem Irak'ın denetlemelerden duyduğu rahatsızlık dikkate alınmış, yani denetçilerin görevlerini aşmamasına dikkat edilmiş, hem de Irak'a yeni kurulan bir denetleme grubu olan UNMOVIC'i kabul etmesi ve denetçilerin ülkede 120 gün boyunca sorunsuz çalışmaya devam etmeleri durumunda, takip eden 120 gün boyunca Irak'a uygulanan ekonomik yaptırımların askıya alınacağı bildirilmiştir. Ayrıca denetlemeler sorunsuz sürdüğü müddetçe, askıda kalma süresinin işlemeye devam edeceği de belirtilmiştir. Fakat, Saddam Hüseyin, ülkesine denetçileri kabul etmemiştir. Nihayet hem diplomasi yoluyla hem de koalisyon ülkelerinin baskıları neticesinde Irak, ancak 1441 sayılı karar çerçevesindeki denetçileri kabul etmiştir.²⁰

1441 sayılı kararda, Irak'ın 687 sayılı kararı ihlal ettiği tasdik edilmiştir. Aynı kararlar Irak'a, silahsızlanma hususundaki yükümlülüklerini yerine getirmesi için katı bir denetleme rejimi "son fırsat" olarak sunulmuştur. Rejimle, UNMOVIC ve IAEA denetçilerine güçlendirilmiş bir otorite verilmiştir. Kararda Irak'tan yeni rejimi kabule ettiğini yedi gün içinde açıklaması ve otuz gün içinde de kitle imha silahları programının bütün yönlerini detaylı bir şekilde ilan etmesi talep edilmiştir. Ancak kararda, Irak'ın söz konusu rejime uymayı reddetmesi halinde güç kullanılacağından bahsedilmemektedir. Bunun yerine Fransa, Rusya ve Meksika'nın ısrarlı talepleriyle Irak'ın denetleme rejimini maddi bir ihlali ortaya çıktığı takdirde durumun, Güvenlik Konseyi'nde ele alınmasına ilişkin bir hüküm karar metninde yer almıştır.²¹

Irak, kararın gereklerini yerine getireceğini belirtmiş ve 8 Aralık 2002 tarihinde 11.807 sayfalık silah raporunu BM'ye sunmuştur. 27 Ocak'ta Irak'taki çalışmalarını tamamlayan UNMOVIC Direktörü Hans Blix ve IAEA Direktörü Muhammed El Baradei, yaptıkları

¹⁹ Web Sitesi: <http://www.un.org/Depts/unmovic/new/documents/resolutions/s-res-1284.pdf>

²⁰ Mustafa Kibaroğlu, a.g.m., Web Sitesi: <http://www.stradigma.com/dosya.php?tur=makale&dosya=pdf&no=108>.

²¹ David Krieger and Devon Chaffee, "Law Triumphs over Force: For the Moment U.N. Iraq Resolution Does Not Authorize Use of Force", *The Iraq Crisis And International Law A Briefing Booklet* içinde, (Der.) Richard Falk and David Krieger, Nuclear Age Peace Foundation, 2003, sy.7.

açıklamalarda Irak'taki denetlemelerinin sonuçlarını kamuoyuyla paylaşmışlardır. Bu açıklama sırasında Irak'ın elinde bulunduğu inanılan kimyasal ve biyolojik silahları açıkça tespit ettikleri yönünde bir ifade Hans Blix tarafından kullanılmamıştır.²²

Mart 2003'te denetçilerini ülkeden çeken UNMOVIC, Irak'ın işgalinin ardından da faaliyetlerine devam etmiştir. Ancak tüm aramalara rağmen hâlâ Irak Savaşı'nın gerekçesi olarak gösterilen Kitle İmha Silahları'nın izine rastlanamamıştır. 30 Haziran 2003 tarihinde Hans Blix'ten boşalan Komisyon Başkanlığı'na 1 Temmuz 2003 tarihinde Demetrius Perricos atanmıştır. 29 Haziran 2007 tarihinde ise Güvenlik Konseyi'nin aldığı 1762 sayılı kararla UNMOVIC'in görevi sonlandırılmıştır.²³

Sonuç

UNIKOM ve UNSCOM, Körfez Savaşı'nın ardından Irak'la yapılan ateşkes anlaşmasının şartları gereğince BM Güvenlik Konseyi tarafından kurulmuşlar ve iki savaş arası dönemde Irak'ta BM'yi temsilen görev yapmışlardır. Irak-Kuveyt sınırındaki silahtan arındırılmış bölgede, önce daha çok gözlem misyonuyla kurulan UNIKOM'un daha sonra yetkilerinin genişlediğini, Irak Savaşı'yla birlikte de misyon resmen sona eren kadar insani amaçlı çalışmalara katkıda bulunduğunu görmekteyiz. Barışı koruma operasyonları açısından bakıldığında, UNIKOM'un başarılı bir BM misyonu olarak görevini tamamladığını söylemek mümkün gözükmemektedir.

Aynı değerlendirmeyi özellikle UNSCOM açısından tekrarlamak ise pek kolay gözükmemektedir. Çünkü UNSCOM kurulduğu tarihten itibaren Irak hükümetiyle sürtüşme yaşamış, 1996'dan itibaren ise sürtüşmeler kriz boyutuna ulaşmıştır. Söz konusu krizlerde, üzerinden Körfez Savaşı'nın yükünü atıp silahlanarak yeniden önemli bir güç olma hevesindeki Irak hükümetinin sorumluluğu bulunduğu gibi, UNSCOM üyeleri arasından temsil ettikleri BM misyonuyla tezat oluşturan, casusluk olarak nitelenebilecek davranışları sergileyenler de pay sahibidirler. Nitekim uluslararası kamuoyu nezdinde de saygınlığını yitiren UNSCOM feshedilmiş, yerine UNMOVIC kurulmuştur.

²² Mustafa Kibaroglu, a.g.m., Web Sitesi: <http://www.stradigma.com/dosya.php?tur=makale&dosya=pdf&no=108>.

²³ Web Sitesi: <http://www.un.org/Depts/unmovic/new/documents/resolutions/s-res-1762.pdf>.

UNMOVIC ve IAEA'nın Irak'a ilişkin gelişmelerde sergiledikleri tutumlarla daha fazla saygınlık kazandıkları görülmektedir. Bu çerçevede İran ve Libya gibi devletlerin IAEA'nin denetimini kabul etmelerinde, bu saygınlığın rol oynadığından söz edilebilir. Bu durum uluslararası kurumların itibarlarıyla, dünya barışına sağlayabilecekleri katkı arasında doğru bir orantı bulunduğunu göstermesi bakımından da anlamlıdır ve gelecekte konu üzerinde yapılacak çalışmalarda dikkate alınması gereken önemli bir hususu oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA:

- 1) Arı, Tayyar. "Irak'a BM Yaptırımları: Kitlesel İmha Silahlarının Denetimi ve Ambargo", *Avrasya Dosyası*, 2000, Sonbahar, c.6, s.3, sy. 234-255.
- 2) Bozkurt, Enver. *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003.
- 3) Gürses, Emin. "İnsan Hakları Diplomasisi", *İnsan Hakları Diplomasisi*, (der.)Emin Gürses, İstanbul: Bağlam, 2001.
- 4) Kibaroğlu, Mustafa. "Kitle İmha Silahlarının Gelişim Süreci, Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Yapılan Çalışmalar ve Geleceğin Güvenlik Tehditleri", *Stradigma*, Şubat 2003, No.1,
- 5) <http://www.stradigma.com/dosya.php?tur=makale&dosya=pdf&n o=108>
- 6) Krieger, David ve Devon Chaffee. "Law Triumphs over Force: For the Moment U.N. Iraq Resolution Does not Authorize Use of Force", *The Iraq Crisis and International Law a Briefing Booklet*, (der.) Richard Falk ve David Krieger, Nuclear Age Peace Foundation, 2003.
- 7) Lewis, Patricia. "From UNSCOM to UNMOVIC The United Nations and Iraq", *Disarmament Forum, The Middle East*, 2001, no.2, sy.63-68.
- 8) Zanders, Jean Pascal ve John Har. "Chemical and biological weapon Developments and Arms Control", *Non - Proliferation, Arms Control, Disarmament*, Oxford: Oxford University Press, 1997, sy.27-28
- 9) Report of the Secretary-General on the activities of the Special Commission established by the Secretary-General, UN document S/1997/774, 6 Ekim. 1997

*KÖRFEZ SAVAŞI VE IRAK'IN İŞGALİ ARASINDAKİ DÖNEMDE
IRAK'TA FAALİYET GÖSTEREN BM MİSYONLARI*

- 10) <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unikom/background.html>
- 11) [http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=s/res/689\(1991\)&Lang=E11](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=s/res/689(1991)&Lang=E11).[http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1490%20\(2003\)&Lang=E&Area=UNDOC](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1490%20(2003)&Lang=E&Area=UNDOC)
- 12) <http://www.tsk.mil.tr/genelkumay/uluslararası/barisdesharekatkatki/bmmisyonlar.htm>
- 13) http://www.un.org.tr/doc_pdf/peace_mis_turkce.pdf
- 14) <http://www.un.org/Depts/unscom/General/basicfacts.html>
- 15) <http://www.un.org/Depts/unmovic/new/documents/s-2000-292.pdf>
- 16) <http://www.un.org/Depts/unmovic/new/documents/resolutions/s-res-1284.pdf>
- 17) <http://www.un.org/Depts/unmovic/new/documents/resolutions/s-res-1762.pdf>

STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ

1. Harp Akademileri bünyesinde bulunan Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN), Yükseköğretim Kurulu kanun ve yönetmeliğine bağlı olarak faaliyetini sürdürmektedir. Yüksek lisans ve doktora eğitim ve öğretimi, sertifika, kurs, hizmet içi eğitim programları vermektedir. Ayrıca bilimsel çalışmalar, araştırmalar, uygulamalar ve yayınlar yapmaktadır.

Yüksek lisans programlarına Kuvvet K.lıkları, J.Gn.K.lığı ve Sahil Güvenlik K.lığı ile üniversitelerin lisans programını bitirmiş olan adaylar başvurabilmektedir.

Doktora programlarına Kuvvet Harp Akademileri mezunu kurmay subaylar, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü mezunu öğrenciler ile diğer TSK Enstitüleri ve tüm üniversitelerin; Uluslararası İlişkiler, Kamu Yönetimi, Hukuk, Siyaset Bilimi, Yönetim Bilimleri, İşletme gibi sosyal bilimler ağırlıklı yüksek lisans programları mezunu adaylar başvurabilmektedir. Anılan branş ve bölümler dışında başvuru olduğu takdirde, adayların durumu Enstitü Yönetim Kurulu tarafından incelenerek değerlendirilmektedir.

2. Stratejik Araştırmalar Enstitüsünde verilen lisansüstü (yüksek lisans ve doktora) programları ve programlarda yer alan dersler :

a. Yüksek Lisans Programları ve Verilen Dersler :

(1) Uluslararası İlişkiler

- (a) Bilimsel Araştırma ve Düşünce Süreçleri
- (b) Güvenlik ve Güvenlik Stratejileri
- (c) Uluslararası İlişkiler Teorileri
- (ç) Uluslararası Hukukun Temel Kavramları
- (d) Türk Dış Politikası
- (e) Uluslararası Enerji Politikaları ve Güvenliği
- (f) Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikasının Türkiye'ye ve Güvenliğine Etkileri
- (g) Bölgesel Bazda Devletler Analizi
- (ğ) Uluslararası Örgütler

(2) Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Stratejileri

- (a) Bilimsel Araştırma ve Düşünce Süreçleri
- (b) Güvenlik ve Güvenlik Stratejileri
- (c) Uluslararası Güvenlik Örgütleri ve Stratejileri
- (ç) Küreselleşme ve Güvenlik
- (d) Uluslararası Hukukun Temel Kavramları
- (e) Uluslararası Enerji Politikaları ve Güvenliği
- (f) Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikasının Türkiye'ye ve Güvenliğine Etkileri
- (g) Bölgesel Bazda Devletler Analizi
- (ğ) Osmanlıdan Günümüze Türk Ekonomisinin Güvenlik Açısından Analizi

(3) Harp Tarihi ve Strateji

- (a) Bilimsel Araştırma ve Düşünce Süreçleri
- (b) Siyasi Tarih
- (c) Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası
- (ç) Tarihe Yön Veren Muharebeler
- (d) Osmanlıca ve Osmanlı Arşiv Belgeleri
- (e) Medeniyetler ve Türk Kültür Tarihi
- (f) Harp Tarihi ve Strateji
- (g) Türk Devrim Tarihi ve Stratejisi

(4) Savunma Kaynakları Yönetimi

- (a) Bilimsel Araştırma ve Düşünce Süreçleri
- (b) Lojistik Planlama ve Tedarik Zinciri Yönetimi
- (c) Yönetim ve Organizasyon
- (ç) İstatistiksel Analiz ve Karar Verme
- (d) Cumhuriyet Dönemi Ekonomi Politikaları
- (e) Proje Yönetimi
- (f) Stratejik Yönetim
- (g) Yatırım ve Maliyet Analizi
- (ğ) Güvenlik ve Güvenlik Stratejileri

(5) Harp/Harekât Hukuku

- (a) Bilimsel Araştırma ve Düşünce Süreçleri
- (b) Uluslararası Hukukun Temel Kavramları
- (c) Türkiye'nin Güncel Uluslararası Hukuk Sorunları I-II
- (ç) İnsan Hakları ve İnsan Haklarının Evrensel Alanda Korunması
- (d) Uluslararası Suçlar, Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Daimi Ceza Divanı (Roma Statüsü)
- (e) Güvenlik ve Güvenlik Stratejileri
- (f) Silahlı Çatışma Hukuku
- (g) Terörizm ve Uluslararası İnsancıl Hukuk

b. Doktora Programları :

(1) Uluslararası İlişkiler

- (a) Güvenlik Güvenlik Stratejileri ve Türkiye
- (b) Türkiye'nin Asya Politikalarının Analizi
- (c) Enerjinin Jeopolitiği ve Uluslararası Enerji Politikalarının Analizi
- (ç) Ekonomi Politikası Kuramı
- (d) Küreselleşme ve Türkiye
- (e) Savaş, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler

(2) Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Stratejileri

- (a) Güvenlik Güvenlik Stratejileri ve Türkiye
- (b) Türkiye'nin Sosyal Yapısının Güvenlik Açısından Analizi
- (c) Enerjinin Jeopolitiği ve Uluslararası Enerji Politikalarının Analizi
- (ç) Uluslararası Hukuk Meseleleri
- (d) Küresel Süreçte Türkiye'nin Ekonomi Politikası
- (e) Savaş, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler

(3) Her iki programdaki seçmeli dersler

- (a) Araştırma Yöntemleri ve Düşünce Süreçleri
- (b) Türkiye’de ve Dünyada Lobcilik Faaliyetlerinin Analizi
- (c) Medya ve Güvenlik
- (ç) Politik Psikoloji
- (d) Ulusal ve Uluslararası Terörizm ve Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri
- (e) Türkiye Ekonomisi ve Güvenlik Politikaları

YAYIN İLKELERİ

Yayın Amacı ve Kapsamı:

1. Güvenlik Stratejileri Dergisi; Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı bünyesinde bulunan Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü tarafından, **ulusal hakemli dergi** niteliğinde yılda iki kez (Haziran ve Aralık) yayımlanmaktadır.
2. Güvenlik Stratejileri Dergisi'nde; güvenlik boyutunda geleceğe yönelik jeopolitik, jeostratejik ve jeo-ekonomik seviyede Türkiye'nin uygulamasında fayda mütalâa edilen güvenlik stratejilerine ait seçeneklerin saptanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda Güvenlik Stratejileri Dergisi'nde ülkemizin güvenliği ile ilgili konuları işleyen, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Anayasası'nda ifadesini bulan temel niteliklere saygılı bir tutum ve uyum içinde kaleme alınmış, özgün ve bilimsel nitelik taşıyan tüm makalelere, hakem heyetinin değerlendirmeleri neticesinde yer verilmektedir.
3. Güvenlik Stratejileri Dergisi'ne gönderilen makaleler daha önce başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makalelerin uzunluğu dergi formatında 25 sayfayı (ya da 10.000 kelimeyi) geçmemelidir. Makaleler, yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde Güvenlik Stratejileri Dergisi bütün yayın haklarına sahiptir. Güvenlik Stratejileri Dergisi'nde makalesi yayımlanan yazarlara; talep etmeleri halinde ilgili mevzuat çerçevesinde telif ücreti ödenmektedir.
4. Yazarlar unvanlarını, görev yaptıkları kurumları, haberleşme adresleri ile telefon numaralarını ve e-posta adreslerini mutlaka bildirmelidir.
5. Güvenlik Stratejileri Dergisi'ne gönderilecek makalelerin ilk değerlendirmesi (içerik, sunuş tarzı ve yazım kurallarına uygunluk) Yayın Kurulu tarafından yapıldıktan sonra uygun bulunanlar, bilimsel açıdan değerlendirilmek üzere, sahasında eser ve çalışmalarıyla tanınan iki hakeme gönderilir. Hakemlerden gelecek rapor doğrultusunda makalenin basılmasına, yazardan rapor çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da yazının geri çevrilmesine karar verilir ve durum yazara en kısa sürede bildirilir. Gönderilen makale için hakemlerden birinin olumlu, diğerinin olumsuz rapor vermesi durumunda ise çalışma üçüncü bir hakeme gönderilir ve yayımlanmasına yeni rapora göre karar verilir. Dergide, hakemlerin uygun bulduğu makaleler yayımlanır. Hakem raporları gizli olup, yazarın hakem raporuna itiraz hakkı bulunmamaktadır.
6. Yazardan düzeltme istenmesi durumunda, düzeltinin en geç üç ay içinde yapılarak, Yayın Kurulu'na ulaştırılması gerekmektedir.
7. Yayımlanan makalenin yer aldığı beş adet dergi, yazara ücretsiz olarak gönderilecektir.
8. Güvenlik Stratejileri Dergisi'nde yayımlanan makaleler, yazarlarının şahsî görüşlerini içermektedir. Bu nedenle, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin resmî görüşlerini yansıtmamaktadır.

Yayın Kuralları:

1. Makaleler, bilgisayar ortamında " Word for Windows"un değişik versiyonlarında (Word 2.0-7.0), bir diskete kayıt "save" edilerek, iki nüsha A4 boyutunda bilgisayar çıktısı ile birlikte posta yoluyla gönderilmelidir. E-posta ile gönderilen makaleler değerlendirmeye alınmayacaktır.
2. Makalenin başlangıç kısmına (150 kelimeyi geçmeyecek şekilde), Türkçe ve İngilizce özet ile beş adet anahtar kelime yazılmalıdır.
3. Makalenin ana bölümlerinde 10 punto, dipnotu, özet, kaynakça, tablo gibi bölümlerinde ise 8 punto harf büyüklüğünün ve Arial karakterinin kullanılması gerekmektedir..
4. Makalenin konusuyla ilgili belge ve fotoğrafların orijinalleri veya baskıya uygun nitelikte olanları seçilmelidir. Fotoğraf altına ve şekil kenarına yazar adı belirtilmelidir.
5. Yazar adı ve açık adresi (elektronik posta adresi ve telefon numarası dâhil) sağ köşeye italik, koyu 10 punto olarak yazılmalı; unvan ve görev yeri dipnotta (*) işareti ile belirtilmelidir.
6. Dipnotlar, yer aldığı sayfanın alt tarafında ve numaralandırılarak şu şekilde verilmelidir : (Adı Soyadı; Kitap / Makale Adı, Cilt / Sayı, Yayın Evi / İli / Basım Evi, Yıl, Sayfa No.)
7. Kaynakça, makalenin sonuna yazarların soyadlarına göre sıralanmış bir biçimde aşağıdaki şekilde konmalıdır. (Soyadı Adı; Eser İsmi, Cilt / Sayı, Yayın Evi, İli, Yılı)
8. Yayımlanacak makalelerde esasa ilişkin olmayan redaksiyon değişiklikleri ve düzeltmeler Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğüne yapılabilir.